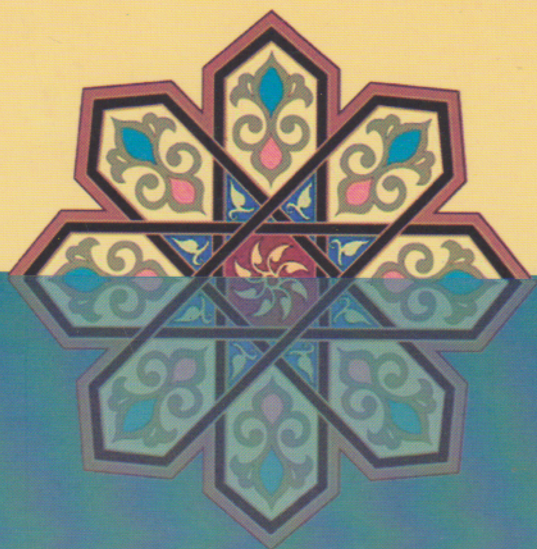
بنەما شەرعییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی

نووسینی عەلی باپیر

ڕوونکردنەوەی

بنەما گشتییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی

ڕوونكردنەوەی
بنەما گشتییەكانی
كۆمەڵی ئیسلامیی

نووسینی: عەلی باپیر

چاپی سێیەم

1435/ كۆچی
2714/ كوردی
2014/ زاینی

ameer.maktab@yahoo.com
 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

ناسـنامەی کتێـب:

ناوی کتێب : ڕوونکردنەوەی بنەما شەرعییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی
نووسینی : عەلـی باپیـر
بـابــەت : فیکری ئیسلامیی
پیت چنین : کامەران ئەحمەد
نۆرە و ساڵی چاپ : سێیەم – 2014
تیـراژ : 1000 دانە

لە بەڕێوەبەرایەتیی گشـتیی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی سپاردنی (330)ی ساڵی (2012)ی پێدراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾

الجاثيـة.

﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ...﴿٤٨﴾﴾

المائدة.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ئەم کتێبە

ئــەم کتێبــە (بنـــەما گشــتییەکانی کۆمـــەڵی ئیســـلامیی) کورتـــەی کتێبـــی (ڕوونکردنەوەی بنەما شەرعییەکانو هێڵەگشـتییەکانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی)ە، کـە لیژنەیــەکی ڕاســپێردراو لەلایــەن ســەرکردایەتییەوە بــەو کــاری کورتکردنەوەیــە هەستاوە.

شــایەنی باسیشــە کــە (بنـــەما شــەرعییەکان و هێڵەگشــتییەکانی کۆمـــەڵی ئیسلامیی) ئەو بیستو پێنج خاڵەبوون کە بەر لە ڕاگەیـەنرانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی لە (2001/5/31)دا وەك بناغەی فیکرییو سیاسیی کۆمەڵی ئیسـلامیی لەلایـەن بەندەوە ئامادەکراو پـاش وتوویـژ لەسـەر کرانـی لەلایـەن دامەزرێنـەرانی ئەوسـای کۆمەڵی ئیسلامییەوەو پەسەندکرانی لە دوتوێی نامیلکەیەدا چاپو بڵاوکرایەوە.

پاشان لە ساڵی (2010)دا هەڵسام بە ڕوونکردنەوەی ئەو بیستو پێنج بنـەما شەرعییو هێڵە گشتییەو سەرەنجام لە دوتـوێی کتێبێکـی (600) لاپەڕەییـداو بـە ناونیشــانی: (ڕوونکردنـــەوەی بنـــەما شـــەرعییەکانو هێڵەگشــتییەکانی کۆمـــەڵی ئیســـلامیی) دووجــار لەســـەر یــەك چــاپو بڵاوکرایــەوە، کەواتــە: ئێســتا (بنـــەما شەرعییەکانو هێڵەگشتییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی) وێڕای حاڵـەتی (مـتن) بـوونی، بە ڕوونکراوەییش بە دوو شێوە هەیە:

1ـ ڕوونكردنەوەی درێژ، كە ڕەنگە هەندێك بۆچوونی تێدابن زیاتر تەعبیر لە بیروڕای من بكەن.

2ــ ڕوونكردنەوەی كورت، كە تەعبیر لە بیروڕای لیژنەكەو سەرەنجام سەركردایەتی كۆمەڵی ئیسلامیی دەكات.

هیواداریشم ئەم كتێبە بە هەرسێك حاڵەتو شێوەكەیەوە، هۆكارێكی كاریگەریی زیاتر تێگەیاندنی ئەندامانی كۆمەڵی ئیسلامیی بێ، لەو بنەما شەرعییو هێڵەگشتییانەی كە لە سەریان بنیات نراوەو بەڕێوەدەچێت.

سبحانك اللهم أشهد أن لا إله الا أنت أستغفرك وأتوب اليك

عەلی باپیر/ هەولێر

28 محرم 1435ك/ 2013/12/1ز

بنەمای یەکەم

تێگەیشتنی ڕاســتو دروست لە ئیسلام

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بنەمای یەکـەم
تێگەیشـتنی ڕاسـتو دروسـت لە ئیسـلام

تێگەیشتنێکی راستو دروست (فهم صحیح وسلیم)ی ئیسلام، -کە لە قورئانو سوننەتدا بەرجەستەیە-، لەبەر رۆشنایی تێگەیشتنو زانستو ئـەزموونی زانایـانی پێشـینی چـاکمانو زانایـانی متمانەپێکراوماندا بەگشتیی و، بەتایبەت هی سێ سەدە شایەدیی بۆ دراوەکان، وەك:

1- پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: (خَيْـرُ النَّـاسِ قَرْنِـي ثُـمَّ الَّذِيـنَ يَلُـونَهُمْ ثُـمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ...) رواه البخاري: (3651) واللفظ لـه، ومسـلم: (2533)، عـن عبـدالله ابـن مسـعود ﵁. واتـە: (باشتـرین خـەڵك ئـەو سـەدەیەن کـە مـن لەنێویاندام، دوایی ئەوانی دوای وان، پاشان ئەوانی دوای وان ...).

ئەو تێگەیشـتنەش بریتیە لە: (تەنها ئیسلام بـە بەرنامـە -دیـن-ی راسـتو تێـرو تـەواو زانینی ژیانی ئینسـان، بە تاكو کۆمەڵو کۆمەڵگـاو دەوڵەتـەوە)، وەك:

2- خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ...﴿٣﴾﴾ الـمائدة، واتـە: (ئـەمڕۆ بەرنامەکـەتانم بـۆ تـەواوکردن، وە چـاکەی خـۆم بەتـەواویی لەگەڵـداکردن، وە ئیسلامم بە بەرنامە بۆ پەسندکردن ...).

3- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾﴾ آل عمـران، واتـە: (وە هـەر کەسـێك جگـە لـە ئیسـلام بەرنامەیـەکی دیکـە بخـوازێ، بـە تەئکیـد لێـی وەرناگیـرێ، وە لە دواڕۆژدا لە زیانبارانە).

ڕوونكــردنەوە

یەكـەم: زانیاری لە پێش كردەوەوەیە

ئـەم حەقیقەتـە كـە (زانیـاری لـە پـێش كردەوەوەیـە) زۆر لـە ئایەتـەكانو فەرمایشـتەكانی پێغەمبـەر ﷺ رایدەگەیـەنن، بـەڵام ئێمـە وەك بنچـینەیەك گوتوومانـەو زانایـانیش هـەموویان لەسـەر ئـەوە یەكـدەنگن كـە بـەبێ زانیـاریی و تێگەیشتنو بەبێ بەرچـاوڕوونی، بـە هـیچ جۆرێـك، هـیچ جـۆرە كـارو چـالاكییەكی ئیسلامی بەشێوەیەكی ڕاستو دروست ئەنجام نـادرێ (دیـارە ئێمـە لێـرەدا باسـی كارو چالاكیی ئیسلامیی دەكەین، ئەگەرنا هەر كردەوەیـەك بناغـەی نـەزانین بـێو لەسـەر بناغـەی نەشـارەزایی بنیـاتبنرێ، نـەك هـەر بـەهرەی لـێ وەرنـاگیرێو بەرهەمی نابێو هیچی لێهـەڵناوەرێ، بگـرە خاوەنەكـەی زۆریشـی لەسـەر قـەرزدار دەبێ).

خــوای كاربــەجێش (جــل جلالــه) فەرموویــەتی: ﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ ...﴾[1] ، واتـە: (بزانـە كە جگە لە خـوا، پەرسـتراوانێكی دیكـە نین كە شایەستەی پەرستن بن، وە داوای لێبوردن "لە خوا" بكە بۆ گوناهـت).

وەك دەبینین خوای زاناو توانا (جل جلاله)، دوو فەرمانی بە پێغەمبـەری خـۆی ﷺ كردووە.كەواتە: كردەوە دەبێ بەدوای زانیارییدا بێ.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەربارەی هۆكاری شكسـتی هـەزار لـە كـافران، لـە بەرانبەر سەد لە ئـەهلی ئیمـاندا، فەرموویـەتی: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ

---

[1] محمد: 19

عَلَى ٱلْقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَـٰبِرُونَ يَغْلِبُوا۟ مِا۟ئَتَيْنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّا۟ئَةٌ يَغْلِبُوٓا۟ أَلْفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴾[1] واتە: (ئەی پێغەمبەر! بڕواداران هان بدە لەسەر جەنگ، ئەگەر لە ئێوە بیست کەسی خۆڕاگر هەبن، بەسەر دووسەد کەسدا زاڵ دەبن، ئەگەر لە ئێوە سەد کەس هەبن، بەسەر هەزار کەسدا لەوانەی بێبڕوان، زاڵ دەبن، چونکە ئەوان خەڵکانێکن نافامن).کەواتە: هۆی شکستی دە کافر لە بەرانبەر مسوڵمانێکدا، ئەوەیە کە کافرەکە بە پێچەوانەی مسوڵمانەکەوە، خاوەنی شارەزاییو تێگەیشتن نییەو نافامیو نازانیێ.

دووەم: ئیسلام ئەوەیە کە خۆی لە قورئانو سوننەتدا دەبینێتەوە:

چونکە بێگومان ئایینو بەرنامەی خودای بەرزو مەزن تەنها ئەو دەقانەن کە لەڕێی سرووش (وَحي)یەوە هاتوون، جا چ بەشێوەی راستەوخۆ بێ کە (قورئان)ە، چ بەشێوەی ناڕاستەوخۆ کە (سوننەت)ە، بەڵێ (ئیسلام)ێك کە دەبێ پێیەوە پابەند بین، ئەو (ئیسلام)ەیە کە لە (قورئان)و (سوننەتی پێغەمبەر)دا ﷺ بەرجەستەیە.

پێشەوا (شافیعی)یش لەوبارەیەوە شیعرێکی جوانی گوتووە:

كُـلُّ العُلُـومِ سِـوَى القُـرْآنِ مَشْـغَلَـةٌ

الا الحديث وعلم والفقه في الدين

العِلْـمُ مَـاكَـانَ فِيــهِ: قَـالَ حَدَّثَـنَــا

وما سِوَى ذاكَ وَسْوَاسُ الشَّيَاطِـــينِ

---

[1] الأنفال: 65

واتە: (هەموو زانستەکان بێجگە لە زانستەکانی قورئانو فەرموودەو زانستی لـە دین شـارەزابوون، خـۆ سەرقاڵکردنــە، زانسـت ئەوەیـە کـە تێیــدا: (گـوتی، بـۆی باسکردین) هەبێ، جگە لەوە، ئەوی دیکە هەمووی خوتخوتەی شەیتانانە).

ئاشکراشە کە مەبەستی شافیعی (رەحمـەتی خـوای لێبـێ) لـە وشـەی (العلـم)، زانیاریی شەرعییە، واتە ئـەو زانیارییـەی کـە بـە دیـن دادەنـرێ، ئەگـەرنا شـتێکی ئاشکرایە کە زانیـاریی دنیـایی (العلـم الـدنيوي) نـە لـە قورئـانو سـوننەتدا کـورت هەڵاتووە، نە بـە (خوتخوتـەی شـەیتانان)یش دادەنــرێ، بــەڵام بـە تەئکیـد هـەر قسـەیەك لە وەحییـەوە نەهـاتبێو بەناوی (ئایین)ەوە بکرێو بە بەشێك لـە ئـایین دابنرێ، ئەوە شتێکی ڕاست نییەو (خوتخوتەی شـەیتان)ە.

کەواتــە: هەرچـی بەرهـەمو لێکدانـەوەو شــەرحو تەفسـیری زانـاو پێشـەوایانە، هەرچەندە پایەدارو بەڕێز بن، هەر بـە تێگەیشـتن (فهـم)ی ئـەوان دەربـارەی دیـن دادەنــرێ، دەبــێ هــەر بــەو شـێوەیە مامەڵــەی لەگەڵــدا بکـرێ، نــەك وەك دەق (نص)ێکی دینیو خودی دین.

سێیەم: بێگومان پێشینەی چـاك (السـلف الصـالح)مـان ڕەزاو ڕەحمـەتی خوایـان لێبێ، بەگشتی سەرمەشقو پێشڕەومانن، شـەرعو عـەقڵ لەسـەرمان پێویسـت دەکەن بەپێی تێگەیشتنی ئەوان لەگەڵ کتێبی خوای بـەرزو مـەزنو سـوننەتی پێغەمبەری پێشـەوا ﷺمان مامەڵە بکەین.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {خَيْـرُ النَّـاسِ قَرْنِـي ثُـمَّ الَّـذِينَ يَلُـونَهُمْ ثُـمَّ الَّـذِينَ يَلُونَهُمْ ...}[1] واتە: (باشترین خـەڵك ئـەو سـەدەیەن کـە مـن لەنێویانـدام، دوایـی ئەوانی دوای وان، پاشان ئەوانی دوای وان ...).

[1] رواه البخاري: (3651) واللفظ له، ومسلم: (2533)، عن عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه.

لێرەدا وەك بەڵگە هێنانەوە لەسەر ئەوەی كە خەڵكی سێ سەدەكان بەگشتییو بەتایبەت هی سەدەی یەكەم كە (هاوەڵان)ی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوان –خوا لێیان رازی بێ– تێگەیشتنو پێگەیشتنیان لە ئایینو بەرنامەی خوا، لە هی دوای خۆیان چاكترو تەواوتر بووە، بە پەسندی دەزانم ئەم ڕووداوە بە نموونە بهێنمەوە:

(عَنْ أَسْلَمَ أَبِي عِمْرَانَ التُّجِيبِيِّ قَالَ كُنَّا بِمَدِينَةِ الرُّومِ فَأَخْرَجُوا إِلَيْنَا صَفًّا عَظِيمًا مِنْ الرُّومِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ مِنْ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُهُمْ أَوْ أَكْثَرُ، وَعَلَى أَهْلِ مِصْرَ، عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ، وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فُضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ، فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنْ الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ، فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا: سُبْحَانَ اللَّهِ يُلْقِي بِيَدَيْهِ إِلَى التَّهْلُكَةِ، فَقَامَ أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ لَتُأَوِّلُونَ هَذِهِ الْآيَةَ هَذَا التَّأْوِيلَ، وَإِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ فِينَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ لَمَّا أَعَزَّ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ، فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ سِرًّا دُونَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ، فَلَوْ أَقَمْنَا فِي أَمْوَالِنَا فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا قُلْنَا: ﴿وَأَنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ...﴿١٩٥﴾﴾ فَكَانَتْ التَّهْلُكَةُ الْإِقَامَةَ عَلَى الْأَمْوَالِ وَإِصْلَاحِهَا وَتَرْكَنَا الْغَزْوَ، فَمَا زَالَ أَبُو أَيُّوبَ شَاخِصًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى دُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ)[1] واتە: {(أَسْلَمْ أَبِي عِمْرَانُ التُّجِيبِيِّ) دەڵێ: ئێمە لە شاری ڕۆمەكان بووین – مەبەستی (قوستەنتینیە)یە كە دەكاتە (ئەستەمبووڵ)ی ئێستا، ریزێكی گەورەی لەشكریان بۆمان دەركرد، لە (مسوڵمانان)یش ریزێكی وەك ئەویان گەورەتر بۆیان دەرچوو، فەرماندەی خەڵكی میسر عوقبەی كوڕی عامر بوو، فەرماندەی لەشكرمان فوزاڵەی كوڕی عوبێد بوو.

---

[1] رواه الترمذي: 2972، وقَال: حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وقال الألباني: صحيح.

پیاوێك لە ئێمە خۆی بە ریزی رۆمەكاندا دا تا چووە نێویان، خەڵكەكە هاواریان كردو گوتیان: (سُبْحَانَ اللَّهُ)، بەدەستی خۆی خۆی فەوتاند، ئەبو ئەییوبی ئەنسارِیی هەڵسایەوەو گوتی: ئەی خەڵكینە! ئێوە ئەم ئایەتە بەو شێوەیە لێكدەدەنەوە؟ ئەم ئایەتە دەربارەی ئێمەی ئەنسارییەكان دابەزێنرا، دوای ئەوەی خوای بەرز و مەزن (ئیسلام)ی بەهێز و شكۆدار كردو پشتگیرانی زۆربوون، هەندێكمان بە نهێنیو بەبێ ئاگاداری پێغەمبەر ﷺ بە هەندێكی‌دیكەمانی گوت: ماڵمان بەزایەچوو، ئەوە خواش (ئیسلام)ی بەهێز كردو شوێنكەوتووانی زۆربوون، با لێرە بەدوا لەنێو ماڵو منداڵەكانمان نیشتەجێ بینو گرنگییان پێ بدەینو ئەوەی بەزایەمان داوە قەرەبووی بكەینەوە، خواش (جل جلاله) ئەم ئایەتەی لە وەڵامدانەوەی ئێمەدا دابەزاندە سەر پێغەمبەرەكەی ﷺ: ﴿وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ ...﴾[1] واتە: (لە رێی خوادا ببەخشنو خۆتان مەفەوتێنن...)، كەواتە خۆ فەوتاندن ئەوەیە خۆ بە ماڵ كۆكردنەوەوە خەریك بكەینو واز لە جیهاد بهێنین.

جا ئەبو ئەییوب بەردەوام لەسەر پێ بوو لەپێناوی خودا (جل جلالە)، تا لە خاكی رۆمەكان بە خاك سپێردرا.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ﴾[2] واتە:

---

[1] البقرة: 195
[2] التوبة: 100

(پێشکەوتووە یەکەمەکان لە کۆچکەران‌و پشتیوانان‌و ئەوانەی کە باش بەدوایان کەوتن، خوا لێیان رازی بوو و ئەوانیش لە خوا رازی بوون، خوا چەندان باخ‌و بێستانی بۆ ئامادەکردوون کە رووبارگەلێك بەژێریاندا دەڕۆن، بە نەمریی‌و تا هەتایە تێیاندا دەمێننەوە، هەر ئەوەش بردنەوەی گەورەیە).

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗاۖ ...﴾ [1] واتە: (موحەممەد ﷺ رەوانەکراوی خوایە، ئەوانەش کە لەگەڵیدان، بەرانبەر بێبڕوایان جەربەزەو توندن‌و لەنێوان خۆیاندا بەسۆزو دڵنەرمن، دەیانبینی هەردەم خەریکی رکووع‌و سەجدەن، مەبەستیان بەدەستهێنانی چاکەو رەزامەندیی خوایە ...).

حیکمەتی ئەو جەختکردنەش لەسەر بەهرە وەرگرتنی مسوڵمانان لە پێشینەی چاکیان، ئەوەیە کە ئەوان (رەحمەتی خوایان لێبێ)، بەگشتی بەهۆی زیاتر نزیکییان لە چاخ‌و سەردەمی زێڕینی ئیسلامەتییەوە، کە رۆژگاری پێغەمبەری خوایە ﷺ، تێگەیشتنیان بۆ قورئان‌و سوننەت راستترو ئاشناییان بە پێغەمبەری خوا ﷺ زیاترو ئیمانیان قووڵترو عیبادەتیان چاکترو تەقواو تەزکیەیان پترو بۆ خوا یەکلابوونەوەو ساغییان زیاترو فیداکارییان لەڕێی خوا باشتر، هەروەها پابەندییان بە شەریعەتەوە زیاترو لە بیدعەت‌و داهێنان دوورتر بوون، وەك عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود – خوا لێی رازی بێ– لەوبارەوەو لە وەسفی (هاوەڵان)ی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوا– خوا لێیان رازیبێ–، گوتوویەتی: (مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُتَأَسِّيًا فَلْيَتَأَسَّ بِأَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ، فَإِنَّهُمْ أَبَرَّ هَذِهِ الأُمَّةِ قُلُوبًا وَأَعْمَقَهَا عِلْمًا وَأَقَلَّهَا تَكَلُّفًا وَأَقْوَمَهَا هَدْيًا وَأَحْسَنَهَا حَالاً، قَوْمٌ إِخْتَارَهُمُ اللهُ تَعَالَى

---

[1] الفتح: 29

لِصُحْبَةِ نَبِيِّـهِ ﷺ وَإِقَامَـةِ دِينِـهِ، فَاعْرِفُـوا لَهُـمْ فَضْـلَهُمْ وَاتَّبِـعُوهُمْ فِـي آثَـارِهِمْ، فَإِنَّهُمْ كانُـوا عَلَـى الْهُـدَى الْمُسْـتَقِيمِ)[1] واتـە: {ئـەوەی لـە ئێـوە دەیـەوێ کەسێك بکاتە سەرمەشقی خۆی، با هـاوەڵانی موحەممەد ﷺ بکاتـە سەرمەشـقی خـۆی، چـونکە ئـەوان لـە هـەموو خـەڵکی ئـەم ئۆممەتـە دڵیـان چـاکترەو لـە هـەموویان زانیارییـان قـووڵترەو لـە هـەموویان تەکـەللوفـو خـۆ ئەزیەتـدانیان کـەمترە، لـە هـەموویان ڕێبازیـان ڕاسـترەو حاڵیـان لـە هـەموویان باشـترە، کۆمـەڵێکن خـوا هەڵیبژاردن بۆ هاوەڵێتیی پێغەمبەرەکەیو ڕاگرتنی دینەکەی، چاکەیان پێ بـزاننو بەدوای شوێنەواریان بکەون، چونکە ئەوانە لەسەر ڕێبازی ڕاست بوون}.

بەڵام پێویستە وریـاش بـینو وا نـەزانین کـە تێگەیشـتنو بەرهـەمو کەلـەپووری زانایـانی پێشـینی چـاکمان، جێگـرەوە (بـدیل)ی تێفکـرینو تێگەیشـتنو کۆشـش (إجتهاد)ی خۆمانە، چونکە ئەوان بـۆ مەسـەلەو پێشـهاتو ڕووداوەکـانی ڕۆژگـاری خۆیـان، کۆشـش (إجتهـاد)یان لە قوڕئانو سـوننەتدا کـردووە، ئێمـەش پێویسـتە بـۆ هـی ڕۆژگـاری خۆمـان بیرێکـی تـازە بکەینـەوەو کۆشـش (إجتهـاد)ی تایبـەتی خۆمـان بکـەین، لـە چوارچـێوەی دەقـەکانی قوڕئـانو فـەرموودەدا و بـە سـوود وەرگرتنو تێگەیشتنی پێشـینانمان، بەڵگـەشمان بـۆ ئـەم قسـەیەمان ئەوەیـە کـە خـوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿...وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾﴾ النحل، واتـە: (... وە زیکرمـان بـۆ تـۆ ناردووەتـە خـوارێ تـا ئـەوەی بۆیـان دابـەزێنراوە بۆیـانی ڕوون بکەیـەوە، وە بـۆ ئـەوەی بۆخۆشیان بیربکەنەوە.

---

[1] جامع بيان العلم وفضله، ج: (2)، ص: (134).

ڕەحمەتی خواش لە عومەری کوڕی عەبدولعەزیز، خەلیفەی راشیدی ئیسلام بێ، کە لەوبارەیەوە گوتوویەتی: (تَجِدُّ لِلنَّاسِ مِنَ الأَقْضِيَةِ بِقَدْرِ مَا تَجِدُّ لَهُمْ مِنَ القَضَايَا)، واتە: (خەڵك بڕیارو یاسای تازەیان بۆ پەیدا دەبێ، بە ئەندازەی ئەوەی کە کێشەی تازەیان بۆ پەیدادەبێ).

چوارەم: لەنێو پێشینەی چاکیشماندا خەڵکی سێ وەچەکان (الأجيال) لە هەموو چاکتر و متمانەپێکراوترن:

چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ تەزکیەی کردوون و شاهێدیی بۆ داون، فەرموویەتی: {خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ...}[1]

دیارە ئەو سێ وەچەو سەدەیەش بریتین لە: هاوەڵانو شوێنکەوتووانیانو شوێنکەوتووانی شوێنکەوتووانیان (الأصحاب وتابعوهم وتابعو تابعيهم)، جا ئەمانیش لەڕووی زەمانەوە، لە سەردەمی پێغەمبەری خواوە ﷺ هەتا ساڵی (210)ی کۆچی، یان ئەوپەڕەکەی (230)ی کۆچی دەخایەنێ، چونکە وەچەیەك (جیلێك) بە (70) ساڵ دانراوە، (3 × 70 =210).

حیکمەتی ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری خواش ﷺ کە دەفەرموێ: خەڵکی (مسوڵمان)ی ئەو سێ سەدەیە چاکترینی خەڵکی (مسوڵمان)ن، ئەوەیە کە مسوڵمانان بە درێژایی مێژوو، زاناو پێشەوایانی ئەو سێ وەچە هەڵبژاردەیە بکەنە سەرمەشقی خۆیانو سەنگی مەحەکی دینداریی‌و مسوڵمانەتییان، هەم لەڕووی تێگەیشتن‌و هەم کردەوەشەوە، چونکە مادام پێغەمبەری خوا ﷺ شاهێدیی چاکتربوون (خیرية)ی بۆ (مسوڵمانان)ی ئەو سێ سەدەیە داوە، دیارە هەم زانیاریی‌و تێگەیشتنیان، هەم پابەندیی‌و کردەوەشیان بەگشتی لە هی

[1] رواه البخاري: (3651) واللفظ له، ومسلم: (2533)، عن عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه.

سەرجەم (مسوڵمانان)ی سەدەو وەچەکانی‌دیکە چاکترە، بۆیە پەیڕەویی لێکردنیان پێویستە.

بەڵام لێرەدا پێویستە حەوت ڕاستیمان لەبەرچاو بن:

1/ پێشینی چاك تەنیا ئەوانەن کە چاك بوون، نەك هەموو ئەوانەی لەو مێژووەدا ژیاون:

واتە ئەوانەی کە لەو ماوە زەمەنییەدا ژیاون، هەموویان بە پێشینی چاك لە قەڵەم نادرێن، سەلەفی سالّح هەر ئەوانەن کە چاك بوون، ئەوانەی خراپ بوون، یان گریمان باشیش بووبن، بەڵام هەڵەو ناشەرعییان هەبووبێ، ئەوە لە هەڵەو ناشەرعییەکانیاندا بۆ ئێمە سەرمەشق نین تاکو ئێمە بیانکەینە سەرمەشق‌و پێشڕەوی خۆمان.

2/شوێنکەوتنی پێشینی چاك، ئێمە بێ نیاز ناکات لە بەکارهێنانی عەقڵی خۆمان، بەڵکو عەقڵی خۆ بەکارنەهێنان لادانە لە ڕێبازی سەلەفی سالّح:

لەڕاستییدا ئەوە یەکێکە لە بەڵگەنەویستەکان، چونکە ئەوەندەی سەلەفی سالّح عەقڵی خۆیان بەکارهێناوە، خەڵکی دیکە هێندە عەقڵی خۆیان بەکارنەهێناوە! بێگومان ئەگەر چاك عەقڵی خۆت بەکارنەهێنی، (دین)ت بۆ تێکەڵ ناکرێ لەگەڵ (ژین)داو تەفاعولت لەگەڵ دین بۆ ناکرێ، لەڕاستیشدا (جمود)و وشکیی‌و پابەندیی بە دەقەکانەوە، بەبێ لێ تێگەیشتن‌و هەڵهێنجانی یاساکان لێیان، پێچەوانەی ڕێبازو ڕێوشوێنی (پێشینی چاك)مانە.

3/ شـوێنکەوتنی پێشـینی چـاك، واتـە: شـوێنکەوتنی بەرنامـەو ڕێبـازی فیکرییان، نەك تەنیا دەمارگیربوون بۆ قسەو بیروڕایەکانیان:

بەدوای پێشینی چاك کەوتن، واتە: شوێنکەوتنی ئەو بەرنامـەو ڕێبـازەی کـە ئەوان لەسەری بوون، نـەك قسـەو فـەتواکانی ئـەوان لـە خـۆت بکـەی بـە دیـن، چونکە ئەوان فەتوایەکیان داوە بۆ کاتێكو بۆ شوێنێك جیا لەوەی ئێستای تـۆ، چونکە زانایان گوتوویانە: (لا يُنْكَرُ تَغَيُّرُ الْأَحْكَامِ بِتَغَيُّرِ الْأَزْمَانِ)، واتە: (نکـوولّی ناکرێ لە گۆڕینی حوکمەکان، لە ئەنجامی گۆڕانی کـاتو شـوێنەکاندا). زانایـان هەموو لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە: (الفَتْوى تَتَغَيَّرُ شَخْصًا وَزَمَانًا وَمَكَانًا وَعُرْفًا وَحَالاً). واتە: (فەتوا دەگۆڕێ لە کەسێکەوە بۆ کەسـێکیدی، لـە کاتێکـەوە بـۆ کاتێکیدی، لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکیدی، لە عورفێکـەوە بـۆ عـورفێکیدی)، ئەوە یەکێکە لە شتە ئاشکراکان کە شەرعزانەکان دەیزانن.

کەواتە: ناکرێ هەر قسەیەك کە (پێشینی چاك)مان گوتوویانـە، لـە خۆمـانی بکەینە دین.

4/شـوێنکەوتنی سـەلەفی سـالّح، خـاڵی هاوبەشـی نێـوان (مسـوڵمانان)ە، هیچ کەس بۆی نییە تاپۆو قۆرخی بکات لەسەر خۆی:

دیارە پـێش هـەموو کـەس، پێشـینی چـاك پێغەمبـەری خوایـە ﷺ، دوایـی (هاوەڵان)ن ڕەزای خوایان لەسەربێ، ئینجا زانایانو پێشەوایانی دیکەمانن، کـە دوای پێغەمبەر ﷺو هاوەڵان کەوتوون، ئاشکراشە کـە ئەمـە خـاڵی هاوبەشـی نێـوان هـەموو (مسـوڵمانان)ە، هـەموو مسـوڵمانێك دەبـێ بـەدوای ئـەو ڕێبـازە بکەوێو بەو ڕێیەدا بڕوا کە پێغەمبەری خوا ﷺو هاوەڵانو ئەوانەی کـە شـوێن

پێی ئەوانیان هەڵگرتووەو پێیدا ڕۆیشتوون، هەروەها ئەوە نە لەسەر كەس تاپۆكراوەو نە كەس دەتوانێ قۆرخی بكات، بەهۆی ناولەخۆنانەوە.

5/ **ناو و نازناوی بێ ناوەڕۆك، وەك:سەلەفی، سۆفی، موجاهید، شێخ، مەلا، زانا، ئیسلامیی... ئەوانە هیچ لە حەقیقەتو واقیعی هیچ كەسێك ناگۆڕن:**

سەرنج بدە: ئەگەر پاكەتێك خوێ لەسەری بنووسی هەنگوین، ئایا نێوەڕۆكەكەی دەگۆڕێ؟ بێگومان هەر سوێرە! هەروەها مرۆڤێكی فاسق ناوی لێبنێی ساڵح، بەوەندە ساڵح نابێ، لەڕاستییدا ناو هیچ لە نێوەڕۆك ناگۆڕێ، ئایا كابرایەكی سۆفی كە پڕبێ لە خڵتە، هەر بەوەندە ناوی لەخۆ ناوە (سۆفی)، ساف دەبێتەوە؟ نەخێر.كەسێك كە لەڕێی خوادا تێناكۆشێ، پێی بگوترێ موجاهید، دەبێتە موجاهید؟ نەخێر، كەسێك كە نەزان بێو ناوی (زانا)بێ، یاخود بەرگی زانایەتی لەبەر بكات، دەبێتە زانا؟ نەخێر، لەبەرئەوە تەعەسسوبو دەمارگیریی بۆ ناو، بەڕاستی شتێكی نا مەنتیقیو ناشەرعییشە.

6/ **تەنیا قورئانو سوننەت ئیجماع پابەندكەر (مُلْـزِمْ)ن بۆ دینداریی، نەك هیچ ناو و نیشانو قسەوباسێكی دیكە:**

ئەوەش زۆر گرنگە: پێشینی چاك (سەلەفی ساڵح) بۆچی چاكن؟ چونكە باش شوێن قورئانو سوننەت كەوتوون.

بەڵێ، لە بواری عەقیدەو عیبادەتدا كە لە (چەسپاوەكانن)، ئەوەی گوتوویانە، بەگشتی پێوەی پابەندین، چونكە قورئانو سوننەت لەو بوارانەدا نوختەیان خستۆتە سەر پیت، بەڵام لەو بوارانەدا كە لە گۆڕاوەكان (متغیرات)ن، دەبێ سەرلەنوێ خوێندنەوەمان بۆیان هەبێ.

7/ ئێمە ڕێزمان بۆ هەموو (مسوڵمان)ێك هەیە، هیچ كەس لەبەر ناو و نیشان نابوغزێنین، هەرچەندە تێبینییشمان لەسەری هەبێ:

لەڕاستیدا وەك زانایان دەڵێن: (العِبْرَةُ بِالْمُحْتَوَيَاتِ وَالْمَضَامِينِ ولَيْسَتْ بِالأَسْمَاءِ وَالْعَنَاوِينِ)، واتە: (جێی پەندو سەرنج كاكڵو نێوەڕۆكەكانن، نەك ناو و ناوونیشانەكان)، بۆیە هەوڵدەدەین هەركەسە بەپێی هەڵوێستەكانی هەڵسەنگێنین.

پێنجەم: مەبەست لەو قسەیەمان: (تەنها ئیسلام بە بەرنامە –دین– ی ڕاستو تەواو زانینی ژیانی ئینسان بە تاكو كۆمەڵو كۆمەڵگاو دەوڵەتەوە)، ئەوەیە كە ئیسلام تاكە بەرنامەو ئایینی لەلایەن خواوە دیاریكراوو بۆ ئینسان بە شایستەو ڕەوا دانراوەو، هەركەسێك خۆی بە مسوڵمان بزانێ، بۆی نیە جگە لە ئیسلام هیچ دینو بەرنامەیەكی دیكە بكاتە پەیڕەوو ڕێبازی ژیانو گوزەرانی خۆی، لە هەموو بوارو لایەنەكانی تاكییو خێزانییو كۆمەلایەتییو سیاسییدا:

مەبەست لەو قسەیە ئەوەیە كە ئیسلام تاكە بەرنامەی تێرو تەواوی ژیانە، جگە لە ئیسلام، هیچ بەرنامەو ڕێبازێكیدی بۆ ئەوە ناشێ بكرێتە بەرنامەی ژیانی تاكو كۆمەڵ، چونكە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ...﴾[1] واتە: (ئیسلامم بە بەرنامە بۆ پەسندكردوون ...)، هەروەها فەرموویەتی: ﴿ وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ

[1] المائدة: 3

مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾[1] واتە: (هەرکەسێك جگە لە ئیسلام بەرنامەیەکی دیکە بخوازێ، ئەوە لێی وەرناگیرێو لە دوارۆژیشدا لە زیانبارانە).

دیارە مەبەستیش لە (دین)، بەرنامەو ڕێبازی ژیانو گوزەرانە، جا چ لەلایەن خواوە هاتبێ، چ زادەی بیروهۆشی مرۆڤ بێ، لە قورئاندا وشەی (دین) بەو چەمكو واتایەی كە گوتم، بەكارهێنراوە، ئەوەی لەلای زۆربەی خەڵكی باوە كە پێیانوایە وشەی (دین) تەنها بە ئایینی خوا دەگوترێ، هەڵەیە، بەڵكو وشەی (دین) هەم لە ئەسڵی زمانی عەرەبیو هەم لە بەكارهێنانی قورئانیشدا، بە مانای بەرنامەو ڕێبازی ژیان دێ بەگشتی.

كەواتە: وەك چۆن ئیسلام ئایین (دین)ە، {لیبرالیزم ، سیكۆلاریزم، ماركسیزمو سۆشیالیزم}یش، بە هەمان شێوە (ئایین)ن، ئەوەندە هەیە –وەك گوتمان– ئیسلام ئایینی هەقە، ئەو بەرنامەو ڕێبازانەی دیكەش ئایینی بەتاڵو ناهەقن، وەك خوای بالادەست فەرموویەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴾[2] واتە: {– خوا – ئەو زاتەیە كە پێغەمبەری خۆی ناردووە بە ڕێڕوونییو (ئایین)ێكی ڕاستەوە، تاكو بەسەر هەموو ئایینو بەرنامەكانی دیكەدا سەری بخات، خوایش بەسە كە شاهید بێ لەسەر ئەوە}.

هەربۆیەش هەر جارێك خوای كاربەجێ وشەی (دین)ی بۆ بەرنامەی ڕێكو ڕاستو بێ وێنەی خۆی كە (ئیسلام)ە، بەكارهێنابێ، بۆئەوەی جیای بكاتەوە لە بەرنامە (دین)ەكانی دیكە،وەسفێك یان نیشانەیەكی خستووەتە سەر كە بزانرێ

[1] آل عمران: 85

[2] الفتح: 28

مەبەست لە (دین) لەو شـوێنەدا، (ئیسـلام)ە، نەك بەرنامەو ڕێبازەکانی دیکە، بـۆ وێنــە:

کەواتە: ئەوەی ئێستا سیکۆلاریسـتەکان کردوویانەتـە بنێشــتە خۆشـەی سـەر زاریان، کە گوایە لە ئیسلامدا دینو دەوڵەت لە یەك جیاوازن، سیاسەتو عیبـادەت نابـێ تێکـەڵ بکـرێن!! بـەڵێ ڕوون دەبێتـەوە کـە ئـەو جـۆرە قسـانە پـووچو بـێ بناغـەن، هـیچ پاڵپشـتو پاسـاوێکی (شـەرعیی و عـەقڵی)یان نییـە، لـە سـۆنگەی ئەوەوە کە ئیسلام بەرنامەو ڕێبازی پەسندکراوی خـوای زانـاو توانایـە، بـۆ ژیـانو گوزەرانی ئینسان، بە تاکو کۆمەڵو ڕۆحو جەستەو سیاسەتو عیبادەتو تاعەتو کەسابەتو مزگەوتو بازاڕو دوانگەو فەرمانگەوە، گشتگیرە بـۆ هـەموو بوارەکـانی ژیانو لایەنەکانی ئادەمیزاد.

دیسان مادام زانیمـان کـە سـەرجەم بەرنامـەو ڕێبازەکـانی دیکـەی مرۆڤکـردی وەك: (سۆشیالیزم، کاپیتالیزم، لیبڕالیزم، سیکۆلاریزم) هەرکامیان بە ئایین (دین) دادەنرێ، (بەڵام دیارە (ئایین)ێکی پـووچو بـەتاڵ)، کەواتـە: وەك چـۆن بابایـەکی مسوڵمان کاتێك لە (ئیسـلامەتی)یەوە دەگوازێتـەوە بـۆ نێـو (ئـایین)ێکی دیکـەی، وەك: جووایـەتی (اليهوديـة)و دیانایـەتی (النصـرانية)، ئەوکاتـە نـاوی مسـوڵمان (مسلم)ی لێ دەسڕێتەوە، بە جوولەکـە (يهـودي)و گـاور (نصـراني) نـاودەبرێ، بـە هەمان شێوەو بگرە چـاکتریش، هـەرکاتێك بابایـەکی مسـوڵمان بـە تێگەیشـتنەوە چــووە نێــو جــوغزی ئــاینو ڕێبــازێکی دیکــەی وەك: (کۆمــۆنیزم، لیبڕالیــزم، سیکۆلاریزم)ییەوە، ئەوە پێویسـتە دڵنیـاو مسـۆگەربێ کـە بـە هـیچ جۆرێـك فـڕی بەسەر ئیسلامەتییەوە نەماوەو چەندە هەردووك ناوی (مسـوڵمانو جوولەکـە) دژو پێچـەوانەی یەکـدینو شـتێکی سـەیرە کـە بگـوترێ: فـڵان کـەس (مسـوڵمانێکی جوولەکە)یە، یان (مسوڵمانێکی گاورو دیان)ە، هێندەو بگرە زیاتریش سـەیرە کـە

بگوترێ: فلان كەس (مسوڵمانێكی كۆمۆنیست)ە، یان (مسوڵمانێكی لیبڕالیست)ە، یان (مسوڵمانێكی سیكۆلاریست)ە ... هتد، چونكە بابای جوولەكەو دیان، هەر چۆن بێ بڕوایان بە بەشێك لە كتێبەكانی خوا هەیەو بە شتێكەوە پابەندن كە لەلایەن خواوە هاتووە، بەڵام دەستكاریی كراوە، بەڵام بابای كۆمۆنیستو لیبڕالیستو سیكۆلاریستو چیو چی، ئەگەر ناو و نێوەڕۆكیان یەك بێو بەڕاستی ئەو ڕێبازو بەرنامانەیان قبووڵ كردبێ، نابێ هیچ حیسابێك بۆ خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەر ﷺو ئایینو بەرنامەكەیان بكات، ئەگەرنا دیارە لەگەڵ ناوە تازەكەیو بەرنامەو ڕێبازە نوێیەكەیدا درۆ دەكات!!

شایانی باسیشە كە مەسەلەی لەیەك جیایی دینو دەوڵەت، یان لەیەك جیاكردنەوەی سیاسەتو عیبادەت، هیچ پەیوەندییەكی بە ئیسلامو مسوڵمانانەوە نییەو وەك گەلێك دەردو نەخۆشییو كێشەو گرفتی دیكە، لە جیهانی ڕۆژئاوادا سەری هەڵداوەو بەرهەمی شەڕو هەرای نێوان ئەفسانەكانی بەناو ئایینی كلێساو ڕەوتی زانستییو بووژانەوەی عەقڵ لە لایەك، كێشمەكێشی نێوان قەشەو پاپاو پادشاو ئیمپراتۆرەكان، بەرامبەر جەماوەرو جوتیارو كرێكارو ڕەشو ڕووتو چەوساوەكان لەلایەكی دیكەوە بوو.[1]

---

1 بۆ زانیاریی زیاتر لەو بارەیەوە، كتێبی (تەوژمی ئیسلامی و عەلمانی و خاڵە هاوبەش و جیاوازەكانیان و نامیلكەی (سیاسەتی ئیسلامی و چەند ڕوونكردنەوەیەك) بخوێنەوە

بنەمـــای دووەم

فێرکـــردن و پەروەردەکردنی ئەندامـــان

لەســـەر بناغـــەی: تێگـــەیشـــتنی تەواو و ئیمـــان و عەقیدەی ڕاست، خوا پەرستیی ساغ، ئاکاری پەسند، سوودوەرگرتن لە زانست و ئەزموونی پێشکەوتووی بەشەر لە بوارە جیاجیاکاندا

بنەمــای دووەم

(فێرکـردن و پـەروەردەو تەزکیـەکردن)ی سـەرجەم ئەنـدامان، بـە وردو درشت و خوارو سەرەوە، لەسەر بناغـەی: تێگەیشتنی قووڵ و گشتگیر بـۆ ئیسـلام و ئیمـان و عەقیـدەی ڕاسـت (العقيـدة الصـحيحة)و دامـەزراوو، خواپەرسـتیی سـاغ و پـاك و، ڕەوشـت و ئاکـاری بـەرزو پەسـند، وە بـەهرە وەرگـرتن و سـوودمەند بوون لـەو زانسـت و ئەزموونـە پێشـکەوتووە جۆراو جـۆرەی کـە بەشـەر لـە بـوارە جیاجیاکـانی ژیـان و گوزەرانیـدا وەدەسـتی هێناوەو کۆمەڵگای مرۆڤایەتی پێ بەرەوپێش چووە، چونکە:

1- خوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٢﴾﴾ الجمعة، واتە: (خـوا ئـەو زاتەیـە کـە لـە نەشـارەزایەکان ڕەوانـەکراوێکی لـەنێو خۆیاندا ناردووە، ئایەتـەکانی خوایـان بەسـەردا دەخوێنێتـەوە، وە تـەزکیـەیان دەکـات، وە کتێـب و حیکمـەتیان فێردەکـات، هەرچـەند بەتەئکیـد پێشـتر لـە گومڕاییەکی ڕوون دابوون).

2- وە فەرموویــەتی: ﴿وَٱلَّذِينَ ٱجۡتَنَبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ أَن يَعۡبُدُوهَا وَأَنَابُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰۚ فَبَشِّرۡ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿١٨﴾﴾ الزمر، واتە: (دەجا موژدە بدە بـە بەنـدەکانم، ئەوانـەی کە گوێ بۆ هەموو قسەیەك دەگرن پاشان شوێن باشترین دەکـەون، ئـا ئەوانـە کەسانێکن خوا ڕێنمایی کردوون، وە ئا ئەوانە خاوەن عەقڵانن).

ڕوونکـردنـەوە:

یەکـەم: هـەر ڕێکخـراو و کۆمەڵـێکی ئیسـلامیی، ئامـانجی دروسـتبوونی ئەوەیــە کــە هۆکــاری خواپەرســتیی و گۆڕانکــاریی و پاکســازیی و چاکسازیی بێ لە کۆمەڵگا و دەوروبەریدا:

ڕێکخراوێکی ئیسلامیی، ئامانجەکەی‌و حیکمەتی دروستبوونەکەی ئەوەیە کە هەڵسێ بە گۆڕانکاریی لە کۆمەڵگای خۆیدا، گۆڕانکارییەکەش بریتی دەبێ لە پاکسازیی تێداکردن‌و چاکسازیی تێداکردنی، پاکی بکاتەوە لەوەی کە خوای بەرزو مەزن پێی ناخۆشە، بیڕازێنێتەوە بەوەی کە خوای بەرزو مەزن پێی خۆشە، لە هەموو بوارەکاندا: لە بواری فیکرو عەقیدە، لە بواری عیبادەت، لە بواری هەڵسوکەوتی شەخسیی، خێزانیی، کۆمەڵایەتیی‌و سیاسییدا، لە ڕووی ژیانی مەعنەویی‌و ژیانی ماددییەوە.

ئینجا ڕاستییەکی نکوولّی لێنەکراوە، کە خۆ گۆڕین بناغەی واقیع گۆڕینە (تَغْيِيـرُ النَّفْسِ أَسَاسُ تَغْيِيـرِ الوَاقِـعِ). کەسێك خۆی شتێك شك نەبا، پێی نابەخشرێ، وەك عەرەب دەڵێن: (فَاقِدُ الشَّيْءِ لايُعْطِيه)، واتە: (کەسێك شتێکی نەبێ، ناتوانێ بیدا بە غەیری خۆی)، بۆیە دووەمین (بنەمای شەرعیی)ی فیکرو سیاسەتی (کۆمەڵی ئیسلامیی)مان بە پەروەردەکردن‌و پێگەیاندنی تاکەکانی داناوە.

دیارە ئەو تێگەیاندن‌و پێگەیاندنەش دەبێ گشتگیر بێ، بۆ سەری‌و بۆ خواری، چونکە تەنیاو تەنیا کەسانێکی تێگەیشتوو و پێگەیشتوو خەڵکیان بۆ تێدەگەیەنرێ‌و پێدەگەیەنرێ، تێگەیاندن بە تێگەیشتووان دەکرێ‌و پێگەیاندنیش

بــە پێگەیشــتووان، ڕاســتکردنەوە بــە ڕاســتان دەکــرێ، پاکســازیی بــە پاکــان، چاکسازیی بە چاکان... هتـد، ئەوانە شتی ڕوونو ئاشکران، ئینجا هــەموو ئـەوەی کە گوتـمانو زۆر زیاتریش، لەم ڕستە قورئانییـەدا کۆبووەتـەوە کـە خـوای بـەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡۗ ﴾[1] واتە: (... بێگومـان خـوا حـاڵی هـیچ کۆمـەڵێك نـاگۆڕێ تـاکو خۆیـان نـەگۆڕن ...)، بـەڵێ، هەمیشە گۆڕینی حاڵو واقیع لە گۆڕینی خودەوە دەستپێدەکات.

دووەم: هەمیشـە کەمینەیەك دەبنە مایەی گۆڕانکاریی و وەرچەرخان لە ژیـانی میللــەتان، زۆربـەو جـەماوەر مەگــەر بـە دەگمــەن، ئەگــەرنا هــەر شوێنکەوتوو (تابع)ی ئەو کەمینەیەن کە بۆیان دەبنە پێشـەنگ:

ئـەوەی کـە گوتــمان، ڕاسـتییەکی درەوشـاوەیە لـە مێـژووی گـەلانی دنیـادا. تەماشای مێژووی هەموو مرۆڤایەتی بکەن، هەمیشـە کەمینەیـەك دەسـتدەکەن بـە گۆڕانکاری لە ژیانی کۆمـەڵگادا، جـا ئـەو کەمینەیـە چ ئـەهلی هـەق بـن، چ ئـەهلی ناهــەق، فــەرق ناکـا، بـەس ئـەوەی گرنگـە ئەوەیـە دروسـتکردنی گۆڕانکـاریی‌و وەرچەرخان لە کەمینەوە دەستپێدەکات، ئەوە نییە خەڵك لەخـۆڕا هــەمووی چـاك بێ، یان خەڵك لەخۆڕا هەمووی خراپ بێ! بەڵکو کەمیەنەیەك چاك دەبن‌و خـەڵکی دیکــەش چــاك دەکــەن‌و دەیگــۆڕن، یــان کەمینەیــەك خــراپ دەبــن‌و خــەڵکی دەوروبەریشیان خراپ دەکەن‌و دەیانگۆڕن، ئەم دوو ئایەتـە بەپێزە زۆر بە جـوانی ئـەو ڕاســتییە دەگەیـەنن، خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلۡ أَنتُم

[1] الرعد: 11

مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ ٱلسَّحَرَةَ إِن كَانُواْ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿٤٠﴾﴾[1] لە بەسەرهاتی مووسا (علیه السلام) لەگەڵ فیرعەون، دەفەرموێ: (بە خەڵك –واتە بە جەماوەر– گوترا: ئایا ئێوە كۆبوونەتەوە بۆئەوەی بە دوای جادووگەرەكان بكەوین ئەگەر ئەوان زاڵ بن؟).

ئەوە لۆژیكی خەڵكی سادەیە، هەمیشە تەماشا دەكات كێ لەسەرەوەیە، ڕەگەڵی دەكەوێ، بە زۆری وایە، مەنتیقی خەڵكو جەماوەر بەگشتیی بریتییە لە كەوتنە ژێر كاریگەریی‌و ڕكێفی زاڵبووان، بەڵام بێگومان میللەت پاش هۆشیاربوونەوە بە ئەندازەی گۆڕانكاریی بەسەردا هاتنیان، هەڵوێستیشیان دەگۆڕێ، دوای ئەوەی هەق دەناسێ‌و پەروەردە دەبێ‌و تێدەگاو پێدەگا، بە تەئكید ئەوكاتە لەگەڵ ئەو هەقەدا دەبێ كە لە عەقڵ‌و دڵیدا جێگیر بووە.

ئەم ڕاستییەشم بۆیە خستەڕوو، تاكو هەموو لایەك دڵنیا بن، كە گۆڕانكاریكردن لەنێو كۆمەڵگادا، هەردەبێ بە كۆمەڵێكی دانسقەی پێشەنگ دەستپێبكات، حیكمەتی هەبوونی كۆمەڵ‌و جموجۆڵە ئیسلامییەكانی ئەم سەردەمەش، هەر ئەوەیە.

كۆمەڵی ئیسلامیی دەبێ بزانێ كە ئەركی سەرشانی بریتییە لەوەی بۆ وەرچەرخانی كۆمەڵگاو دەوروبەرەكەی ببێتە داینەمۆ (مُحَرِّك)و هاندەرو ڕێنیشاندەر، بۆیە پێویستە بە مانای وشە، ئەندامانی كۆمەڵی ئیسلامیی لە خۆدا بەرجەستەكەری ئیسلامەتیی بن، بە هەموو لایەنەكانی زانستیی‌و ئیمان‌و عیبادەت‌و تەزكیەو ڕەوشت‌و ئەدەبی بەرزو ... هتدەوە، دەبێ وەك ئاوێنەیەك هەرچی ڕاستییەكانی ئیسلام (حقائق الإسلام)ن، لە خۆیاندا بە جوانترین شێوە

---

[1] الشعراء: 40/39

بیاندرەوشێننەوە، خەڵکو دەوروبەر بە بینینی ئەوان ئیسلام ببینن، بەرجەستەکەری دین بن، بە هەرسێ بەشی: ئیسلامو ئیمانو ئیحسانەوە. هەروەها بەر لە قسەی زار، بە کردەوەو ئاکار بە ئایینو بەرنامەی خوای بێ هاوتایان ئاشنا بکەن.

سێیەم: بۆ پەروەردکردنی تاکەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی بە سەرو خوارەوە، بەگشتی چوار بواری سەرەکی هەن:

بواری یەکەم: زانیاریی و تێگەیشتنی ڕاستو تەواو:

ئەوەیە هەرکەسە لە ئەندامانمان بە ئەندازەی تواناو بڕستییو بەپێی پێویستی ئەرکو کارێك کە پێی سپێردراوە، هێندە لە قورئانو سوننەت حاڵی بووبێ کە بتوانێ دینداریيەکەی ڕاستو ڕێك ئەنجام بداتو ئەرکی سەرشانی خۆی جێبەجێ بکات، دیارە بێ حیکمەتیش نییە کە یەکەمین ئایەتی قورئان بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ دابەزیوە، بریتی بووە لە: ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ﴾[1] واتە: (بخوێنە بەناوی ئەو پەروەردگارەت کە دروستی کردووە).

جا بێگومان زانیاریيو تێگەیشتنی ڕاستو تەواو دەربارەی ئایینی خوا، بازنەیەکی یەکجار فراوانەو زۆر شت دەگرێتەوە، بەڵام ئەگەر بە کورتی بیڵێین، ئەوانە دوو بەشن:

* بەشێکیان پەیوەستن بە خودی مرۆڤەوە وەك تاکێك، لە خودی خۆیدا دەبێ جێبەجێیان بکات، بۆ وێنە: ئیمان، عەقیدە، تێگەیشتن لە دین، پێنج پایەکانی ئیسلام، خۆ ڕازاندنەوە بە ڕەوشتە بەرزو جوانەکان، خۆ

---

[1] العلق: 1

دوورخستنەوە لە خوو و خدە خراپەکان، ئەنجامدانی فـەڕزە شـەرعییەکانو دوورەپەرێزیی لە گوناهو سەرپێچییەکان.

* بەشی دووەمیان پەیوەستن بە حاڵەتی گشـتیی خەڵکـەوە، بـە هـەرەوەزییو هاوکاریی هەموویان جێبەجێ دەکرێن، واتە بە تاك تاكیش جێبەجێ ناکرێن، ئەوانیش وەك: بانگەواز، فەرمان کردن بە چاکە، ڕێگرتن لە خراپە، جـەنگو جیهاد، چەسـپاندنی دادگـەریی، لابردنـی زوڵـمو سـتەم، بنیاتنـانی قـەوارەو دەوڵەتی ئیسلامییو ... هتـد.

پێشەوایانی ئیسلام سەرجەم لەسەر ئەوە کۆکن کە پێ شارەزابوونی هەر یاسـاو دەسـتوورێکی شـەرعی کـە ئەنجامـدانی ئـەرکێکی شـەرعی پـەکی لەسەری کەوتووە، لەسەر خاوەنەکەی فەڕزە، واتـە: هـەموو زانایـان لەسـەر ئەوە ڕێککـەوتوون کـە تێگەیشـتن لـە وردو درشـتی ئیسـلام لەسـەر هـەموو کەس فەڕز نییە، بەڵێ لەسەر مسوڵمانان بەگشتی فەڕزی کیفایەیـە، چـونکە ئـەوە قورسـەو نایەتـەدی، بـەڵام هـەموو لەسـەر ئـەوە یەکـدەنگن کـە هـەر مسوڵمانێك لە خـودی خۆیـدا دەبـێ هـەر فـەڕزێکی شـەرعیی کـە دەکەوێتـە سەرشانی، بایی ئەوەندە لە شـەریعەت حـاڵی بووبـێ کـە ئـەو فـەڕزەی پـێ جێبـەجێ بکـات، بـۆ وێنـە: کەسـێك نوێـژی لەسـەر فـەڕز دەبـێ، لەسـەری پێویستە لە نوێژ حاڵی بێ، ڕووکنـەکانی نوێـژ، واجبـەکانی، سـوننەتەکانی، چۆن دەکرێن، هەروەها باقیی فەرزەکانی تریش.

جا ئەو فەڕزە کە دەکەوێتە سەر شانی ئینسـان، چ بکەوێتـە سـەری وەك تاك، یان وەك یەکێك لەنێو کۆمەڵێکدا، کـە دەبـێ هـەموویان پێـی هەڵسـن،

چونكە بێگومـان بـەبێ شـارەزایی‌و زانیـاریی، هـیچ ئـەرك‌و كارێـك جێبـەجێ ناكرێ – بە شێوەیەك كە جێگای پەسندیی خوای پەروەردگار بێ–.

هـەروەها زانایـانی (أصـول الفقـه)یـش دوو بنچـینەی گرنگـی شـەرعییان لەوبارەوە داناوە، لەسەریشیان یەكدەنگو تەبان:

1/ (لِلْوَسَائِلِ حُكْمُ الْمَقَاصِدِ)، واتـە: (حـوكمی هۆكارەكـانیش، هـەمان حـوكمی ئامانجەكانـە)، واتـە: هـەر ئامـانجێكی شـەرعی كـە دەكەوێتـە سـەر شـانت بیهێنیــەدی، هــەر هۆكارێـك كـە پێویسـتە بـۆ هێنانــەدیی ئـەو ئامانجـە شەرعییە، ئەو هۆكارەش وەك ئامانجە شەرعییەكە، فـەڕز دەبـێ لەسـەرت. بۆ وێنە: نوێژ فەڕزە، بـەڵام نوێـژكردن بـەبێ دەسـتنوێژگرتن نابـێ، كەواتـە دەسـتنوێژیش فـەڕزە، دەسـتنوێژیش بـەبێ پاكوخـاوێنی نابـێ، كەواتــە پاكوخــاوێنییش فــەڕزە، كەواتــە: حــوكمی ئامــانجێكی شــەرعیی وەك نوێژكردنی فەڕز، مادام فەڕزبوونە، دیارە ئـامڕازو پێشەكییەكانیشـی، وەك: دەستنوێژو تارەت گرتن‌و پۆشاكی پاك‌و قیبلە دۆزینەوەو ... هتـد، هـەمان حوكمیان هەیـە.

2/ (مَا لايَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلاَّ بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ)، واتـە: (هـەر شـتێك فـەڕزێك بـەبێ ئـەو جێبەجێ نەكرێ، ئەویش فەڕزە)، كە بێگومان لە نێوەڕۆكدا لەگەڵ بنچینەی پێشوو هەریەكن.

دیـارە ئێمـە مەبەسـتمان لـە زانیـاریی‌و شـارەزایی، زانیـاریی‌و شـارەزایی شەرعییە، بەڵام بە تەئكید جێبەجێكردنی ئەركێكی شەرعی وێڕای شارەزایی لە شەریعەت، پێویستیشی بە شارەزایی لە واقیـع‌و دەوروبـەریش دەكـات، چـونكە ئەو واقیعەش كە تۆ حوكمە شەرعییەكەی تێدا جێبەجێ دەكـەی، ئەگـەر تێیـدا

شارەزا نەبی، تێیدا چاوکراوە نەبی، بەرچاوڕوون نەبی، لەوانەیە تۆ ئەو حوکمە شەرعییە بە هەڵە جێبەجێ بکەی، یاخود بەشێوەیەك جێبەجێی بکەی کە لەجیاتی ئەوەی بەرهەمێکت بێتە دەست، لەسەری قەرزدار ببیەوە! ئینجا دەبێ لە واقیعی خۆماندا (ئەو واقیعە کە تۆ کارە ئیسلامییەکەی تێدا ئەنجام دەدەی) چ شتێك زیاتر بووەتە جێگەی مشتومڕ، چ شتێك زیاتر بووەتە مایەی ئەوە کە چاوی خەڵکی پێ پێچراوە، بۆ خەڵك بووەتە مایەی چەواشەکاری، یان خەڵك زیاتر پێویستی پێیەتی، یاخود کارە ئیسلامییەکەت زیاتر پێویستی پێیەتی، تۆ دەبێ جەخت لەسەر ڕوونکردنەوەی ئەو ڕاستییانە بکەیەوە بۆ خەڵك.

بۆ وێنە: لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا - یان ئایین و دەوڵەت، لەلایەن عەلمانییەکان و نەیارانی تەوژمی کار و چالاکیی ئیسلامییەوە، زۆر دەورووژێنرێ، بۆیە پێویستە کە (تەوژمی ئیسلامیی)ش جەختی لەسەر بکات و زیاتری تیشکی بخاتەسەر.

کەواتە: پێویستە ئێمە لە ڕۆژگاری خۆماندا زۆر ئەو مەسەلەیە بۆ خەڵك ڕوون بکەینەوە، چونکە ئەگەر خەڵك پێی وابێ دین سیاسەتی تێدا نییە و دین دەوڵەتی ناوێ و دین دەسەڵاتی ناوێ و دین پێویستی بە ئەمر و نەهی نییە، مانای وایە لەگەڵت هاوکار نابێ ئەو واقیعە بگۆڕێ و بە نوێژەکەی خۆی ئیکتیفا دەکات و پێی وایە زۆریشی زیادە!! ئەگەر حەج و عومرەیەکیشی کرد، ئەوە دەڵێ: حەتمەن لەوانەیە تێشمپەڕاندبێ!!

بۆیەش گوتوومانە: (زانیاری و تێگەیشتنی ڕاست و تەواو)، چونکە کەسێك بیەوێ ئایینی خوای بەرز و مەزن و ڕێبازی پێغەمبەری خوا ﷺ لەنێو خەڵك و

میللەتـــدا ببووژێنێتـــەوە، پێویســـتە خـــاڵی دەســـتپێکردنی پـــەروەردەبوون و پێگەیشتنی خودی خۆی بێ ، خۆیشی لە زانیاریی شەرعی و لە دین تێگەیشـتن و لە ڕێ شارەزابوونەوە دەستبەکاربێ، دەبێ خۆی ڕێگـا بزانێ، ئەوجار بیـەوێ خەڵکی لەگەڵ خۆی بەرێ.

چـــۆنیەتی زانیـــاری و تێگەیشتنەکەیشـــی، پێویســـتە هـــەردوو مـــەرجی (ڕاستبوون) و (تەواوبوون)ی تێدا بێت، مەبەسـتیش لە راسـت (صَـحِیح) بـوون، ئەوەیـە کـە خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبەرەکـەی ﷺ چـۆنیان فـەرمووە و مەبەست بووە –بەو جۆرە کە زانا و شـارەزایان دیارییـان کـردووە –، ئاوابـێ. مەبەستیش لە تەواو (کامل) بوون، ئەوەیە کە بەشێك لە بەرنامەی خـوای بـەرز و مەزن نەگیرێ و لایەنەکانی دیکەی لـێ فەرامۆش بکرێن، بەڵکو بەشێوەیەکی گشـتگیرانە (شـمولي) و تێر و تەواو بێ، بۆئەوەی بەر ئەم هەڕەشـەیەی خـوای باڵادەست و دادگەر (جل جلاله) نەکەوین، کە ئاڕاستەی ئـەو جـۆرە کەسانەی کردووە، ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ﴾[1] واتە: (بێگومـان ئـەو کەسـانەی کـە دینەکـەیانیان بەش بەش کردووە و بوونە دەستە دەستە، تـۆ هـیچ پەیوەندییـەکت پێیانـەوە نییە، بـەڵکو –سـەرەنجامی– کـاری ئـەوان بـۆ لای خوایـە و پاشـان هـەواڵی –سزای– ئەوەیان پێـدەدا کـە دەیـانکرد)، کـە چـەند کـارێکی خـراپ و دزێویـان کردووە کـە دینـی خوایـان بـەش بـەش کـردووە. یـەکێك دەڵـێ: ئیسـلام تـەنیا بریتییـە لـە لایـەنی ئیمـان و عەقیـدە، ئـەوی دیکـــە دەڵـێ: ئیسـلام تـەنیا عیبـادەتە. ئەوی‌دی دەڵێ: نەخێر ئیسلام هەر پەروەردەیە. ئەوی دیکە دەڵـێ:

---

[1] الأنعام: 159

ئیسلام تەنیا سیاسەت و حوکمە. ئەوی‌دی دەڵێ: نەخێر تەنیا لایەنی فیکرییە. ئەوی‌دی دەڵێ: تەنیا لایەنی جەنگ و جیهادە! جا لەڕاستیدا هەموو ئەو جۆرە بیروبۆچوونانە، لە حاڵێکدا کە هەرکامێکیان دەمارگیریی دەبێ بۆ بەشەکەی خۆی و بەشەکانی دیکە ڕەفز دەکات، ئەوە تێگەیشتنی هەڵە و کەم و کورتن بۆ دین، دەبنە هۆی بەشبەشکردنی دین، کە ئەوەش نەریتی هاوبەش بۆ خوا پەیداکەرەکانە، وەك خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾[1] (وەك هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان مەبن، لەوانەی دینەکەی خۆیان بەش بەش کرد و هەر کامێکیان بەوەی کە لەسەریەتی، دڵخۆشە).

(دین) واتە بەرنامەی ژیان، جا دینی موشریکەکان هەرچییەك بووبێ، بەش بەشیان کردووە، خواش (جل جلالە) دەفەرموێ: وەك موشریکەکان مەبن! کەواتە: ئەو کەسەی کە دین بەش بەش دەکات، ئەوەیە کە عادەتی موشریکەکانی گرتووە، ئەوەی کە دەڵێ: دین هەر ئەوەیە کە من لەسەریمی و پێوەی سەرگەرمم! جا با بزانین کێ وادەکات؟ ئەگەر کۆمەڵی ئیسلامی وای کرد، بەردەکەوێ، یەکگرتووی ئیسلامی وای کرد، بەردەکەوێ، سەلەفییەك وای کرد ئەویش بەردەکەوێ، سۆفی و ئەهلی تەریقەت وایان کرد، بڵێن: نەخێر ڕێ هەر ڕێی ئێمەیە و شێخیش هەر شێخی ئێمەیە . بەڵام ئەگەر بڵێی: ئێمە دەمانەوێ بەرنامە و ڕێبازی خوا زیندوو بکەینەوە و خۆمان و برا و خوشکەکانی‌دیکەمان هەرکەس دەیەوێ قورئان و سوننەت ببووژێنێتەوە و

[1] الروم: 32/31

شەریعەتی خوا لە خەڵك بگەیەنێتەوە، هەمووی إن شاء الله هەر لەسـەر خێـرە، ئـەوە هەڵبـەت نـاكرێ ئایـەتی: ﴿ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾، واتـە: (هـەر دەستە و تاقمە بەوە كە بۆ خۆی لەسەریەتی هەر دڵی بەوە خۆشە)، بە بەڵگـە لەسەری بهێنرێتەوە ! بەڵێ ئەگەر تۆ دڵت بە ئیشی هەموو مسـوڵمانان خۆشـبێ و هەموویشـی بـە هـی خـۆت بزانـی، پێتوانـەبێ كـە خـەڵكیدیكـە (سـەپانی پووشێیە)، ئەم ئایەتە ناتگرێتەوە.

بە كورتی: دەبێ دڵی بە خێری هەموو خاوەن خێرێك خۆشبێ، تەنیا خۆشی لەسەر حەق نەبینیٚ، حەق لە هەر شوێنێك هەیە ئـەو عـەوداڵ و شـەیدای بـیٚ و پشتگیریی بكات، ئەوكاتە وەبەر ئەم ئایەتە ناكەوێ. با لایـەنێكی ئیسـلامیشت هـەبێ و بـا ناوونیشـانێكی سیاسیشـت هـەبێ، بـەڵام ئەگـەر ناوونیشـانی سـیاسـیشت نەبێ، بەس تـەنیا خۆت پێ لەسەر حەق بێ، ئەگـەر خـەڵكی دیكـە دەوڵەتی ئیسلامییش دابـمەزرێنێ، بڵێی: نامەوێ مادام لەڕێی منەوە نییـە ! وە ئەگەر یەكێكی دیكـە هـەزاران كـەس ڕێنمـایی بكـات و فێـری ئیمـان و تـەقوا و عیبادەت و تاعەت و چاكەیان بكـات، لـە خراپـە و گوناهـانیـان دووربخاتـەوە، پێت هیچ بێ، چونكە لە ڕێی تۆوە نییە و مۆری تـۆی لەسـەر نییـە ! ! ئـا ئـەوە دەمارگیرییە، ئا ئەوە ئەوەیـە كـە: ﴿ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾ بەسـەریدا دەچەسپێ.

گومانیشی تێدا نییە هۆكاری بنەڕەتیی سـەرهەڵدانی سـەرجەم پێـڕ و تاقمـە لادەر و داهێنەرەكان (الفرق المبتدعة)، بـە درێـژایی مێـژووی ئیسـلام، یـان بـە هەڵە تێگەیشتنی دین، یان بەش بەش كردنـی دیـن، یـان هـەردووكیان پێكـەوە بووە. بە زۆری وایە كە كابرا بە هەڵـە لـە دیـن تێگەیشـت، دینـیش بـەش بـەش

دەکات، بەشێکی دەگرێ و بەشەکانی دیکە بە نامۆ و دەزانێ! بەڵام مرۆڤ ئەگەر لە دین تێگەیشتبێ و بە وردی تەماشای سیرە و ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ بکات، کە لە هەر قۆناغەدا شێوازێك و ئامرازێکی بەکارهێناوە کە بۆ ئەو قۆناغە چاك بووە، ئەوکاتە دەمارگیریی نابێ بۆ هیچ ڕێبازێك و هیچ کارێك و هیچ بەشێك لە بەشەکانی ئیسلام، بەڵکو هەموویان بە یەك چاو تەماشا دەکات، وەك خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ﴾[1] واتە: (... ئەوانەی ڕۆچوون لە زانستدا و قووڵبوونەتەوە، دەڵێن: بڕوامان پێی هەیە هەمووی لەلایەن پەروەردگارمانەوەیە ...)، چونکە هەم لایەنی ئیمان و عەقیدە، هەم لایەنی عیبادەت و تەقوا و تەزکیە، هەم لایەنی فیکریی و بانگەواز، هەم لایەنی حوکم و سیاسەت، هەم چالاکیی کۆمەڵایەتی و ... هتد، هەمووی مادام دەچێتەوە سەر شەریعەت، دەچێتەوە سەر قورئان و سوننەت، هەمووی لەلایەن خواوەیە و بڕوامان پێی هەیە و دڵمان بە هەمووی هەر خۆشە.

کەواتە ئەندامانی کۆمەڵی ئیسلامی بە ورد و درشتەوە دەبێ هەمیشە:

1/ وریابن و بە هەڵە لە ئایەتەکانی قورئان و فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ حاڵی نەبن، کە بە تەئکید بەرهەم و کەلەپووری زانا و پێشەوایانی ڕەسەنمان، چاکترین یاریدەدەریانە بۆ ئەو مەبەستە، بەڵام لەمەشیاندا دیسان دەبێ وریابن، چونکە قسەو بیروڕاو بەرهەمی زاناو پێشەوایانی ئیسلام تێگەیشتنی ئەوانە دەربارەی ئایین و بە خودی ئایین دانانرێ و وەك

[1] آل عمران: 7

دەقێكی ئایینی مامەڵەی لەگەڵدا ناكرێ —وەك پێشتریش لـەوبارەوە باسمـان كرد، زانایانیش لەوبارەوە جوانیـان گوتـووە: (أَقْـوَالُ الْعُلَمَـاءِ يُسْـتَدَلُّ لَهَـا وَلاَ يُسْتَدَلُّ بِهَا)، واتە: (قسەی زانایان بەڵگـەی لەسـەر دەهێنرێتـەوە، بـە بەڵگـە ناهێنرێتەوە)، ناكرێ بڵێی: فلان شتە حەرامە، چونكە شافیعی وای گوتـوە! بەڵگەكەی چییە؟ ئەهلی عیلم ئاوا پرسیار دەكەن، ئەوی دیكە كە هیچی لــێ نازانێ، ئەوە شتێكی دیكەیە، ئەگەرنا لەڕاستیدا قسەی زانایان (دین) نیە.

2/دەبێ هۆشیار و دڵنیابن كە ئیسـلام نـە ئیمـان و عەقیـدەی بـە تەنهایـە، نـە تەنها تەزكیەو تەسەوفـو زیكرو تەقوایە، نە بەس حـوكمو سیاسـەتە، بـەڵكو چەندە پێویستی بە بانگـەوازو فێركـردنو پەروەردەیـە، هێنـدەش حـەوجێی فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپە و كارو چالاكی سیاسیو ..هتد.

ئینجا ئەگەر (مسـوڵمان)ێكیش یـان كۆمەڵـە (مسـوڵمان)ێك، نەیانپەڕژایـە سەر هەموو یان زۆربەی ئەو لایەن و بوارانە، دەبێ لە بەرانبەر ئـایینی خـوادا خۆیان بە كەمتەرخەم بزانن، دانیش بە فەزڵو چاكەی (مسوڵمانان)ی دیكـەدا بێنن. (مسوڵمان)ێك دەڵـێ: مـن دەتـوانم تـەنها خـەریكی ئـەو لایەنـە بم، ئـێ باشە، بەڵام مـەڵێ ئیسـلام تـەنها هـەر ئەوەندەیـە، دان بـە فـــەزڵو چـاكەی خەڵكی دیكەدا بنێ كە هەنـدێك كـارو چـالاكی دیكـەی ئیسـلامیی دەكـات تـۆ پێت ناكرێ، یان نایكـەی! نـەك بـۆ پینـەو پـەڕۆی كەمتەرخـەمیی خۆیـان و بیانوو و پاساو هێنانەوە بۆ خۆیان، ئیسلامو دینداریی لـەو بەشـەی خۆیانـدا كورت هەڵبێنن.

بـواری دووەم: ئیمـان و عەقیدەی ڕاسـت و دامەزراو:

دووەمین بواری هەرە گرنگی تێدا پـەروەردەبوونی ئەنـدامانی ورد و درشـتی کۆمەڵی ئیسلامی، پاش (زانیاری و تێگەیشـتنی راسـت و تـەواو)، بریتییـە لـە: (ئیمـانو عەقیـدەی راسـتو دامـەزراو)، چـونکە ئەگـەر زانسـتو تێگەیشـتن، رووناکیی رێگا پێـبینرانە، ئیمانو عەقیـدەش بناغـەی دینـداریی‌و مسـوڵمانەتی لەسەر بنیاتنانە، جا هەرچـەندە توێژینـەوەی بابـەتێکی گـرنگو گـەورەی وەك ئیمانو عەقیدەی ئیسلامی لە قـەرەی ئێـرەدا نییـە، پێویسـتی بـە شـوێنێکی تـەرخانو سـەربەخۆیە[1]، بـەڵام خسـتنەڕووی چـەند مەسـەلەیەکیش هـەر بـە پێویست دەزانم:

1/ **پایەکانی ئیمان (أَرْكَـانُ الإِيـمان):** پێغەمبەری خوا ﷺ لەو فەرموودەیەدا کە (موسلیم) لە عومەری کوڕی خـەتتاب – خـوا لێـی رازی بـێ – گێڕاویەتـەوە، دەربارەی پایەکانی ئیمان فەرموویەتی: {... أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ ...}[2] واتە: (... ئیمان بێنـی بە خواو بە فریشـتەکانی‌و بە کتێبـەکانی‌و بە پێغـەمبەرانی‌و بە رۆژی دوایـی، وە بڕوا بێنـی بە قەزاو قـەدەر بە چـاكو خراپییەوە – بە نسبەت تۆوە–).

کەواتە: ئیمان هێنان بە خوای بەرز و مەزن و فریشتەکانی‌و کتێبـەکانی‌و پێغەمبەرەکانی علیهم الصلاة والسـلام‌و رۆژی دوایـی‌و قـەزاو قـەدەر، شـەش پایە بنـەڕەتییـەکانی ئیمـانو عەقیـدەی ئیسـلامیین بـە دەقـی فەرمایشـتی پێغەمبـەری خـوا ﷺ، لـە قورئانیشـدا لـە چـەند شـوێنێکدا باسـی پێـنج

---

1) بۆ زیاتر لە بارەی ئەم باسەوە، کتێبی: (ئیمـانو عەقیـدەی ئیسـلامیی لەبـەر تیشـکی قورئـانو سـوننەتدا) بخوێننەوە.

2 رواه مسلم: (8).

پایەكانی ئیمان كراوە، بۆ وێنە كە خوای گـەورە (جـل جلالـه) دەفەرمـوێ: ﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ﴾[1] واتە: (كرداری چاكو كاری بـاش تـەنها بریتـی نییـە لـە رووكردنتـان بـەرەو رۆژهـەڵاتو رۆژئـاوا – چـونكە جوولەكەكان زۆر لەسـەر گـۆڕانی قیبلـە دوانو پڕوپاگەنـدەی زۆریـان كـرد–، بەڵكو كرداری چاكو كاری بـاش بریتییـە لـەوە كـە مـرۆڤ بـڕوای هێنابێـت بـە خواو بە رۆژی دواییو بە فریشـتەكانو بـە كتێبـەكانو بـە پێغەمبـەران ...)، لێـرەدا تەنیا پێنج پایە باسـكراون، چـونكە ئیمـان بـە قـەدەری خـوا – هـەر دەچێتەوە نێو ئیمان بە خوا، ئیمان بە قەدەر، واتە: ئیمانت بەوە هـەبێ كـە خوای بەرز و مەزن هـەموو شـتێك دەزانـێو هـەموو شـتێك دەتوانـێ، خـوای بەرزو مەزن كاربەجێیە، ئیرادەو ویستی خوای بـەرز و مـەزن بەسـەر هـەموو شتێكدا زاڵە، كەواتە ئیمان بە قەدەریش هـەر دەچـێتە نێـو ئیمـان بـە خـوای بەرز و مەزن ، بۆیە لە (قورئان)دا ئیمان بە قەدەر بەتایبەت باس نەكراوە.

2/**پێكهێنـــەرەكانی ئیمـــان (مُكَوِّنَـاتُ الإِيــمان):** بـە سـەرنجـدانو تێـڕامانی دەقەكـانی قوڕئانو سوننەت، پاشان شەرحو تەفسیری زاناو پێشەوایانـمان، وەك رۆژی روون دەردەكـەوێ كـە راسـتترین قسـە لـەبارەی ماهیـەتو پێكهێنـەرەكانی ئیمانـەوە ئەوەیـە كـە زانایـانی (أَهْـلُ السُّـنَّة وَالجَمَاعَـة) گوتوویانە، كە دەڵێن: (الإِيـمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، يَزِيـدُ وَيَـنْقُص، وَهُـوَ: قَـوْلُ الْقَلْـبِ وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَالْجَوَارِحِ)، واتە: (ئیمان قسەو كردەوەیـەو زیـادو كـەم دەكات، قسەی دڵو زمان و كردەوەی دڵو ئەندامەكانە).

---

[1] البقـرة: 177

كەواتە: ئیمان سەرجەم چوار پێكهێنەری هەن، كە بە هەر چواریان پێكدێو دروستدەبێ، بەبێ هیچ كامیان پێی ناگوترێ ئیمان:

یەكەم: قسەی دڵ (قَوْلُ الْقَلْبِ): كە مەبەست پێی: زانینو بە راست زانینی عەقڵو دڵە: (مَعْرِفَةُ وَتَصْدِيقُ الْعَقْلِ وَالْقَلْبِ)، كە خوا(جل جلالە) و پێغەمبەر ﷺ بە راست بزانێ، پێغەمبەر ﷺ ، وە هەرچی پێغەمبەر ﷺ لە خواوە (جل جلالە) هێناوێتی بە راستی بزانێ.

دووەم: كردەوەی دڵ (عَمَلُ الْقَلْبِ): كە مەبەست پێی خۆشویستنو قبووڵكردنو پێ رازیبوونو تەسلیمبوونی دڵو دەروونە: (مَحَبَّةُ الْقَلْبِ وَقَبُولِهِ وَرِضَاهُ وَإِذْعَانُهُ)، بۆ خوای بەرز و مەزن، وە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، هەرچی پێغەمبەر ﷺ لە خواوە (جل جلالە) هێناوێتی.

سێیەم: قسەی زمان (قَوْلُ اللِّسَانِ): كە مەبەست پێی دانپێداهێنانی زمانە (إِقْرَارُ اللِّسَانِ)، بە بەدیهێنەرایەتییو پەروەردگارێتییو پەرستراوێتیی خوادا (جل جلالە)، وە بە پێغەمبەرایەتیی موحەممەددا ﷺ، وە بەوەدا كە هەرچی موحەممەد ﷺ لە خواوە هێناویەتی ڕاستو دروستە.

چوارەم: كردەوەی ئەندامەكان (عَمَلُ الْجَوَارِحِ): كە مەبەست پێی كردەوەی ئەندامە رووالەتییەكانو راپەڕاندنی ئەركو كارەكانە: (عَمَلُ الْأَعْضَاءِ الظَّاهِرَةِ وَتَنْفِيذُ الْوَظَائِفِ).

كەواتە: دەتوانین بڵێین: ئیمانو عەقیدە سەرتاپای بوون (وُجُود)ی ئینسانی مسوڵمان دەگرێتەوە، چونكە ئینسان بەگشتیی لە چوار بەش پێكهاتووە:

أ/ عەقڵێك کە پێی لە شت تێدەگات، شتەکانی پێ دەزانێو دەناسێو خوای بەرزو مەزن لە سەری سەرێ دایناوە.

ب/ دڵێك کە هەڵوێستی لە بەرانبەر شتاندا پێ وەردەگرێ، وەك: خۆشویستنو بوغزاندنو قبوولکردنو نەویستن، خوای بەرزو مەزن لە نێو قەفەزەی سینگدا دایناوە.

جـ/ زمانێك کە هەستو نەستی خۆی پێ دەردەبڕێو دەدرکێنێ، خوای بەرز و مەزن لە نێوان عەقڵو دڵدا دایناوە، تا بە عەقڵ بیربکەیەوەو بە دڵ دانی پێدا بێنی، ئینجا بە زمان دەری ببڕی.

د/ جەستەو لەشێکی ڕووالەتی کە لە چەند ئەندامێك دروست بووەو کارو چالاکییە دیارو بەرچاوەکانی پێ ئەنجام دەدا.

دەبێ بە عەقڵ بزانیو بە دڵ قبووڵی بکەیو بە زمان دەریببڕی، ئینجا دەبێ بە کردەوەو بە جەستە ئەنجامی بدەی.

ئینجا هەرکام لەو چوار بەشو پێکهاتانەی ئینسان، جێگای پەیوەندی یەکێك لە چوار پێکهێنەرەکانی ئیمانە بە ڕیز (تَرْتِیب): عەقڵ جێگای پێکهێنەری یەکەمە (کە زانینو بە ڕاست زانینی عەقڵو دڵە)، دڵ جێگای پێکهێنەری دووەمە (کە خۆشویستنو قبوولکردنو پێ ڕازیبوونو تەسلیمبوونی دڵو دەروونە)، زمان جێگای پێکهێنەری سێیەمە (کە دانپێداهێنانە)، جەستەش جێگای پێکهێنەری چوارەمە[1] (کە مەبەست پێی کردەوەی ئەندامە ڕووالەتییەکانو ڕاپەڕاندنی ئەرکو کارەکانە).

---

1) دوازدە دەرسی سەرەتای زنجیرەی (ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی)مان بۆ توێژینەوەی ئیمانو مەسەلە پەیوەندیدارەکانی تەرخان کردووە، بڕوانە: بەرگی یەکەمی (ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی).

لێرەدا بە پێویستی دەزانم كە لەبارەی پەیوەندیی كردەوەی ئەندامەكان بە ئیمانەوە، ئەم ڕوونكردنەوە كورتە بخەمەڕوو:

كاتی خۆی لە مێژوودا (خَـوَارِج) و (مُعْتـِزِلَة) هەبوون[1]، كە هەردووكیان لـەو خاڵەدا پێك دەگەنەوە لەبارەی بە بەشێك لـە ئیمـان دانـانی كردەوەكانـەوە، دووچـاری زێـدەڕۆیی (إِفْــرَاط) بـوون، چـونكە تێكـڕای كردەوەكانیـان بـە پێكهێنـەری ئیمـان دانـاوە، بـەو پێیـەش هـەر كەسـێك كردەوەیـەكی فـەڕزی چواندبێ، یان گوناهـێكی گەورەی كردبێ، (خَوَارِج) بە بێ ئیمانو (مُعْتَـزِلَة)ش بـە نـە كـافر نـە مسـوڵمانیان لـە قەڵـەم داوە! دیـارە ئـەوەش تێپـەڕاندنـە، چونكە هەر كەسێك فـەڕزێك بچوێنـێ پێـی كافربـێو گوناهـێكیش بكـات هـەر كافربـێ، ئـەوە بـە تەئكیـد پێچـەوانەی زۆر لـە ئایەتـەكانی قوڕئـانو فەرمایشتەكانی پێغەمبەرە ﷺ، كـە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) باسـی مسوڵمانان دەكات، قەتـڵ دەكەن، زینـا دەكـەن، شـەڕاب دەخۆنـەوە، گوناهـ دەكەن، بەڵام لە ئیمان ناچنە دەرێ.

بەڵام (مُرْجِئَة)كـان ڕاسـت پێچـەوانەی (خَـوَارِج) و (مُعْتَــزِلَة)ن، پێیـانوابووە كردەوەی ئەندامەكان كەموزۆر پەیوەندیی بە ئیمانەوە نییە، دەگونجـێ كـابرا كـامڵترین ئیمـانی هــەبێ، بـەبێ هـیچ كردەوەیـەكی چـاكو بـە سـەدان جـۆرە گوناهـ و تاوانیشـەوە!

خـەواریج گوتوویانـە: یـەك گوناهــی بكـەی كـافر دەبـی! كەچـی مورجیئـە گوتوویانە: هەرچی بكەی قەیدێ ناكـا! هـەر بۆ ئیمانەكەشـت زەرەری نییـە. (هەڵبەتـە گوناهـ دوو جۆرە: یان چـوواندنی فـەڕزە، یـان كردنـی قەدەغەیـە).

---

1) وەك لە بەرگی یەكەمی كتێبی (ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی)دا بە دوورو درێژی باسمكردووە.

موعتەزیلە گوتوویانە: ناڵێین كافر بووە، بەس ناشڵێین مسوڵمانە، ئەدی چییە؟ گوتوویانە: (مَنْزِلَةٌ بَيْنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ) هەڵواسراوە، نە مسوڵمانەو نە كافرە، دیارە شتی واش لە (قورئانو سوننەت)دا نییە، مرۆڤ یان كافرە یان (مسولمان)ە، یان فەترى (فَتْرِي)یە، كە بێگومان (فَتْرِي) جیایە لە (مَنْزِلَةٌ بَيْنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ).

دیارە ڕای ڕاستیش لەوبارەیەوە ئەوەیە كە زانایانی (أهل السنة والجماعة) هەڵیانبژاردووە، كە دەڵێن: جینسی كردەوە – نەك هەموو كردەوەیەك – پێكهێنەری ئیمانە، ئیمان بە تاعەت زیادو بە گوناهـ كەم دەكات.

هەر لە باسی ئیمانو عەقیدەدا، پێویستە باسی خوا بەیەككگرتن بكەین:

خوا بەیەكگرتن (التوحيد) كاكڵی ئیمانو چەقی عەقیدەیە:

ئەگەر ئیمانو عەقیدە بناغەی مسوڵمانەتیو دینداریيە، خوا بەیەككگرتنیش كاكڵو چەقی ئیمانو عەقیدەیە، چونكە تێكڕای ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی پەیوەستە بە خوا بەیەككگرتن (توحيد الله)ەوە، ئیمان بە خوای بەرز و مەزن یانی: ئیمان بە یەكتایی خوا، واتە: هەر خوای بەرزو مەزن بەدیهێنەرە، هەر خوای بەرزو مەزن پەروەردگارە، هەر خوای بەرزو مەزن خاوەنە، هەر خوای بەرزو مەزن سەرپەرشتیكارە، هەر خوای بەرزو مەزن پەرستراوەو بەس خوای بەرزو مەزن خاوەنی هەموو ناو و سیفەتێكی بەرزو پەسندە، ئەو خوا تاكە (جل جلاله) پەیامو بەرنامەكانی خۆیی لەڕێی فریشتەكانیەوە ناردووە بۆ پێغەمبەرانی خۆی (عليهم الصلاة والسلام) بۆ هیدایەتدانی بەندەكانی، تاكو لەو ڕۆژەدا كە پێی دەگەنەوە –كە ڕۆژی دواییە– سەربەرزو سەرفراز بن.

کەواتە: هەر پێنج پایە سەرەکییەکەی ئیمان و عەقیدە، دەچنەوە نێو ئیمان بە خوای بەرزو مەزن و ئیمان بە یەکتایی خوای بەرزو مەزن .

جا بێگومان: خوا بەیەکگرتن (التوحید) بابەتێکی یەکجار گەورەو گرنگو فراوانەو لە حەوسەڵەی ئێرەدا نییە، بەڵام دەرفەتی چەند رستەیەکمان هەر هەیە لەبارەی سێ پێکهێنەرە بنەڕەتییەکەی (خوا بەیەکگرتن)ەوە:

__پێکهێنەری یەکەم__: خوا بەیەکگرتن لە بەدیهێنەرایەتیی و پەروەردگارێتییدا (تَوْحِيدُ اللهِ فِي خَالِقِيَّتِهِ وَرُبُوبِيَّتِهِ):

مەبەست پێی تەنها خوای بەرزو مەزن بە پەیداکەر (مُوجِد)و خاوەن و سەرپەرشتیارو بەڕێوەبەرو هەمەکارەی بوون (وُجُود) زانینە، وەك خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ﴿٦٢﴾ لَّهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ﴾[1] واتە: (خوا بەدیهێنەری هەموو شتێکەو، مشوورخۆرو سەرپەرشتیاری هەموو شتێکە، خەزێنەکانی ئاسمان و زەوی هی وین ...).

هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿قُلۡ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ قُلِ ٱللَّهُۚ﴾[2] واتە: (... بڵێ: کێ خاوەن و مشوورخۆری ئاسمانەکان و زەوییە؟ بڵێ: خوا ...).

__پێکهێنەری دووەم__: خوا بەیەکگرتن لە پەرستراوێتییدا (تَوْحِيدُ اللهِ فِي أُلُوهِيَّتِهِ):

---

[1] الزمر: 63
2) الرعد: 16

واتە: دەبێ بە تەنیاش بەندایەتی بۆ وی بکرێ، هەر خۆی بپەرسترێ، وەك چۆن لە وەدیهێنانی شتانو خاوەندارێتیىو سەرپەرشتیىو مشوورخواردنیاندا، بێ هاوتاو هاوبەشە، پێویستە لە بەندایەتیىو پەرستن (العُبُودِیَّة وَالْعِبَادَة)یشدا، هاوبەشی بۆ دانەنرێو، هیچ شتێكو هیچ كەسی لەگەڵ نەپەرسترێ، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿قُلْ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ تَأْمُرُوٓنِّيٓ أَعْبُدُ أَيُّهَا ٱلْجَٰهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ أُوحِىَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعْبُدْ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٦﴾﴾[1]

واتە: (بڵێ: ئایا فەرمانم پێدەكەن كە بێجگە لە خوا – شتێكی دیكە – بپەرستم ئەی نەفامەكان؟! خۆ بە تەئكید بە تۆشو بەوانەی پێش تۆش ڕاگەیەندراوە كە ئەگەر هاوبەش پەیدابكەی، كردەوەكانت هەڵدەوەشێنەوەو لە زیانباران دەبی، بەڵكو هەر خوا بپەرستەو لە سوپاسگوزاران بە).

بەڵام ئەوەی لێرەدا زۆر گرنگە، ئەوەیە كە لە زانینی چەمكو واتای پەرستن (عِبَادَة)دا بەهەڵەدا نەچین، كە دەتوانین بە كورتی بڵێین:

پەرستن (عِبَادَة) بریتییە لە ئەوپەڕی مەزنگرتنو خۆشویستنو مل بۆ كەچكردن (أَقْصَى التَّعْظِيمِ وَالْحُبِّ وَالْخُضُوعِ) بۆ خوای بەرزو مەزن ، جا ئەگەر بۆ خوای بەرز و مەزن بێ، ئەوە پەرستنی بە هەقە، بەڵام ئەگەر هەر كامێك لەمانە یان هەرسێكیان، بۆ غەیری خوای بەرزو مەزن بێ، ئەوە مانای وایە غەیری خوای بەرزو مەزن پەرستراوە، ئەمە وەك ماهیەتی پەرستن (عِبَادَة). وەك پانتایی (مَسَاحَة)یش، ئەوە وشەی خواپەرستیی (عِبَادَةُ اللهِ) تێكڕای ئەو

[1] الزمر: 66/65/64

نیازو مه‌به‌ستو قسه‌و ده‌ربڕینو كرده‌وه‌و ئاكارانه‌ ده‌گرێته‌وه‌ كه‌ له‌لای خوای به‌رزو مه‌زن خۆشه‌ویستو په‌سندن.

له‌باره‌ی خوا به‌یه‌كگرتنیشه‌وه‌ له‌ڕووی په‌رستنه‌وه‌، خستنه‌ڕووی ئه‌م دوو راستییه‌ به‌ پێویست ده‌زانم:

راستیی یه‌كه‌م: به‌ درێژایی مێژوو كێشه‌و گرفتی نێوان پێغه‌مبه‌رانی (خوا علیهم الصلاة والسلام)و نه‌یارانیان، به‌ پله‌ی یه‌كه‌م، له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی په‌رستن (عِبَادَة) بووه‌، نه‌ك له‌سه‌ر دانهێنان به‌ بوونی خوای به‌رزو مه‌زنو په‌روه‌ردگارێتی خوادا، وه‌ك خوای زاناو توانا (جل جلاله) فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ﴾[1] واته‌: (ئه‌گه‌ر لێیان بپرسی: كێ ئاسمانه‌كانو زه‌وی دروستكردووه‌؟ به‌ جه‌ختكردنه‌وه‌ ده‌ڵێن: خوای زاڵی زانا دروستی كردوون).

كه‌واته‌: كێشه‌ له‌سه‌ر خواناسیی نییه‌، كێشه‌ له‌سه‌ر خواپه‌رستییه‌، كێشه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ نییه‌ دان به‌ بوونی خوای به‌رزو مه‌زن دا ناهێندرێ، كێشه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه‌ به‌ندایه‌تیی بۆ ناكرێ، دیاره‌ ئێستاش هه‌روایه‌، هه‌رچی ملی ده‌گری خۆی له‌ تۆ به‌ مسوڵمانتر ده‌زانێ، ده‌ڵێ: كاكه‌ ئێمه‌ش مسوڵمانین، كه‌چی خۆی به‌ فیرعه‌ون ده‌زانێو پێیشی خۆشه‌ خه‌ڵك به‌ندایه‌تیی بۆ بكات! وه‌ ئه‌گه‌ر به‌ندایه‌تییو كۆیلایه‌تیی بۆ نه‌كه‌ن، لێیان رازی نابێ، كه‌چی ده‌شڵێ: مسوڵمانم!! به‌ڵێ كێشه‌ی پێغه‌مبه‌ران (علیهم الصلاة

---

[1] الزخرف:

والسلام) ئەوە نەبووە خەڵك بڵێ: خوای بەرزو مەزن نییەو ئەم دنیایە شاری بێ ساحێبەو كەس دروستی نەكردووە! ئەوەتا فیرعەون نەیگوتووە من بەدیهێنەری بوونەوەرم، بەڵكو گوتوویەتی: من پەروەردگارتانم: ﴿... أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى﴾[1] یانی: دەبێ بڕیاری كۆتایی بەدەست من بێ، گوتوویەتی: من پەرستراوتانم: ﴿... لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾[2] واتە: (... – فیرعەون بە مووسای گوت – : ئەگەر جگە لە من كەسێكی دیكە بكەیتە پەرستراوی خۆت، دەتخەمە ڕیزی بەندكراوەكانەوەو زیندانییت دەكەم)، بەڵێ فیرعەون زانیویەتی پێش ئەویش ئەو بوونەوەرە بووەو دوای ویش دەمێنێ، هێندە ئەحمەق نەبووە بڵێ: من ئەو كەونو كائیناتەم دروستكردووە! بەڵام گوتوویەتی: قسەی كۆتایی دەبێ بەدەست من بێ، من دەبێ حەڵاڵو حەڕامتان بۆ دیاری بكەم، من شێوەی ژیانتان بۆ دیاری بكەم، دەبێ من بە بەرزو پیرۆز دابنرێمو كۆیلەی من بنو بەندایەتی بۆ من بكەنو ... هتد.

بەڵێ كێشەی نێوان پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام)و نەیارو ناحەزانیان بە سەرقافڵەیی تاغووتەكان، لەسەر ئەوە بووە كە: كێ فەرمانبەرییو گەردنكەچیی بۆ بكرێو كێ لە هەموو كەس زیاتر بە گەورە بگیرێ.

---

[1] النازعات: ٢٤
[2] الشعراء: ٢٩

هەربۆیەش ویردی سەر زمانو یەکەمین پەیامی پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام) بریتی بووە لە: ﴿. يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ ﴾[1] الأعراف، هەروەها لە ئایەتەکانی (□□)و (□□)و (□□)ی هەمان سوورەتدا، هەر ئەم تەعبیرە دووبارە بووەتەوە، واتە: (... ئەی گەلەکەم: بەندایەتی بۆ خوا بکەن، خوا بپەرستن، بێجگە لە وی هیچ پەرستراوانێکی دیکە شایستەی پەرستن تان نین). ئەو قەیدەی دەبێ ڕەگەڵ بخەی کە دەڵێ: ﴿مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ﴾ واتە پەرستراوێك کە شایستەی پەرستن بێ، ئەمما ئەگەر شایستەی پەرستن نەبێ، سەد بتو سەنەمو فیرعەونو تاغووتو دارو بەردیان پەرستووە، بەڵام هیچیان شایستەی پەرستن نەبوون.

دیارە ئێستاش لەم ڕۆژگارەماندا هەر بە هەمان شێوەیە، کێشەو گرفتی گەورەو سەرەکیی نێوان تەوژمی ئیسلامییو دیکتاتۆرو تاغووتەکان، هەر هەمان مەسەلەی گۆڕینەو جەوهەری تێکگیرانەکە هەروەك خۆیەتیو هیچ گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە، تەوژمی ئیسلامیی دەڵێ: دەبێ تەنیا خوای پەروەردگار (جل جلاله) بپەرسترێو بەندایەتیی بۆ بکرێ، بێجگە لە وی هیچ کەسو هیچ شیاوی ئەوە نییە کە ئینسانەکان بیپەرستنو بەندایەتیی بۆ بکەن، بەڵام تاغووتەکان کە لە (شەخسو حیزبو ڕژێم)ەکاندا بەرجەستەن، دەڵێن: دەبێ لەجیاتی خوای بەرزو مەزن، یان وێڕای خوای بەرزو مەزن، ئێمەش بپەرسترێینو بەندایەتیمان بۆ بکرێ!

---

[1] الأعراف: 59

ڕاستیی دووەم: پەرستنی خوای پەروەردگار (جل جلاله) – کە پێشتر باسی ماهیەتیو پانتاییەکەیمان کرد –، دەتوانین بڵێین لە ژیانی ئینساندا بۆ سێ تەوەرەی سەرەکی دابەش دەبێ:

یەکەم: تەنها لە خوا (جل جلالە) وەرگرتنی بووناسیی (ئۆنتۆلۆژیی: Ontology)و ئیمانو عەقیدە، واتە: چۆنیەتی تەماشاکردنو ناسینی بوون (وُجُود)و مامەڵە لەگەڵدا کردنیو هەڵوێست لە بەرانبەردا نواندنی، بە هەر چوار بەشی سەرەکییەوە: خوای بەرزو مەزن، بوونەوەر، ژیان، ئینسان، لە کتێبی ﴿تەوژمی ئیسلامیو عەلمانییو خاڵە هاوبەشو جیاوازەکانیاندا باسی (بووناسیی ئیسلامیی)مان کردووە﴾.

دووەم: تەنها لە خوای بەرزو مەزن وەرگرتنی یاساکان (الشرائع)و سیستەمی ژیان (نظام الحیاة)، بە ئەمرو نەهییو حەڵاڵو حەرامو چاکەو خراپە دیاریکردنیشەوە، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿... أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾[1] واتە: (... ئاگاداربن! دروستکردنو فەرمان، تەنیا هی خوایە، بەرزو بێ وێنەیە خوای پەروەردگاری جیهانەکان).

سێیەم: تەنیا بۆ خوای بەرزو مەزن پێشکەشکردنی دروشمەکانی بەندایەتیی (شَعائِرُ التَّعَبُّدْ)، وەك: لێپاڕانەوە، ئەوپەڕی خۆشویستن، ئەوپەڕی لێ ترسان، پشت پێ بەستن، قوربانی بۆ سەربڕین، سوێند پێ خواردن،

---

[1] الأعراف: 54

سەجدەو ڕکووع و...هتد. لەبارەی ئەو شتانەوە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی:

1) دەربارەی تەنیا لە خوای بەرزو مەزن پاڕانەوە دەفەرمویّ: ﴿وَأَنَّ ٱلْمَسَـٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا﴾[1] واتە: (مزگەوتەکان هی خوان، جگە لەو لە کەسی دی مەپاڕێنەوە)، یاخود ئەو ئەندامانەی سەجدەیان لەسەر دەبرێ، – مساجد بەو مانایەش هاتووە – تەنیا هی خوان (جل جلاله)، جا لە غەیری خوای بەرزو مەزن مەپاڕێنەوە.

2) دەربارەی لە هەموو کەسێكو لە هەموو شتێك زیاتر خۆشویستنی خوای بەرزو مەزن، دەفەرموێ: ﴿... وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ...﴾[2] . واتە: (... وە ئەوانەی بڕوایان هێناوە، خۆشەویستییان بۆ خوا زیاترە لە خۆشەویستیی ئەوانی دیکە بۆ پەرستراوەکانیان ...).

3) دەربارەی لێترسانی خوای بەرزو مەزن ، دەفەرموێ: ﴿... فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾[3] واتە: (... ئینجا لەوان مەترسن، هەر لە من بترسن ئەگەر ئیماندارن).

4) دەربارەی پشت پێ بەستن، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴾[ت] واتە: (... با ئیمانداران تەنیا پشت بە خوا ببەستن).

---

[1] الجن: 18

[2] البقرة: 165

[3] آل عمران: 175

5) دەربارەی قوربانی سەربڕین، خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنۡحَرۡ﴾[2] واتە: (... ئینجا نوێژ بۆ پەروەردگارت بکەو قوربانی بۆ وی سەربڕە).

6) لەبارەی سوێند پێ خواردنەوە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (... فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ ...)[3] واتە: (...ئینجا هەر کەسێك سوێند دەخوا، با تەنها سوێند بە خوا بخوا ...).

أ/ ئەو سێ جۆرە هاوبەش بۆ خوا پەیداکردنە: وەرگرتنی تێڕوانین‌و بووناسیی لە غەیری خوای بەرزو مەزن‌و خەڵەل لە ئیماندا، یاخود خەلەل لە وەرگرتنی یاساکانی ژیان‌و لە غەیری خوای بەرزو مەزن وەرگرتنی حەڵاڵ‌و حەڕام، یاخود پێشکەش کردنی خواپەرستییە تایبەتییەکان (شعائر التعبد) بە غەیری خوای بەرزو مەزن ، هەرسێکیان پێکەوە پەیوەستن. کاتێك ئینسان تێڕوانینی تێکدەچێ بەرانبەر بە خوای بەرزو مەزن ، بووناسییەکەی تێکدەچێ‌و ئیمان‌و عەقیدەشی تێکدەچێ، کە ئەوەی تێکچوو عیبادەتیشی تێکدەچێ، عیبادەت بە هەردوو بەشی وەرگرتنی یاساکانی ژیان‌و پێشکەشکردنی دروشمەکانی خواپەرستییەوە.

ب/ ئەوەی کە بەڕاستی لە ڕۆژگاری ئێمەدا خەلەلی گەورەی دروستکردووە، بریتییە لە خلیسکانی مسوڵمانان لە بواری وەرگرتنی یاساکانی ژیاندا، لە بواری مەسەلەی حەڵاڵ‌و حەڕام‌و ئەمرو نەهیدا، لێرەدا مسوڵمانان زیاتر

---

[1] آل عمران: 160

[2] الكوثر: 2

[3] رواه البخاري: (6108) ومسلم: (1646).

تووشی شیرك بوون! ئەو شیركە زەرەرو زیانی گەورەو شوێنەواری زۆر خراپی بەجێهێشتووە لە ژیانی مسوڵماناندا، وەك لە شیركەكەی دیكە، كە ئەویش هەر شیركی گەورەیە، بەڵام بەڕاستی شیركی بەرنامەكان (شرك الشرائع) زەرەری زۆر گەورەی داوە، بۆیە ئێمە وێڕای دژوەستانمان بەرانبەر بە شیركی (أصحاب القبور)، بەڕاستی نابێ شیركی (أصحاب القصور)یش فەرامۆش بكەین، بەڵكو شیركی خاوەن قەسرەكان مەترسیدارترەو پێویستیشی بە دژایەتی كردنی زیاتر هەیە، چونكە كاتێك خاوەن قەسرێك دەكرێتە پەرستراو لەجیاتی خوای بەرزو مەزن، بە ملیۆنان خەڵك بەرەو بێ دینیی دەچن‌و هەموو بوارەكانی ژیان تێكدەچن، بەڵام كاتێك خاوەن قەبرێك دەپەرسترێ، تەنیا زەرەری بۆ چەند كەسێكی دیاریكراو هەیە!

هەڵبەتە ئێمە دژی هەموو جۆرەكانی شیركین، حوكمڕانەكان پێیان خۆشە ئێمە زۆر دژی ئەو شیركە بین كە پەیوەندیی بە قەبرەوە هەیە، بەڵام هیچ باسی ئەو شیركە نەكەین كە پەیوەندیی بە قەسرەوە هەیە! چونكە بەرژەوەندیی وان بەوە تێكدەچێ كە خەڵك هۆشیاربێتەوەو بزانێ كە چۆن قەبرپەرستیی شیركە، قەسرپەرستییش شیركە.

ئەمەش چەند دەقێك لەبارەی خراپیی‌و ترسناكیی هاوبەش بۆ خوا دانان لە بواری یاساكانی ژیاندا:

1- خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ﴾[1] واتە: (یان ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن، کە دینێکیان بۆ داناون خوا مۆڵەتی نەداوە؟! ...).

کەواتە: ئەو کەسەی کە دین بۆ خەڵك دادەنێ، بەرنامە بۆ خەڵك دادەنێ، ئەوە کراوە بە هاوبەشی خوای بەرزو مەزن! واتە: تەنیا ئەو کەسەی کە سەجدەی بۆ دەبردرێ، بەدەر لە شەریعەتی خوای بەرزو مەزنو بەبێ ئیجازەی ئایینی خوای بەرزو مەزن، بە شیرك دادەنرێ، هەر کەسێکیش ئەو هەقەی بدرێتێ، مانای وایە کراوەتە هاوەڵو هاوبەشی خوای بەرزو مەزن لە پەرستراوێتیدا!

2- خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ﴾[2] واتـە: (- جوولەکـەو دیانـەکان- زانـاو ڕاهیبـەکانی خۆیانیانو مەسیحی کوڕی مەریەمیان لەجیاتی خوا کردنە پەرستراو، هەرچەند فەرمانیشیان پێکرابوو کە تەنها یەك پەرستراو بپەرستن، بێجگە لەوی هیچ پەرستراو نییە، پاکی بۆ وی لەو شتانەی کە دەیانکەنە هاوبەش لە پەرستراندا).

---

[1] الشورى: ٢١

[2] التوب: ٣١

3- (عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ: فَقَالَ: يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَثَنَ وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةٌ: ﴿ اتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَـٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾، قَالَ: أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ)[1] واتە: (عەدیی كوڕی حاتەمی تائیی دەڵێ: چوومە لای پێغەمبەر ﷺ خاچێكی زێڕم لە ملدا بوو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی عەدیی ئەو بتە لە ملت فڕێدە، لەو كاتەدا ئەم ئایەتەی خوێند: ﴿ اتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَـٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾، فەرمووی: دیارە ئەوان -جوولەكەو دیانەكان- زاناو ڕاهیبەكانی خۆیان نەدەپەرست، بەڵام ئەگەر شتێكیان بۆ حەڵاڵ كردبان ئەوانیش بە حەڵاڵیان دەزانی، وە ئەگەر شتێكیان لێ حەرام كردبان ئەوانیش بە حەرامیان دەزانیو شوێنیان دەكەوتن)، لە ریوایەتێكی دیكەدا هاتووە كە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ لَهُمْ)[2] واتە: (ئەوە پەرستنیانە بۆیان - بۆ زاناو ڕاهیبەكانیان-). لە پەرلەمان دەڵێن نابێ چەند ژنیی هەبێ! چەند ژنیی خوای بەرزو مەزن حەڵاڵی كردووە، ئەو دەڵێ نابێ هەبێ! جا هەر كەسێ بەدوای ئەو خاوەن بڕیارە بكەوێ، ئەوە لەڕاستیدا پەرستوویەتی، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ڕیبا حەرامە، حیزبێك دەڵێ نەخێر ئەمە ناكرێ، دەبێ بە حەڵاڵی دابنێین، دیارە ئەوەی بەدوای بكەوێ پێی كافر دەبێ، دەگونجێ كابرا مامەڵە بكات بە ڕیباو گوناهبارە، بەڵام

---

[1] رواه الترمذي: (3095)، وقال الألباني: حسن.

[2] رواه البيهقي في السنن الكبرى ج: (10)، ص: (198).

پێی کافر نابێ، بەس کە بە حەڵاڵی زانی، پێـی کـافر دەبـێ، هـەروەها هـەر شتێکی‌دی لەو بابەتـانە...

4- خوای بەرزو مەزن دەفـەرموێ: ﴿... إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾[1] واتـە: (.. حوکم – بەرنامـەدانان – تـەنها هـی خوایـە، فـەرمانی کـردووە کـە جگـە لـە وی نەپەرسـتن، ئـا ئەوەیـە ئـایینی ڕاسـتو دروسـت، بـەڵام زۆربـەی خـەڵکی نایزانن)، ئەم قسەیە قسەی (یوسف)ە (علیە السلام) کە لەگەڵ دوو هاوەڵـە زیندانییـەکەیدا وتووێژی دەکرد.

لەم دەقانەوە زۆر بە ڕوونی دەزانرێ کە هەرکەسێك بـۆ وەرگرتنـی یاسـاو دەسـتوورەکانی ژیـانو گـوزەرانی تـاکو کۆمـەڵ، لـە هـەموو بوارەکـانی: کۆمەڵایەتیی‌و ئابووریی‌و سیاسیی‌و فەرهەنگیی‌و ئـەخلاقیی‌و ...هتـددا، ڕوو لە غەیری خوای بەرزو مەزن بکاتو پرس بـە غـەیری ئیسـلام بکـات، ئـەوە هاوبەشـی بـۆ خـوای بـێ هـاوەڵو تـاك (جـل جلالـە) بڕیـارداوە، خـۆی لـە جوغزی ئیمـانو ئیسـلام وەدەرناوە!

<u>پێکهێنەری سێیەم:</u> خوا بەیەکگرتن لە ناو و سیفەتەکانیـدا (توحیـد الله فـي أسمائە وصفاتە):

مەبەستیش لەم جۆرە خوا بەیەکگرتنە، ئەوەیە کـە لـەم چـەند خاڵـەدا زۆر بەکورتیی‌و گوشراویی دەیخەینەڕوو:

---

[1] یوسف: ٤٠

1) خوای بێ وێنەو بێ هاوەڵ (جل جلاله) خاوەنی ناوە هەرە چاکو سیفەتە هەرە بەرزەکانە، کە تایبەتن بە زاتی بێ وێنەیەوە، وەك فەرموویەتی: ﴿وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا﴾[1] واتە: (وە خوا ناوی هەرە چاکی هەیە، دەجا هەر بەوان لێی بپاڕێنەوە...).

2) ناو و سیفەتە هەرە چاکو بەرزەکانی خوای بەرزو مەزن وەك زاتی بێ وێنەن، نە وەك ناو و سیفەتی هیچ کەسو هیچ شتێك دەچن، نە ناو و سیفەتی هیچ کەسو شتێك دەشوبهێنە ناو و سیفەتەکانی وی، لە هیچ ڕووێکەوە، خوای بێ وێنە (جل جلالە) لەوبارەیەوە فەرموویەتی: ﴿فَاطِرُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا وَمِنَ ٱلْأَنْعَٰمِ أَزْوَٰجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ﴾[2] واتە: (– خوا – پەیداکەری ئاسمانەکانو زەوییە، لە خۆتان هاوسەری بۆ گێڕاون، لە ئاژەڵانیش نێرو مێی گێڕاون، بەهۆی ئەوەوە وەچەتان لێدەخاتەوە، هیچ شتێك وەك وێنەی وی نییە، ئەو بیسەری بینایە).

3) بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردنیش لەگەڵ ناو و سیفەتە بەرزو بێ وێنەکانی خوای بێ هاوەڵو هاوتادا (جل جلالە)، هەڵوێستی ڕاستو دروست کە تێکڕای زاناو پێشەوایانی پێشینمان – ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێبێ – لەسەری ڕێککەوتوون، هەر ئەوەیە کە: هەر ناو و سیفەتێك خوای بەرزو مەزن بۆ خۆی، یاخود پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ خوای بەرزو مەزنی

---

[1] الأعراف: ١٨٠

[2] الشورى: 11

بەکارهێنابێ، ئێمەش بەبێ هیچ دەستکارییەك ئەو ناو و سیفەتە بۆ خوای بەرزو مەزن بەکاربێنین، هەر شتێك خوای بەرزو مەزن لە خۆی، هەروەها پێغەمبەرەکەی ﷺ لە خوای بێ هاوتا (جل جلاله)ی دوورخستبێتەوە، ئێمەش ئەو ناو و سیفەتە لە خوای بەرزو مەزن دووربخەینەوە، جا زاناو پێشەوایانمان ئەو واتایەیان بە چەندان شێوە دەربڕیوە کە لە نێوەڕۆکدا هەر یەکن.

بەڵام لێرەدا مەسەلەیەکی گرنگ هەیە دەبێ زۆر لێی وریابین، ئەویش ئەوەیە لە سۆنگەی ئەوەوە کە خوای بەرزو مەزن بە زاتو سیفەتیەوە، وەك فەرموویەتی: ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞ﴾[1] واتە: (... هیچ شتێك وێنەی وی نییە ...)، هەروەها فەرموویەتی: ﴿يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلۡمٗا﴾[2] واتە: (– خوا – داهاتوو و رابردوویان دەزانێ، بەڵام زانیاریی ئەوان دەورەی خوا نادا)، نافەرموێ: خوای بەرزو مەزن نازانن، دەفەرموێ دەورەی خوای بەرزو مەزن نادا، بەڵێ لە سۆنگەی ئەوەوە، نابێ هیچ کەس بەتەمای ئەوەبێ کە لە حەقیقەتو چۆنیەتی ناو و سیفەتەکانی خوای بەرزو مەزن تێبگا، هەر بۆیەش کاتێك لەبارەی مانا و چۆنیەتی: ﴿... ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ﴾[3] پرسیار لە ئیمام مالیك کراوە – ڕەحمەتی خوای لێبێ–، گوتوویەتی: (الإِسْتِوَاءُ مَعْلُوم وَالْكَيْفُ مَجْهُول وَالإِيمَانُ بِهِ وَاجِب وَالسُّؤَالُ عَنْهُ بِدْعَة) شرح العقيدة الطحاوية، ص: (76)،

---

[1] الشورى: 11

[2] طه: 110

[3] الأعراف: 54

واتە: (بەرزبوونەوەی خوا –بۆ سەر عەرش– زانراوە، بەڵام چۆنیەتییەكەی نەزانراوە[1]، بڕوا پێ هێنانیشی فەڕزە، پرسیار لەبارەوە كردنیشی داهێنراوە).

جا بۆیە زاناو پێشەوایانمان - ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێبێ - لە بارەی ناو و سیفەتەكانی خواوە (جل جلالە)، ئەم بنچینەیەیان داناوە، گوتوویانە: (إِثْبَاتٌ مِنْ غَيْرِ تَشْبِيه، تَنْزِيهٌ مِنْ غَيْرِ تَعْطِيل وَلا تَأْوِيل)، واتە: (ناو و سیفەتەكان بۆ خوا دەچەسپێنین، بەبێ پێچوواندن بە ناو و سیفەتی دروستكراوەكان، وە خوا و سیفەتەكانی بە پاك دەگرین لە پێچوواندن بە دروستكراوەكان، بەڵام بە بیانووی بەپاككگرتنی خواوە، ناو و سیفەتەكانی لێدانارنین، بە تەئویلی بێجێش لە ماناو حەقیقەتیان خاڵییان ناكەینەوە)، خوای بەرزو مەزن چ ناو و سیفەتێكی بۆخۆی بەكارهێناوە، ئێمەش ئەو ناو و سیفەتانەی بۆ بەكاردێنین، بەڵام ناچین چۆنیەتییەكەیان بڕیاربدەین، یاخود بەجۆرێك تەئویلیان بكەین كە لە نێوەڕۆكی خۆیان خاڵییان بكەینەوە.

1) بۆچی؟ چونكە چۆنیەتی سیفەتەكانی خوا (جل جلالە) بۆ ئێمە زانراو نین، ئێمە نازانین قودرەتی خوا (جل جلالە) چۆنە؟ نازانین بینینی خوا(جل جلالە) چۆنە؟ نازانین فەرمایشتكردنی خوای پەروەردگار (جل جلالە) چۆنە؟ سیفەتەكانی خوا (جل جلالە) هیچیان بۆ ئێمە زانراو نین بەو شێوەیەی كە ئێمە بۆ خۆمان بەكاری دێنین.

بواری سـێیەم: خواپەرسـتیی سـاغو پـاك:

ئەمیش سێیەمین بواری تێدا پەروەردەو تەزکیەبوونو پێگەیشتنی تاکەکانی کۆمەڵی ئیسلامییە.

کـە دەڵـێین تاکـەکانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی، واتـە بـە سـەرێو خوارێـوە. لەڕاسـتیدا خواپەرسـتی (العبـادة)و بەندایـەتی بـۆ خـوا کـردن (العبوديـة لله)، بەرهەمی سروشتییو ڕاستەوخۆی ئیمانو عەقیدەی ڕاستو دامەزراوە، بۆیـەش گوتوومانـە: خواپەرسـتیی سـاغو پـاك (العبـادة السـليمة والخالصـة)، چـونکە خواپەرستیی بەبێ ئەو دوو مەرجو سیفەتە، وەرناگیرێ، خاوەنەکـەی ڕەنـج بـە خەسارە، دیارە مەبەستیشمان لە (سـاغبوون) ئەوەیـە کـە عیبادەتەکـە سـاغو سـەلامەت بـێ لـەوەی کـە پێچـەوانەی شـەرعی تێـدابێ، مەبەستیشـمان لـە (پاکبوون) ئەوەیە کە عیبـادەتەکە پـاكو چاك بێ، خڵتـەو خاڵی شـیركو ڕیـای تێکەڵ نەبووبێ، ڕەحمـەتی خواش لە (فُضَيْلُ بْنُ عِيَاضْ) بێ کە لـە تەفسـیری وشەی: (أَحْسَنُ عَمَـلاً)دا کە لە ئایەتی: ﴿ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾﴾[1] الـملك، هـاتووە، گوتوویـەتی: (أي أخلصـه وأصوبه)، واتـە: (بـە مانـای کردەوەکـە پـاکترینو راسـتترین بـێ)! پـاك: واتـە شیركو ریای تێکەڵ نەبووبێ، راست: واتـە بەپێی شـەرع بـێ، بـۆ خـوای بـەرزو مەزن بێو بەپێی شەرعی خوای بەرزو مەزن بێ.

لەبارەی خواپەرستییەوە، پێویستە ئاگاداری دوو شتی گرنگ بین:

<u>یەکـەم</u>: وشەی خواپەرسـتیی (العبـادة) بە دوو چەمكو واتـا بەکاردێ:

---

1) واتە: خوا (جل جلاله) – ئـەو کەسـەیە کـە مـردنو ژیـانی گێـڕاوە، تـاکو تاقیتـان بکاتـەوە داخـۆ کامـەتان کردەوەی چاکترە، وە خوا زاڵی لێبوردەیە).

1/مانـای وشـەكە لـە زمانـدا بریتییـە لـە: ئەوپـەڕی بەگـەورەگرتنو ئەوپـەڕی خۆشویستنو ئەوپەڕی سام لێكـردنو شـەرم لێكـردنو لێترسـانو، ئەوپـەڕی گەردنكەچی بۆ خوای بێ وێنـەو پاكو تاك، كە دیارە بەپێی ئـەم پێناسـەیە، وشـــەی خواپەرســـتیی وەك وشـــەی مســـوڵمانەتیی‌و دینـــداریی، هەرچـــی جموجـــۆڵو چـــالاكیی‌و كـــردەوەی چـــاكی ئینســـانی مســـوڵمانو كۆمـــەڵی مســـوڵمانە، بـــە پـــەنهانو ئاشـــكراوە، هـــەمووی دەگرێتـــەوەو هیچـــی لـــێ نابوێرێ، چونكە ئەوپـەڕی بەگەورەگرتنـی خوای بەرزو مەزن ئەوەیـە كە تـۆ بـە كردەوە بیسەلـمێنی كە خوای بەرزو مەزن ت لە هـــەموو كـەسو هـەموو شتێك لا گەورەترە، هەروەها ئەوپەڕی خۆشـویســتنی خـوای بـەرزو مـەزنو لێترسانی بە هەمان شـێوە، كاتێـك خـوای بـەرزو مـەزنت لـە هـەموو كـەسو هـەموو شـتێك لەلا خۆشەویسـترو سام لێكـراوترە، كە فەرمانی خوای بەرزو مـەزن پـێش هـەموو شـتێك بخـەی، وە كاتێـك دەیسـەلمێنی كـە ئەوپـەڕی گەردنكـەچیت بۆ خوای بەرزو مەزن هەیە، كـە هەرچـی فەرمانـەكانی خوایـە (جـل جلالـە) بـەپێی توانـا جێبەجێیـان بكـەی، ئەمـەش مانـای وایـە خواپەرسـتیی هەموو جموجۆڵو چالاكییەكان دەگرێتـەوە.

2/ مانـای تایبـەتیی‌و زاراوەیـی‌و عـورفیی[1] وشـەی (العبـادة)، بریتییـە لـەو دروشمو كردەوانەی كە زیاتر پەیوەنـدییان بـە نێـوانی خـوای بـەرزو مـەزنو بەنـدەوە هەیـە، لـە زاراوی شـەرعدا بـە خواپەرسـتییە ڕووتـەكان (العبـادات الـمحضة) ناسراون، وەك: نوێژو ڕۆژوو و زەكاتو حەجو عـومرەو پاڕانـەوەو زیكرو قوربانی سەربڕینو نەزرو ... هتد.

---

1) واتە: زانایان دوایی ئەو مانایەی دووەمیان بۆ وشەی (العبادة) داناوە، وەك زاراوە (مصطلح)ێكی خۆیان.

بەڵام پێویستە بزانرێ كە لە قورئاندا وشەی (عبادة) تەنها بە یەك مانا بەكارهاتووە، ئەویش هەر مانای یەكەم لە كتێبە شەرعییەكان (كتب الفقه)دا، زانایانی شەرعزان وشەی (عبادة)یان زیاتر بە مانای دووەمی بەكارهێناوە.

دووەم: زاناو پێشەوایانی ئیسلام لەسەر ئەوە یەكدەنگن كە لە بواری عیبادەتەكاندا هیچ كەس بۆی نییە بەدەر لەو جۆرو چۆنیەتییەی كە شەریعەت دیاریكردووە، خواپەرستی ئەنجام بدا، بە پێچەوانەی بابەتی هەڵسوكەوتەكان (موضوع المعاملات)ەوە، كە گرنگ لەواندا نێوەڕۆك و هێنانەدیی بەرژەوەندیی شەرعییەو ئینسان ناچار نەكراوە لە یەك جوغزو چوارچێوەی دیاریكراودا مامەڵەیان لەگەڵدا بكات.

زانای ناودار إبن تیمیة –ڕەحمەتی خوای لێبێ– لەوبارەوە گوتوویەتی[1]: (إِنَّ الأَصْلَ فِي العِبَادَاتِ التَّوْقِيف، فَلا يُشْرَعُ مِنْهَا إِلاَّ مَا شَرَّعَهُ الله ... وَالعَادَاتُ الأَصْلُ فِيهَا العَفْو، فَلا يُحْظَرُ مِنْهَا إِلاَّ مَا حَرَّمَهُ)، واتە: (بناغە لە خواپەرستییەكاندا وەستێنرانە، هیچ كەس بۆی نییە لەخۆیەوە جۆرە خواپەرستییەك دابهێنێ ... بەڵام ئەسڵ لە مامەڵەو هەڵسوكەوتەكاندا ڕێگاپێدرانە، مەگەر شتێك دەقێكی شەریعەت قەدەغەی كردبێ).

هەربۆیەش مەسەلەی شت داهێنان لە ئاییندا (الإبتداع في الدين) بە ڕای زۆربەی هەرەزۆری زانایان –ئەگەر نەڵێین هەموویان–، تایبەتە بە هەردووك بواری عەقیدەو عیبادەتەوە،چونكە ئەو دوو بوارە لە سۆنگەی ئەوەوە كە عەقڵ لە قەرەیان نایەت و لە سەرووی تواناو بڕستیەوەن، خوای كاربەجێ بە

---

1) القواعد النورانية الفقهية، ص: (112)، دیارە زانایانیدیكەش هەر لەوبارەیەوە قسەیان كردووە، بەڵام قسەكەی ئەومان بە نموونە هێناوەتەوە.

تەواویی نوختەی تێدا خستوونەتە سەر پیتان‌و هیچی تێدا بەجێنەهێشتوون بۆ عەقڵ‌و (إجتهاد)ی ئینسان، لەبەرئەوە هەر شتێك زیاد بکەی لەو دوو بوارەدا، زیادەیە، چونکە هیچ نەماوە خوای بەرزو مەزن‌و پێغەمبەری خوا ﷺ لە بواری عەقیدەو عیبادەتدا نەیانفەرمووبێ، لەڕاستیدا عەقیدە بریتییە لە هەڵسوکەوتی عەقڵ‌و دڵ لەگەڵ خوادا (جل جلالە)، زاتی خوای بەرزو مەزن، سیفەتەکانی خوای بەرزو مەزن، ناوەکانی خوای بەرزو مەزن، فریشتەکانی خوا، کتێبەکانی خوا، پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام)، دیداری خوای بەرزو مەزن لە ڕۆژی دواییدا، سزاو پاداشتی خوای بەرزو مەزن، بەهەشت‌و دۆزەخی خوای بەرزو مەزن، کە دەبێ ئیمانت پێیان هەبێ، دیارە ئەوانەش ڕاستییان (حقائق)ی نەگۆڕن.

عیبادەت بریتییە لە هەڵسوکەوتی کردەیی لەگەڵ خوای بەرزو مەزن، ڕاستەوخۆ لەگەڵ خوای بەرزو مەزن چۆن هەڵسوکەوت دەکەی؟ یادی دەکەی، لێی دەپاڕێیەوە، پشتی پێ دەبەستی، خۆشتدەوێ، لێی دەترسێی، شەرمی لێ دەکەی، سەجدەی بۆ دەبەی، ڕکووعی بۆ دەبەی، قوربانیی بۆ سەردەبڕی، سوێندی پێ دەخۆی، نوێژی بۆ دەکەی، ڕۆژووی بۆ دەگری، زەکاتی بۆ دەدەی، حەجی بۆ دەکەی ... هتد، ئینجا دیارە هەڵسوکەوتیش لەگەڵ خوادا (جل جلالە)، بەس خوای بەرزو مەزن دەزانێ دەبێ چۆن بێ؟ تۆ لەخۆتەوە بۆت نییە بڵێی: من بۆخۆم بە شێوەیەکی تایبەت هەڵسوکەوت لەگەڵ خوادا (جل جلالە) دەکەم!

عەقیدەو عیبادەت لەڕاستیدا بواری (إجتهاد)یان تێدا نییە، مەگەر لە چۆنیەتی خستنەڕوویاندا، بە پێچەوانەی بوارەکانی سیاسەت‌و ئابووریی‌و کۆمەڵایەتیی‌و جەنگ‌و ئاشتیی‌و پەیوەندییەکان‌و چی‌و چییەوە، کە خوای

کاربــەجێ بۆشــایی زۆری تێــدا بەجێهێشــتوون، بــوارو دەرفــەتێکی زۆری بــۆ ئیجتیهادی عەقڵ فەراهەم هێناوە، چونکە عەقیدەو عیبادەت گۆڕانیان بەسەردا نــایە، بــەڵام بــواری هەڵســوکەوتەکانو عادەتــەکان گۆڕانیــان بەســەردا دێو پێویستە کۆشش (إجتهـاد)ی تازەشیان بۆ بکرێ.

کەواتە: هـیچ بیـانوو و پاسـاوێك نییـە بـۆ دەسـتکارییکردنی چـەمكو واتـای فــەرموودەی پێغـەمبــەری خـوا ﷺ کــە فەرموویــەتی: (... فَعَلَـيْكُمْ بِسُــنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ تَمَسَّـكُوا بِهَا وَعَضُّــوا عَلَيْهَـا بِالنَّوَاجِـذِ، وَإِيَّـاكُمْ وَمُحْدَثَـاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْـدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ)[1] واتـە: (... دەجـا ڕێبازی منو ڕێبازی جێنشینە سەرڕاستە ڕێنمایی کراوەکانم بگرن، خرێنـان[2]ی لەسەر ڕۆبگـرن، وە خۆتـان لـە شـتە پەیـداکراوەکان — لـە ئاییـنـدا— بپارێــزن، چــونکە بێگومــان هــەموو پەیــداکراوێك داهێنــراوە، هــەموو داهێنـــراوێکیش گومڕاییە).

بەڵــێ، هیچ پاساوێك نییە کە بڵێین: بیدعەت دوو بەشە، چاكو خراپ (البدعة بدعتان: حسنة و سيئة)، مادام پێغەمبەری خوا ﷺ بە ڕاشکاویی مەسـەلەکەی بڕیوەتەوەو ئێمە بۆمان نییە بڵێین: نا.

ئینجا لەڕاستیدا سەرجەم ئەو نموونانەی کە هەندێك لـە زانایـانی پایەبـەرزی ئیسـلام، وەك: (النـووي، العـز بـن عبدالسـلام، إبـن حجـر الهيتمـي، إبـن حجـر العسقلاني ... هتد) — خوا لێیان خۆش بێ— بە بەڵگەی ئەوە دەیانهێننەوە کـە گوایە بیدعەت چاكو خراپـی هەیـە، یـان پێـنج حوکمـە شـەرعییەکان (الأحکـام

---

[1] رواه أبوداود: (4607) واللفظ له، والتـرمذي: (2676)، وابن ماجه: (42)، عن العرباض بن سارية، قال التـرمذي: حسن صحيح، وقال الألباني: صحيح.

[2]) خرێنـان: کە کۆی (خرێنـە)یە، ددانەکانی پشتەوەن.

الشرعية الخمسة)یان بەسەردا دەچەسپێن، بەڵێ سەرجەم ئەو نموونانـە، ئەگـەر باش سەرنج بدرێن، ئەوە دەردەكەوێ كە:

أ/ یان وەك نوێژی تەراویحی بە كۆمەڵ كاتێـك عومـەری كـوڕی خـەتتاب –خـوا لێی ڕازی بێ– وشەی (نِعْمَ الْبِدْعَةُ هذهِ)[1] بۆ بـەكارهێناوە، وەك لـە (صـحيح البخاري)دا هاتووە، مەبەستی بیدعـەتی زمانـەوانی (البدعـة اللغويـة)یـە، وەك لێكۆڵەرەوانی ڕۆچـوو گوتوویانـە، واتـە: ئـەو لـە ڕووی زمانەوانییـەوە نوێـژی تەراویحی بە بیدعەت داناوە، نـەك لـە ڕووی شـەرعییەوە، چـونكە پێغەمبـەر ﷺ سێ شەوان لەسەریەك نوێژی تەراویحی بە كۆمەڵ كرد، شـەوی چـوارەم نەهاتـەدەرێ بۆ ئەوەی مسوڵمانان نوێژەكەی بە كۆمەڵ لەگەڵدا بكەن، دوایی فـەرمووی: (ترسـی ئـەوەم هـەبوو كـە لەسـەرتان فـەرز بكـرێ)، مانـای وایـە ئەسڵەكەی سوننەت بووە، دوایی لە سـەردەمی ئیمـام عومـەردا – خـوا لـێی ڕازی بێ– خۆ لـە دوای پێغەمبـەر ﷺ وەحـی نایەتـەخوار، تـا بڵـێ: نوێـژی تەراویح ڕەنگە لەسەر ئەو خەڵكە فەرزبكرێ! لەبەرئـەوە گـوتی: بۆچـی ئـەو خەڵكە بـە پەراگەنـدەیی نوێـژی تـەراویح بكـەن؟ بـا لەسـەر ئیمامێك كۆیـان بكەمەوە، كەواتە: ئەسڵەكەی سوننەت بووە، بەڵام ماوەیـەك وازی لێهێنـراوە لە ترسی فـەرزكرانو دوایـی عومـەر – خـوا لـێـی ڕازی بـێ – بردوویەتیـەوە سەر ئەسڵەكەی خۆی، وە كـە دوایـی گوتوویـەتی: (نِعْـمَ الْبِدْعَـةُ هـذِهِ)، واتـە

---

1) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عَبْدِ القَارِيِّ أَنَّهُ قَالَ: (خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطّابِ رضي الله عنه لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ، وَيُصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلاتِهِ الرَّهْطُ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هؤلاءِ عَلَى قَارِئٍ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلَ، ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلاةِ قَارِئِهِمْ. قَالَ عُمَرُ: نِعْمَ البِدْعَةُ هذه، وَالَّتِي يَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ –يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ– وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ) رواه البخاري: (2010).

شتێکی تازەمان ئێستا داهێناوە، واتە ئێستا پەیدامانکردۆتەوە، ئەگەرنا لە ئەسڵدا خۆی هەبووە،

ب/ یان هیچ پەیوەندییان بە هیچ کام لە عەقیدەو عیبادەتەوە نیەو، هەر لە جوغزو بازنەی هەڵسوکەوتەکان (المعاملات)دانو، یەکێك لە بنەمایەکانی (الإجماع)و (القیاس)و (المصالح المرسلة)و (الإستصحاب) پشتگیرییان دەکەنو دەیانگرنە خۆیان، بۆ وێنە: کۆکردنەوەی قورئان لەنێو دوو بەرگی (مصحف)ێکدا و، نووسینەوەی دەقەکانی سوننەتو، داهێنانی زانیارییە شەرعییەکان (علوم القرآن، علوم الحدیث، علم التجوید، علم أصول الفقه، الفقه، التأریخ ...)[1]و،... هتد.

وە ئەسڵیش لە بواری هەڵسوکەوتەکاندا، دەست کراوەیی‌یەو، چ شتێك مسوڵمانان بۆ خۆیانی بە باش دەزانن، دەتوانن داییهێننو پەیدای بکەن.

بواری چوارەم: ڕەوشتو ئاکاری بەرزو پەسەند:

ئەمیش چوارەمین بواری گرنگی تێدا پەروەردەبوونی ئەندامانی وردو درشتی کۆمەڵی ئیسلامییە.

لەڕاستیدا وەك چۆن عیبادەت بەرهەمی عەقیدەیە، ڕەوشتی جوانیش بەرهەمی عیبادەتە.

کەواتە: مرۆڤی مسوڵمان بە ئەندازەی ڕاستییو دامەزراویی ئیمانەکەی، خوای بەرزو مەزن دەپەرستێو بەندایەتیی ڕاستەقینە بۆ خوا ﷻ ئەنجام

---

1) ئەو زانیارییانە هەموویان پەیداکراون، ئایا ئەوانە دەچنە خانەی (بیدعەت)ەوە؟ نەخێر، چونکە هەمووی یان بە کۆدەنگیی زانایان بووە، یان ئەوەتا لە بازنەی بەرژەوەندییە بەرهەڵدایەکان (المصالح المرسلة)دان، ئەو بەرژەوەندییانەی کە نەخراونەتە بازنەیەکی داخراوەوە.

دەدات، هەروەها لە قەدەر خواپەرستیی‌و بەندایەتیی بۆ خـوا كردنەكـەی‌و، ڕوو لە ڕەوشت‌و خووی بەرزو جوان‌و ئەدەب‌و ئاكاری پەسند دەكات، خوو و خدەو نەرێتە دزێوو بەد، سیفەت‌و ڕەفتارە نزم‌و پەستەكانیش لەخۆی دادەڕنێ‌و توور دەدا!

خوای بەخشەرو دادگـەر لەوبارەیـەوە فەرموویـەتی: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِىٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍۭ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾﴾[1] واتــە: (ئایــا ســەرنج نــادەی! چـۆن خـوا وێنەیـەكی هێناوەتـەوە: وشەیەكی چاك‌و پاك وەك درەختێكی چاك‌و پاك وایە، بنكەكەی چەسپاوە، لق‌و پۆپی بەرز هەڵچوون، هەمیشە بە مۆڵەتی خاوەنەكەی بـەرو میـوە دەردەكـات، وە خوا وێنـان بۆ خەڵكی دەهێنێتەوە، بەڵكو پەند وەربگرن).

وەك ئیبنو عـەبباس گوتوویـەتی(ر): مەبەست لـە وشـەی پـاك‌و چـاك (كلمـة طيبة) وشەی خوا بەیەككگرتن (كلمة التوحيد)ە، كە (لا إله إلا الله)یە، ئینجا وەك چۆن درەختە بەپیت‌و پێزو بەرهەمدارەكە، لە سێ بەشان پێكدێ: ڕەگ‌و قـەدو لق‌و گەڵا، بەرو میوە، ئیمان‌و خوا بەیـەككگرتنیش بـە هـەمان شـێوە، عەقیـدەو هەست‌و نەستێكی نێو عەقڵ‌و دڵـە، كـە ئەمـە ڕۆڵـی ڕەگ‌و ریشـە بـۆ دینـداریی دەبینێ، پاشان خواپەرستیی‌و تاعـەت‌و كـردەوەی باشـە، كـە ئـەویش دەوری

---

[1] إبراهيم.

2) بڕوانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير)، ص: (701)، كـە دەقـی دەستەواژەكە بـەم شێوەیە: (شهادة أن لا إله إلا الله).

قەدو لقو پۆپو گەڵا دەبینیّ، وە لە کۆتاییدا بـەرو میـوەو بەرهـەمی سـیفەتە پەسندەکان (الفضائل)و ئاکارو ڕەوشتە بەرزو جوانەکانە.

لە کۆتایی شەرحو ڕوونکردنەوەی ئەم بنەمایەی دووەمدا دەڵێم:

وەك چۆن هیچ کۆمەڵو لایەنێکی ئیسلامیی بەبیّ بەرنامەو ڕێبازێکی ڕاستو ڕوون ناگاتە هیچ ئەنجامێك، بە هەمان شێوەش هەر کۆمەڵێك تاکەکانی خـۆی چـاك پــەروەردە نــەکردبیّو پێنەگەیانــدبیّ، دیســان ناتوانــیّ لــە مەیــدانی گۆڕانکارییو چاکسازییو پاکسازیی کۆمـەڵگاو وەرچـەرخاندنیدا هیــچ بـە هـیچ بکات.

بوارو لایەنە بنـەڕەتییو سـەرەکییەکانی پـەروەردەبوونو پێگەیشـتنی هـەر کۆمەڵە مسوڵمانێکیش، ئـەو چـوارەن کـە ئێمـە لـەم بنەمایـەدا خسـتماننەڕووو تیشکمان خستە سەریان، بۆیە لەسەر هەر کۆمەڵێکی ئیسلامیی پێویستە کە بە جیددییو ئەهمیەت پێدانەوە، بڕوانێتە پەروەردەکردنو تەزکیـەی ئەندامـەکانی لەو چوار مەیدانو بوارەدا، ئەگەر بیـەویّ ئەندامو دۆسـتو لایـەنگرانی هـەم لـە دنیادا هێزو پێزو بەرهەمێکیان هەبیّ، هەم بۆ قیامەتیّ شتێکیان بـۆ لای خـوای بەرزو مەزنو گۆڕەپانی حیسابو کیتاب پێبیّ.

بنەمـــای سێیەم

پابەندیـــی هــەموو لایــەك بە شــەرعەوە و گێڕانەوەی ڕاجیاییـــیەکان بۆ تــەرازووی شــەریعەت

بنەمـای سـێیەم

پابەندیی هەموولایەك بە شەرعەوەو گێڕانەوەی ڕاجیاییەكان بۆ تەرازووی شـەریعـەت:

پابەندیی (إلـتـزام)ی هەموو لایەك، قیادە پێش قاعیدە، بە شـەرعەوە، كە مەبەستمان پێی دەقەكانی قورئان و سوننەت و ئەو بنچینە (قاعدە)و یاسا (حكـم) شـەرعییانەیە كـە لەلایـەن زانـاو پێشـەوایانی ڕەسـەنەوە هـەڵهێنجراون و هەڵدەهێنجـرێن، وە گێڕانـەوەی هـەر مەسـەلەو بابـەتێكی مشـــتومڕ هەڵـــگر بـــۆ تـــەرازووی قورئـــان و ســـوننەت و ســـاغكردنەوەو لێكۆڵینـەوەی زانسـتییانە، وەك خـوای دادگـەر (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩ ﴾ النســـاء، واتـە: (ئـەی ئـەو كەسـانەی كـە ئیمانتـان هەیـە! فەرمانبـەریی خـوا بكـەن، وە فەرمانبـەریی پێغەمبـەر ﷺ بكـەن، وە هـی كاربەدەستانێك كە لەخۆتانن، جا هەركات لەسـەر شتێك كەوتنە ناكۆكیی یـــەوەو مشـــتومڕتان بـــوو، بیگێڕنـــەوە بـــۆ لای خـــوا (جـــل جلالـــه) و پێغەمبەرﷺ، ئەگەر ئێوە بڕواتان بە خواو ڕۆژی دوایی هەبێ، ئا ئەوە بۆ ئێوە چاكترەو، سەرەنجامیشی خێرترە).

هەڵبەتـە مـەرجیش نیـە كـە هەمیشـە مەسـەلەو بابەتـە ڕاجیـایی هەڵگرەكان، بە شێوەیەك یـەكلایی بكرێنـەوە كـە یەكدەنگیی (إجماع)یان لەسـەر دروست بێ. بـەڵام بێگومـان كەمینـە وێـڕای ڕێـز لێگیـرانی رایـە جیاوازەكـەی، پابەنـدی ڕای زۆرینـە دەبـێ، لـە بـواری كـردارو جێبـەجێ كردندا.

ڕوونكـــردنەوە

لەبەرئەوەی ئەم بنەمایەی سێیەم ئایەتی ژمارە (59)ی سوورەتی (النسـاء)ی كراوەتە بەڵگەو پاڵپشت، بە چاكی دەزانم لە چەند خاڵێكدا چەند سەرنجێكی خێرا لەم ئایەتە بەپێزە بدەین، بەرلەوەی بچینەسەر ڕوونكردنەوەی ئەم بنەمایەی سێیەم:

یەك: خوای كاربەجێ (جل جلاله) بۆ (اللّٰه) و (الرسول) وشەی (أَطِيعُـوا)ی هێناوە، بەڵام بۆ (أولـي الأمـر) نەیهێناوە، ئەوەش لێی دەفامرێتەوە كە فەرمانبەریی كردنی مسوڵمانان بۆ خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەرەكەی ﷺ، كە لە پابەندییان بۆ قوڕئانو سوننەتدا خۆی دەنوێنێ، بە موتڵەقی فەڕزەو هیچ مەرجی تێدا نییە، بۆ هەر كەسێك كە خۆی بە بڕوادار (مـؤمن) بزانێ! بەڵام فەرمانبەریی مسوڵمانان بۆ حوكمڕانو كاربەدەستانیان موتڵەق نییەو، مەرجدار (مشروط)ەو مەرجەكەیشی ئەوەیە كە نابێ ئەو ئەركو فەرمانەیان لەگەڵ قوڕئانو سوننەتدا ناكۆكو نەگونجاو بێ.

دوو: بۆ وشەی (أولي الأمر) بەند (قيد)ی لە خۆتان (منكم)ی زیادكردووە، تاكو بزانرێ كە هەر حوكمڕانو كاربەدەستێك، یەكەم: مسوڵمان نەبێ، دووەم: مسوڵمانان خۆیان دایاننەنابێو ئەو كارەیان پێ نەسپاردبێ، ئەوە شەرعییەتی نییەو فەرمانبەریی بۆ كرانیشی شەرعیی‌و ڕەوا نییە.

سێ: بێگومان مەبەست لە ڕستەی: ﴿فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ گێڕانەوەی مەسەلە خیلافیی‌و مشتومڕ هەڵگرەكانە بۆ لای قوڕئانو سوننەت.

چوار: ڕستەی: ﴿إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ﴾یش ئەوە دەگەیەنێ کە هەر کەسێك ئیمانی بە خوای بەرزو مەزن‌و بە ڕۆژی دوایی هەبێ، دەبێ فەرمانبەری خوای بەرزو مەزن‌و پێغەمبەر ﷺ بێ، لەکاتی کێشمەکێش‌و مشتومڕیشدا ملکەچی حوکمی شەریعەت بێ، وە هەرکەسێك وانەبێ، بە بڕوادار دانانرێ!

ئەو ڕستە لە دوای چی هاتووە؟ لە دوای: ﴿أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ﴾ هاتووە.

پێنج: ڕستەی ﴿ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا﴾یش ئەوە دەگەیەنێ کە ملکەچیی مسوڵمانان بۆ خوای بەرزو مەزن‌و پێغەمبەرەکەی ﷺ، پابەندییان بە شەریعەتەکەیەوە، مایەی هەر خێرو خۆشی‌و بەختەوەرییەکی دنیایانەو، تاکە ڕێی سەرەنجام‌و عاقیبەت خێری دوارۆژو قیامەتیشیانە!

*** ئێستاش نۆرەی ڕوونکردنەوەی ئەو بنەمایەیە لە چەند خاڵێکی کورتدا:**

یەکەم: ئێمە کە گوتوومانە پێویستە هەموو لایەك بە شەرعەوە پابەندبن، وشەی (الشرع) لە زاراوەی زانایانی ئیسلامدا بۆ سێ مانا بەکاردێ:

أ/ بە مانای (فقه) دێ، واتە: ئەو بیروڕاو تێگەیشتنانەی کە زانایانی ئیسلام وەك بۆچوون (إجتهاد)ێك لەبارەی قورئان‌و سوننەتەوە دەیانخەنەڕوو.

ب/ بە مانای (شريعة) دێ، واتە: ئەو وەحی‌و پەیام‌و بەرنامەیەی خوای بەرزو مەزن کە لە قورئان‌و سوننەتدا خۆی دەنوێنێ.

ج/ بە مانای کۆی (الشريعة والفقه) پێکەوە دێ، واتە کە دەگوترێ: شەرعی ئیسلام، هەم دەقەکانی قورئان‌و سوننەت، هەم بیروڕاو بەرهەمو (إجتهاد)ی

زانایانیش دەگرێتەوە، جا ئێمە لێرەدا وشەی (شرع)مان بەم مانایەی سێیەمی بەکارهێناوە، چونکە کۆمەڵێکی مسوڵمان، یاخود کۆمەڵگایەکی مسوڵمان، دەوڵەتێکی ئیسلامیی، ناگونجێ تەنیا بە دەقەکانی قورئانو سوننەت بەڕێوەبچێ، بەڵکو دەبێ زانایان (إجتهاد) بکەنو یاسا لە قورئانو سوننەت هەڵبهێنجن، بۆ وێنە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾[1] واتە: (...وە کاروباریان لەنێو خۆیاندا بە ڕاوێژە ...)، جا ئەگەر زانایان نەیەن لەو ﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ە[2] یاسا هەڵنەهێنجن، نازانین چۆنی جێبەجێ بکەین، چۆن ئەو مەشوەرەتە لەنێو خۆماندا جێبەجێ بکەین، میکانیزمو شێوازی سەردەمییانەی چۆنە؟ دەبێ زانایان تەفسیلی پێ بدەن.

شایانی باسیشە کە ئەوەی بە خودی دین دادەنرێو پابەندکەر (مُلْزِم)ە بۆ هەموو کەسو هەموو لایەك،تەنها (شریعة)ە،کە خۆی لە ئایەتەکانی قورئانو دەقەکانی سوننەتدا دەنوێنێ بەپێی تێگەیشتنی پێشینی چاکمان،بەڵام تێگەیشتنەکانی زانایانو ئەوەی هەڵیدەهێنجن، دیارە کەلەپوورێكو بەرهەمێكو ئەزموونێكو بەرچاوڕوونییەکە بۆ ئێمە، بەڵام پابەندکەر نییە، چونکە بەشێك نییە لە دین.

دووەم: سەرکردایەتیی هەر کۆمەڵێکی ئیسلامیی، بە ئەندازەی پابەندیی بە شەرعەوە، شەرعییەتی هەیە، بە ئەندازەو بارتەقای

---

[1] الشورى: ٣٨

[2] الشورى: ٣٨

فەرمانبەریشی بۆ خوای بەرزو مەزن‌و پێغەمبەر ﷺ، مافی فەرمانبەریی بۆ کرانی بەسەر ئەندامان‌و پەیڕەوان‌و شوێنکەوتووانیەوە هەیە[1]:

بێگومان دەبێ سەرکردایەتیی چاوساغی هەر کۆمەڵێکی ئیسلامیی هەوڵ بدا بەرجەستەکەری سەرجەم ئەو بەها بەرزانە (القيم العليا)و بێ کە خەڵکیان بۆ بانگ دەکات، بۆیە بابایەکی بەرپرس‌و سەرکردە لە کارو کۆمەڵێکی ئیسلامیدا، دەبێ نموونەی تێگەیشتنی قووڵ‌و عەقیدەی پتەوو ڕاست‌و عیبادەتی ساغ‌و ڕەوشت‌و ئاکاری بەرزو پەسندو ئازایەتیی‌و بەخشندەیی‌و خۆ بەکەمگرتن‌و ژیانی سادەو دادگەریی‌و راستگۆیی‌و... هتد بێ، بە تەئکید هەر کاتێك قیادە لەپێش قاعیدەکەیەوە نەبوو بۆ هەموو شتێکی باش‌و پەسند، ئەوە کەم‌و زۆر پلە پلە ڕێزو متمانەی خۆی لەلای قاعیدەکەی لەدەستدەدا، وەك گوتراوە: (جَعَلْتُكَ إِمَامِي كَيْ تَكُونَ أَمَامِي)، واتە: (بۆیە تۆم کردووەتە پێشەوام کە لە پێشمەوە بی).

هەربۆیەش پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەموو بوارێکداو لە هەموو ڕوویێکەوە چاکترین‌و نموونەییترین سەرمەشقی هاوەڵە بەڕێزەکانی بووە، بۆ هەموو چاکەیەك لە پێشیانەوە بووە، وەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾[2] واتە: (لە پێغەمبەری خوادا سەرمەشقییەکی باش هەیە بۆ ئێوە ...). واتە لە هەموو شتێکی باشدا لەپێشتانەوەیە، تۆ هەر شتێکی چاك بە

---

1) وەك خەلیفەی یەکەمی پێغەمبەر ﷺ (أبوبكر الصديق) – خوا لێی ڕازی بێ – لە یەکەمین وتەی پاش هەڵبژێردرانیدا چەند قسەیەکی بە مسوڵمانان فەرمووە، ئینجا گوتی: (أَطِيعُونِي مَا أَطَعْتُ اللهَ وَرَسُولَهُ، فَإِنْ عَصَيْتُ اللهَ وَرَسُولَهُ فَلا طَاعَةَ لِي عَلَيْكُمْ) بڕوانە (السيرة النبوية لإبن هشام)، ج: (4)، ص: (393)، واتە: (بەقسەم بکەن تاکو من بەقسەی خواو پێغەمبەری خوا بکەم، ئەگەر سەرپێچییم لە فەرمانی خواو پێغەمبەری خوا کرد، مافی فەرمانبەرییم لەسەر ئێوە نیە)، واتە بەقسەم مەکەن.

2 الأحزاب: ٢١

زەینتدا دێ، لە ژیانی پێغەمبەر ﷺ بکۆڵەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ لە لوتکەیدا بووەو لەپێش هاوەڵە بەڕێزەکانی بووە، خوای بەرزو مەزن کە پێی دەفەرموێ: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾﴾[1] واتە: (بڵێ بێگومان نوێژمو خواپەرستییمو ژیانمو مردنم بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکانە، هیچ هاوەڵی نین، وە هەربەوەش فەرمانم پێکراوەو من لە یەکەمینی مسوڵمانانم)

جا هەرچەندە ئەوە ئەرکی قیادەو بەرپرسانە، بەڵام دروست نییەو نابێ هیچ کەسێکیش کەمتەرخەمیی‌و کەموکووڕییەکانی بابایەکی بەرپرس بکاتە بیانوو و پاساوی کەمتەرخەمیی‌و خۆ بواردن، بەڵکو دەبێ هەوڵی یەکدی ڕاستکردنەوەو چاکسازیی بدەن، بەڵام بۆ خراپە یەکدی نەکەنە سەرمەشق.

شتێکی مسۆگەرو ڕوونیشە کە کۆمەڵێکی ئیسلامیی، هەتا خۆیان بە شەرعەوە پابەند نەکەن‌و شەریعەت بەسەر خۆیاندا پیادە نەکەن، هەرگیز ناتوانن ئەو خێرو بەرەکەتەی کە خۆیان لێی بێبەش (محروم)ن، خەڵکی دیکەی لێ بەهرەمەند بکەن!

ئینجا لەڕاستیدا ڕەوانترین‌و پاراوترین زمانی خەڵك بۆ لای خوا بانگکردن، زمانی کردەوەو حاڵە، هەر گەل‌و کۆمەڵێك لە خودی خۆیاندا چاك لەسەر شەرع پەروەردە بووبن‌و پێیەوە پابەند بووبن، هەر ئەو پەروەردەو تەزکیە بوون‌و ملکەچ بوونەیان بۆ شەرع، چاکترین شێوازی بانگەوازی خەڵکە بۆ مسوڵمانەتیی‌و دینداریی، پێشینانیش جوانیان گوتووە: (عَمَلُ رَجُلٍ فِي أَلْفِ رَجُلٍ، أَبْلَغُ مِنْ قَوْلِ

---

[1] الأنعام.

أَلْفِ رَجُلٍ فِي رَجُلٍ)، واتە: (كردەوەی پیاوێك لە هەزار پیـاودا، كاریگـەریی زیـاترە لە قسەی هەزار پیاو لە پیاوێكدا).

سـێیەم: ئەوە كە خوای پەروەردگـار فەرموویـەتی: ﴿فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ **لێـی دەفامرێتـەوە كـە كێشـەو تێكگیـران لـەنێو مسوڵمانانـدا هـەردەبێ:**

واتە: نابێ ئێمە خەیاڵییانە بیربكەینـەوەو بڵـێین: جـا چۆن دەبـێ مسـوڵمانان غەیبەتی یەكدی بكەن؟ چۆن دەبێ مسوڵمانان كێشەیان هەبێو تێكبگیرێن؟ ئێمـە بەشەرین، بەشەر كەموكووڕییان هەر دەبێ، چ لـەنێو خـودی قیـادەدا، چ لـەنێوان قیادەو خەڵكداو، تێكگیرانو مشتومڕ دەبـێ، بـەڵام خـوای بـەرزو مـەزن شـێوازی چارەسەركردنی كێشەو گرفتەكانیشی پیشـانداوین، كـە بریتییـە لـە گەڕانـەوە بـۆ تـەرازووی شـەریعەت: ﴿فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾، یـان وەك فەرموویـەتی: ﴿وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبِّي عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ﴾[1] واتە: (وە هەر شتێك تێیدا كەوتنە راجیایی – إختلاف –یەوە، ئەوە حوكمو بڕیـار لەبارەیەوە بۆلای خوایە، ئا ئەو خوایەتان پەروەردگارمە، پشت بـەوی دەبەسـتمو بۆلای ویش دەگەڕێمەوە).

دیـارە مسـوڵمانانیش – بەتایبـەت كۆمـەڵێك كـە دەیانـەوێ ئیسـلامەتیی ببووژێننـەوە – دەبـێ لـەكاتی وتوویـژو مشـتومڕیاندا، بـۆ سـاغكردنەوەو یەكلاییكردنەوەی بابەتە راجیایی (إختلاف) هەڵگرەكان، خۆیـان بەوپـەڕی سـینگ فراوانییو لێبوردەییو ئەدەب بەرزییو هەقخوازیی برازێننەوە، بێجگە لـە گەیشـتن

---

[1] الشور:١٠

بە هەق ئامانجێكی دیكەیان نەبێ، رەحمەتی خواش لە ئیمام شافیعی، كە لەوبارەوە گوتوویەتی: (مَا نَاظَرْتُ أَحَدًا إِلاَّ وَدِدْتُ لَوْ أَنَّ الْحَقَّ يَظْهَرُ عَلَى يَدَيْهِ)، واتە: (وتووێژم لەگەڵ هیچ كەسدا نەكردووە، مەگەر حەزم كردووە كە هەق لەسەر دەستی وی ئاشكرا بێ).

هەروەها لەبارەی سەماحەتو تەنها بیروڕای خۆ لەلا ڕاستو هەق نەبوونەوە، هەر ئیمام شافیعی – ڕەحمەتی خوای لێبێ – گوتوویەتی: (رَأْيِي صَوَابٌ يَحْتَمِلُ الْخَطَأَ، وَرَأْيُ غَيْرِي خَطَأٌ يَحْتَمِلُ الصَّوَابَ)، واتە: (ڕای خۆمم پێ ڕاستە، بەلاّم ئەگەری هەڵەشی هەیە، وە رای بەرانبەرمم پێ هەڵەیە، بەلاّم دەگونجێ ڕاستیش بێ)،جێی خۆیەتی ئەم قسەیە بە ئاوی زێڕ بنووسرێتەوە، ئەوەیە كە لێبوردەیی پەیدادەكات، ئەدی چ شتێك دەمارگیریی پەیدا دەكات؟ ئەوە كە بڵێی: ڕای خۆمم پێ ڕاستەو ئەگەری نییە هەڵە بێ، رای بەرانبەریشم پێ هەڵەیەو ئەگەریشی نییە راست بێ! مانای وایە حەق هەمووی لەسەر تۆ تاپۆكراوەو ئاوێ بێنەو دەستان بشۆ، كە لەڕاستیدا هیچ كەسێك بۆی نییە ئەو ئیددیعایە بكات، چونكە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ..﴾[1] واتە: (بڵێ حەق لە پەروەردگاتانەوەیە...)، غەیری خوای بەرزو مەزن، دەبینی حەق دەڵێو غەیری حەقیش دەڵێ، بەس نییە كە پێغەمبەری خوا ﷺ جاری وا بووە قسەی فەرمووە، دوایی كە نەیپێكاوە، خوای بەرزو مەزن بۆی ڕاستكردووەتەوە؟! ئیدی لە دوای پێغەمبەر ﷺ نابێ هیچ كەس وا بیربكاتەوە كە هەرچی بیڵێ حەقەو ئەو ڕایانەی كە لەگەڵ ڕایەكەی ئەو تێكدەگیرێن ناحەقن، بەڵكو ئینسان دەبێ بڵێ: وای بۆ دەچم ڕایەكەم ڕاست بێ، بەلاّم دەشگونجێ هەڵە بێ، ڕای جەنابیشت بە

---

[1] الكهف: ٢٩

هەڵـە دەزانم، بـەڵام دەشـگونجێ ڕاسـت بـێ، ئـەوە لـە ڕا (رَأْي)دا، بـەڵام كاتێـك ئایەتێك تەفسیر دەكەین، دەڵێین: ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾[1] واتە: (بڵێ خوا یەكە)، لێرەدا نابێ بڵێی: وای تێدەگەم دەگونجێ وابێ، دەشگونجێ وانەبێ! ئەوە نابـێ، چونكە ئەوەی (قَطْعِيُّ الدِّلالَة)یە لە قورئانو سوننەتو ماناكەی ڕوونە، ئەوە بواری ڕاجیایی تێدا نییـە، بـۆ نـموونە: خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿... وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلۡبَيۡعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْۚ ...﴾[2] واتە: (... خوا كڕینو فرۆشتنی حەڵاڵ كـردووەو ڕیبـای قەدەغە كردووە ...) ئەوە مەجالی ڕاجیایی تێدا نییە، بەڵكو ئەوە ئایەتـەو تـەواو، ماناكەی ئاشكراو ڕوونە، بەڵام ئەوەی كە ماناكەی ئاشكراو ڕوون نییە، بۆ نـموونە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ﴾[3] مەبەسـت لـە (لَٰمَسۡتُمُ) دەست لێدانە، یان جیماعە، ئەوە دوو واتایـان هەڵـدەگرێ، كەواتـە تـۆ بـۆت نییـە بڵێی هەر ئەو مانایەی هەیەو ئەوی دیكە حەتمەن هەڵەیـە، هـەروەها ئـەو شـتانەی دیكە كە تەفسیری ئایەتە یان لێكدانەوەی فەرموودەیە، یاخود هیچ پەیوەندیی بە ئایەتو فەرموودەوە نییە، ڕاو بۆچوونێكی دنیاییە، بـۆ وێنـە: (یاسـای هاتوچـۆ)، لـەو بوارانـەدا دەبـێ تەماشـا بكـەی بەرژەوەنـدیی چـۆنەو كـێ زیـاتر بەڵگـەی بەدەستەوەیە.

بێگومان پێشینەی چاكیشمان ـ ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لەسەربێ ـ چـاكترین پێشڕەوو سەرمەشقمانن بۆ چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ كێشـەو گرفـتو مەسـەلە خیلافییەكاندا، چارەسەركردنیان لە كەشو هەوایەكی برایانەو دڵسۆزانەو، دوور لە

---

[1] الإخلاص: ١

[2] البقرة: ٢٧٥

[3] النساء: ٤٣

گیانی گرژبوون (تَشَـنُّجْ)و دەمارگیریی (تَعَصُّبْ)و خۆپەسندیی (عُجْـبْ)، بـەڵێ، پێویستە خۆمان لەم سێ شتە بپارێزین:

ئەو دوو قسەیەی کە لە (شافیعی)شمان بە نموونە هێنانەوە ـ ڕەحمەتی خـوای لـێبـێ ـ، چاکترین بەڵگەی سەلماندنی ئـەم قسـەیەمانن، ڕاسـتە لـەو بوارانـەدا کـە مشتومڕ هەڵدەگرن‌و ڕاجیایی (إختلاف)یان تێدا هەیـە، زۆر پێکـەوە لێبـوردەو بـە ئـەدەبو دڵفـراوان‌و زمـان شـیرین بـوون، هەنـدێ جـار ئەگـەر بـێ‌و شـەڕە قسـە (مُنَاظَـرَة)و وتووێژی زانایان کە لە کتێبەکانیاندا هاتوون تەماشا بکەین، بـۆ وێنـە: یەکێکیان بەوی دیکە دەڵێ: بەڵێ جەنابت وات فەرمووە، ڕاسـتە ئـەوە وایـە، بـەڵام ئەها لەو لاشەوە شتێکی دیکەی ئاوا هەیـە، نالـێ ئـەوەی تـۆ هــەمووی هەڵەیـە، بەڵام دەڵێ: وەك چۆن ئەو ڕایە هەیـە، ئەوەی دیکەش هەیـە.

بنەمـای چـوارەم

کاروبـار بەڕێوە بردن لەسـەر بناغـەی ڕاوێـژو بە دادگـەرانـەو دەرنـەچـوون لە بازنەی مەرجەکانی کار پێکـەوە کردن

بنــەمــای چــوارەم

کاروبــار بەڕێوەبردن لەســەر بنـاغــەی ڕاوێژو بە دادگەرانەو دەرنەچــوون لە بازنــەی مەرجــەکانی کار پێکــەوە کردن:

توندوتۆڵــیی قیـادەو سەرپەرشـتیکردنو مشـوورخواردنی بـۆ تێکـڕای ئۆرگـانو ئەندامـەکانی کۆمـەڵو، دادگـەریی چەسپاندنو بە پـەرۆشو بـە تەنگــەوە بــوونی، بــۆ چارەســەری کێشــەو گرفتــەکانیانو دابینکردنــی بەرژەوەندییە مەعنـەویی و مادديیەکانیانو، پابەنـدبوونی هەرچـی زیـاترو چاکتـری بە بنچینەی ڕاوێژکردن (قاعـدة الـمشورة)ەوە بە هەردووك جۆری راوێژکردن (الشـوری) کە مەبەست پێی راوێژکردنی قیادەیە بە قاعیدە لـە مەسـەلەو بابەتـە گشـتییەکاندا، کـە ڕای زۆربـە هەڵیانـدەبڕێو (حَسْـمْ)یـان دەکــات، وە دەرچـــوونی پێغەمبـــەر ﷺ لـــە شـــاری مەدینـــە بـــۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی دوژمـن لـە جـەنگی (ئوحـود)دا، لەسـەر رای زۆربـەی هــاوەڵان، لــەم جۆرەیــە، وە ڕاوێــژپێکردن (الإستشـــارة) کــە یــەکلایی کردنەوەی مەسـەلە هونـەریی و (إجتهادی)یەکانـە لەبەر ڕۆشنـایی بیروڕای پسپۆڕان (مُتَخَصِّصِين)دا، وە مـەنزڵگا گواستنەوەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ لـە جـەنگی (بـەدر)داو لەسـەر پێشـنیاری (أَلْحَبَّـابُ بـنُ الْمُنْـذِر)یـش رضي الله عنه نموونەیەکــە لــەم جــۆرە ڕاوێژکردنــە، وە بــە پابەندکــەر (مُلْــزِمْ) دانــانی ئەنجامەکانیان، مەگەر ئەو مەسەلەیە کە بەرپرس ڕاوێژی تێدا بە ئەنـدامان کردوە لە سنووری صـەلاحیەتی خۆیدا بێ، ئـەو کاتـە سەرپشـکە لـەنێوان پابەندبوونو پابەند نەبووندا بە ڕای زۆرینـەوە.

وە کـەڵکی خـراپ وەرنـەگرتن (عـدم إسـتغلال)ی هـیچ بەرپرسـێك لـە پلـەو پایەو کارەکەی بۆ بەرژەوەندییە شەخسیی و بنەماڵەیی و خزمایەتیی و ... هتــدەکانیو، بــە ســینەی فــراوانو ڕەوشــتی جوانــەوە، گــوێگرتن بــۆ

پێشنیارو ڕەخنەو قسەی هەر كەسێكو، بە ئەمیەتو بایەخ پێدانەوە وەرگرتنیانو هەڵسەنگاندنیان.

وە دەرنەچوون لە بازنەی ئەو مەرجانە (شروط)ی كە ئەو كۆمەڵە لەسەریان پێكهاتوە، واتە: بەرنامەو پەیڕەوی نێوخۆ (المنهج والنظام الداخلي)ی ئەو كۆمەڵە.

وە لێپرسینەوەو سزادانی سەرپێچییكەرانو لادەرانو، تەقدیركردنو پاداشتدانەوەی چاكەكاران، چونكە:

1- خوای باڵادەستو دادگەر (جل جلالە) پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەدوێنێو دەفەرموێ: ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾ آل عمران، واتە: (تۆ - ئەی موحەممەد! - بەهۆی بەزەیی خواوە بۆیان -بۆ هاوەڵەكانت- نەرمو نیان بووی، وە ئەگەر قسە ڕەقو دڵڕەق بووایەی، لە دەورت دەپرژان، جا لێیان ببوورەو داوای لێبوردنیان بۆ - لە خوا - بكەو، لە كاروباردا ڕاوێژیان پێ بكەو، هەركات دڵت چەسپی لەسەر بڕیارێك، پشت بە خوا ببەستە - واتە: ئەنجامی بدە-، بێگومان خوا پشت پێ بەستووانی خۆشدەوێ).

2- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿... فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ ... ﴿٤٨﴾ ﴾ المائدة، واتە: (... ئینجا بەوە كە خوا ناردوویەتە خوار، دادوەرییان لەنێواندا بكەو، مەكەوە شوێنی ئارەزووەكانیان، لەجیاتی هەقێك كە بۆت هاتوە، بۆ هەر كامێك لە ئێوە -ئەی ئۆممەتان!- ڕێبازو بەرنامەیەكمان داناوە...).

3- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿فَلِذَٰلِكَ فَٱدۡعُۖ وَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَۖ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡۖ وَقُلۡ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٖۖ وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ... ﴿١٥﴾﴾ الشورى. واتە: (جا بۆئەوەی ڕابرد بانگەواز بكە -یانی: خەڵك بۆ ئەوە بانگ بكە كە لەم سوورەتەدا باسكرا-، وەك فەرمانت پێ كراوەو، ڕاوەستاو بەو مەكەوە دوای ئارەزووەكانیان، وە بڵێ بڕوام بە هەر كتێبێك هەیە كە خوا ناردوویەتە خوارێ - واتە: بڕوام بە ئەسڵەكەیان هەیە نەك بەو حاڵەی ئێستایانەوە كە گۆڕدراون-، وە فەرمانم پێكراوە كە دادگەرییتان لەنێواندا بكەم...).

4- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: {...الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ ...} رواه أبوداود: 3594، والترمذي: 1352 وقال الترمذي والألباني: حسن صحيح، واتە: (مسوڵمانان بەگوێرەی مەرجەكانیان پێكەوە مامەڵە دەكەن ...). هەر كۆمەڵە مسوڵمانێك ئەو مەرجانەی كە لەسەریان ڕێك كەوتوون، پێویستە پێیانەوە پابەند بن، بەپێی ئەو مەرجانە بەیەكەوە مامەڵە بكەن، واتە: هەر كەسێك مەرجەكانی كەسێكی قەبووڵكرد، دەبێ پێیانەوە پابەند بێ، بەپێی ئەوە ڕەفتار بكاتو، لێیان لانەدات.

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (كُلُّكُمْ راعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤولٌ عَنْ رعِيَّتِهِ ...) رواه البخاري: 893 و 5200 ومسلم: 1829، عن ابن عمر رضي الله عنه. واتە: (هەر كامێك لە ئێوە -ئەی مسوڵمانان- چاودێرەو، هەر كامێكیشتان بەرپرسیارە بەرانبەر بەوانەی كە لەژێر چاودێریدان ...).

ڕوونکــردنەوە

ئــەم بنــەمای چــوارەمە باســی بناغــەو چــۆنیەتی کاروبــار بــەڕێوەبردنی سەرکردایەتیی دەکات، لە بازنەی ئەو کۆمەڵەدا کە هەڵیانبژاردووە، جا ئێمـە لـە دوازدە خاڵدا ئەم بنەمایە ڕوون دەکەینەوەو دەتوێژینەوە:

یەکەم: تۆکـمەیی و توندوتۆڵـیی سەرکردایەتیی لە خودی خۆیدا:

مەبەستیشمان لە ڕێکوپێك بوونو توندوتۆڵیی سەرکردایەتیی، ڕەچاوکردنو لـە خۆدا هێنانە دی، هەموو ئـەو سـیفەتو پێکهێنــەرانەیە کـە بـۆ سـەرکردایەتییەکی ڕەشـیدی ئیسـلامیی بــە مــەرج گــیراونو لــە دەقــەکانی (قورئــانو ســوننەت)دا ئاماژەیان بۆ کراوە، بۆ وێنـە:

أ) خوای بەرزو مـەزن باسـی بـەنی ئیسـرائیل دەکـات، دەفـەرموێ: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾[1] واتـــــــە: (لەنێویاندا پێشـەوایانێکمان بـۆ گێڕابـوون کـە بـە فـەرمانی ئێمـە ڕێنماییـیـان دەکردن، بەهۆی ئەوەوە کە خۆڕاگربـوونو بـڕوای پتـەوو دامـەزراویان هـەبوو بەرانبەر بە ئایەتەکانی ئێمـە)، زانایانمـان لەبـەر تیشـکی ئـەم ئایەتـەدا، وەك بنچینەیەکی شەرعیی گوتوویانە: (بِالصَّبْرِ وَالْيَقِينِ تُنَالُ الإِمَامَةُ فِي الدِّينِ)، واتە: (بەهۆی ئارامگریی و بڕوای پتەوو دامـەزراوەوە، پێشـەوایەتیی لـە دینـدا فەراهەم دێ)، کـە ئـارامگریی (صـبر)یش پەیوەنـدیی بـە لایـەنی کردەییـەوە هەیـە، بـڕوای پتــەوو دامـەزراو (یقـین)یـش، پەیوەنـدی بـە لایـەنی (نظـري)و

---

[1] السجدة: ٢٤

تیۆرییەوە هەیە، دەبێ ئینسان لەڕووی زانیارییەوە بڕوایەكی دامەزراوو پتەوی هەبێو خۆی لەبەر ڕۆشناییدا ببینێ، نابێ لەرەلەرو دڵ لەدڵ دانو گومانی هەبێ، دەبێ لەڕووی كردەییشەوە خۆڕاگرو پشوودرێژ بێ، چەسپاوو دامەزراو بێ، ئینجا بەكەڵكی بەرپرسیارێتی دێ.

ب) دوو كچەكەی پیاوە ساڵحەكە كە زۆربەی توێژەرەوەكانی قورئان دەڵێن شوعەیب (علیه السلام) بووە، ماڵاتێك[1] ئاو دەدەنو مووسا (علیه السلام) دەچێ هاوكارییان دەكاتو ماڵاتەكەیان بۆ ئاو دەدا، دوایی كچەكان دەچنەوە بۆ بابیان دەگێڕنەوە، پاشان یەكێكیان بەدوایدا دێو دەیباتەوە ئەو پێشنیارە بۆ بابی دەكات: ﴿قَالَتۡ إِحۡدَىٰهُمَا يَٰٓأَبَتِ ٱسۡتَـٔۡجِرۡهُۖ إِنَّ خَيۡرَ مَنِ ٱسۡتَـٔۡجَرۡتَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡأَمِينُ﴾[2] واتە: (یەكێك لە دوو كچەكان گوتی: ئەی بابە! بەكرێی بگرە – بۆ شوانیی –، باشترین كەسێك كە تۆ بەكرێی بگری، بەهێزی ئەمیندارە)، واتە كەسێك بەكەڵكی ئەوە دێ تۆ كاری پێ بسپێری، هێزی هەبێو ئەمانەتیشی هەبێ، هێزی هەبێ بۆ ئەنجامدانی كارەكە، ئەمینداریش بێ بۆ پارێزگارییكردنیو ناپاكی تێدا نەكردنی.

كەواتە دوو مەرجی دیكەی بەرپرسێتی، بریتین لە هێزو ئەمیندارێتی (القوة والأمانة)، ئەوە چوار.

جـ) دوای ئەوەی كە پادشای میسر، یوسف (علیه السلام) بانگ دەكاتو دەیدوێنێو پێی دەڵێ: ﴿... إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا مَكِينٌ أَمِينٞ﴾[3] واتە: (... تۆ

---

1) ماڵات: ئاژەڵ.

[2] القصص: ٢٦

[3] یوسف: ٥٤

ئەمڕۆ لای ئێمە بەڕێزو ئەمینداری)، یوسف (علیه السلام) بۆی پێشنیار دەكات: ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾[1] واتە: (– مادام تۆ متمانەت بە من هەیەو تێمڕادەبینی – من لەسەر خەزێنەكانی زەوی دابنێ، چونكە من پارێزەرمو زانام)، واتە بە زاراوەی ئەمڕۆ: بمكە بە وەزیری ئابووریی یان وەزیری دارایی، بەڵێ (یوسف) ئەو دوو سیفەتە لەخۆیدا هەڵدەداو دەیانكاتە پاساوی ئەوەی سەرپەرشتی عەمبارو خەزێنەكان بكات، كە بریتین لەوەی: پارێزەرەو زانایە.

كەواتە: ئێمە لێرەدا گەیشتینە شەش سیفەت بۆ سەركردایەتییكردن، هەڵبەتە دەگونجێ سیفەتی دیكەش هەبن: (الصبر واليقين، القوة والأمانة، الحفظ والعلم).

دووەم: سەرپەرشتیی سەركردایەتیی و مشوورخۆریی و چاودێریكردنی بۆ سەرجەم ئۆرگان و كارەكان:

دەبێ قیادە سەرپەرشتی تێكڕای ئۆرگان و كاروبارەكانی كۆمەڵ بكات و، بیانخاتە ژێر چاودێریی خۆیەوەو ئاگای لێیان بێ، چونكە مادام لە بەرانبەریاندا بەرپرسیارە، دەبێ مشووریان لێ بخوا، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {كُلُّكُمْ راعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رعِيَّتِهِ ...}[2] دیارە چاودێریی كردن هەر بە قسە نییە، دەبێ بەكردەوەش چاودێریێ، جا ئەگەر هەموومان بەگشتیی بەرپرسیار بین، ئەوە بێگومان كەسێك كە مسوڵمانان خۆیان هەڵیبژێرن بۆ بەرپرسیارێتیی، بە تەئكید زیاتر بەرپرسیارەو دەبێ زیاتر چاودێریی بكات و مشوور بخوا.

---

[1] یوسف: ٥٥

[2] رواه البخاري: (2554)، ومسلم: (1829).

سـێیەم: بایەخـدانی سـەركردایەتیی بـە تێكـڕای ئەندامـانی كۆمـەڵ، بەبێ جیاوازیـی:

بایەخدانی سەركردایەتیی بە یەك بەیەكی ئەندامانی كۆمـەڵ، بـەبێ جیـاوازیی، بــە تەنگــەوەبوونیانو خــەم لــێ خواردنیــان، بنەمایــەكی ســەرەكی كاروبــار بەڕێوەبردنیو ئەركێكی گەورەو گرنگـی سـەر شـانیەتی، چـونكە –وەك گوتمـان– مادام لە بەرانبەریاندا بەرپرسیارە، وەك لە فەرموودەكەی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە {... فَالْإِمَامُ راعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رعِيَّتِـهِ ...}[1] واتـە: (پێشـەوا یـان سـەركردە، چـاودێرەو بەرپرسیاریشــە بەرانبــەر ئەوانــەی كــە دەبــێ چـاودێرییان بكــاتو لەبەردەسـتیدان)، بۆیـە دەبـێ لێیـان بـێ خـەم نـەبێو، ئەوەنـدەی بـۆی دەلـوێ بەتەنگیانـەوە بـێ، دیـارە خـەم لێخـواردنو گرنگـی پێـدانی سـەركردایەتیش بـۆ ئەندامان، هەموو شتێكو هەموو لایەنێك دەگرێتەوە، هەر لە زانیارییو تێگەیشـتنو ئیمــانو عەقیدەیانــەوە، هــەتا عیبــادەتو ئــەخلاقو هەڵســوكەوتی ڕۆژانــەی شەخسییو نێو خێزانو كۆمەڵگاو ... هتد.

چـوارەم: هــەوڵدان بـۆ چەســپاندنی دادگــەریی لـەنێو (كۆمــەڵ)دا لـە هەموو ڕوویەكـەوە:

كۆمەڵێكی ئیسلامیی ئامانجی ئەوەیـە كـە دادگـەریی (العـدل) لـەنێو كۆمـەڵگاو جەماوەریشـدا بەگشـتیی بچەسـپێنێ، چـونكە ئـەوە ئامـانجی كـاری سـەرجەم پێغەمبەرانی خوایە علیهم الصـلاة والسـلام، وەك خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ:
﴿لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ

[1] رواه البخاري: (2558) واللفظ له، ومسلم: (1829).

بِٱلۡقِسۡطِۖ﴾[1] واتـــە: {بێگومـــان پێغەمبـــەرانی خۆمانـــمان بـــە بەڵگـــە ڕوونو ئاشـــكراكانەوە نـــاردوون، كتێـــبو تـــەرازووشمان لەگـــەڵ نـــاردوون، تـــاكو خـــەڵك بەدادگەریی بەڕێوەبچن ...}، دەجا بێگومان چاكترو لەپێشتر پێویستە كە ئـەو دادگەرییـە لـەنێو ئەنـدامانی خۆیـدا بچەسـپێنێ، واتـە: ئەگـەر ئێمـە دەمانـەوێ دادگـەریی لـەنێو هـەموو كۆمـەڵگاو خەڵكدا بچەسـپێنین، دیـارە لـەنێو ئەنـدامانی خۆماندا زیاتر مولزەمین كە ئەو دادگەرییە بچەسپێنین، كـە ئـەوە هـەم ئـەركێكی شەرعیی سەرشانیانەو، هـەم ڕێخۆشـكەرو زەمینـە سـازێنەری ئەوەشـە كـە لـەنێو كۆمەڵگاشـدا بەگشـتیی ئـەو دادگەرییـە بەڕێوەبـەرن، هەڵبەتـە ئـەو بەرپاكردنـەی دادگـەرییش، خـوای بـەرزو مـەزن بـە پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ كـە بفـەرموێ: ﴿وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ﴾[2] واتـە: (... وە فـەرمانم پـێ كـراوە كـە لەنێوتانـدا دادگـەربمو دادگەرییتـان لەنێودا بچەسـپێنم ...)، سەرجەم لایەنو بوارە ماددییو مەعنەوییەكان دەگرێتەوەو، دیـارە دادگـەریی موتڵـەقیش، تەنیـا هـەر بـە خـوای دادگەر (جل جلاله) ئەنجام دەدرێ، بەڵام ئێمەش دەبێ ئەوەندەی بۆمان دەلـوێ، كردو كۆش بكەینو هەوڵی بۆ بـدەین، وە لەبەرئـەوەی كـە نـاتوانین دادگـەریی بـە ڕەهایی بچەسپێنین، مانای وا نییە لەو ئەندازەیەش كە لـە تواناماندا هەیـە عـەفو دەكرێین.

---

[1] الحدید: 25

[2] الشورى: 15

پێنجەم: غەمخـۆریی قیادەو بەتەنگەوەبوونی بۆ چارەسەری کێشـەو گرفتی ئەندامانی کۆمەڵ:

سـووربوونو بەتەنگـەوەبوونی سـەرکردایەتیی بـۆ چارەسـەرکردنی گرفـتو کێشـەکانی ئەنـدامان، یـەکێکی دیکەیـە لـە ئەرکـەکانی سەرشـانیو نابـێ کەمتەرخەمیی تێدا بکات، کوردەواریی خۆشمان گوتوویانە: (بۆیە پێتـدەڵێم خاڵـە چۆلەکانم بـۆ بگـری)، بـەڵێ کەسـێك کـە بەرپرسـە، بۆیـە بەرپرسـە کـە بەتەنـگ خەڵکەوەبێو بەدەم کێشەو گرفتەکانیانەوە بچـێ، هەڵبەتـە هەرکەسـەو بەقـەدەر خۆیو بەپێی توانای خۆی.

بەرپرسێتیی لە ئیسـلامدا بریتییە لە ماندووبوونو ڕەنجدانی زیـاتر، هـەڵگرتنی کۆڵی قورسـتر، نەك وەرگرتنـی ئیمتیازی زیـاتر، وەك گـەلێك لـە بەرپرسـان تـەنها بـەو بارەیانـدا سـەرنجی بەرپرسـێتی دەدەن، بۆیـەش بـە پێچـەوانەی ئاڕاسـتەی دەقەکانی قورئانو سوننەتو عـادەتی پێشـینەی چاکمان، لـەجیاتی لێڕاکردنـی، زۆریش هـەوڵی بۆ دەدەنو کوتەی بۆ دەکەنو بۆی رادەکەن!!

شەشـەم: هەوڵـدانی سـەرکردایەتیی بـۆ دابینکردنـی پێداویسـتییە ماددییو مەعنەوییەکانی ئەندامان:

هەروەها ئەرکێکی دیکـەی گرنگـیی سەرکردایەتیی لە بەرانبـەر ژێردەسـتانیدا، ئەوەیـە کـە هـەوڵ بـدا بـەپێی توانـا پێداویسـتییو بەرژەوەندییـە ماددیـیو مەعنـەوییەکانیـان دابین بکات، هەرچی لـە خێـرو قـازانجی دنیـاو دوارۆژیانـدایە، لەگەڵیاندا ڕەچـاوی بکات، هەر لە دەرس پێگوتنو ئامۆژگـارییکردنی جۆراوجـۆرو ... هتـدەوە، بگـرە هـەتا گێڕانـەوەو دەسـتگرتنیان لـە هـەر شـتێك کـە مایـەی گوناهـباریو عەیبـدارییان بـێ، جێبـەجێکردنی هـەر پێویسـتییەکیان کـە دیـنو

ژینیان پەكیان لەسەری كەوتبێ، هەڵبەتـە هەمـوو ئەوانەش، وەك گوتـمان بەپێی توانـــا، چــونكە خـــوای بـــەرزو مـــەزن دەفـــەرموێ: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾[1] واتە: (خوا لە هـیچ كەسـێك داوا ناكـات، مەگـەر ئـەوەی لـە توانایـدا هەیـە).

حەوتەم: پابەندیی تەواو بە بنچینەی ڕاوێژكردن بە ئەندامان:

پابەندییش بە راوێژكردن (الـمشورة)ەوە، بە هەردووك جۆری گشتی (شـوری)و تایبــەتیی (إستشـــارة)ەوە، بنەمایــەكی دیكــەی كـاركردنی ســەركردایەتییە، ئــەو بابەتــەش زۆر هەڵــدەگرێ، بــەڵام لێــرەدا ئــەو دەرفەتــەمان نییــە لێكۆڵینــەوەی تێروتەسەلی لەبارەوە بكەین، بۆیە بەم چەند ئاماژە كورتە وازی لێـدێنین:

1- ئایـا ڕاوێژ پێكردنی سەركردە بە ئەندامان فـەڕزە یـان سـوننەتە؟

هەرچەندە لەوبارەوە تا ڕاددەیەك مشتومڕ لـەنێوان زانایانـدا هـەبووە، بـەڵام دەبینین لە دوو ئایەتدا باسی ڕاوێژ كراوە: (الشوری 38 و آل عمـران 159)، لـە ئایــەتی یەكەمیانـدا خـوای بـەرز و مـەزن باسـی سـیفەتی كۆمـەڵی مسـوڵمانان دەكــاتو دەفــەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴾[2] واتە: (وە ئەوانەی بەدەم بـانگی پەروەردگاریانـەوە چـوونو نوێژیان بەرپاكردووەو كاروباریان لەنێو خۆیانـدا بـە ڕاوێـژەو لـەوەی پێمانـداون دەبەخشـن)، وەك دەبیـنین خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) كاروبـار بـە ڕاوێـژ بـــەڕێوەبردنی مســـوڵمانانی خســـتووەتە نێـــوان (نوێـــژ بـــەرپاكردنو مـــاڵ

---

[1] البقرة: 286
[2] الشوری: 38

بەخشین)ەوە، کە زۆر لە زانایان دەڵێن: مەبەستی پێی ماڵ بەخشینی فەڕزە، واتە (زەکات)، کەواتە: چۆن نوێژو زەکات لەسەر مسوڵمانان فەڕزن، کاروبار بە ڕاوێژ بەڕێوەبردنیشیان لەسەر فەڕزە، ئینجا کە بە ڕستەی ناویی (الجملة الإسمية) هێناویتی: ﴿وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ﴾، واتە کاروبار بەڕاوێژ بەڕێوەبردنی مسوڵمانان زۆر شتێکی سەقامگیرو چەسپاوەو عادەتیان وایە هەر بەم شێوەیە کاروباری خۆیان بەڕێوەدەبەن.

لە ئایەتی دووەمیشیاندا خوای بەرزو مەزن فەرمان (أمر) بە پێغەمبەر ﷺ دەکاتو دەفەرموێ: ﴿... وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ ..﴾[1] واتە: (... وە لە کاروباردا[2] ڕاوێژیان پێ بکە ...)، ئینجا وەك زانایانی (أصول الفقه)یش گوتوویانە: مەگەر نیشانە (قرينة)یەك هەبێ کە نەهێڵێ، ئەگەرنا شێوەی فەرمان (صيغة الأمر) لە زمانی (عەڕەبی)دا هەر بۆ فەڕزبوون (وجوب)ە.

کەواتە بە سەرنجدانی هەردووك ڕستەی قوڕئانی، زۆر ڕوونو ئاشکرا بۆمان دەردەکەوێ، کە لەڕاستیدا ڕاوێژکردنی بەرپرسان بەوانەی کە لەژێردەستیاندان، فەڕزە.

هەروەها بە سەرنجدانی سیرەو ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺو چوار جێنشینە سەرڕاستە هیدایەتدراوەکانی (ئەبو بەکرو عومەرو عوسمانو عەلی) – خوا لێیان ڕازی بێ–، بۆمان دەردەکەوێ کە هیچ کارێکی گرنگیان بەبێ ڕاوێژو مەشوەرەت کردن بە مسوڵمانان نەکردووە، هەڵبەتە هی پێغەمبەری خوا ﷺ

[1] آل عمران: 159

[2]) وشەی (الأمر) کاروباری جەنگو ئاشتییو سیاسییو کۆمەڵایەتییو... هتد، هەمووی دەگرێتەوە

ئەگەر (وحي)ی بۆ هاتبێ، ئەوە دیارە کە: (لا إِجْتِهَادَ فِي مَعْرِضِ النَّصِّ) یان (فِي مُقَابِلِ النَّصِّ)، واتە: (کۆشش کردن لە بەرانبەر دەقی شەرعییدا دروست نییە)، (شوری)ش جۆرێکە لە (إجتهاد)، کۆشش (إجتهاد) کردنو ڕاوێژکردنیش لە بەرانبەر دەقی شەرعییو (وحي)دا دروست نییەو ناگونجێ خوای بەرز بفەرموێ: وا بکەن! بڵێی: ڕاوەستە با ڕاوێژ بکەین، داخۆ بزانین بیکەین یان نەیکەین، شتی وا نییە! خوای بەرزو مەزن کە فەرمانی کرد، دەبێ جێبەجێ بکرێ، بۆ نموونە: لە ئاشتەوایی حودەیبییەدا خوای بەرزو مەزن فەرمانی کردبوو کە هەندێك ئەوە بە بەڵگە دێننەوە، بەڵام نا، خوای بەرزو مەزن فەرمانی کردبوو بە پێغەمبەر ﷺ کە دەبێ ئەو ئاشتەواییە بکرێ، بۆیە پێغەمبەر ﷺ ڕاوێژی بە کەس نەکردو گوێشی نەدا بە موعارەزەیان، ئینجا چۆن دەزانین ئەو ئاشتەواییە فەرمانی پێ کرابوو؟ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إِنِّي رَسُولُ اللهِ وَلَسْتُ أَعْصِيهِ وَهُوَ نَاصِرِي)[1] واتە: (من پێغەمبەری خوامو سەرپێچیی فەرمانی ناکەم، خواش سەرم دەخات)، واتە: خوای بەرزو مەزن فەرمانی پێ کردووە کە ئاشتەواییەکە بکات، بەهەرحاڵ، ئەوە باسو خواسی زۆری دەوێ، گرنگ ئەوەیە کە ڕاوێژکردنی بەرپرسان بەوانەی کە لەبەردەستیانن، قورئانو سوننەت دەلالەت لەسەر ئەوە دەکەن کە فەرزەو فەرزێکی گەورەشە.

1) رواه البخاري: (2731 – 2732).

2- ئەنجامی ڕاوێـژكردن بۆ بەرپرس پابەندكەر (مُلْـزِمَة)ە یـان هـەر ئاگاداركەرەوە (مُعْلِـمَة)یە؟

لەوبارەوە كە ئایا ئـەنجامی ڕاوێـژكردن بـۆ بـەرپرس پابەندكـەرە، یـان هـەر ئاگاداركەرەوەیــە؟! كاتێــك ڕاوێــژ لەســەر شــتێك دەكــرێو دوایــی زۆرینــە بڕیاردەدەن، ئایا ئەو ئەنجامـە كـە زۆرینـە بڕیاریـان داوە، پابەندكـەرە بـۆ ئـەو كەســەی كــە بەرپرســە، یــاخود هــەر بــۆ ئاگاداركردنەوەیــەتی؟ هەرچــەندە لەوبارەیەشەوە قسەو باس زۆرنو مشتومڕی زۆری لەسەرەو ئێستاش مشـتومڕ لەوبارەوە نەبڕاوەتەوە، بەڵام بەڕاستی من دوای ڕامانو لێكۆڵینەوەو ئـەزموونی زۆر، گەیشــتوومەتە ئــەو قەناعەتــەی كــە ڕاوێــژكردن دوو جــۆرە: ڕاوێــژكردنی گشتیو ڕاوێژكردنی تایبەتی، بۆیە منـیش ناومنـاون: ڕاوێـژكردنو ڕاوێـژپێكردن (الشورى والإستشارة)[1].

مەبەستمان لە ڕاوێژكردنی گشتی ئەوەیە كە مسوڵمانان بەگشتی لـە شـتێكدا ڕاوێژبكەنو سەرجەمیان تێیدا بەشداربن، ڕاوێژ پێكردنی تایبـەتیش ئەوەیـە كـە بـەرپرس بەتایبـەت ڕاوێـژ بكـات بـە كەسـێك یـان چـەند كەسـێك، كـە پسـپۆڕو شارەزان لەو بوارەدا، یان نوێنەرو بڕیاربەدەستی خەڵكێكن.

شــایانی باسیشــە لــە ڕاوێــژكردنی گشــتیدا ڕای زۆرینــە دەیخــوا، بــەڵام لــە ڕاوێژپێكردنی تایبەتیدا ڕای خەڵكی شـارەزاو پسـپۆڕ دەیخـوا، بـۆ نـموونە: كـە پێغەمبەر ﷺ ڕاوێژی كردووە لە جەنگی ئوحوددا بچـین بـۆ دەرەوە یـان لـەنێو

1) یەكێك لە زانایانی هاوچەرخ پێمولیە بۆ یەكەمجار ئەو زاراوەیەی بەكارهێناوە، كە (الدكتور توفیق الشاوي)یە لە كتێبـی (فقه الشورى والإستشارة)دا.

شاردا بمێنینەوە؟ زۆرینە گوتوویانە با بچینە دەرەوە[1]، چوونەتە دەرەوە، وە لە جەنگی (بەدر)دا کە راوێژی کردووە: بچین بەرەو دوژمن یاخود نەچین؟ لەپێشدا تەنیا هەر کۆچکەران قسەیان کرد، بۆیە هەر فەرمووی: (أَشِيرُوا عَلَيَّ أَيُّهَا النَّاسُ)[2]، واتە: (ڕای خۆتانم پێبڵێن ئەی خەڵکینە) بەڵام دوایی کە سەعدی کوڕی موعاز قسەی کردو گوتی: وەك بڵێی مەبەستت ئێمەیە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: بەڵێ. ئەوجار گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ئێمە لەخزمەتداین، فەرموو. بۆچی وا دەڵێ؟ چونکە ئەوان زۆرینەی خەڵکەکەیان پێکدەهێناو ئەو (314) کەسە کە لەخزمەت پێغەمبەری خوا ﷺدا بوون، زۆرینەیان پشتیوانان (الأنصار) بوون، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەیەوێ بزانێ داخۆ زۆرینە دەڵێن چی؟ وە دوای ئەوەی زۆرینە گوتیان با بچین، ئەوجار چوو، ئەوە لە شتێکدا کە بەگشتیی ڕاوێژی تێدا دەکرێ.

لە شتێکدا کە بەتایبەتی راوێژی تێدا دەکرێ، بۆ نموونە: دوای ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ دەچێ بۆ جەنگی بەدر، لە شوێنێك بارگەو بنە دەخەن، (الحَبَّابُ بْنُ الْمُنْذِرِ) کە یەکێکە لە هاوەڵان، دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا! کە لێرە مەنزڵمان گرتووە، ئەوە وەحیی خوایە (جل جلاله)، یان هەر ڕاو بۆچوونی خۆتەو تاکتیکی جەنگییە؟ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: نەخێر وەحیی خوای بەرزو مەزن نییەو هەر ڕاو بۆچوونی خۆمەو تاکتیکی جەنگییە، دەڵێ: کەواتە ئێرە باش نییە، با بگوازینەوە بۆ سەرێ‌و بۆی ڕووندەکاتەوە بۆچی؟! ئەویش بیروڕایەکەی پەسند دەکاتو دەفەرموێ: (لَقَدْ أَشَرْتَ بِالرَّأْيِ)، وە

---

1) (فَلَمْ يَزَلْ النّاسُ بِرَسُولِ اللّهِ ﷺ الّذِينَ كَانَ مِنْ أَمْرِهِمْ حُبّ لِقَاءِ الْقَوْمِ) السيرة النبوية لابن هشام، ج: (3)، ص: (15).

2) السيرة النبوية لابن هشام ج: (2)، ص: (332 – 333).

ده‌گوازنه‌وه‌ بۆ ئه‌وێ[1]. لێره‌دا پێغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌یفه‌رموو: ئه‌رێ خه‌ڵكینه‌! ئێوه‌ راتان چییه‌؟ چونكه‌ (الحَبَّابُ بْنُ الْمُنْذِرِ) پیاوێكی پسپۆڕو شاره‌زایه‌ له‌ كاروباری جه‌نگیدا، ئه‌و كاره‌ش پێویستی به‌ ئه‌هلی خۆی هه‌یه‌. هه‌روه‌ها جاری وا هه‌بووه‌ ته‌نیا مه‌شوه‌ره‌تی به‌ ئه‌بو به‌كرو عومه‌ر – خوا لێیان رازی بێ– كردووه‌[2]، وه‌ جاری وا هه‌بووه‌ راوێژی كردووه‌ به‌ كه‌نیزه‌كێك[3]، وه‌ جارێكیان به‌س راوێژی به‌ عه‌لی و ئوسامه‌ی كوڕی زه‌ید كرد – خوا لێیان رازی بێ–.

به‌ڵێ له‌ مه‌سه‌له‌ی راوێژ پێكردندا، له‌جیاتی رای زۆرینه‌ بیروڕای پسپۆڕو شاره‌زایان ده‌خوا. ئێستا ئه‌گه‌ر ئێمه‌ ده‌رباره‌ی نه‌خۆشییه‌ك قسه‌ بكه‌ین، ئایا ده‌بێ بڵێین: ئه‌رێ خه‌ڵكینه‌ راتان چییه‌؟ یان ده‌ڵێین: ئه‌رێ پزیشكه‌كان راتان چییه‌؟ دیاره‌ قسه‌ی پزیشكێك ده‌یخوا نه‌ك هی هه‌زار كه‌س. یان ئه‌گه‌ر بڵێین: ئه‌رێ ده‌بێ (فاعل) (مرفوع) بێ، یان (منصوب) بێ، یان (مجرور)؟ نایخه‌ینه‌ ده‌نگدانه‌وه‌، چونكه‌ قسه‌ی هه‌موو خه‌ڵكی دنیا به‌قه‌ده‌ر قسه‌ی زانایه‌ك له‌ (رێزمانی عه‌ره‌بی)دا نایخوا.

3- ده‌قه‌كان بۆ هه‌ركام له‌و دوو رایه‌ ده‌رفه‌ت ده‌ڕه‌خسێنن و ڕێی مشتومڕیان هێشتووه‌ته‌وه‌:

پێویسته‌ ئه‌و راستییه‌ش بگوترێ كه‌ به‌ڕاستی هه‌م ده‌قه‌كانی قورئان و هه‌م سیره‌ی ژیانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و چوار خه‌لیفه‌ راشیده‌كانیشی –خوا لێیان

---

1) هه‌مان سه‌رچاوه‌، ج: (2)، ص: (334).
2) (قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَلَمَّا أَسَرُوا الأُسَارَى قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ: مَا تَرَوْنَ فِي هَؤُلاَءِ الأُسَارَى؟...) رواه مسلم: 1763.
3) وه‌ك له‌ رووداوی ئیفكدا هاتووه‌

ڕازی بێ–، بۆ هەرکام لە دوو ڕایەکان –واتە بە پابەندکەر (مُلزِمَة) زانینی (شوری)، یان بە ئاگادارکەرەوە (مُعْلِمَة) زانینی–، بوارو دەرفەت دەڕەخسێنن‌و ڕێی مشتومڕیان هێشتووەتەوە، مەسەلەکەیان بە ڕوونی یەکلایی نەکردووەتەوە ! بەلاّم بێگومان بەڵگەکانی بە (مُلْزِمَة) زانینی بەهێزترن . من پێم وایە حیکمەتی ئەو حالّەتەش ئەوەیە کە مسوڵمانان لەو بوارەدا دەستیان کراوە بێ و بە چ لایەکدا پێیان وابوو بەرژەوەندییان چاکتر دێتەدی، وا بکەن, لە حالێکدا کە متمانەو باوەڕی تەواویان بە عەقڵو زانیاری‌و ئەزموون‌و تەقواو ئیخلاسی بەرپرسەکەیان هەیە، با لێی بگەڕێن ئازادو سەرپشك (مختار) بێ لە هەڵبژاردنی ئەو ڕایەدا کە پێی ڕاستترو پەسندترە، بەلاّم ئەگەر لەبەر هەر هۆیەك بێ وا نەبوو و ئەو متمانەیان بۆ دروست نەبووبوو، با لەسەری بکەنە مەرج کە نابێ لە مەسەلە گشتییەکاندا لە ڕای زۆرینە دەربچێ، با بڵێین: دەیخەینە دەنگدانەوە داخۆ کام ڕایە لایەنگری زیاترە !

لەڕاستیدا ئەگەر بڵێین: پابەندکەر (مُلْزِمَة)بوونی ئەنجامی ڕاوێژ مافێکی ڕەوای خەڵك‌و کۆمەڵگایە لەسەر بەرپرسان، مەگەر خۆیان دەستبەرداری بن، سەرجەم دەقەکان پێکەوە کۆدەبنەوە، چونکە دەڵێین: ئەو دەقانەی پابەندکەریی ئەنجامی ڕاوێژ دەگەیەنن، مەبەست پێیان حالّەتی ئاساییە، ئەو دەقانەش کە وادەگەیەنن ئەنجامی ڕاوێژ تەنیا ئاگادارکەرەوە بێ، مەبەست پێیان حالّەتی نائاسایی‌و تەنازولکردنی خەڵکە لەو مافەیان، لەبەر زێدە باوەڕو متمانەیان بە بەرپرسەکەیان.

هەشـتەم: کەڵکی خراپ وەرنەگرتنی قیادە لە پلەوپایەکەی بۆ دابینکردنی بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی:

بەرپرس دەبێ ئەو بەرپرسیارێتییەی وەریگرتوە، بە ئەمانەتی بزانێو دڵنیابـێ کە ئەوە سـپاردەیەکەو پێـی سـپێردراوە، نـەك پێیوابـێ غەنیمەتێکـە کەوتووەتـە دەستیو بۆ خۆیو بۆ ئەوەی کە کەیفی لێبێ، بەکاری بهێنێ.

بە حەقیقەت ئەمەش خەسڵەتێکی دیکەی گـەورەو گرنگـی بەرپرسـە لـە کـاری ئیسلامییدا بۆیە سوودی خراپ وەرگرتنی کاربەدەست، لەو کارو پلەوپایەیـەی کـە پێی سپێردراوە، جـا چ بۆخـۆی چ بـۆ کـوڕو کـچو خـزمو عەشـیرەتو ... هتـدی، شتێکی خـراپو قەدەغەیـە و مایـەی گوناهــبارییو عەیبدارییـە. بەسـەرهاتی ئـەو هاوەڵـەش (إِبْـنُ اللُّتْبِيَّــة) کـە پێغەمبــەری خـوا ﷺ نـاردبووی بـۆ کۆکردنـەوەی زەکاتو لە پـەنای ئەوەشـدا دیـارییو بەخششـی لـە مسـوڵمانان وەرگرتبـووو، کـە گەڕایـەوە زەکاتەکـەی تەسـلیمی شـوێنی خـۆی کـردو گـوتی: ئـەو زەکاتـە هـی ئێوەیـە، ئەوەش کـە بـەدیاری وەریگرتبـوو، گـوتی: ئەمـەش دیـارییو بەخششـەو دراوە بەخۆم! ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ کە ئـەوەی زانـی چـووە سـەر مینبـەرو وتاری داو ڕەخنەی توندی لەو ڕەفتارە گرت، فەرمووی: ئایا ئەگەر لـە مـاڵی بـابی دابنیشـتبایە هـیچ کـەس خـەڵاتو دیـاریی بـۆ دەهێنـا؟!! لـە پـەنای ئـەو کـارە ئیسلامییەدایە کە دیارییان بۆ هێناوە، کەواتە نابێ بە هی خۆی بزانێ.

بەڕاسـتی ئـەو ڕووداوە گـەورەترین پەنـدو عیبرەتـی لـەوبارەوە تێدایـە، کـە بەرپرسان دەبێ ئاگاداری خۆیان بنو لە پەنای دیندا دنیا نەخۆن، لە پەنای کـارە

ئیسلامییەكەیاندا، بەهرەی شەخسی بۆ خۆیان یان بۆ دەوروبەرەكەیان وەرنەگرن[1].

ئینجا بێگومان گوریس لە بن دنیا راخستن‌و زیاد لە پێویست بایەخ پێدانی، لە هەموو كەس ناشیرینە، بەتایبەت لە مشوورخۆران‌و كاربەدەستانی ئیسلامی، ناشیرینترو دزێوترە. ئەو وتەیەش كە دەڵێ: (حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلُّ خَطِيئَةٍ)، واتە: (خۆشویستنی دنیا سەری هەموو گوناهێكە)، هەتا بڵێی مانادارو جوانە. هەروەها دنیا بەكەمگرتن (الزهد)یش لە هەموو كەس هەر جوان‌و دڵگیرە، بەڵام لە بەرپرسان‌و حوكمڕانان جوانترو شیرینترە. بە دەقی فەرمایشتی پێغەمبەری خوا ﷺ دنیا بەكەمگرتن، مایەی خۆشویسترانی مرۆڤە لەلایەن خوای بێوێنە (جل جلاله)و لەلایەن خەڵكیشەوە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {إِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ}[2] واتە: (لە دنیادا زاهید – دنیا بەكەمگر – بە، خوا خۆشی دەوێی، چاوت لەو شتانە نەبێ كە لەلای خەڵكن‌و بێ تەماع بە، خەڵكیش خۆشی دەوێی).

1) ئەمەش دەقی بەسەرهاتەكەیە: {إِسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللَّه ﷺ رجُلا منْ الْأَسْد يُقَالُ لَهُ إِبْنُ اللُّتْبِيَّة –قَالَ عَمْرو وَابْنُ أَبِي عُمَرَ: عَلَى الصَّدَقَة–، فَلَمَّا قَدمَ قَالَ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا لِي أُهْدِيَ لِي قَالَ فَقَامَ رسُولُ اللَّه ﷺ عَلَى الْمنْبَر فَحَمدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْه وَقَالَ مَا بَالُ عَاملٍ أَبْعَثُهُ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْدِيَ لِي أَفَلَا قَعَدَ في بَيْت أَبِيه أَوْ فِي بَيْت أُمِّه حَتَّى يَنْظُرَ أَيُهْدَى إِلَيْه أَمْ لا؟ ...} رواه البخاري: (6636)، ومسلم: 1832 واللفظ له عن أبي حُمَيْدٍ الساعدي. واتە: (پێغەمبەر ﷺ پیاوێكی لە هۆزی ئەسد دانابوو، بەرپرسێتیی كۆكردنەوەی زەكاتی پێ سپاردبوو، ناوی إِبْنُ اللُّتْبِيَّة بوو، جا كە گەڕایەوە گوتی: ئەوە زەكاتەكەیە هی ئێوەیە، ئەوەش دیارییە دراوە بە من. پێغەمبەر ﷺ چووە سەر مینبەر سوپاس‌و ستایشی خوای كرد –واتە وتاری دا و دوایی فەرمووی: بۆچی كارمەندێك من دەینێرم دوایی دەڵێ: ئەوە هی ئێوەیەو ئەوەش بە دیاری دراومەتێ، ئەدی بۆ لە ماڵی بابی یاخود لە ماڵی دایكی دانەدەنیشت با تەماشای كردبا داخۆ دیاریی بۆ دێنن یان نا؟!).

2 رواه ابن ماجه: (4102) عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه، وصححه الألباني.

ئینجا ئەگەر مرۆڤـ دینی بە دنیای خۆی بدات کەودەنیی‌و نەفامیی بێ، دیارە کە دینی خۆ بە دنیاو بەرژەوەندیی غەیری خۆ دان، ئەوپەڕی نەفامیی‌و بەهەڵەدا چوونە !

ڕەحمەتی خواش لە پیرەمێردی شاعیر کە گوتوویەتی:

تەماع وەك ئاوی سوێری دەریایە

هەر دەیخۆیتەوە و تەسەللات نایە

نۆیەم: گوێگرتن بۆ ڕەخنە و پێشنیارەکانی ئەندامان و بە سینەی فراوان و ڕەوشتی جوانەوە وەرگرتنیان:

یەکی دیکە لە خەسڵەتە گەورە و پێویستەکانی بەرپرس لە ئیسلامدا، ئەوەیە کە بە دڵێکی گەورەو سینەیەکی فراوان‌و ڕەوشتێکی جوانەوە، گوێ بۆ ڕەخنەو پێشنیارو تێبینییەکانی هەر کەسێك بگرێ، بە ڕێزو حورمەت‌و گرنگی پێدانیشەوە لێی وەربگرێ، پاشان بە ویژدانە هەڵیان بسەنگێنێ، هەرچی هەق‌و چاك بوو لێیان هەڵبژێرێ‌و لێیان بەهرەمەند بێ. وەك خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٨﴾﴾[1] واتە: (... جا موژدە بدە بە بەندەکانم، ئەوانەی کە گوێ بۆ هەموو قسەیەك ڕادەگرن، پاشان دەکەونە شوێن چاکترینی، ئا ئەوانە کەسانێکن کە خوا ڕێنمایی کردوون، وە ئا ئەوانەن عاقڵمەندان).

هەموو کەسێك پێویستی بە ئاگادارکردنەوەو تێبینی‌و پێشنیارو ئامۆژگاریی هەر هەیە، هیچ کەسێك نییە لە سەرووی ڕەخنە لێگیرانەوە بێ.

---

[1] الزمر: 18/17

ئینجا بێگومان مرۆڤ هەتا زیاتر بجووڵێ، زیاتر دەگونجێ گیرۆدەی هەڵەو پەڵە ببێ. ئەو كەسە هەڵە ناكات كە هیچ ناكات! بۆیە بەرپرس، بە حوكمی كارو پلەوپایەكەی لە هەموو كەس زیاتر پێویستی بە ئاگاداركردنەوەو ئامۆژگاریی كران‌و ڕەخنە لێگیران هەیە، بگرە هەركەسێك بەڕاستیی لە ماناو ئامانجی بەرپرسێتی لە ئیسلامدا حاڵی بووبێ، نەك هەر بە سینگی فراوان‌و ڕەوشتی بەرز پێشوازیی لە ڕەخنەو پێشنیاری خەڵكی دەكات، بەڵكو زۆریش پێی خۆشحاڵ دەبێ‌و مەمنوونی خاوەنەكەشیان دەبێ. ئەوەتا عومەری كوڕی خەتتاب – خوا لێی ڕازی بێ – لەمبارەوە ئەم وتە بەرزو شیرینەی گوتووە: (رَحِمَ اللهُ امْرَءاً أَهْدَى إِلَيَّ عُيُوبِي)[1]، واتە: (ڕەحمەتی خوا لەو كەسە بێ كە ناتەواوییەكانی خۆمم بە دیاری بۆ دەنێرێ).

بەڵێ تۆی بەرپرس پێتخۆشە سەرێ لەگەڵت چۆن بێ، لەگەڵ خوار خۆشت وابە، وە پێتخۆشە خوار خۆت لەگەڵت چۆن بێ، لەگەڵ سەرەوەی خۆشت وابە.

دەیەم: پابەندیی موو بە موو بەو بەرنامە و پەیڕەوەوە كە هەموو لایەك لەسەری ڕێككەوتوون و بەو مەرجانەوە كە لەسەریان پێكهاتوون:

پابەندیی بەو مەرجانەو بەرنامەو پەیڕەوەوە كە ئەو كۆمەڵە لەنێو خۆیاندا لەسەریان ڕێككەوتوون، ئەمیش یەكی دیكەیە لە خەسڵەتە بەرزو پێویستەكانی بەرپرسان‌و مشوورخۆران لە كاری ئیسلامیدا، چونكە بێگومان – وەك پێشتر باسمانكرد– هیچ كۆمەڵێك بەبێ بەرنامەو پەیڕەوێكی ڕاست‌و ڕوون ناگاتە ئامانج، وەك خوای بەرزو بێوێنە فەرموویەتی: ﴿... لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾[2]

---

1) أصول الدعوة ص: (102).

2 البقرة: 48

المائدة، واتە: (... بۆ هەرکامێك لە ئێوە بەرنامەو ڕێبازێکمان داناوە ...)، (شِرْعَة) بەو ڕێیە دەڵێن کە خەڵك ئاوی لێوە دێنێ لە کانی، (مِنْهَاج)یش واتە ڕێیەکی ڕوونو ڕۆشن کە گرێو گۆڵو تاریکی تێدانەبێ، ئینجا دیارە واش لە مرۆڤی بەرپرسو مشوورخۆر چاوەڕێ دەکرێ، کە لە هەموو کەس چاکترو زیاتر لە بەرنامەو پەیڕەوەکەی تێگەیشتبێ، لەسەریشی پێگەیشتبێ، پێشیەوە پابەندبێ، بۆیە بەهیچ شێوەیەك لادانو سەرپێچییکردنی لێ ناوەشێتەوە، هەڵبەتە قسەو کردار لەیەك جیابوونیش لە هەموو کەسدا شتێکی بێزراوو خراپە، ئینسان قسەی جوانو کردەوەی خراپ بێ خراپە، بەڵام لە کەسێکدا کە خۆی بە چاوساغو پێشڕەوی خەڵکی دەزانێ، بێزراوترو خراپترە، خوای دادگەریش (جل جلاله) زۆر توند سەرزەنشتی ئەو کەسانەی کردووە کە شارەزای کتێبو بەرنامەی خوان، کەچی قسەیان چاکو پاکە، کردەوەو پەرێزیان خراپو پیسە، وەك دەفەرموێ: ﴿أَتَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبِرِّ وَتَنسَوۡنَ أَنفُسَكُمۡ وَأَنتُمۡ تَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ﴾[1] کە مەبەست پێی جوولەکەکانە، واتە: (ئایا ئێوە خەڵکی بە چاکەکاریی رادەسپێرنو خۆتان لەبیردەکەن لە حاڵێکدا کە کتێبی – خوا – دەخوێننەوە؟ ئایا نافامن؟).

عارەبیش لەوبارەیەوە پەندێکی جوانیان هەیە کە دەڵێ:: (مَنْ وَعَظَ بِقَوْلِهِ ضَاعَ كَلامُهُ، وَمَنْ وَعَظَ بِعَمَلِهِ نَفَذَتْ سِهَامُهُ)، واتە: (هەرکەسێك بە قسە ئامۆژگاریی خەڵك بکات، قسەکانی تەنیا قسەی ڕووتنو زایەدەبن، بەڵام هەرکەسێك بە کردەوەی ئامۆژگاریی خەڵك بکات، تیرەکانی نیشانە دەپێکنو قسەکانی لێوەردەگیرێن).

[1] البقرة: 44

شایانی باسیشــە كـە بەسـەرهاتی مووسـا (علیـه السـلام)و خضـر ﷺ كـە لـە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺدا ناوی بە (خضـر) هاتووەو لـە كـوردەواریی خۆمانـدا پێی دەڵێین: (خدری زیندە)، بەڵگەیەكی گەورەو گرنگ هـەیە بۆ ئەو مەسـەلەیەی ئێمـە، چـونكە: كاتێـك مووسـا داوای لــێ دەكـاتو دەڵــێ: ﴿... هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا﴾[1] واتە: (... ئایا بەدوات بكەومو لەگەڵت بم تاوەكو لـەو زانیارییەی فێرتكراوە فێرم بكەی؟)، ئەویش (خضـر) پێی دەڵێ: ناتوانی. مووسـا دەڵێ: إنشاء الله دەتـوانم، خضـر دەڵــێ: ﴿... فَإِنِ ٱتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَن شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾[2] واتە: (...دە باشە ئەگـەر بەدوام دەكەوی، هـیچ شـتێكم لێ مەپرسـە، هـەتاكو بۆخـۆم بـۆتی بـاس نەكـەم)، واتـە: لـەخۆوە رەخنــە مـەگرەو پرسیار مەكە. ئەو مەرجـەی لەسـەر دادەنـێ، دیـارە مووسـا (علیـە السـلام) رازی دەبێ لەسەر مەرجـەكانی، دوایـی سـێ جـاران مەرجەكـە دەشـكێنێ،جاری یەكـەم داوای لێبوردن دەكات،جاری دووەم داوای لێبوردن دەكاتو دەڵــێ:﴿... إِن سَأَلْتُكَ عَن شَىْءٍۭ بَعْدَهَا فَلَا تُصَٰحِبْنِى ۖ قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّى عُذْرًا﴾[3] واتــە: (...ئەگـەر ئــەمجارە – واتە جاری سێیەم – دەربـارەی هـیچ شـتێك پرسـیارم لــێ كـردی – واتـە ئەگـەر ئەمجارە مەرجەكەم شـكاند – تۆ بۆت هـەیە هاوڕێیــەتیم نەكــەی)، ئینجـا جـاری سێیەم كە دەیشكێنێ، بەندە ساڵحەكە دەڵــێ: ﴿... هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ ۚ سَأُنَبِّئُكَ

---

[1] الكهف: ٦٦

[2] الكهف: ٧٠

[3] الكهف: ٧٦

بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴾ [1] واتە: (... ئەوە كاتی لێك جیابوونەوەی منو تۆیە – تەواو سێ جار مەرجەكەت شكاند –).

بەڵێ ئەمە ئەوەی لێ وەردەگیرێ، كە هەر كۆمەڵە خەڵكێك یان دوو كەس یان زیاتر، كە لەسەر كۆمەڵێك مەرج، یان لەسەر مەرجێك یان زیاتر پێكەوە كارێك دەكەن، لەسەر هەردوولا پێویستە كە پابەند بن بەو مەرجەوە،كە مەرجەكەیان شكاند، كەواتە بۆیان هەیە ئەو گرێبەستەی نێوانیان هەڵوەشێننەوە. ئەم بەسەرهاتە چاكترین بەڵگەی پێویستبوونی پابەندییە بەو مەرجانە (شروط)ەوە كە دوو لایەن لەسەریان رێكدەكەون، چونكە مووسا (علیة السلام) پاش رازیبوون بە مەرجەكانی خضر، هەر جارێك مەرجێكی شكاندبێ، داوای لێبوردنی كردووەو عوزری هێناوەتەوە، دووبارە ئامادەیی خۆی پێشانداوە كە بەو مەرجانەوە پابەند بێتەوە كە پێشتر لەگەڵ خضر لەسەریان پێكهاتوون.

یازدەیەم و دوازدەیەم: لێپرسینەوە و سزادانی لادەران، پاداشتدانەوەی گوێڕایەڵان

بەڵێ ئەم دووانەش، دوو بنەمای دیكەی گرنگو دوو خەسڵەتی گەورەی هەركەسێكن كە چاودێریی‌و سەرپەرشتیاریی كاروباری ئیسلامی‌و مسوڵمانانی بە ئەستۆوەیە، چونكە هەبوونی لێپرسینەوەو سزا بۆ لادەرو سەرپێچییكەران، وەفاو تەقدیرو پاداشت بۆ چاكەكارانو بەقسەكەران، وێڕای سزاو پاداشتی خوای بەرز و مەزن لە دوارۆژدا – سزاو پاداشتی خواش هەر هەیە –

[1] الكهف: ٧٨

كاریگەرییـەكی گەورەی هەیە لە كەمكردنەوەی خراپـەو لادانو زیـادكردنی چـاكەو پابەندییـدا.

خوای كاربەجێو دادگـەریش (جـل جلالـه) كـه بـه مەدحكردنـەوه بەسـەرهاتی (ذوالقرنین)مان بـۆ دەگێڕێتـەوه، لەسـەر زمـانی ئـەو پادشـاو حوكمڕانـه پەسـندو ستایشكراوه، باسی ئەوه دەكات كه سیاسەتی مامەڵـەكردنی لەگـەڵ چـاكەكارانو خراپەكارانـدا، هـەر بـەو شـێوەیه بـووه كـه گوتــمان: سـزای خراپـەكاران بـدات و پاداشتی چاكەكارانیش بداتـەوه. خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿... قُلْنَا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾[1] واته: (... گوتـمان: ئەی ذوالقرنین! بـۆت هەیـه خـەڵكی سـزابدەیو بۆشـت هەیــه چـاكەیان لەگەڵـدا بكـەی —واتـه دەسـتت كراوەیـه بـۆ چـۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ خەڵكی ئەو وڵاتانەی كه تۆ ئازادیـان دەكـەیو دەیانخەیـه ژێـر ركێفی خۆتەوه —، — ذوالقرنین — گـوتی: ئینجـا هەركەسـێك سـتەم بكـات، ئـەوه ئێمــه ســزای دەدەین،دوایــیش دەگێڕدرێتــەوه لای پــەروەردگاریو ئــەویش بــه ئازارێكی بێـڕەزا سـزای دەدا، بـەڵام هەركەسـێك ئیمــانی هــەبێو كـردەوەی چـاك بكات، ئەوه چاكترین پاداشتی — لای خوا — بۆ هەیە، ئێمەش لەلایـەن خۆمانـەوه قســەیەكی ئاســانی لەگــەڵ دەكــەین — هــەر نــەبێ ستایشــێكی دەكــەین، دەستخۆشییەكی لێدەكەین —)[2].

---

[1] الكهف: 88

[2] لێرەدا جێی سەرنج ئەوەیە — وەك لە شوێنی دیكەش گوتوومە — ذوالقرنین(ع) بەراورد دەكات لەنێوان ستەم (ظلـم)و بڕوا (إیـمان)دا، نەك كوفرو ئیمان، ناڵێ (أَمَّا مَنْ كَفَرَ) چونكە لەكاتێكدا شـەریعەتی خـوا حـاكم دەبـێ،

جا بەهەرحاڵ دیارە ذوالقرنین سیاسەتەکەی وابووە، دەڵێ هەرکەس چاکە بکات ئێمەش سوپاسی دەکەین‌و دەستخۆشیی لێدەکەین‌و خوا پاداشتی بداتەوە، ئەوەش کە ستەم‌و خراپە بکات، ئەوە ئێمە سزای دەدەین لەسەر ستەمەکەی.

شایانی باسیشە کە مەبەست لە هەرکام لە لێپرسینەوەو سزاو وەفاو تەقدیرو پاداشت، زۆر شت دەگرێتەوە، هەر لە سەرزەنشت‌و گلەیی‌و ڕەخنە، یان سوپاسکردن‌و مەدح‌و ستایشەوە بگرە، هەتا هەموو پلەو جۆرەکانی سزاو پاداشتی مەعنەویی‌و ماددیی کە لە بازنەی فراوانی شەریعەتدا جێیان دەبێتەوەو دەبنە مایەی گێڕانەوەی خەڵکی لە خراپەو لادان‌و سەرپێچی، هەڵنانیان‌و هاندانیان بەرەو چاکەو خێرخوازیی.

بە تەئکید پێغەمبەری خواش ﷺ وەك چۆن لە هەموو بوارەکانی ژیان‌و گوزەرانماندا چاکترین پێشەواو سەرمەشقمانە، لەو بوارە گرنگو هەستیارەشدا، بە هەمان شێوە پێویستە ورد ورد سەرنجی سیرەو سوننەتی ئەو زاتە بەرزە بدەین، تاکو لێی فێربین کە چۆن چۆنی بەهۆی هەموو جۆرو شێوازەکانی لێپرسینەوەو سزاو پاداشتدانەوەو تەقدیرەوە، خەڵکی بەرەو چاکەو تاعەت‌و پارێزکاریی هان بدەین.

لە کۆتایی ئەم بنەمایەشدا خستنەڕووی دوو ئاگاداری بە پێویست دەزانم:

ڕێگا دەدا خەڵك کوفر هەڵبژێرێ، ڕێی کوفر دەدا، چونکە کوفر پەیوەندیی بەبیروبۆچوون‌و عەقڵ‌و ئیرادەی ئینسانەوە هەیە، پاشان دەگونجێ خەڵکی هەندێکی کافر بێ‌و هەندێکی مسوڵمان بێ‌و پێکەوەش بژین، بەڵام ئەوەی کە ڕێی پێنادرێ لە شەریعەتی خوادا، بریتییە لە ستەم، چونکە هەمیشە ستەمی ستەمکاران، لەسەر حیسابی ستەملێکراویی ستەملێکراوان‌و بەشخوراوانە، بەڵام دەگونجێ کابرا کافر بێ‌و ئەوی دیکە ئیماندار بێ‌و پێکەوەش بژین، بۆیە زانایانی ئیسلام زۆر جوانیان گوتووە: (قَدْ يَدُومُ الْمُلْكُ مَعَ الْكُفْرِ، وَلا يَـدُومُ مَـعَ الظُّـلْمِ)، واتە: (سەڵتەنەت‌و دەسەڵاتی سیاسی، لەگەڵ کوفر بەردەوام دەبێ، بەڵام لەگەڵ ستەمدا بەردەوام نابێ).

1/ بـەپێی ئایـەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾[1] واتــە: (خـوا لــە هــیچ كەســێك داوا ناكـات مەگـەر ئـەوەی كـە لەتوانایـــدایە ...). هەرچـەندە بابـای بەرپرس كۆمەڵێك ئەركی گـەورەو گرنگـی لەسـەر شـانن، بـەڵام بێگومـان مـادام كەمتەرخەمیـی نەكاو توانـای خۆی خەرج بكات، لەسـەر ئەنجام نەدانی هەنـدێك لە ئـەرك‌و كارەكانی كە بڕست‌و توانای بەسەریاندا ناشكێ‌و بـۆی هەڵناسـووڕێن، گوناهـبار نابێ، نابێ هیچ كەسیش هەر لەخۆوە لە بابای بەرپرس بـەبیانوو بـێ، هەمیشە بۆی لە بۆسەی رەخنە لێگرتن‌و گلەیی‌و گازندە لێكردندا بـێ! ئەگـەرنا كابرا قەت دەرناچێ.

2/ هــەروەها بــەپێی بنچـینەی (الغُـرْمُ بِالْغُنْــمِ)، واتـــە: (لــە بەرانبـــەر زەرەردا، ئینسـان دەبێ قازانج بكات). بابای بەرپرس پێویستە بـە ئەنـدازەی بـارگرانیی‌و ئەركی سەرشانی، مافە ماددیی‌و مەعنــەوییەكانیشی لەبەرچـاو بگــیرێن، دەبـێ لەلایەن ئەندامەكانیەوە زۆر چاك فەرمانبەریی (الإطاعـة)ی بـۆ بكـرێ‌و هاوكـاریی بكــرێ، ئەگـــەرنا بـــەرپرس هەرچـــەندە زۆر لێهـــاتووو لێـــبڕاو بـــێ‌و هـــیچ كەمتەرخەمییشی نـەبێ، مـادام خەڵكەكـە بـە قسـەی نـەكاو هاوكـاریی نـەكات، هیچی بۆ بەهیچ ناكرێ.

ڕۆژێك كابرایەك لە بازاڕی كوفە یەخەی (عەلی) – خوا لێی رازی بـێ– گـرت‌و رەخنەی لێگرت، گوتی: لەسـەردەمی (ئـەبو بـەكر)و (عومـەر)دا وابـوو و وابـوو، بەڵام دیارە تۆ چاكی لێ نازانی بۆیـە حـاڵ وا و حیسـاب وا، (عـەلی)ش – خـوا لێـی رازی بێ – گوتی: وانییـە، بـەڵام هـی وەك مـن لـە خزمـەتی (ئـەبو بـەكر)و (عومەر)دا بوون، بەڵام ئێستا هی وەك جەنابت لە خزمەتی مندایـە، (ئـەوەتا لـە بازاڕدا شـەڕم پێـدەفرۆشی)، ئیشـەكەم چۆن بۆ بڕوا؟!

---

[1] البقـرة: 286

بنەمای پێنجەم

بەرپرسیارێتیی ئەمیر و بەرپرسانی دیکە بەرانبەر بە ئەندامان و دابینکردنی مافەکانیان بەگوێرەی توانایان لە هەموو رووێکەوە، بە سینەفراوانییەوە گوێگرتنیان بۆ پێشنیار و گلەیی و رەخنەکانیان.

بنـەمای پێنجـەم

بەرپرسیارێتی ئەمـیر و بەرپرسانی دیكە بەرانبەر بە ئەندامان و دابینـكردنی مافەكـانیان بەگوێـرەی توانایـان لە هەموو رووێكـەوە، بە سـینەفراوانیـیەوە گوێگـرتنیان بۆ پێشـنیار و گلـەیی و رەخنـەكانیان

هـەركام لـە ئەمیـر وەك كەسـی یەكـەم و سـەرجەم بەرپرسـانی دیكـەش، هەركەسە لەقەدەر خۆی لـە هـەموو رووێكـەوە بـەپێی توانایـان بەرانبـەر بـە ئەندامان بەرپرسیارن و پێویستە بە جیدديی مشـوورخۆرو دڵسـۆزیان بن لە هەموو بوارو لایەنەكانی دین و ژینیانـداو، خۆیـان لـە كەمتەرخـەمیی لـە بواری دابینكردنی مافەكانیانـدا بپارێزن.

هـەروەها پێویسـتە بـە سـینگ فراوانییـەوە – وێـڕای راوێـژپێكردن – گـوێ بـۆ پێشـنیارو گـلـەیی و رەخنـەكانیان بگـرن و، بێزاریـی و سەغڵـەتیی دەرنەبڕن و، هەمیشـە ئەو قسـەیەی عومـەری كـوڕی خەتتـاب – خـوا لـێی رازی بێت – یان لە گوێدا بزرینگێتـەوە: (لا خَيْـرَ فِيكُـمْ إِنْ لَمْ تَقُولُـوهَا، وَلا خَيْرَ فِينَا إِنْ لَـمْ نَقْبَلْـهَـا مِنْـكُمْ)[1]، واتـە: (ئێـوە ئەگـەر قسـەی هـەق نەڵـێن خێرتان پێوە نیەو، ئێمەش ئەگـەر وەریـنەگرین بێ خێریـن).

بەڵام پێویستە قسـەی هـەق گـوتن و رەخنـەگرتن و راستكردنەوەكـەش، بەرێزو حورمەتـەوەو بە شێوازێكی راسـت و گونجـاو بێـت.

چونكـە:

1) مـحض الصواب في فضـائل أميـر الـمؤمنين عمر بن الخطاب، ج: (2)، ص: (601).

1- خوای کاربەجێ ڕوو لە بڕواداران دەکاتو دەفەرمووێ: ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾﴾ التوبة، واتە: (ڕەوانەکراوێکتان لە خۆتان بۆ هاتوە هەر شتێك مایەی ناڕەحەتیتان بێت لەسەر دڵی زۆر قورسە، لەسەر خێرو چاکەتان سوورە، بەرانبەر بە بڕواداران میهرەبانو بە بەزەیی یە).

2- دیارە پێغەمبەری خواش ﷺ پێشڕەوو سەرمەشقی موسوڵمانانە بەگشتیو بەتایبەت بەرپرسو مشوورخۆرانیان، وەك خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾﴾ الأحزاب. واتە: (بێگومان لە پێغەمبەری خوادا سەرمەشقێکی باشتان هەیە، بۆ هەر کامێکتان بە ئومێدی (بەزەیی) خواو (پاداشتی) ڕۆژی دوایی بێو زۆر یادی خوا بکات).

3- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ) رواه مسلم: (55) عن تميم الداري رضي الله عنه. واتە: (دین دڵسۆزییە[1]، گوتمان – هاوەڵە بەڕێزەکان لە پێغەمبەر ﷺ یان پرسی-: – دڵسۆزییو بەتەنگەوەبوونو پەرۆشیی – بۆ کێ؟! فەرمووی: بۆ خواو بۆ کتێبی خواو بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ و بۆ پێشەوایانو مشورخۆرانی موسوڵمانان و بۆ تێکڕای موسوڵمانان بەگشتی).

---

1) لە کوردەواریی خۆماندا دەڵێن: نەسیحەتی کرد، بە مانای ئامۆژگاریی (موعظة) بەکاری دێنن، بەڵام (نصيحة) لە زمانی عەرەبیدا بە مانای دڵسۆزییو بێ خەوشییو بەتەنگەوەبوون دێ.

4- هەروەها فەرموویەتی: (مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لاَ يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلاَّ لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ) رواه مسلم: (142)، عن معقل بن يسار، واتە: (هەر ئەمیر "بەرپرس"ێك كاری مسوڵمانان بەئەستۆوە بگرێ، پاشان خۆیان بۆ ماندوو نەكاتو بۆیان دڵسۆز نەبێ، لەگەڵیان ناچێتە بەهەشتێ).

5- هەروەها فەرموویەتی: (اللّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ) رواه مسلم: (1828) عن عائشة رضي الله عنها، واتە: (ئەی خوایە! هەر كەسێك شتێك لە كاروباری ئۆممەتمی كەوتە دەست و لەسەریان توند بوو "بە ناهەق" تۆش لەسەری توند بە، وە هەر كەسێك شتێك لە كاروباری ئۆممەتمی كەوتە دەستو لەگەڵیان میهرەبان بوو، تۆش لەگەڵی میهرەبان بە).

6- خوای كاربەجێش (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿وَبِٱلۡحَقِّ أَنزَلۡنَٰهُ وَبِٱلۡحَقِّ نَزَلَ ... ﴿١٠٥﴾﴾ الإسراء، واتە: (وە قورئانمان بە شێوازێكی هەق دابەزاندووە، هەقیشمان تێدا ناردۆتە خوار ...)، كەواتە: هەقبێژیی چەندە گرنگە، بە شێوازی هەقو چاك گوتنیشی هێندە!

ڕوونكــردنەوە

یەكـــەم: ســۆزو بــەزەیی و پــەرۆش و دڵســۆزیی و بەتەنگــەوەبوونی بەرپرســان بۆ ئەنـدامانی ژێردەستیان. هەوڵدانیـان بۆ دابینكـردنی مافە مــاددیی و مەعنەوییــەكانیان فــەڕزە و بــە كەمتەرخــەمیی تێداكردنــی گوناهبـار دەبـن:

دیارە لەوبارەشـەوە بەڵگـە زۆرن، چ لـە ئایەتـەكانی قورئـانو چ لـە دەقـەكانی سوننەتدا، بۆ نـموونە:

1/ خـوای بـەرزو بـێ وێنــە لـەبارەی پێغەمبــەری خاتەمــەوە ﷺ فەرموویـەتی:

﴿لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ عَزِيزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيصٌ عَلَيۡكُم بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ﴾[1]

وەك دەبیـنین خوای بەرز و مەزن پێغەمبـەری خـۆی لـە بـواری چۆنیــەتی هەڵسوكەوتو هەڵوێستی لەگەڵ مسوڵمانانی شوێنكەوتوویدا، بە چوار سـیفەت وەسف دەكات:

أ- ﴿عَزِيزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ﴾ هـەر شـتێك مایـەی ناڕەحـەتیو ئـازاری ئێوەبـێ پێـی ناخۆشـەو لەسـەر دڵـی قورسـە، واتـە: بـە ناڕەحەتییـەكانی ئێـوە ناڕەحەتو بە خۆشـییەكانتان بەختـەوەرو ئاسوودە دەبێ.

---

[1] التوبة: ١٢٨

ب- ﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُم﴾ سوورو مكوڕە لەسەر بەرژەوەندییەكانتانو سوودو قازانجتان. واتە: هەمیشە بەتەنگتانەوەیەو سەرگەرمی ئەوەیە كە خێرو خۆشیو بەرژەوەندییەكانتان بۆ دابینو دەستەبەر بكات.

جـ، د - ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ بەرانبەر بە بڕواداران میهرەبانو بە بەزەییو پەرۆشە، دیارە كەسێكیش خاوەنی میهرەبانیو بەزەییو پەرۆشی بێ، بە هەموو توانای هەوڵی ئەوە دەدات كە هەقو مافەكانی ئەوانەی بەرانبەریان میهرەبانو بە بەزەییە، دابین بكات، بەختەوەرو ئاسوودەی دنیاو سەرفرازو سەربەرزی دوارۆژیان بكات.

سەرجەم مسوڵمانان لەسەریان پێویستە چاو لە پێغەمبەرەكەیان بكەنو بیكەنە سەرمەشقو پێشڕەویان، بەتایبەت مشوورخۆرو بەرپرسانیان كە بە جێنشینو میراتگری پێغەمبەر ﷺ دادەنرێن.

2/ هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی: (مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لاَ يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلاَّ لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ)[1] كەواتە: دڵسۆزیو بەزەییو پەرۆشیو بەتەنگەوەبوونی بەرپرسان بۆ مسوڵمانانو هەوڵدانیان بۆ دابینكردنی مافو بەرژەوەندییەكانیان، فەرزەو ئەركێكی شەرعیی سەرشانیانە، بە كەمتەرخەمیی تێداكردنی دووچاری سزاو لێپرسینەوەی خوای بەرز و مەزن و بگرە بێبەشكران لە بەهەشت دەبن!

دووەم: دڵسۆزیی بەرپرسانو فەرمانبەران بۆ یەكدی پێویستە و سەنگی مەحەكی مسوڵمانەتییەكەشیانە:

---

[1] رواه مسلم: (143)، عن معقل بن يسار.

مرۆڤی مسوڵمان لە هەموو حاڵاندا پێویستە ڕاستو ساغو دڵسۆز بێ،بەڵام بێگومان بۆ كەسانی مشوورخۆرو بەرپرس، ئەو سیفەتانە پێویستترن، هەروەها بۆ مسوڵمانان لەنێو خۆیانداو بۆ مامەڵەكردنیان لەگەڵ بەرپرسانیاندا.

بەڵگەی ئەوەش كە گوتمان، زۆرێك لە ئایەتەكانی قورئانو دەقەكانی سوننەتن، بۆ نموونە:

1/ خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾[1] واتە: (ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە، پارێز لە خوا بكەنو لەگەڵ ڕاستاندا بن). دیارە ڕاستكردن (صِدْق)یش بەرهەمو زادەی پارێزكاریی (تَقْوَى)یەو، مرۆڤیش هەتا ڕاست (صَادِقْ) نەبێ ناگونجێ بچێتە ریزی ڕاستان (صَادِقِين)ەوە!

شایانی باسیشە كە ڕاست (صَادِقْ) بوون چەمكو واتایەكەی فراوانترە لە ڕاستگۆیی (صَادِقُ الْقَوْل)، ڕاست بوون، دەروونو دەرو قسەو كردەوەو ...هتد، دەگرێتەوە.

2/ خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾[2] واتە: (پەیامەكانی پەروەردگارمتان پێڕادەگەیەنم، وە من دڵسۆزێكی ئەمیندارتانم). كە دیارە ئەمە قسەی (هوود)ە (علیە السلام) لەگەڵ گەلەكەی (عاد)دا. بەڵام بێگومان دڵسۆزیو ئەمینداریی بۆ خەڵك، خەسڵەتی تێكڕای پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و شوێنكەوتووە ڕەسەنو ڕاستەكانیانە، لەگەڵ خەڵكیدا.

---

1 التوبة: ١١٩

2 الأعراف: ٦٨

3/ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ}[1]

وەك دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ دینداریی‌و مسوڵمانەتیی مسوڵمانانی لە دڵسۆزی و ساغی‌و بەتەنگەوەبوون بۆ خواو کتێبەکەی‌و پێغەمبەرەکەی‌و پێشەواو بەرپرسان‌و سەرجەم مسوڵماناندا کورتکردووەتەوە.

کەواتە: هەرکام لە بەرپرسان‌و خەڵکی مسوڵمان بەگشتی، لەسەریان پێویستە وەك ئەرکێکی بنەڕەتیی دینداریی‌و مسوڵمانەتییان کە پاش خوا (جل جلالە)و قورئان‌و پێغەمبەر ﷺ، بۆ یەکدی دڵسۆزو غەمخۆرو بە پەرۆش بن‌و بە تەنگ بەرژەوەندیی یەکدییەوە بن، ئنجا وەك پێشتریش باسمانکردووە، بریتییە لە دوورخستنەوەی زیانەکان‌و دابینکردنی سوودەکان .

هەڵبەتە بابای بەرپرس‌و کاربەدەستیش بە حوکمی پلەو پایەو پێگەو ئەرکەکەی پێویستە (بەپێی توانای) بۆ هەر چاکەو خێرێك سەرمەشق‌و دەستپێشخەر بێ، لە بەرانبەرەکانی چاکتر بێ، لەوان دڵسۆزترو بە تەنگەوەبووترو غەمخۆرتر بێ.

سێیەم: بەرپرسان دەبێ نەرم و نیان و میهرەبان و خۆشڕەفتار بن، خۆیان لە زبریی و ئەزیەتدانی ژێردەستانیان بپارێزن:

نەرمی‌و میهرەبانی‌و ڕووخۆشی‌و قسەخۆشی، چەند خەسڵەتێکی گرنگی مرۆڤی مسوڵمانن، هەر کەسێك بێ‌و هەر پێگەیەکی هەبێ، بەڵام بێگومان بۆ بابای کاربەدەست‌و بەرپرس، هەرکام لەم خەسڵەتانە یەکجار گرنگ‌و پێویستن، چونکە

---

[1] رواه مسلم:(55) عن تميم الداري رضي الله عنه.

بـه‌ ده‌قـی قورئـان بـه‌بێ ئـه‌م خه‌سـڵه‌ته‌ په‌سـندانه‌، لـه‌ كاره‌كـه‌یدا نـه‌ك هـه‌ر سـه‌ركه‌وتوو نـابێ، بگره‌ دووچـاری شكسـتێكی گه‌وره‌ش ده‌بێ!

وه‌ك خوای به‌رز و مه‌زن به‌ پێغه‌مبه‌ری كۆتایی‌و سـه‌روه‌رمان ﷺی فه‌رمووه‌:

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ..﴾[1] واته‌: (به‌هۆی به‌زه‌یی خواوه‌ بۆیـان نـه‌رم‌و نیان بووی، وه‌ ئه‌گه‌ر قسه‌ زبرو ده‌ڵڕه‌ق بووایه‌ی له‌ده‌ورت ده‌پرژان، ده‌جا لێیـان ببـووره‌و داوای لێبوردنیان بۆ – له‌ خوا – بكـه‌و له‌ كاروبـاردا راوێژیان پێ بكـه‌).

كه‌واته‌: ته‌نانه‌ت پێغه‌مبـه‌ری خاته‌م‌و سه‌روه‌ریش ﷺ بـه‌هۆی نـه‌رم و نیـانی‌و میهره‌بانی‌و خۆشڕه‌فتـارییه‌كه‌یه‌وه‌، توانیویـه‌تی هاوه‌ڵـه‌ بـه‌ڕێزو دڵسـۆزه‌كانی لـه‌ ده‌وری خۆی كۆبكاته‌وه‌و بهێڵێتـه‌وه‌، ئه‌گه‌ر دڵڕه‌ق‌و قسـه‌زبرو چـی‌و چـی بووایـه‌، هاوه‌ڵه‌كانی له‌ ده‌ور نه‌ده‌مان!

پێغه‌مبـه‌ری خواش ﷺ له‌وباره‌وه‌ فه‌رموویه‌تی: (اللّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أمْرِ أُمَّتِـي شَـيْئًا فَشَـقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْـقُقْ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أمْرِ أُمَّتِـي شَـيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُـقْ بِه)[2]

ئنجا گومانیشی تێدا نییـه‌ كه‌ دوعاو پاڕانه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گیرایه‌.

چواره‌م: دڵسۆزی و ڕێز و خۆشه‌ویستی و گوێڕایه‌ڵیی ئه‌ندامان بۆ به‌رپرسـانیان، له‌گـه‌ڵ هـه‌قبێژی و تێبینـی و سـه‌رنج و ڕه‌خنه‌گرتنـدا تێكناگیرێ:

به‌ڵێ مـه‌رج نییـه‌ هه‌میشـه‌ دڵسـۆزی‌و ده‌ربڕینـی رێـزو خۆشه‌ویسـتی‌و گوێڕایـه‌ڵی كردنی ئه‌ندامان بۆ مشوورخۆرو به‌رپرسانیان، بریتی بێ له‌ بێـده‌نگی‌و قسـه‌نه‌كردن‌و

[1] آل عمران: ١٥٩

[2] رواه مسلم: (1828) عن عائشـة رضي الله عنها.

رەخنە نەگرتن! بەڵكو گەلێك جاران‌و لە شوێنی خۆیداو بە شێوازی شایستە،قسەی هەق كردن‌و تێبینی‌و سەرنج‌و رەخنەگرتن، مایەو بەڵگەی دڵسۆزیی‌و پەرۆش‌و بەتەنگەوەبوونی خەڵك‌و ئەندامانە بۆ مشوورخۆر و بەرپرسانیان، پێشینانیش جوانیان گوتووە: (دۆست ئەو كەسەیە دەتگریەنێ و دوژمن ئەو كەسەیە دەتخەنێنێ).

هەربۆیەش عومەری كوڕی خەتتاب – خوا لێی رازی بێ – قسەی هەق گوتنی خەڵك‌و گوێگرتن‌و وەرگرتنی بەرپرسانی بە مایەی چاك بوونی كۆمەڵگای مسوڵمان داناوە، پێچەوانەكەیشی بە پێچەوانەوە.

دیارە پێغەمبەری خواش ﷺ كە فەرموویەتی: {أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ}(1) ویستوویەتی مسوڵمانانی ئۆممەتی هانبدات بۆ هەقبێژیی‌و بوێریی لە بەرانبەر نەك تەنیا بەرپرسانی ئاساییدا، بگرە بەرپرس‌و حوكمڕانانی ستەمكارو بەزەبرو زۆریشدا، ئاشكراشە كە هەقبێژیی‌و فەرمان بە چاكە كردن‌و رێگریی لە خراپە كردن، لەگەڵ هەموو حوكمڕان‌و كاربەدەستاندا هەر خێرو چاكەیەو پاداشتی هەیە، بەڵام بۆیە هەقبێژیی‌و بوێریی لە بەرانبەر بەرپرس‌و كاربەدەستانی ستەمكارو لاردا بە گەورەترین جۆری تێكۆشان‌و جیهاد دانراوە، چونكە مەترسیی گەورەی هەیە بۆ سەر خاوەنەكەی، بەپێچەوانەی بەرپرسانی دیكەوە، كە بە سوپاس‌و رێزو خۆشحاڵییەوە رەخنەو تێبینی‌و سەرنجی خەڵكی وەردەگرن‌و بە دیاری‌و خەڵاتی دادەنێن!

پێنجەم: قسەی هەق گوتن و خستنەڕووی رەخنە و پێشنیارەكان، بە ڕێز و حورمەت و بە ئەدەبی شەرعییەوە:

ئەوە بزانن كە ئیسلام هەموو شتەكانی هەر شتەی لە شوێنی خۆیەتی‌و وەك دەڵێن: (لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ)، واتە: (بۆ هەر كاتێك‌و جێگەیەك قسەی خۆی هەیە). كە

---

1) رواه أبوداود: (4344) وابن ماجه: (4011) عن أبي سعيد الخُدْرِي رضي الله عنه، وقال الألباني: صحيح.

دەڵێین: دەبێ لەلای بەرپرس قسەی هەق بگوترێو ڕەخنە بگیرێ، مانای وا نییە بێڕێزو بێ حورمەت بین، کە دەشڵێین: دەبێ ڕێزی لێبگرین، مانای وا نییە هەق نەڵێین.

ئێمە وەها لە چەمکو واتای جیهاد حاڵی بووین، واتە: سەرو ماڵی خۆ بەخشین لەپێناوی خوای بەرز و مەزن دا، وە لە شەڕو جەنگ لە بەرانبەر بێ بڕوایانو کافراندا، بەڵام پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: گەورەترین جۆری جیهاد ئەوەیە کە قسەیەکی حەق بکەی، حەقێك کە پێویست بێ بگوترێ، لەلای دەسەڵاتدارێکی ستەمکار. وەك لە فەرموودەیەکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ هەر لەوبارەیەوە دەفەرموێ: (سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ حَمْزَةُ بن عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَرَجُلٌ قَامَ إِلى إِمَامٍ جَائِرٍ فَأَمَرَهُ وَنَهَاهُ فَقَتَلَهُ)[1] واتە: {گەورەی شەهیدان (حەمزەی کوڕی عەبدولموتەللیب)ە، وە پیاوێکە هەڵدەستێ لەلای پێشەوایەکی ستەمکار فەرمانی پێدەکات بە چاکە و ڕێگریی لێ دەکات –لە خراپە–، ئەویش دەیکوژێ}، مانای وایە دەگونجێ مرۆڤ لە گوتنی حەقێشدا سەری خۆی لەسەر دابنێ، جا گوتنی حەق لەو جێیەدا گەورەترین جیهادە، ئەگەرنا مادام هیچ ئەرکت نەکەوێتەسەر، هیچ ئازایەتی نییە.

قسەی هەق گوتن لەلای حوکمڕانو کاربەدەستانی مسوڵمانان، ئەرکێکی گەورەی سەرشانی مسوڵمانانە، تەنانەت ئەگەر ئەو حوکمڕانو کاربەدەستانە ستەمکارو خوێنڕێژیش بن! بۆیە دەفەرموێ: قسەی هەق گوتن لەلای حوکمڕانی ستەمکار گەورەترین جیهادە، چونکە مەترسیی تێدایە، ئەدی ئەگەر ستەمکار نەبوو، دەبێ هەقی پێنەڵێی؟ هەردەبێ بیڵێی، بەڵام دیارە ئەگەر لەلای

---

[1] رواه الحاكم وقال: صحيح الإسناد(ح).

حوکمڕانی ستەمکار پێویست بوو هەق بڵێی، ئەوە لەلای دەسەڵاتدارێکی چاکەکار کە چاوی لە ستەم نییە، هیچ ئازایەتیی تێدا نییە و چاکتر فەرزو پێویستە! وەك عومەری کوڕی خەتتاب دەیفەرموو: (خۆشەویستترین کەس لەلام ئەو کەسەیە کە کەموکووڕییەکانی خۆمم پێشاندەدات).

ئەبو بەکر – خوا لێی رازی بێت – یەکەم رۆژ کە هەڵبژێردراو وتاری دا، گوتی: (فَإِنْ أَحْسَنْتُ فَأَعِينُونِي، وَإِنْ أَسَأْتُ فَقَوِّمُونِي)[1]، واتە: (ئەگەر چاکەم کرد هاوکاریم بکەن، ئەگەر خراپەشم کرد و لارییەکتان لە مندا بینی راستم بکەنەوە).

رۆژێکیان عومەری کوڕی خەتتاب – خوا لێی رازی بێت – لەکاتێکدا کە بەگشتی قسەی لەگەڵ مسوڵمانان دەکرد، ئەم وتووێژەی بوو لەگەڵ پیاوێك لە مسوڵمانان:

{– يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ! مَاذَا تَقُولُونَ لَوْ مِلْتُ بِرَأْسِي إِلَى الدُّنْيَا هَكَذَا (وَأَمَالَ رَأْسَهُ)؟!

– فَقَامَ رَجُلٌ[2] فَقَالَ: كُنَّا نَقُولُ بِالسَّيْفِ كَذَا (وَأَشَارَ إِلَى القَطْعِ)،

– فَقَالَ عُمَر: إِيَّايَ تَعْنِي؟!

– قَالَ: نَعَمْ إِيَّاكَ أَعْنِي بِقَوْلِي.

– فَقَالَ عُمَر: رَحِمَكَ اللهُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي رَعِيَّتِي مَنْ إِذا تَعَوَّجْتُ قَوَّمَنِي}[3].

1) (تاريخ الخلفاء للسيوطي ص69)، و(السيرة النبوية لابن هشام) ج: (4)، ص: (393).

2) ئەو پیاوە بەڕێزە موحەممەدی کوڕی مەسلەمە بوو – خوا لێی رازی بێت –، کە یەکێك بووە لە هاوەڵە ئازاو چاونەترسەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ.

3) الرياض النضرة في مناقب العشرة، تأليف: المحب الخطيب.

واتــە: ئــەی كۆمــەڵی مســوڵمانان! ئەگــەر ئــاوا ســەر بــەرەو دنیــا بســووڕێنم (سەریشی خواركردەوە) چی دەڵێن؟!

– پیاوێك هەڵساو گوتی: ئێمە بە شـمشـێر ئاوامـان دەكـرد (ئامـاژەی كـرد بـە بڕین).

– عومەر گوتی: مەبەستت منـە؟!

– گوتی: بەڵێ مەبەستی قسـەكەم تۆیـە.

– عومــەر گــوتی: خــوا رەحمــت پــێ بكــات، ســتایش بــۆ ئــەو خوایــەی كــە لــە كۆمەڵگاكـەمدا كەسی وای داناوە، كە ئەگەر لاربم راستم دەكاتەوە}.

ئەها، تەماشا بكەن عومەر – خوا لێی رازی بێ – چـەند حـوكمڕانو خەلیفەیـەكی دووربـینو بەسـەلیقە بـووە!! ویسـتوویەتی میللـەت فێـری بـوێری بكـات، فێـری ئازادیو هەقبێژییان بكات، چونكە میللەت كە نەیتوانی هەق بڵـێو رەخنـە بگـرێ، مانای وایـە زینـدوویەتیی تێدا نەمـاوەو بە كـەڵكی هـیچ نایـێ. پێغەمبـەریش ﷺ فەرموویەتی: {إِذا رَأَيْتَ أُمَّتِـي تَهَـابُ فَلا تَقُولُ لِلظَّـالِمِ يَا ظَالِمٌ فَـقَدْ تُـوُدِّعَ مِـنْهُمْ}[1] قال الحاكم في الـمستدرك: (7036) هذا حديث صحيح الإسناد و لـم يخرجـاه، وقال الذهبـي في التلخـيص: صـحيح، واتـە: (ئەگـەر ئۆممــەتی منــت بینـی كـە دەترسـا لەوەی بە سـتەمكـار بڵــێ: تـۆ سـتەمكـاری! ئــەوە خواحافیزییـان لــێ كـراوەو بەكەڵكی هیچ نەماون). یانی: زیندوێتییان تێـدا نەماوە.

هەڵبەتـە حوكمڕانـانیش زۆر دەور دەبیـنن لـەوەدا كـە خـەڵك فێـری ئازایـەتیو بوێریو هەقبێژی بكەن، یاخود سەری بكوتنەوەو وای لێبكەن كـە مەگـەر لـە دڵـی

1) وقال البيهقي: (والـمعنى في هذا: أنهم إذا خافوا على أنفسهم من هذا القول فتـركوه، كانوا مما هو أشد منــه و أعظم من القول والعمل أخوف و كانوا إلـى أن يَدَعوا جهاد الـمشركين خوفًا على أنفسـهم و أمـوالهم أقـرب و إذا صاروا كذلك فقد تُوُدِّعَ منهم و استوى وجودهم و عدمهم)، شعب الإيـمان، ج: (6)، ص: (81).

خۆیدا لەعنەتیان لێبکا، ئەگەرنا نەوێرێ دوو وشە بڵێ. بەڵام ئەوانەی هەمیشە میللەتو کۆمەڵگای خۆیان هاندەدەن لەسەر هەقبێژی و ئازادیی بیروڕا، ئەوانە هەمیشە قازانج دەکەن، ئەوی دیکە کە وادەکات خەڵك هەمووی رقی لێ هەڵبستێو لە دڵدا بیبوغزێنێ، بەڵام نەوێرێ دەریبڕێ، ئەوە رۆژبەڕۆژ تەمەنی خۆی کورتدەکاتەوەو خۆشی دەخاتە عەزابەوە، وا دەکات لە ئاست هەموو کەسدا لە خۆی بترسێ.

ئینجا گرنگ ئەوەیە کە هەق گوتن گرنگە، بەڵام چۆنیەتییەکەشی بەڕاستی زۆر گرنگە. زۆرجار ئەو نموونەیەم هێناوەتەوە: ئەگەر ئینسان بیەوێ شانە هەنگوینێکی زۆر جوانو ئەسڵ بۆ میوانێکی دابنێ، ئەوە لە کوێ کە لەسەر سینییەکی خاوێن دایبنێو پەشتەماڵێکی بەسەردا بداتو بە جوانی بیهێنێ، وە ئەوە لە کوێ کە لە قاپێکی ژەنگاویی باوێ و پەڕۆیەکی چڵکنی بەسەردا بدا؟ بە تەئکید هەرچەند هەنگوینی باش بێ، میوانەکەی تەبیعەتی نایبا. خوای دادگەر (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿وَبِٱلْحَقِّ أَنزَلْنَٰهُ وَبِٱلْحَقِّ نَزَلَ ...﴾[1] واتە: (وە قورئانمان بە شێوەیەکی هەق ناردووەتە خوارێ و هەقیشی تێدا نێرراوەتە خوارێ ...). ئێمەش دەبێ قسەی هەق بکەینو بە شێوەیەکی هەقیش بیکەین.

بەڵێ تەعبیرو شێوازی دەربڕین زۆر دەور دەبینێ، بۆیە زانایانی ئیسلام گوتوویانە: (أْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ بِالْمَعْرُوفِ، وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ لا بِالْمُنْكَرِ)، واتە: (بە شێوەیەکی چاك فەرمان بە چاکە بکە، قەدەغەی خراپە بکە بەڵام بەشێوەیەکی خراپ نا)!

---

[1] الإسراء: 105

دیاره به ئـەدەبو رەوشـتی بـەرزو پەسـندی شـەرعییەوه مامەڵـەكردن لەگـەڵ هەموو كەسدا هەر پێویستو گرنگە، بەلاّم به تەئكید لەگەڵ حوكمڕانو بەرپرسانی شـەرعیدا، گـرنگترو پێویسـترە، چـونكه هـەم ئـەوان هـەقیان زیـاترەو ئـەركیان قورسترە، كەسێك كه بۆ خۆی تەنیا له بەرانبەر خۆیدا بەرپرسیارە، جیایه لـەوەی كه له بەرانبـەر خەڵكێكدا بەرپرسیارە، كەسێك كه ئەركو باری قورسـترە، دیــارە هـەقو مافیشـی گـەورەترە لەسـەر مسـوڵمانان. مـادام هـەق گـوتن بـه بـەرپرسو مشوورخۆر، ئەگەر به ئەدەبو حورمەتو ڕێزەوە بێو به شـێوەیەكی جـوان بـێ، چاكتر بەرهەمی دەبێو كاریگەریی زیاتری دەبێو چاكتر نیشانه دەپێكـێ، كەواتـه پێویسته بەوپەڕی ئەمیـەت پێدانو لـێوردبوونەوە ئەم كارە ئەنجامبـدرێ.

ئینجا كۆتایی ئـەم باسـه بـەم بەسـەرهاتە دێنــین، دەڵــێن: جارێك یـەكێك لـه زانایـان بـه شـێوازێكی تونـدو كـرچ و كـاڵ ئامۆژگـاریی یـەكێك لـه خەلیفـەكانی عەبباسـی دەكـات، دیـارە حوكمڕانەكـەش شـارەزا بـووە – چـونكه زۆربـەی دەسەڵاتدارانی ئەو كاتە ئەهلی عیلم بوونو شارەزا بوون –، دوای ئەوەی زانایەكە به توندی قسەكانی خۆی دەكاتو تەواودەبێ، ئەویش هـیچ خـۆی تێكنـاداو پێـی دەڵێ: بەڕێز فلاّنە كەس! خوا (جل جلاله) یەكێكی زۆر له تـۆ باشـتری نـاردە لای یەكێكی زۆر له مـن خـراپتر، (مووسـاو هـاڕوون)ی نـاردن بـۆ لای (فیرعـەون)، كـه (مووساو هاڕوون) هەرچۆنێك بن له تۆ چاكترن، (فیرعەون)یش هەرچۆنێك بێ هـەر له من خراپترە، كەچی خوای بەرز و مەزن به (مووسـاو هـاڕوون)ی بـرای علیهمـا السلام فەرمووو:﴿فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوۡ يَخۡشَىٰ﴾[1] واتە: (قسـەیەكی نەرم و نیانی لەگەڵ بكەن، بەڵكو هەقی بكەوێتەوە یاد، یان له خوا بترسێ)!

---

[1] طـه: 44

بنەمـــای شـــەشـــەم

خۆشەویستی و ڕێــز لەنێــوان ئەندامانـدا بەگــشــتی و سەرکردایەتی و ئەندامانـدا بەتـایــبەتی و خۆپاراســتــن لە هــەرچی پێچــەوانەیانە

بنەمای شەشــەم

خۆشەویســتی و ڕێز لەنێــوان ئەنداماندا بەگشــتی و سەرکردایەتی و ئەنداماندا بەتاییــەتی و خۆپاراســتن لە هەرچی پێچــەوانەی ڕێز و خۆشــەویستییــە

خۆشەویستی و ڕێزو حورمەت و وەفای دووسەرە (المتبادل) لەنێوان سەرجەم ئەنداماندا بە گشتی و قیادەو قاعیدەدا بە تایبەت، وە داخستنی دەرگای غەیبەت و قسە هێنان و بردن و تانە لێدان و زەم کردن و ... هتد، وە دڵ ساغ (سلیم) بوون و دەم و دەست سەلامەت بوون لەگەڵ یەکدی، وە خۆپاراستن لە هەر جۆرە دەمارگیریی یەك (تَعَصُّب) بۆ دەستەو تاقم و ناوچەو شارو تیرەو عەشیرەت و ... هتد، چونکە:

1- خـوای کاربـەجێ و دادگـەر فەرموویـەتی: ﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ ﴾ التوبة، واتە: (بڕوادارانی پیـاوو ئـافرەت هەنـدێکیان دۆسـت و پشـتیوانی هەندێکـیانن – یان سەرپەرشتیاری هەندێکـیانن–، فەرمان بە شـتە پەسندەکان دەکەن و قەدەغـەی شـتە ناپەسـندەکان دەکـەن، وە نوێـژ بـەرپا دەکەن و زەکـات دەدەن، وە فەرمانبەریی خــواو پێغــەمبەرەکەی دەکـەن، ئـا ئەوانە بێگومان خوا بەزەیی پێیاندادێ، بە تەئکید خوا زاڵی کـاربەجێـیـە).

2- پێغـەمبەری خـواش ﷺ فەرموویـەتی: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ) رواه مسلم: (54)، وأبـو داود: (5193)، وابـن ماجـه: (68)، والترمـذي: (2688)، عـن أبـي هريـرة رضي الله عنه، وصـححه

الألباني، واللفظ لأصحاب السنن، پێغەمبەر ﷺ سوێند دەخوا بە خوای بەرز و مەزن و دەفەرموێ: (سوێند بەو كەسەی گیانی منی بەدەستە، ناچنە بەهەشتێ هەتا ئیمان، نەهێنن، ئیمانیش ناهێنن هەتا یەكدیتان خۆشنەوێ، ئایا شتێكتان پێبلێم ئەگەر بیكەن یەكدیتان خۆشبوێ؟ زۆر سەلام لە یەكدی بكەن).

3- هەروەها فەرموویەتی: (لاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ) رواه البخاري: (6065) واللفظ له، ومسلم: (2559) عن أنس بن مالك ﷺ. واتە: (رقتان لە یەكدی نەبێتەوەو، ئێرەیی بە یەكدی مەبەن و، پشت لە یەكدی مەكەن و، لە یەكدی دامەبڕێن، وە ئەی بەندەكانی خوا! پێكەوە برا بن، وە حەڵاڵ نیە بۆ هیچ مسوڵمانێك كە لە سێ ڕۆژان زیاتر دەنگ لە برای مسوڵمانی ببڕێتەوەو قسەی لەگەڵدا نەكا).

4- هەروەها فەرموویەتی: (مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عُمِّيَّةٍ يَدْعُو عَصَبِيَّةً أَوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ) رواه مسلم: (1850) واللفظ له، والنسائي: (4115)، واتە: (هەر كەسێك لەژێر ئاڵایەكی كوێرانەدا بكوژرێ، بانگەواز بۆ دەمارگیریی بكات، یان پشتگیریی دەمارگیریی بكات -پاشان بكوژرێ-، ئەوە بە شێوەیەكی نەفامانە كوژراوە).

ڕوونكـــردنەوە

بـۆ شـیكردنەوەی واتـاو چـەمكی ئـەم بنـەمای شەشـەمە، لـەم چـوار خاڵـەدا، نێوەڕۆكەكەی دەخەینەڕوو، لە خاڵی یەكەمیشیاندا تیشكێك دەخەینەسەر چەمك‌و واتـای ئایـەتی ژمـارە (71)ی (التــوبة)، كـە هــەوێن‌و بناغــەی ئــەم بنــەمای شەشـەمەیە:

یەكەم: شیكردنەوەی چەمكی ئایەتی ژمارە (71)ی (التوبە):

خوای بەرزو مەزن لەم ئایەتە بەپێزەدا بڕوادارانی پیـاو و ئـافرەتی بـە هـەردوو ڕەگەزی نێرو مێوە، بە دۆست‌و پشتیوان‌و مشوورخۆرو سەرپەرشتیكارو هاوكـاری یەكدی پێناسە دەكا،ئەوەی لێـوەردەگیرێ كە پەیوەندیی ئەهلی ئیمـان پێكـەوە، پەیوەندییەكی دۆستانەو ریشەیی (صَمِیمِي)یە، پەیوەندییەكە لە دڵ‌و دەروونـەوە هەڵدەقوڵێ.

دوای ئــەوەی رایدەگەیــەنێ كــە دۆســت‌و پشــتیوان‌و هاوكـاری مشــوورخۆری یەكدین، بە شەش وەسف پێناسەیان دەكات كە بریتـین لە:

أ/﴿يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ﴾ واتـە: فەرمان بە شتە پەسندەكان دەكـەن: دیـارە وشەی (الـمعروف) ئەلیفـو لام (أل)ی لەسەرە كە لـە زمـانی عەرەبیــدا كاتێـك نـاو ئـەلیفـو لام (أل)ی چـووە سـەرێ، ئـەوە دەلالـەت لەسـەر (إِسْتِــغْرَاق) دەكـات، دەلالـەت لەسـەر ئـەوە دەكـات كـە (جِـنْس)ی ئـەو شـتە هـەمووی دەگرێتەوە، كە گوتـمان: (الـمعروف) واتە هەرچـی چاكــەیە. (معـروف) واتـە: چاكە، بەڵام (الـمعروف) هەرچییەكی چاك‌و پەسندە هەمووی دەگرێتـەوە. جـا یەكێك لە خەسڵەتەكانی ئیمـانداران ئەوەیـە كە هەرچی شـتی باش‌و پەســندە

فەرمانی پێ دەکەن، واتە چ پەیوەندیی بە لایەنی عەقیدەو فیکرەوە هەبێ، چ پەیوەندیی بەلایەنی عیبادەتەوە هەبێ، چ بە لایەنی ئەخلاقو هەڵسوکەوتەوە هەبێ، چ بە لایەنی حوکمو سیاسەتەوە، چ بە لایەنی بازرگانیو ئابوورییەوە، چ بە لایەنی جەنگو ئاشتییەوە ... هتد، ئەویش بەهۆی پشتی یەکدی گرتنیانەوە، چونکە پێشتر دەفەرمویَ: ﴿... بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ ﴾[1] واتە: (... هەندێکیان پشتیوانی هەندێکیانن ...). چونکە، ئایا چ ئیماندارانێك دەتوانن فەرمان بە هەموو شتێکی چاكو پەسند بکەن؟ بێگومان ئیماندارانێك کە پێکەوە تۆکمەو توندوتۆڵ بن، دۆستو پشتیوانی یەکدی بن، هاوکاری یەکدی بن، ئەگەرنا تۆ بە تەنیا بچۆ داخۆ دەتوانی بە تەنیا لە بازاڕ دوکانی مەشروبفرۆشی دابخەی؟ یاخود ڕێگە بگرێت لە گەندەڵی و ستەم، بێگومان نا، چونکە مسوڵمانان یەکگرتوو نینو وەك خوای بەرز و مەزن دەفەرمویَ وانینو هەندێکیان دۆستو پشتیوانی هەندێکیان نین، بەڵکو هەندێکیان دوژمنی هەندێکیانن، لەبەر نەزانیو بێ ئاگاییيان لە دینەکەیان.

ب/﴿وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ﴾،واتە: (قەدەغەی شتە ناپەسندەکان دەکەن)، هەرچی شتی خراپو ناپەسندە قەدەغەی دەکەنو ڕێی لێدەگرن، ئەمیش دیسان ئەلیفو لام (أل)ی لەسەرە، (المنکر) واتە هەرچی ناپەسندەو خراپەیە، جا ئەویش سەرجەم جۆرەکانی خراپە دەگرێتەوە، هەر لە شیرکو کوفرو نیفاقەوە کە پەیوەندییان بە لایەنی فیکریيو عەقیدەییەوە هەیە، هەتا تێکڕای جۆرەکانی گوناه و سەرپێچی بە گەورەو گچکەو پەنهانو ئاشکراوە، هەرچی خراپەیە، هەرچی زەرەری هەیە بۆ دنیاو دواڕۆژی ئینسان

---

[1] التوبة: ٧١

بۆ تاكو كۆمەڵو خێزانو ... لە هەموو بوارەكانی ژیاندا بە ناپەسند (مُنْكَر) دادەنرێ.

ج/﴿وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ﴾، واتە: (وە نوێژ بەرپادەكەن): دیارە نوێژیش گەورەترینو زەقترین رەمزی بەندایەتیی ئەهلی ئیمانە بۆ خوای پەروەردگار.

د/ ﴿وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ﴾، واتە: (وە زەكات دەدەن): كە گرنگترینو كاریگەرترین دروشمەو نیشانەی دۆستایەتیو بەتەنگ یەكدییەوەبوونی بڕوادارانە. ئەگەر نوێژ هەقی خوایە (جل جلالە)، زەكاتیش هەقی خەڵكی خوایە، ئەگەر نوێژ رەمزی جۆری پەیوەندیی مرۆڤی مسوڵمانە لەگەڵ خوادا (جل جلالە)، ئەوا زەكاتیش رەمزو هێمای جۆری پەیوەندیی ئینسانی مسوڵمانە لەگەڵ كۆمەڵگادا، كە بریتییە لە بەخشینو هاوكاری كردنو چاكە لەگەڵدا كردنی.

هـ ، و/ ﴿ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ﴾، واتە: (وە فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەكەی دەكەن): كە بێگومان ئەو چوارە سیفەتەی رابردوو گەلێك شتی دیكەشو سەرجەم شەریعەتیش، هەر دێنەوە نێو فەرمانبەریی كردنی خوای بەرز و مەزن و فەرمانبەریی كردن بۆ پێغەمبەرەكەی ﷺ، چونكە فەرمانبەریی كردن بۆ خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەكەی ﷺ، واتە: پابەندیی بە قورئانو سوننەتەوە، قورئانو سوننەتیش ئەو چوارانەی پێشتریش دەگرنە خۆیانو، غەیری ئەو چوارانەش دەگرنە نێو خۆیان، وە فەرمانبەرییكردنی تەواو بۆ خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەكەی ﷺ تەنها بە كەسانێك دەكرێ كە موو بە موو بە تێكڕای ئایەتەكانی خوای بەرز و مەزن و سوننەتەكانی پێغەمبەری خواوە ﷺ پابەند بن، دیارە تەنیا كەسانێكی

ئاواش شایستەی ئەوەن کە خوای خاوەن بەزەیی (جل جلالە)، بەزەیی پێیاندا بێتەوە و لێیان خۆشبێ‌و بیانبەخشێ.

لە: ﴿... أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ ﴾. واتە: (ئا ئەوانە خوا بەزەیی پێیاندا دێ).

خوا بەزەیی بە چ جۆرە مسوڵمانێکدا دێ؟ سۆزو بەزەیی لەگەڵ کەسانێکە کە خاوەنی ئەو سیفەتانەن.

ئینجا دوای ئەوە دەفەرموێ: ﴿... إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾[1] واتە: (بێگومان خوا زاڵی کاربەجێیە)، زاڵە بۆئەوەی کە دوژمنانی مسوڵمانان لە پەلوپۆ بخا، وە هەرکاتێك شایستەی ئەوەبوون تەختیان بکا تا ڕێ بۆ مسوڵمانان چۆڵ بکا، وە کاربەجێشە دەزانێ کەی دەیکاو بۆکێی دەکا، بەڵێ خوای بەرز و مەزن کاربەجێیەو ئیشی بە هەوەنتەو گۆترە ناکا، بێکەسی شاعیر دەڵێ:

کاکە خوا کاری نابەجێ ناکا

تا کێو نەبینێ بەفری تێناکا

دووەم: خۆشەویستی و ڕێزی دوو سەرە، لەنێوان سەرجەم ئەندامانـدا بەگشتی و سەرکردایەتی و ئەنداماندا بەتایبەت:

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا[2] وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ) لێرەدا یەکێك بۆی هەیە بپرسێ: ئەدی کوا نوێژ؟ کوا ڕۆژوو؟ لە وەڵامدا دەڵێین: لێرەدا پێغەمبەر ﷺ سەرنجمان ڕادەکێشێ بۆ سیفەتێکی

---

1) التوبة: ٧١

2) رواه مسلم: (54)، وأبو داود: (5193)، وابن ماجه: (68)، والترمذي: (2688)، عن أبي هريرة رضي الله عنه، وصححه الألباني، واللفظ لأصحاب السنن،

كۆمەڵایەتی، كە زۆرجار مسوڵمانان لێی بێ ئاگا دەبن، چونكە هەر مسوڵمانێك لێی بپرسی: دەزانێ كە نوێژ پێویستەو ئەوەی بیەوێ بە ئیماندار لە قەڵەم بدرێ، دەبێ نوێژ بكاتو ڕۆژوو بگرێو زەكات بداتو حەج بكات، بەڵام زۆربەی مسوڵمانان نازانن كە دەبێ یەكدییان خۆشبووێ ئەوجار بە ئیماندار لەقەڵەم دەدرێن، جا پێغەمبەر ﷺ دەیەوێ سەرنجی ئێمە رابكێشێ بۆ یەكێك لەو مەرجانەی كە خەڵكی مسوڵمانی پێ دەبێتە ئیماندار، كە بریتییە لە یەكدی خۆشویستنو پێكەوە پەیوەست بوونو پێكەوە دۆستبوون، ئینجا دوایی دەفەرموێ: {أَوَلا أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ}، سەلام لە یەكدی كردن هەر ئەوە نییە بە ڕێیەدا بڕۆی بڵێی (سلام علیكم)، بچۆ سەردانی، بچۆ لێی بپرسەو هەواڵی بپرسەو ئاگات لێی بێو ... هتد.

بەڕاستی ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ زۆر جێی سەرنجە، وەك دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ وەك ئیمانی كردووە بە كلیلی كردنەوەی دەرگای بەهەشتو هۆكاری چوونە بەهەشت، دەفەرموێ: (ناچنە بەهەشت هەتا ئیمان نەهێنن)، وە یەكدی خۆشویستنی بڕوادارانیشی كردووە بە مەرجی پەیدابوونو بەڵگەی ئیسپاتی ئیمان!

ئینجا سەلام لە یەكدی كردنو هەواڵ پرسینو سەردانكردنی یەكدیو هاموشۆكردنی یەكدیش، دەكاتە هۆكاری گرنگی پەیدابوونی خۆشەویستیو برایەتی، بۆچی مسوڵمانان یەكدییان خۆشدەوێو ڕێز لە یەكدی دەگرنو بۆ یەكدی بە پەرۆشن؟ لەڕاستیدا ئیمان بە خوا بوونیانو برایەتی لەگەڵ یەكدیدا كردنیان، ئەو هەڵوێستانەیان تێدا پەیدا دەكات، هەربۆیەش مسوڵمانان هەتا ئیمانیان دامەزراوتر بێو عیبادەتیان چاكتر بێو پارێزكارییان زۆرتر بێ، برایەتیو تەباییو صەفای نێوانیشیان چاكترو پتەوتر دەبێ، تۆ تەماشا بكە! لەنێوان دوو

برای مسولْمان، یان دوو خوشکی مسولْمان، یان براو خوشکێکی مسولْماندا، کامیان لەوی دیکە چاکترە لە بەرانبەرەکەی بۆ وی؟ لەڕاستیدا ئەوەیان کە ئیمانی باشترە. هەروەك لە فەرمایشتی پێغەمبەریشدا ﷺ هاتووە، کاتێك کە پرسیاری لێکراوە کە دوو مسولْمان دەگەنە یەکدی کامیان پێشێ سەلام لەوی دیکە بکات؟ فەرمووی: (أَوْلاهُمَا بِالله)[1]، واتە: (ئەوەیان کە لە خوا نزیکترە).

هەر بۆیەش خوای بەرز و مەزن لە سەرەتای سوورەتی (الأنفال)دا، بەرلەوەی فەرمان بە مسولْمانان بکات کە نێوانیان چاكو پەیوەندییان پتەو بکەن، فەرمانی پێکردوون کە تەقوایان زیاد بکەنو پارێزکار بن. دەفەرموێ: ﴿... فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَصۡلِحُواْ ذَاتَ بَيۡنِكُمۡۖ﴾[2] واتە: (... پارێز لە خوا بکەنو پەیوەندیی نێوانتان چاك بکەن ...)، ئینجا ئەوە دیارە بەگشتی مسولْمانان دەبێ وابن، بەلاّم هەڵبەتە بە تەئکید ئەو ڕێزو خۆشەویستیو برایەتیو ئەدەبو وەفایەی نێوان مسولْمانان، لەبەینی قیادەو قاعیدەو سەرێو خوارێی کۆمەڵێکی ئیسلامیدا، گرنگترو پێویستترەو دەبێ زیاتر جەختی لەسەر بکرێ، چونکە بەبێ ئەو ڕێزو خۆشەویستییەو بەبێ ئەو بە تەنگ یەکدییەوە بوونو هاوکاری پێکەوە کردنە، کارو چالاکی ئیسلامی ئەنجام نادرێو مشوورخواردن لە دینو ژینی مسولْمانان مەحاڵە، ئینجا دیارە باشترین سەرمەشقو پێشڕەویش بۆ کۆمەڵی ئیسلامی لەو بارەوە کێیە؟ هەڵبەتە پێغەمبەری خوا ﷺو هاوەڵە بەڕێزو دڵسۆزەکانین – خوا لێیان ڕازی بێو ڕازییشیان بکات –، کە بێگومان هەم ڕێزو خۆشەویستیو پەرۆشی ئەوان بۆ پێغەمبەری خوا ﷺو هەم هی ئەویش بۆ ئەوان، شتێکی

---

1) (عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلَانِ يَلْتَقِيَانِ أَيُّهُمَا يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ: فَقَالَ: أَوْلَاهُمَا بِاللَّهِ) رواه الترمذي: (2694) وحسنه، و قال الألباني: صحيح.

2 الأنفال: ١

نموونه‌یی‌و یه‌كجار ناوازه‌ بووه‌، هه‌تا له‌ سیره‌و ژیانی پێغه‌مبه‌ر ﷺدا هاتووه‌، ده‌رباره‌ی هاوه‌ڵه‌ به‌ڕێزه‌كانی كه‌ كاتێك پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ مه‌جلیسدا قسه‌ی فه‌رمووه‌، ده‌ڵێ: {كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُسِهِمُ الطَّيْرُ}[1]، واته‌: (وه‌ك باڵنده‌یان له‌سه‌ر سه‌ری نیشتبێ، خۆیان نه‌ده‌جووڵاند)، دیاره‌ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ به‌رانبه‌ردا یه‌كجار زۆر به‌ ته‌نگ هاوه‌ڵانی به‌ڕێزیه‌وه‌ بووه‌، جاری وا بووه‌ پێشنوێژی كردووه‌، گوێی له‌ ده‌نگی منداڵێك بووه‌ گریاوه‌، نوێژه‌كه‌ی كورتكردووه‌ته‌وه‌، فه‌رموویه‌تی: له‌به‌ر دایكی، زانیویه‌تی كه‌ دایكی له‌گه‌ڵیاندا جه‌ماعه‌ت ده‌كات‌و دڵیشی له‌ لای منداڵه‌كه‌یه‌تی‌و گوێی له‌ ده‌نگیه‌تی، نوێژه‌كه‌ی كورتكردووه‌ته‌وه‌ بۆئه‌وه‌ی ئه‌و دایكه‌ زۆر ناڕه‌حه‌ت نه‌بێ[2]، ئیدی ئه‌گه‌ر باسی به‌زه‌یی‌و سۆزی پێغه‌مبه‌ر ﷺ بكه‌ین، ئه‌وه‌ وێنه‌ زۆرن، وه‌ ئه‌گه‌ر باسی ڕێزو حورمه‌ت‌و خۆشه‌ویستیی هاوه‌ڵانی به‌ڕێزیش بكه‌ین بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ نموونه‌ زۆرن.

ئه‌بو سوفیان له‌وباره‌وه‌ ده‌ڵێ: (مَا رَأَيْتُ فِي النَّاسِ أَحَداً يُحِبُّ أَحَداً كَحُبِّ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ مُحَمَّداً)[3]، واته‌: (هیچ كه‌سم له‌ خه‌ڵكی نه‌دیوه‌ كه‌سی خۆشویستبێ، هێنده‌ی خۆشه‌ویستیی هاوه‌ڵانی موحه‌ممه‌د بۆ موحه‌ممه‌د)! بێگومان .

---

1) (وروى أسامة بن شريك، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ حَوْلَهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُسِهِمُ الطَّيْرُ) الشفا بتعريف حقوق المصطفى، تأليف: العلامة القاضي أبو الفضل عياض، ج: (2)، ص: (287).

2) پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: (إِنِّي لَأَقُومُ فِي الصَّلَاةِ أُرِيدُ أَنْ أُطَوِّلَ فِيهَا فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي كَرَاهِيَةَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ) رواه البخاري: (707)، عن أبي قتادة.

3) السيرة النبوية، لإبن هشام، ج: (3)، ص: (80).

سێیەم: دڵ پێكەوە ساف بوون و زمان و دەست پێكەوە سەلامەت بوون، داخستنی دەرگای زەم و غەیبەت و عەیب لە یەكدی دۆزینەوە و.. هتد:

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {لاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا[1] وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ)[2] لێرەشدا دەبینین كە پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو ئەو شتانەی كە دەبنە مایەی دابڕدابڕبوونی مسوڵمانانو تێكچوونی ریزەكانیان، قەدەغەی كردوون، وە فەرمانی پێكردوون كە لەسەر بناغەی بەندایەتییان بۆ خوا ﷻ، برایەتی لەگەڵ یەكدیدا بكەن، وە ئەگەر لە یەكدیش نیگەران بوون، لە سێ رۆژ زیاتر نەخایەنێو پێكەوە ئاشت ببنەوە.

ئەو سێ ڕۆژەش بۆیە دانراون، كە مەرج نییە تۆ سێ رۆژەكە تەواو بكەی ئینجا بچی ئاشت بیەوە، دوای یەك سەعات بچۆ ئاشت ببەوە لەگەڵی، بەس جاری وا هەیە ئینسان شتێكی لەگەڵ كەسێك لە دڵدا پەیدادەبێ، با سێ رۆژی پێ بچێت، نەك بە رووالەتو بە رووكەشی پێكەوە ئاشت ببنەوە، بەس لە دڵیاندا بوغزو غەرەز مابێ. لە ماوەی ئەو سێ رۆژەدا، با دڵی خۆیان بەرانبەر یەكدی پاكبكەنەوە، بۆ ئەوەی كە دوایی دەچنەوە بۆلای یەكدی بە دڵێكی ساغو سەلیم بێ، نەك بە فرتو فێڵو بە رووالەتو رووكەشی بێ، چونكە ئەوە هیچ نییە لە رووالەتدا یەكدی ماچ بكەن، بەڵام لە دڵدا یەكدی ببووغزێنن. بەڵێ ئەو سێ رۆژە بۆیە دانراون كە لەو سێ رۆژەدا ئینسان خەریك بێ سەرو سینەی خۆی ساف بكاتەوە، ئینجا ئەگەر بەرانبەرەكەت ناحەقیشی بێ، تۆ بچۆ بۆ لای ئەو، بڵێ: ئەگەر حەقی منە گەردنت ئازادبێ، ئەگەر حەقی تۆشە گەردنم ئازاد بكە.

---

1) پەرتەوازە مەبن، ببنە دەستە دەستە.

2 رواه البخاري: (6065) واللفظ له، ومسلم: (2559) عن أنس بن مالك رضي الله عنه.

ئینسان ئەگەر بە نەفسی خۆی بوێرێ، زۆر ئاسانە. دیارە ئەوە زۆر زۆریش چاکترە لەوەی کە تۆ لەو بگەڕێیو ئەو لە تۆ بگەڕێ، دوایی تووشی شتی حەرامیش دەبن، بە خراپە باسی یەکدی دەکەن و لەوانەیە تۆمەتیش بۆ یەکدی دابتاشن!

ئینجا ئەم خاڵی سێیەمەش هەر دەچێتەوە نێو خاڵی دووەم، چونکە بەڕاستی ئەگەر تاکەکانی کۆمەڵێك یەکدییان خۆشبووێ، ڕێگا بە خۆیان نادەن زەمو غەیبەتی یەکدی بکەنو بە ناهەق دڵی یەکدی بریندار بکەن.

دیارە ئەمیش بەرهەمو ئەنجامی سروشتیو ڕاستەوخۆی یەکدی خۆشویستنو ڕێز لە یەکدی گرتنو ئەدەبو وەفای دوو سەرەی نێوان قیادەو قاعیدەیە، چونکە ئەوەی کە پاڵ بە خەڵکەوە دەنێ زەمو غەیبەتی یەکدی بکەنو هەوڵی یەکدی شکاندن بدەن، بێگومان ئەو بوغزو غەرەزو کینەیە کە لە دڵو دەروونیاندا بەرانبەر بە یەکدی جێگیربووە، کەسێکت خۆشویست مەدحی دەکەی، ڕقت لە کەسێك هەڵسا ڕقەکەت پاڵت پێوەدەنێ زەمی بکەی، بۆیە ئیسلام بەرلەوەی بە خەڵکی بڵێ: زەمی یەکدی مەکەن، دەڵێ: ڕقتان لە یەکدی نەبێتەوە. بەرلەوەی بڵێ: دوعای خێر بۆ یەکدی بکەن،دەڵێ: یەکدیتان خۆشبووێ، ئاخر مرۆڤ بەرلەوەی زمانو دەستو جەستە بێ،دڵو دەروونە.ئەگەر لێرەوە (واتە:دڵ) وەزعەکە باش بوو، بە تەئکید ڕووالەتیش باش دەبێ،هەربۆیە جێی سەرنجی خوای پەروەردگاریش (جل جلاله) دڵو دەروونە پێش هەموو شتێك. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ}[1] واتە: (بێگومان خوا سەرنجی دیمەنو ماڵو سامانتان نادات(ت)،

---

[1] رواه مسلم: (2564)، وابن ماجه: (4143).

بەڵكو تەماشای دڵو كردەوەكانتان دەكات). گۆزە چیی تێدابێ ئەوەی لێ دەڕژێ، بە تەئكید وایە. ئینجا بە پێچەوانەشەوە، یەكدی خۆشویستنو ڕێزو حورمەت بۆ یەكدی دانانە كە وایان لێدەكات دەستو زمانیان بەرانبەر بە یەكدی سەلامەت بێ، بەڵكو مەدحی یەكدی بكەن. هەڵبەتە دڵو دەروون پێكەوە ساغو سافبوونی هەموو مسوڵمانانیش، دیسان هەر شتێكی پێویستو پەسندە، بەڵام هی قیادەو قاعیدەی كۆمەڵێكی ئیسلامی پێویستترە، زەمو غەیبەتی یەكدی كردنی هەموو مسوڵمانانیش حەرامەو خراپە، بەڵام هی قیادەو قاعیدە خراپترو بە زەڕترو ناقۆڵاترە.

جا ئەو بەسەرهاتەی (عبدالله بن عمرو بن العاص) یش –خوا لێیان رازی بێ– پەندو عیبرەتێكی گەورەی تێدایە كە من هەر بەكوردی بۆتان دێنمەوە. لە (مسند الإمام أحمد)و (شعب الإیمان)ی (البیهقي) دا هاتووە، پوختەكەی ئەوەیە كە: ئەو عەبدوڵلایە سێ ڕۆژان لەسەر یەك گوێی لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەبێ كە شایەدیی بەهەشتیبوون بۆ پیاوێك دەداتو دەفەرموێ: (ئێستا كابرایەك دێ، بەهەشتییە). ڕۆژێك وا دەفەرموێ، دیارە جەمعێك دەبن، كە ئەو كابرایە دێ عەبدوڵڵاش لەوێ دەبێ، ڕۆژی دووەمیش هەر ئەو دەبێو ڕۆژی سێیەمیش هەر ئەو دەبێ، (عەبدوڵڵای كوڕی عەمری كوڕی عاص)یش –خوا لێیان رازی بێ– (دیارە ئەو كاتە ژنی نەهێناوەو گەنج بووە) بەو كابرایە دەڵێ: ئەگەر ئیجازەم بدەی دەمەوێ لە ماڵی ئێوە بم، لەگەڵ بابم ساردییەكم هەیە و شتێكمان كەوتووەتە بەین، دەمەوێ لە ماڵی خۆتان بمحەوێنیەوە سێ ڕۆژان، – ئیدی كابرا

1) كێ قەدو قیافەی بەرزترە؟ كێ ڕەنگو ڕووی جوانترە؟ كێ سەروەتو سامانی زیاترە؟ كێ كۆشكو باڵاخانەی جوانترە؟ ئەوە جێی سەرنجی خوا (جل جلالە) نییە، ئەدی جێی سەرنجی خوا چییە؟ دڵو كردەوەیە.

نازانیٚ بۆچییه– دەڵێ باشە. بەس ئەو (عەبدوڵلا) ئامانجی ئەوە بووە کە بزانێ ئەو کابرا ساڵحە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (ئێستا پیاوێك دێ، بەهەشتییە) چییە؟ عیبادەتی، تاعەتی، ئەخلاقی، هەڵسوکەوتی چۆنە، تا ئیستیفادەی لێ بکا، سێ شەوو ڕۆژان بۆ بەهرە لێوەرگرتنی میوانی دەبێ، بەلاّم هیچ تاعەتێکی زیادەی پێوە نابینێ، چونکە عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاص زۆر عابد بووەو ئەهلی تاعەت بووە، شتێکی لە خۆی زیاتری پێوە نابینێ، دوای سێ ڕۆژەکان مۆڵەتی لێوەردەگرێو دەڵێ: سوپاست دەکەم دەڕۆم، ئەوەی ڕاستی بێ من هیچم لەگەڵ بابم نییە، بەڵکو گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو سێ ڕۆژان شتێکی وای فەرموو، منیش ویستم بێم تەماشای وەزعی تۆ بکەمو ئیستیفادەت لێ بکەم، ئێستاش تەماشا دەکەم شتێکی لە خۆم زیادەت پێوە نابینم، ئیدی دەڕۆم. کابراش دەڵێ: ئەوەی بینیومت هەر ئەوەندەیە. تۆزێك دەڕوا، دوایی پیاوەکە بانگی دەکاتەوەو دەڵێ: وەرە. دەڵێ: بەڵێ. دەڵێ: تاعەتی من هەر ئەوەندەیە کە بینیوتە، بەلاّم هەرچی غەشو کینەو حەسەدە، بەرانبەر بە هیچ مسوڵمانێك لە دڵمدا نییە و دڵم لەگەڵ هەموویان سافو بێگەردە. عەبدوڵلاش دەڵێ: ئاخر ئەوەیە کە تۆی گەیاندووەتە ئەو پایەو بۆ ئێمەش زەحمەتەو پێمان ناکرێ!

چوارەم: خۆپاراستن لە هەر جۆرە دەمارگیری (تعصب)یەك بۆ دەستە و تاقم و تیرە و عەشیرەت و ناوچەو شار و ... هتد:

دەمارگیریی ئەوەیە کە ئینسان توندییو زبریی بنوێنێ بۆ شتێك، بەلاّم بە شێوازێکی ناڕەواو لەسەر بناغەیەکی هەڵە، ئەگەرنا ئەصڵی توندییو زبریی نواندنو توندوتۆڵبوون شتێکی پەسندە، بەلاّم بۆ ئامانجێکی خراپ، یان لەسەر بناغەیەکی هەڵە، شتێکی خراپە.

خەسڵەتێکی دیکەی گەورەو گرنگی قیادەو قاعیدەی کۆمەڵێکی ئیسلامی، بریتییە لە بە یەك چاو تەماشاکردنی مسوڵمانان و خستنەڕووی ڕێزو حورمەتو خۆشەویستی بۆ هەموویان بە ئەندازەی دینداریی‌و پارێزکارییان و خۆ دوورگرتن لە هەموو جۆرە دەمارگیرییەك. بۆ دەستەو تاقم، کە ئەو مەڵبەندە دەمارگیریی هەبێ دژی مەڵبەندێکی دیکە. بۆ شار، کە هەولێریی بڵێن سلێمانەیی وا، سلێمانەیی بڵێن هەولێریی وا، یان سۆرانیی بڵێن بادینیی وا، بادینیی بڵێن سۆرانیی وا. بۆ نەتەوە، کە عەرەب خۆی پێ لە کورد چاکتربێ، یان کورد خۆی پێ لە عەرەب چاکتربێ، یان هەردووکیان خۆیان پێ لە تورك چاکتربێ، یان تورك خۆی پێ لە هەردووکیان چاکتربێ. بۆ عەشیرەت، کە بگوترێ: ئەوە خۆشناوە، یان ئەوە جافە، لە عەشیرەتو هۆزەکانی دیکە چاکترە. بۆ ڕەگەز، کە بگوترێ: بە ڕەهایی پیاوان لە ژنان چاکترن، یان ژنان لە پیاوان چاکترن! دەمارگیریی لەسەر بناغەی هەرکامێك لەوانە، شتێکی بێجێیە، چونکە هیچ کام لەوانە ئینسان ئیختیاری تێیاندا نییە، خەڵکی کوێی؟ ڕەنگو قیافەت چۆنە؟ چ قەومێکی؟ چ ڕەگەزێکی؟ چ عەشیرەتێکی؟ شتێکی بێ مانایە ئینسان خۆی بە شتێکەوە هەڵکێشێ کە بە دەستی خۆی پەیدای نەکردووە، یان بە شتێك خۆی بەسەردا هەڵکێشن کە خەتای خۆی نییە، بەڵکو هەمووی بە ویستی خوایە: ﴿... وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ﴾[1] وە شتێکی بێ ماناشە، لەبەرئەوەی چاكو خراپ لە هەموو شوێنان هەن، ئەو شارە خەڵکی باشی لێیەو خەڵکی خراپیشی لێیە، شارەکەی دیکەش بەهەمان شێوە، ئەو عەشیرەتە خەڵکی باشی هەیەو خەڵکی

---

[1] الحجرات: ١٣

خراپیشی هەیە، لە ڕۆژگارێکدا عەشیرەتێك خەڵکی باشی زیاد دەبێ و یەکێکی دیکە هی خراپ، دوایی بە پێچەوانەوە.

ئینجا ئێمە تەماشا دەکەین خوای دادگەر مسوڵمانانی لەسەر بناغەی ئیمان کردووەتە خوشكو برای یەكدیو ئاوا وەصفی کردوون: ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾[1] واتە: (بێگومان بڕواداران برای یەکدین، جا چاکە لە نێوان دوو براکانتاندا بکەن کاتێك ناکۆك دەبن، وە پارێز لە خوا بکەن بەڵکو خوا بەزەیی پێتاندا بێتەوە). دیارە وشەی (إِخْوَةٌ)ش بۆ پیاوانو ئافرەتانیش بەکاردێ، ﴿... وَإِن كَانُوٓا۟ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۗ﴾[2] کەواتە وشەی (إِخْوَةً) لێرەدا هەم برایەتیی پیاوانی مسوڵمانو هەم خوشکایەتیی ئافرەتانو هەم خوشكو برایەتیی پیاوانو ئافرەتانیش دەگرێتەوە.

ئینجا بێگومان لێرەدا پێویستە ئەو حەقیقەتە روونبکرێتەوە کە لە سنووری شەرعدا خۆشویستنو ڕێزلێگرتنو بەتەنگەوەبوونو خەم لێخواردنی دۆستو خزمو دراوسێو تیرەو هۆزو عەشیرەتو نەتەوەو گەلو میللەتو خەڵکی شارو ناوچە، هیچ ناشەرعییەکی تێدا نییەو بە دەمارگیریی دانانرێ. نەك خراپ نییە، بگرە شتێکی پەسندو پێویستیشە، ئەگەر لە سنووری شەرعدا تۆ گرنگی بدەی بە عەشیرەتو خزمو دراوسێو هاوشارییو هاوزمانو نەتەوەی خۆت، ئەوە هیچ ناشەرعییەکی تێدا نییە، ئەدی ناشەرعیی لەکوێدایە؟ ناشەرعیی لەوەدایە کە تۆ بێنی بە ناحەق ئەوەی کە لێتەوە نزیکە، جا خزمە، دراوسێیە، عەشیرەتە، تیرەو

---

[1] الحجرات: ١٠

[2] النساء: ١٧٦

هۆزە، نەتەوەیە، هەڵیكێشی بەسەر خەڵكێكی دیكەداو حەقی خەڵكی دیكەی بۆ بێنی، یاخود لە شتێكدا كە وەك یەكن، هی خۆت بە چاكتر دابنێ. ئافرەتێك كە ناوی (فَسِيلَة)یە، دەگێڕێتەوە كە لە بابی بیستووە گوتوویەتی: {سَأَلْتُ النَّبِيَّ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُعِينَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ}[1] واتە: {لە پێغەمبەرم پرسیو گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ئایا بە دەمارگیریی حیساب دەكرێ ئینسان قەومی خۆی[2] خۆشبووێ؟ (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: نەخێر، لە دەمارگیریی نییە ئینسان خەڵكی خۆی خۆشبووێ (ئەوانەی لێی نزیكن بە حوكمی حیزبایەتیی، یان بە حوكمی عەشیرەتایەتیی، یان بە حوكمی هاوشارێتیو هاودەڤەرێتی، یان بە حوكمی نەتەوایەتیی، یان بە حوكمی كەسابەتو هاوپیشەییەوە، بە حوكمی خزمایەتیی، ئەوە دەمارگیریی نییە)، بەڵكو دەمارگیریی ئەوەیە كە پشتگیریی خەڵكەكەی خۆت بكەیتو هاوكاریان بی لەسەر زوڵمو ستەمو ناهەقی}.

ئینجا بێگومان ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ بە گشتیو مسوڵمانانی هەر ناوچەیەك بە تایبەتو مسوڵمانانی نێو هەر كۆمەڵێك بە تایبەتی تر، كاتێك تۆكمەو توندوتۆڵ دەبن، كە هەموو ئەو جۆرە سەرپێبوونو پەیوەندییانەی دیكە بخەنەوە سەر بناغەی شەریعەت، برایەتییو دیفاع لە یەكدی كردنیانو پشتی یەكدی گرتنیان، بۆ سەرخستنی شەریعەت بكەن بە ئامانج، ئیدی لە دوای ئەوە كێشە نییە ئەوە خەڵكی هەولێرە یان سلێمانی یان دهۆك، ئەوی دیكە عەرەبە یان توركە،

---

[1] رواه ابن ماجه: (3949) واللفظ له، وأبو داود: (5119)، قال الألباني: ضعيف، وقال شعيب الأرنؤوط: حسن.

[2] قەومی خۆی: یەعنی خەڵكی خۆی، بۆ وێنە: خەڵكی تۆ كۆمەڵی ئیسلامییە، یان عەشیرەتەكەتە، یان نەتەوەكەتە، خەڵكی شارەكەتو گەڕەكەكەتە، خەڵكی خۆت، هەموویان دەگرێتەوە.

شەریعەت ئینکاریی ئەو ئینتیما خوارِسك (فِطْرِي)یانە ناكا، بەڵام ئینكاریی ئەوە دەكات ئەوانە بكرێنە بناغە بۆ دابڕ دابڕبوون.

ئینجا وەك گوتمان خوشكو برایەتییەك ئیمان بكەنە بناغەی كۆبوونەوەیان، كە ئەوەیان كرد، ئەوەی دیكە هیچی زەرەر نادا، چونكە هێندێك كەس لێی ئیشكالە، جاریَ دەپرسن: ئێوە كوردایەتیی پێش مسوڵمانەتیی دەخەن، یان مسوڵمانەتیی پێش كوردایەتیی دەخەن؟ هێندێكجار تۆ ناچاری حەتمەن دەبێ یەكیان بە قوربانی ئەوی دیكەیان بكەی؟! بەڵام پرسیارەكە بۆ خۆی شتێكی بێ جێیە! هیچیان بە قوربانی هیچیان ناكەم، بەڵكو بە ئیسلام خزمەتی میللەتەكەم دەكەم، بە میللەتەكەشم خزمەتی ئیسلام دەكەم، خۆ ناچار نین یەكیان بە قوربانی ئەوی دیكەیان بكەین، یەكیان لەبن پێی ئەوی دیكەیاندا بپڵیشێنینەوە. بەڵێ ئەگەر بڵێی كورد بە قوربانی عەرەب دەكەین، یان عەرەب بە قوربانی كورد دەكەین، ئەوە راستەو جاری وایە نەتەوەكان تێكدەگیرێن.

بەڵێ پێویستە ئەو جۆرە پەیوەندیو سەرپێبوون (إرتباط وإنتماء)انە لەسەر بناغەی شەریعەت بنو بەشێوەیەكی رەوا بن، تەنها چوارچێوەو بناغەی دۆستایەتییو دوژمنایەتیش دینداریيو مسوڵمانەتیی بێ، كە بێگومان تەنها ئەو بناغەو بازنەیەش جێگای هەموو مسوڵمانانی تێدا دەبێتەوە، لەسەر بناغەی ئیمانو ئیسلامیش نەبێ دادگەرییو یەكسانیی لە نێو مسوڵماناندا نایەتەدی، بەبێ هاتنەدیی دادگەرییو یەكسانییش، هەرگیزاو هەرگیز ئەو ئۆممەتە ئیسلامییە تۆكمەو تونـدوتۆڵو یەك دەنگو رەنگو سەنگە، كە خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەكەی ﷺ فەرمانیان بە هێنانەدییو بنیاتنانی كردووە، پەیدانابێ.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بنەمای حەوتەم

دانەبەزین لە بنەما و ئامانجە سەرەکی و نەگۆڕەکان و بێئاگانەبوون لە مەدارکردن

نەمـاى حـەوتــەم

دانەبەزین لە بنەما نەگۆڕەکـان و بێئـاگـانەبوون لە مـەدارکـردن

بە هـیچ شـێوەیەك دانەبـەزین و دەسـتبەردارنەبوون لـەو بنـەماو مەبدەئـە شەرعییانەی کە وازلێهێنانیان، سەردەکێشـێ بۆ هەڵوەشاندنەوەی بناغەی لەسەر وەستانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی و شـەرعییەت پێـوە نـەمانی و پووچـەڵ بوونی، بۆ وێنە: دۆستایەتییکردن و پشـتگیـرییکردن و پشت پێبەسـتنی ئـەهلی کـوفرو شیـرك و نیفـاق، کـە پێچـەوانەی بنچینەی گـەورەو گرنگـی: دۆستایەتییکردن و دوژمنایەتییکردن لەبـەر خـوا (الـموالاة والـمعـاداة فـي الله)یـە!

بەڵام پێویسته زۆر وریـا بین ! پێکەوە مـەدارکردن و گونجـان (الـمداراة) لەگــەڵ دەوروبــەردا، بــەبێ نــەرمیی کێشـــان (الــمداهنة) و وازهێنــان لــە بنەماکان (مبادیء) و سیاسەت و سـتـراتیژی خۆ، کە بێگومان بۆ هەر کـارو جموجۆڵـێکـــی سیاســـییانە پێویســـتە، لەگـــەڵ لـــێ دابـــەزینی بنـــەما شەرعییەکـان، تێکـەڵ نەکـەین، چـونکە دابـەزین (تنـازل) و نەرمکێشـیی (مداهنـە) هەمیشـە حـەڕامن، بـەڵام مـەدارکردن و گونجـان (مـداراە) دروسـت (جائز) و بگرە جاری وا هـەیە فەڕزیـش دەبـێ، مـادام ئامـانج و مەبەسـتێکی شـەرعیی پـەکی لەسـەری بکـەوێ، دیـارە بـواری سیاسـەتی شـەرعییش، لـە سۆنگەی ئـەوەوە کـە دەقـەکانی شـەریعەتی تێـدا کـەمن، تاڕاددەیـەکی زۆر دەستی مسوڵمانانی تێدا کراوەیـەو، گـرنگ ئەوەیـە لەگـەڵ دەقێکـی روون و بـێ چەندوچـوونی قوڕئـان و سـوننەتدا تـێکگیران نـەبێ، ئەگـەرنا سـەنگی مەحەك دابینکردنی بەرژەوەندی (تحقیق الـمصلحة)یە، چـونکە وەك چـۆن

بناغە لە خواپەرستییەکاندا وەستێنرانە (الأصل في العبادات التوقيف)، بە پێچەوانەوە: بناغە لە هەڵسوکەوتەکاندا ڕێپێدرانە (الأصل في العادات العفو)[1]، واتە: دروست نیە هیچ خواپەرستییەك ئەنجام بدرێ، مەگەر دەقێکی شەریعەتی لەسەربێ، بەڵام بۆ هەڵسوکەوت و عادەتەکان هەموو شتێك ڕەواو ڕێپێدراوە، مەگەر دەقێکی شەیعەت قەدەغەی کردبێ. بەڵگەی ئەوەش کە گوترا، ئەمانەن:

1- ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ زۆر جوان ئەو ڕاستییە دەدرەوشێنێتەوەو چاکترین بەڵگەیە لەوبارەوە، کە هەرچەندە پێغەمبەر ﷺ کابرایەکی بە خراپترین کەسی تیرەکەی زانیوە، کەچی کاتێك کە هاتۆتەلای ڕێزی گرتووەو قسەی نەرمی لەگەڵ کردوە: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: أَنَّ رَجُلاً اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِئْذَنُوا لَهُ فَلَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بِئْسَ رَجُلُ الْعَشِيرَةِ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ ألانَ لَهُ الْقَوْلَ، قَالَتْ عَائِشَةُ رضي الله عنها فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّه، قُلْتَ لَهُ الَّذِي قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ الْقَوْلَ؟ قَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ وَدَعَهُ النَّاسُ أَوْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ) رواه البخاري: (6054) و مسلم: (2591) واللفظ له. واتە: (دایکمان عائیشە – خوا لێی ڕازی بێ– دەگێڕێتەوە کە پیاوێك مۆڵەت وەردەگرێ بێتەلای پێغەمبەر ﷺ،

---

1) بڕوانە: (القواعد النورانية الفقهية)ی (إبن تيمية) ص: (112)، کە ئەوەی هێناومە دەقی قسەکەیەتی، وە بڕوانە: (رسالة لطيفة جامعة في أصول الفقه المهمة)ی (عبد الرحمن بن ناصر السعدي) ص: (105- 106)، کە بنچینەی ناوبراوی بەم شێوەیە هێناوە: (الأصل في العبادات الحظر، إلا ما ورد عن الشارع تشريعه. والأصل في العادات الإباحة، إلا ما ورد عن الشارع تحريمه)، واتە: (بناغە لە خواپەرستییەکاندا قەدەغەبوونە، جگە لەوەی کە شەرع دانەر دایناب. وە بناغە لە عادەتەکاندا ڕەوایی یە، جگە لەوەی کە شەرع دانەر قەدەغەی کردبێ).

پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ ده‌فه‌رموێ: مۆڵه‌تی بده‌ن با بێ، هه‌رچه‌نده‌ خراپترین كوڕی هۆزه‌كه‌ی خۆیه‌تی، یان خراپترین پیاوی هۆزه‌كه‌ی خۆیه‌تی، جا كاتێك دێته‌ ژوور، پێغه‌مبه‌ر ﷺ قسه‌ی نه‌رمی له‌گه‌ڵ ده‌كات و رێزی ده‌گرێ، وه‌ك عاده‌تی خۆی، عائیشه‌ – خوا لێی رازی بێ– ده‌ڵێ، گوتم: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ! ئه‌وه‌ت فه‌رموو كه‌ فه‌رمووت – واته‌ كه‌ ئینسانێكی خراپه‌–، دوایش قسه‌ی نه‌رمت له‌گه‌ڵ كرد ؟! پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ وه‌ڵامدا فه‌رمووی: ئه‌ی عائیشه‌ ! شوێن و پله‌ی خراپترین كه‌س له‌لای خوا له‌ رۆژی دواییدا، كه‌سێكه‌ كه‌ خه‌ڵك له‌به‌ر خراپییانی دووریی لێبگرن و وازی لێبهێنن).

2– خوای كاربه‌جێ و تۆڵه‌ستێن و باڵاده‌ستیش (جل جلاله‌) له‌وباره‌وه‌ فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَلَوْلَآ أَن ثَبَّتْنَـٰكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَـٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ ﴾ الإسراء، خوای به‌رز و مه‌زن به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموێ: (ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ نه‌بووایه‌ كه‌ تۆمان راگیر كردو چه‌سپاند – واته‌ له‌سه‌ر پابه‌ندیی به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه‌ –، به‌ ته‌ئكید نزیك بوو كه‌ تۆزێك به‌ لایاندا بچی، ئه‌گه‌ر واشت كردبایه‌ به‌ڕاستی له‌ ژیانی دنیاداو دوای مردنیش، دوو قات سزامان ده‌دای، پاشان هیچ كه‌سیشت چنگ نه‌ده‌كه‌وت كه‌ له‌ به‌رانبه‌ر ئێمه‌دا پشتت بگرێ و یارمه‌تیت بدات).

3– هه‌روه‌ها خوای بێ وێنه‌ (جل جلاله‌) فه‌رموویه‌تی: ﴿ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَـٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَـٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَـٰسِقُونَ ﴿٨١﴾ ﴾

المائدة، واتە: (زۆرێكیان –لە جوولەكە و دیانەكان– دەبینی كە دۆستایەتیی ئەوانە دەكەن كە كافرن، بێگومان خراپترین شت كە پێش دەستی خۆیانی دەخەن بۆ دواڕۆژ، ئەوەیە كە خوا لێیان تووڕەدەبێ و، بە هەمیشەیی لە ئاگردا دەمێننەوە، وە ئەگەر هاتبا و بڕوایان بە خوا و بە پێغەمبەرو بەوەی كە بۆی نێردراوەتە خوار، ببووایە، ئەوانیان بە دۆست نەدەگرت، بەڵام زۆربەیان لەڕێ دەرچوون).

ڕوونكردنەوە

ئەم بنەمای حەوتەمە دوو بابەتی لە خۆ گرتووە:

یەكەم: دەستبەردارنەبوونی ئەو بنەما شەرعییە گەورانەی كە كۆمەڵی ئیسلامییان لەسەر بنیاتنراوە، وازلێهێنانیان دەبێتە مایەی شەرعییەت پێوەنەمانی و پووچەڵبوونی:

سەبارەت بەم بابەتە، پێویستە دوو ڕاستیی گرنگی بزانین:

أ/ئامانجو مەبەستی كاری كۆمەڵی ئیسلامی بریتییە لە پابەندی بە بنەما شەرعییەكانەوەو بەرجەستەكردنیان لە دنیای واقیعدا:

بۆیە هەر كارو كۆمەڵێكی ئیسلامی لەو مەبدەئانە خاڵی بووەوە كە بناغەی لەسەر ڕۆنراو ئامانجو مەبەستنی، ئەوە بێگومان ئەو كارو كۆمەڵە لەسەر بوون (وجود)ەكەی قەرزدار بووەتەوەو نەمانی چاكترە، چونكە بێگومان هەر شتێك نێوەڕۆكی تێدا نەما و ئەو ئامانجەی كە بۆی پەیداكراوە، فەوتا، مانای وایە ماوەتەوە ناوی بێ نێوەڕۆك.

ب/بەرپرس‌و مشوورخۆرانی کارو کۆمەڵی ئیسلامی، ئەگەر زۆر وریاو توندوتۆڵ‌و دامەزراو نەبن، ئەوە ناحەزو دوژمنانیان لەژێر گوشاری هەوڵ‌و تەقەللاو پیلانی جۆراوجۆردا، لە بنەما شەرعییەکان یان لایاندەدەن‌و دەستیان پێ لە دینەکەیان بەردەدەن: وەك خوای بالادەست‌و زاڵ (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿وَلَوۡلَآ أَن ثَبَّتۡنَٰكَ لَقَدۡ كِدتَّ تَرۡكَنُ إِلَيۡهِمۡ شَيۡـٔٗا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذٗا لَّأَذَقۡنَٰكَ ضِعۡفَ ٱلۡحَيَوٰةِ وَضِعۡفَ ٱلۡمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيۡنَا نَصِيرٗا ﴿٧٥﴾﴾[1] کە پێشتر مانامان کرد.

یان کە لە سەرەتای سوورەتی (الأحزاب) دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلۡكَٰفِرِينَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَۗ ...﴿١﴾﴾، واتە: (ئەی پێغەمبەر! پارێز لە خوا بکەو، فەرمانبەریی کافرو مونافیقەکان مەکەو بە قسەیان مەکە ...)، بە تەئکید خوای بەرز و مەزن دەزانێ پێغەمبەری خۆی ﷺ پارێزراوە، لەوەی بەقسەی کافران بکا، لەوەی کە بێ تەقوا بێ، لەوەی کە لە راستە شەقامی خوا لابدا، بەڵام مەبەست پێی ئۆممەتەکەیەتی.

دووەم: وریابوون لە تێکەڵکردنی دۆستایەتیی کردن (الموالاة)و پێکەوە مەدارکردن (المداراة)، کە یەکەمیان لەگەڵ غەیری مسوڵماناندا قەدەغەیە و دووەمیشیان لەگەڵ هەموو کەسدا نەك هەر دروست (جائز)ە، بگرە فەرزیشە:

أ) دۆستایەتی گرتن (الموالاة):

---

[1] الإسراء: ٧٥/٧٤

دۆستایه‌تی گرتن‌و دوژمنایه‌تی كردن له‌پێناوی خوادا (الموالاة والمعاداة في الله) یه‌كێكه‌ له‌و مه‌سه‌لانه‌ی كه‌ خوای په‌روه‌ردگار ﷻ له‌ قورئاندا پانتاییه‌كی باشی بۆ ته‌رخانكردوون‌و له‌ چه‌ندان ئایه‌تدا خستوونیه‌ ڕوو، كه‌ دوایی ئاماژه‌ به‌ هه‌ندێكیان ده‌كه‌ین.

چه‌مك‌و واتای (دۆستایه‌تی گرتن‌و دوژمنایه‌تی كردن له‌به‌ر خوا)ش به‌ كورتی‌و پوختی ئه‌وه‌یه‌ كه‌: ده‌بێ ئینسانی مسوڵمان هه‌ركه‌سێكی خۆشبووێ‌و دۆستایه‌تیی بكات، ته‌نها له‌به‌ر خوا بێ، دژایه‌تیی هه‌ركه‌سێكیشی كرد، دیسان هه‌ر له‌به‌ر خوا بێ.

ئاشكراشه‌ كه‌ خۆشویستن‌و به‌ دۆست گرتنێك له‌پێناوی خوادا بێ، له‌سه‌ر دۆستانی خوا (أولیاء الله) كورت هه‌ڵدێ كه‌ بڕواداران، خوای به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ﴿ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ...﴾[1] واته‌: (خوای به‌رز و مه‌زن دۆست‌و پشتیوانی بڕواداران‌ه‌ ...).

هه‌روه‌ها به‌ڵگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ مسوڵمانان ده‌بێ ته‌نیا ئه‌هلی ئیمان به‌ دۆست بگرن، ئه‌وه‌یه‌ كه‌ خوای به‌رز و مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ﴿أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾﴾[2] ده‌فه‌رموێ: (ئاگادار بن دۆستانی خوا نه‌ ترسیان له‌سه‌ره‌و نه‌ په‌ژاره‌ دایانده‌گرێ، ئه‌وانه‌ی بڕوایان هێناوه‌و پارێزیان كردووه‌)، كه‌واته‌ كێ دۆستی خوایه‌؟ ئیماندارانی پارێزكار.

---

1 البقرة: ٢٥٧

2 يونس : ٦٢/٦٣

هەروەها بە دوژمن گرتنێکیش لەپێناوی خوای بەرز و مەزن دا بێ، دەبێ تایبەت بکرێ بە دوژمنو ناحەزانی خوای دادگەرەوە (جل جلاله)، کە پێڕو تاقمەکانی کافرو مونافیقو موشریکەکانن، ئیماندار دەبێ ئەوانە ببووغزێنێ کە خوای بەرز و مەزن دەیانبووغزێنێو ناحەزو دوژمنی خوان (جل جلاله)، لە پێش هەمووشیانەوە شەیتان.ئەم بوغزاندنە ڕقە لە کردەوە و بیری خراپیان نەك لە خودی خۆیان وەك مرۆڤ، لەو بارەشەوە ئایەت زۆرن، وەك:

1- خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمۡ عَدُوّٞ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّاۚ إِنَّمَا يَدۡعُواْ حِزۡبَهُۥ لِيَكُونُواْ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ٦﴾ فاطر، واتە: (بێگومان شەیتان بۆ ئێوە دوژمنە، ئێوەش بە دوژمنی بزانن‌و بە دوژمنی بگرن، ئەو کۆمەڵی خۆی بانگ دەکات تاوەکو بیانکاتە خاوەنی کڵپەی دۆزەخ).

2- وە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينًا﴾[1]. واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! کافران لەجیاتی ئیمانداران مەگرن بە دۆست، ئایا دەتانەوێ بەڵگەیەکی ئاشکرا لەلایەن خوا وە لەسەر خۆتان تۆمار بکەن؟)، واتە: خوای بەرز و مەزن بەڵگەی لەسەرتان بێ کە ئێوە خوای بەرز و مەزن تان خۆش ناوێت‌و دۆستی خوای بەرز و مەزن نین‌و ئیمانتان نییە؟

3- خوای بەرز و مەزن ڕووی دواندن لە پێغەمبەر ﷺ دەکات، یان هەر کەسێك کە قورئان دەخوێنێت، یاخود بە ڕێی پێغەمبەر ﷺدا دەڕوات، دەفەرموێ: ﴿لَّا تَجِدُ قَوۡمٗا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ يُوَآدُّونَ مَنۡ حَآدَّ ٱللَّهَ

[1] النساء: ١٤٤

وَرَسُولَهُۥ وَلَوۡ كَانُوٓاْ ءَابَآءَهُمۡ أَوۡ أَبۡنَآءَهُمۡ أَوۡ إِخۡوَٰنَهُمۡ أَوۡ عَشِيرَتَهُمۡ﴾[1] واتە: (كەسانێكت دەست ناكەون بڕوایان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەبێ، خۆشەویستیو دۆستایەتییان هەبێ بۆ كەسانێك كە دژایەتی خواو پێغەمبەرەكەی دەكەن، با ئەو كەسانە بابیان بن، یان كوڕیان بن، یان برایان بن، یان تیرەو هۆزیان بن ...)، دوایی خوای بەرز و مەزن هەر لەو ئایەتەدا مەدحی ئەو جۆرە كەسانە دەكات كە بە هیچ شێوەیەك دۆستایەتیی دوژمنانی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ ناكەن‌و خۆشیان ناوێن، مەدحیان دەكاتو دەفەرموێ: ﴿... أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٖ مِّنۡهُۖ وَيُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾([2]) المجادلة، واتە: (... ئا ئەوانە خوا ئیمانی لە دڵدا نووسیون – واتە: چەسپاندووە–،[3] وە بە ڕۆحێك لەلایەن خۆیەوە پشتگیریی كردوون[4]، وە دەیانخاتە چەند باخێكەوە كە ڕووباریان بەژێردا دەڕۆن‌و بۆ هەمیشە تێیاندا دەمێننەوە، خوا لەوان ڕازییەو ئەوانیش لە خوا ڕازیین، ئا ئەوانە كۆمەڵی خوان، بێگومان كۆمەڵی خوا سەرفرازن).

4- هەروەها خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ۝٥٥ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ

---

[1] المجادلة: 22

[2] المائدة: ٢٢

3) چونكە تۆ كە شتێك دەنووسی چیی لێدەكەی؟ لەسەر وەرەقە دەیچەسپێنی.

4) ئەو ڕۆحە چییە؟ ئەو نوورو ڕۆشناییەی ئیمان‌و هیدایەتەیە كە لە د ڵدا جێگیر دەبێ.

ءَامَنُوا۟ فَإِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ [1] واتە: (بێگومان دۆستی ئێوە، تەنها خواو پێغەمبەرەكەیو ئەوانەن كە ئیمانیان هێناوە، كەسانێك كە نوێژ بەرپادەكەنو زەكات دەدەنو هەمیشە ركووع بەرن، وە هەر كەسێكیش دۆستایەتیی خواو پێغەمبەرەكەیو ئەوانە بكات كە ئیمانیان هێناوە –ئەوە كۆمەڵی خوایە–، وە بێگومان هەر كۆمەڵی خواش زاڵن).

كەواتە (حِزْبُ اللّهِ) كێن؟ لە ئایەتەكەی سوورەتی (الـمجادلة)دا فەرمووی: حیزبی خوا ئەوانەن كە دوژمنانی خوا، كەسانێك كە ناحەزایەتیی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ دەكەن، ئەگەر باب‌و براو كورو خزم‌و عەشیرەتیشیان بن، خۆشیان ناوێن‌و بە دۆستیان ناگرن، لەوێ بە بارە سەلبییەكەیدا پێناسەی كۆمەڵی خوای كرد، لێرە بە بارە ئیجابییەكەیدا، دۆستایەتیكردنی پێغەمبەری خوا ﷺو دۆستایەتیكردنی ئیمانداران، كاتێك دەچەسپێ، كە بەولادا بە هیچ شێوەیەك دۆستایەتیی دوژمن‌و ناحەزانی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺو ئیمانداران نەكەی.

جا ئەوەی كە لەم ئایەتە بەپێزانە دەفامرێتەوە، زۆر بە ڕوونیی‌و بێ چەندوچوون، دوو ڕاستیی گەورەو گرنگن:

ڕاستیی یەكەم: ناگونجێ ئینسان ئیمانی هەبێ‌و دوژمنانی خوای خۆشبووێ‌و دۆستایەتییان بكات، وە دۆستایەتی گرتن لەگەڵ دوژمنانی خوادا بە هەموو جۆرەكانیەوە، نیشانەی بێ ئیمانیی‌و لە دین دەرچوونە ! وەك لە ئایەتی ژمارە (51)ی (الـمائدة)دا زۆر بە ڕاشكاویی خوای پەنهان بین (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن

[1] الـمائدة:٥٦/٥٥

يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾[1] واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! جوولەكەو نەسڕانییەكان مەگرن بە دۆست، ئەوان لە نێو خۆیاندا دۆستایەتیی یەكدی دەكەن‌و هەندێكیان دۆستی هەندێكیان‌و پشتی یەكدی دەگرن، وە هەر كەسێك لە ئێوە دۆستی ئەوان بێ‌و دۆستایەتییان لەگەڵدا بگرێ، ئەوە لەوانە، بێگومان خوا كەسانی ستەمكار ڕێنمایی ناكا).

هەروەها لەبارەی دۆستایەتیكردنی خاوەن كتێبەكان لەگەڵ كافرەكانی دیكەدا، فەرموویەتی: ﴿ تَرَىٰ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ يَتَوَلَّوۡنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ لَبِئۡسَ مَا قَدَّمَتۡ لَهُمۡ أَنفُسُهُمۡ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ وَفِي ٱلۡعَذَابِ هُمۡ خَٰلِدُونَ ٨٠ وَلَوۡ كَانُواْ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِيِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمۡ أَوۡلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ٨١ ﴾المائدة.

ئەوەی لێرەدا بە پێویستی دەزانم بیلێم ئەوەیە كە خوای بەرز و مەزن بۆ پێغەمبەر ﷺ باسی جوولەكەو نەسڕانییەكان دەكا، دەفەرموێ: زۆر لەوانە دەبینی دۆستایەتیی كافران دەكەن، ئەوە خراپترین شتە – دۆستایەتیكردنی ئەوان بۆ كافران خراپترین شتە– كە پێش دەستی خۆیانی دەخەن بۆ قیامەت، چونكە بەهۆی ئەوەوە خوا لێیان تووڕەیەو بە هەمیشەیی لە ئازارو ئەشكەنجەی دۆزەخدا دەمێننەوە)، دوایی خوای بەرز و مەزن زۆر بە ڕوون‌و ڕاشكاویی دەفەرموێ: ﴿ وَلَوۡ كَانُواْ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِيِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمۡ أَوۡلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ﴾[2] واتە: (ئەگەر ئەوانە بڕوایان

---

[1] المائدة: ٥١

[2] المائدة: ٨٠/ ٨١

به خـواو بـه پێغەمبـەرو بـەوەی كـه بـۆ پێغەمبـەر نێرداوەتـه خـوارێ، هەبووایـه، كافرەكانیان به دۆست نەدەگرت)، كەواته ئـەوە سـەنگی مەحەكـەو بەڕاسـتی ئـەو شیعره عەرەبییه زۆر جوانه كه دەڵێ:

لا تَسَلْ عَنِ المَرْءِ وَسَلْ عَنْ قَرِينِـهِ
فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَقْتَـــدِي

واتـه: (پرسـیار دەربـارەی مرۆڤـ مەكـه، بـەڵكو پرسـیار دەربـارەی بـرادەرو هاودەمی بكه، چونكه هەموو هاوەڵێك شوێن پێی هاوەڵەكەی هەڵدەگرێ).

ئەگەر ویستت كەسێك بناسی، بزانـه لەگـەڵ كـێ تێكەڵـه، ئەگـەرنا ئەگـەر هـەر ئیددیعای مسوڵمانەتی بێ، ئەوە هـەموو كـەس دەتوانـێ، قسـه بـێ دەسـەڵاته و هەموو كەس پێی دەوێرێ. بەڵێ بەڕاستی ئەم ئایەتـه تەرازوویـەكی بـاش دەخاتـه بەردەسـتی ئێمـه بـۆ خۆناسـینو خـەڵك ناسـین. ئـەو مەسـەلەی دۆسـتایەتیكردنو تێكـەڵی كردنـی خەڵكـه زۆر گرنگـه، دەبـێ بزانـی كـه تێكـەڵیكردن بـه مـەعنای خۆشویستنیانو پشتــگرتنیانو لەگەڵدابوونیان، بەڕاسـتی هـەر وا شـتێكی سـادە نییه، مرۆڤ پێیوابێ كه مادام نوێژی كـرد، ئـەوجار لەگـەڵ هـەر كەسـێك بـه ڕێگـادا بڕوا، له هەر ڕێیەكدا سەری به فەتارەت بچێ، قەیدێ ناكا، نـەخێر وا نییـه، بـەڵكو وەك چـۆن چـوونه مزگەوتەكــەت لەبــەر خوایــه، دەبــێ هەڵســوكەوتی بــازاڕو كۆمـەڵاتیتو هەڵوێسـتی سیاسییشـت لەبـەر خـوا بـێ و بـەپێی شـەرعی خـوا بـێ، ئەگەرنا نوێژێكی بێ ڕۆح تۆ لـەوە نەگێڕێتـەوە كـه لـه خزمـەتی كـوفردا بـی، هـیچ نییه. خوای بەرز و مەزن ئەو نوێـژەی فـەڕز نەكردووە لەسەر تۆ، بەڵكو نوێـژێكی لەسەر تـۆ فـەرز كـردووە كـه لـه هەرچـی خراپەیـه بتگێڕێتـەوە، ئـەدی ئەگـەر لـه گەورەترین خراپه نەتگێڕێتەوە كه ئەوەیه پشتی ئەهلی كوفر بگریو لەگەڵ ئەهلی

کوفر دابیو ئەوانت خۆش بوێت؟! خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿...إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۗ﴾[1] واتـە: {... بێگومـان نوێـژ مرۆڤـ قەدەغـە دەکات لە (فحشـاء)و لە (منکر) ...}. (فحشـاء): بریتییە لە هـەموو ئـەو شتانەی کە ناقۆڵاو خراپنو بە زمان دەگوترێن. (منکر)یش: بریتییە لە هەموو ئـەو کردەوە خراپانەی کە بە ئەندامەکـان دەکرێن. دیـارە شـتی زۆر خـراپیش ئەوەیـە کە ئینسان دوژمنانی خوا بە دۆست بگرێ، ئەگەر نوێژەکەت لەوەی نەگێڕایـتەوە، مانای وایـە نوێژ نییە، چونکە ئەگەر نوێژ بووایە دەیگێـڕایتەوە.

راسـتیی دووەم: تەنهـا کەسـانێك کـە دروسـت بـێ مسـوڵمانان بـە دۆسـتیان بگرنو پاش خوای بەرز و مەزن پشـتیان پێ ببەستن، بێگومان ئیماندارانن، ئـەوە بە نسـبەت دۆسـتایەتیی گرتـن. ئەوجـار بێینـە سەر مەسـەلەی مەدارکـردن:

ب- مـەدارکـردن (الـمـداراة):

ئەگەر دۆستایەتیی گرتنی مسـوڵمانان تایبەتـە بـە ئـەهلی ئیمانـەوە — وەك پێشـتر باسمـانکرد —، ئـەوە مـەدارکردنو دڵ ڕاگرتنـی خـەڵكو لەگـەڵ ساچاندنیانو گونجـان لەگـەڵیان، گشـتییەو مسـوڵمانانو کـافران دەگرێتـەوە. واتـە: دەبـێ تـەنیا دۆسـتایەتیی مسـوڵمانان بکـەی، بـەڵام دەبـێ مـوداراو گونجاندنو ساچاندن لەگەڵ هەموو کەس هەبێ. شەریعەت نەك هەر ڕێیپێـداوە، بگرە بە پەسندی داناوەو پێویستیشی کردووە کـە مسـوڵمانان — بەتایبـەت لـە بواری کـارو چـالاکیی ئیسـلامیدا— لـە سـنووری شـەرعدا بـە شـێوەیەك لەگـەڵ خەڵکیدا مامەڵەو ڕەفتار بکـەن کـە زەرەرو زیـان دووربخرێتـەوەو بەرژەوەنـدی

---

[1] العنکبوت:٤٥

دابین بكرێ و كاروباری ئیسلام پێشبخرێو گەشەی پێبدرێ، بەپێی ئەو بنچینە شەرعییەی كە دەڵێ: (لِلْوَسَائِلِ حُكْمُ الْمَقَاصِدِ)، واتە: (ئامرازەكان حوكمی ئامانجەكانیان هەیە). ئەگەر تۆ نەتتوانی كۆمەڵگا چاك بكەی بەبێ مودارا لەگەڵدا كردنیان، مودارا كردنەكە پێویستە، وە چاككردنی خەڵكیشو گۆڕینی خەڵكیش بە تەئكید فەرزە، كەواتە: موداراكردنەكەش فەرزە.

هەڵبەتە مەبەستیش لە مودارا ئەوەیە كە تۆ بە شێوەیەك مامەڵە لەگەڵ خەڵكدا بكەی كە زەرەرو زیان دووربخەیتەوەو قازانجو چاكە دەستەبەر بكەیو كاری ئیسلامی بەرەو پێشەوە بەری.

ئینجا لەنێوان دۆستایەتیی گرتن (الموالاة)، كە وەك گوتمان لەگەڵ غەیری ئەهلی ئیماندا دروست نییە، وە مەداركردن (المداراة)دا كە لەگەڵ هەموو كەس بە كافرو مسوڵمانەوە دروستە.

بەڵام بێگومان ئەوە كە مرۆڤی مسوڵمان سیفەتی باشی لە مرۆڤی نامسوڵماندا خۆشبوێ، هیچ ئیشكالی تێدا نییە، بە بەڵگەی ئەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ بە (أَشَجِّ عَبْدِ الْقَيْسِ)ی فەرموو: (إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ الْحِلْمُ وَالأَنَاةُ)[1] واتە: (تۆ دوو سیفەتت تێدان خوا خۆشیدەوێن: هێورییو لەسەرخۆیی)، كە دیارە ئەو كاتە جارێ مسوڵمان نەبووبوو.

ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەریش ﷺ كە پێشتر هێنامان، چاكترین بەڵگەیە لەوبارەیەوە، كە جارێكیان كابرایەكی خراپ مۆڵەت دەخوازێ بچێتە ماڵی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەویش دوای ئەوەی دەزانێ كێیە، دەفەرموێ: (...

---

[1] رواه مسلم: (17)، والترمذي: (2011)، وابن ماجه: (4188).

إِئْذَنُوا لَهُ فَلَبِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ أَوْ إِبْنُ الْعَشِيرَةِ ...)[1] واتە: (مۆڵەتی بدەن با بێ، هەرچەندە خراپترین برای یان کوڕی کەسی هۆزەکەیەتی ...). ئینجا کە دێتە ژوورەوەش، پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێزی دەگرێو قسەی خۆشی لەگەڵ دەکات، بۆیەش دایکمان عائیشە (خوا لێی ڕازی بێ) سەری سوڕماوە، چونکە ئەو وایزانیوە کە هەر کەسێکت بە دڵ خۆش نەویست، دەبێ بە ڕووالەتیش دوژمنایەتییو بوغزی پێشان بدەی، بەڵام پێغەمبەر ﷺ لێی حاڵیی کردووە کە نەخێر، جاری وا هەیە دەبێ تۆ ڕقی خۆت قوت بدەیەوە، هەستی نێو دڵو دەروونی خۆت کپ بکەیتەوە لەپێناو بەرژەوەندییەکی گەورەتردا، کە ئەویش هەر ئیسلام فەرمانی پێکردووە.

کەواتە: جیاوازیی سەرەکیی نێوان دۆستایەتیی گرتن لەگەڵ مەدارکردن، ئەوەیە کە دۆستایەتیی کردن زیاتر پەیوەندیی بە ناخو دەروونەوە هەیە، مودارا کردنیش زیاتر پەیوەندیی بە ڕووالەتەوە هەیە.

هەروەها مەدارکردن (المداراة)و سازشکردن (المداهنة)ش دیسان لێك جیان، چونکە مودارا بریتییە لە قسەی خۆشو ڕووی گەشو ڕێزو حورمەت گرتنی بەرانبەر، بەڵام موداهەنە بریتییە لە سازشکردن و دابەزین لە حەق (التنازل عن الحق)، یان ناهەق کردنە هەقو هەق کردنە ناهەق، بۆ ڕازیکردنی بەرانبەر، ئەوەش بە تەئکید قەدەغەیە، بۆیە دەبێ ئەوەش بزانین کە دیسان مودارا لەگەڵ موداهەنەش لێك جیایە، هەربۆیەش مودارا چەند ڕەواو پەسندە، موداهەنە بە پێچەوانەوە هێندە ناڕەواو ناپەسندە.

---

[1] رواه البخاري: (6054)، ومسلم: (2591).

ئینجا پێویستە ئەو حەقیقەتە باش بزانین کە ئەنجامدانی کارو چالاکیی سیاسیی و کۆمەڵایەتی ئیسلامیی و غەیری ئیسلامییش، بەبێ مودارا ناکرێ، پێغەمبەرانی خواش (علیهم الصلاة والسلام) بەتایبەتی پێغەمبەری گەورەو سەروەریان موحەممەد ﷺ لە هەموو کەس زیاترو چاکتر لە بواری مودارادا سەرکەوتوو بووە، وەك چۆن لە هەموو کەسیش مەبدەئیتر بووە! کەس هەبووە بەقەدەر پێغەمبەر ﷺ مەبدەئیی بووبێ؟ نەخێر. ئەدی کەس هەبووە بەقەدەر ئەو لێبوردە بووبێ، تەنانەت لەگەڵ دوژمنەکانیشیدا؟ هەڵبەتە موداراش بە هەموو کەس ناکرێ، چونکە موداراش دڵێکی گەورەی دەوێ، عەقڵێکی گەورەی دەوێ، ئەخلاقێکی گەورەی دەوێ، ئەوەی چیکڵدانە گچکەو دڵ گچکە بێ، چی لە دڵدابێ یەکسەر هەمووی هەڵدەڕێژێ.

کەواتە: با هیچ کەس وانەزانێ کە مەبدەئیبوون (المبدئية) لەگەڵ مودارا کردندا، پێکەوە دژو ناکۆکن! هەروەها با هیچ کەس گومانی وا نەبێ کە بەدەم خەڵکەوە پێکەنین و رووگەش بوون و قسە خۆش بوون و چاك و چۆنیی گەرم و پێشوازیی و بەخێرهێنان و ڕێزلێنانی خەڵکی نامسوڵمان، یان خەڵکی فاسق و گوناهبار، شتێکی ناشەرعییە و دروست نییە و پێچەوانەی عیززەتی نەفسە! نەخێر لەڕاستیدا وا نییە، بەڵکو ئەو خوایە (جل جلاله) کە فەرمانی پێ کردووین بە موو لە مەبدەئەکانی خۆمان لانەدەین، هەر ئەویش فەرمانی پێ کردووین کە قسەی خۆش لەگەڵ خەڵك بکەین. خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا﴾[1] واتە: (... وە قسەی خۆش لەگەڵ خەڵکی بکەن ...)، هەروەها

---

[1] البقرة: ٨٣

دەفـەرموێ: ﴿... وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾[1]واتـە: (وە چـاکە بکـەن، خـوا چـاکەکارانی خۆشـدەوێ)، وە هـەروەها دەفـەرموێ: ﴿ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱصۡفَحۡۚ ﴾ المائدة، واتە: (... جا لێیان خۆش ببە و چاوپۆشی بکـە ...)، وە پێغەمبـەر ﷺ کـە هاوەڵـە بـەڕێزەکانی دەنێـرێ بـۆ بـانگکردنی خـەڵك، دەفـەرموێ: {بَشِّـرُوا وَلاَ تُنَفِّـرُوا وَيَسِّـرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا}[2] واتـە: (دڵخۆشـکەر بـن‌و سـڵەمێنەرەوە مـەبن، وە ئاسـانکەر بـن‌و زەحمەتخـەر مەبـن). ئەگـەر بتـەوێ خـەڵکی بـانگ بکـەی، نابـێ دووریان بخەیـەوەو بیانسـڵەمێنیەوە، بەڵکو دەبێ سەرنجیان رابکێشی، بە قسـەی خۆش‌و ڕووی خۆش‌و گەش‌و چاکەو ڕێز لێگرتن‌و هاوکاریکردن، بـە نـەرم‌و نیـانی‌و میهرەبانی، ئەگەر بشـتەوێ بیانسـڵەمێنیەوە، دوو قسـەی ڕەق بکـە، کـەس گوێـت بۆ ناگـرێ.

هەروەها بە لای دیکەشیاندا با هیچ کەسیش پێـی وانـەبێ کـە کـافرو مونـافیق‌و موشریك بە دوژمن زانین، دژایەتیکردن (معاداة)یان لەڕووی عەقیدەییـەوە ڕێگـا لـە ئینسانی مسوڵمان‌و کۆمەڵ‌و کۆمەڵگای ئیسلامی دەگرێ کە لە بواری هەڵسـوکەوت (فـي مجال التعـامل)دا لەگەڵیان چاکەکارو دادگەرو خۆشڕەفتار بن! دیارە ئێمە لە ڕووی عەقیدەییەوە ئەوە ئاشکرایە غەیری ئیسلامەمان پێ گومڕایی‌و کـوفرە، بـەڵام ئەوە ڕێمان لێناگرێ کە لەگەڵ خەڵکی نامسوڵماندا خۆشڕەفتارو ئاکارپەسند بـین، بەڵکو دینەکەمان وەك چۆن بەوە فەرمانمان پێ دەکات کـە تـەنها ئیسـلامەمان پـێ ڕاست بێ، بە هەمان شێوە فەرمانیشمان پێ دەکات کە لەگەڵ خەڵکدا قسەی باش بکەین‌و کرداری باش بکەین‌و بە ڕەوشتی جوان لەگەڵیاندا مامەڵە بکەین.

---

[1] البقـرة: ١٩٦

2) رواه البخاري: (69)، ومسلم: (1732)، وأبو داود: (4835).

خوای دادگەرو کاربەجێش (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾[1] واتە: (خوا ڕێتان لێناگرێ کە چاکەکارو بەخشەر بن لەگەڵ کەسانێکدا -کە ئەهلی کوفرن- کە لەبەر دینتان لەگەڵتان ناجەنگنو لە نیشتمانتان وەدەرتان نانێن، بێگومان خوا بەخشەرانی خۆشدەوێن)[2].

جارێکیان (الشعبي) وەڵامی سڵاوی نەسڕانییەك یان جوولەکەیەکی دایەوە، یان سڵاوی لە نەسڕانییەك کرد، گوتی: (وعليكم السلام ورحمة الله) یان (السلام عليكم ورحمة الله)، ئینجا کە لەوبارەوە پرسیاری ڕەخنەگرانەی لێکرا، گوتی: (أَلَيْسَ فِي رَحْمَةِ اللهِ يَعِيش)؟! واتە: (ئەدی بەهۆی بەزەیی خواوە ناژیەت؟!). کە دیارە مەبەستی بارانو ڕزقو ڕۆزیو نیعمەتەکانی خوایە (جل جلالە)، کە بەگشتی مرۆڤەکان لێیان بەهرەمەندن[3].

ئینجا خوای بەرزو مەزن دەربارەی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٧﴾﴾ الأنبياء، واتە: (ئێمە هەر بۆیە تۆمان ناردووە

---

1 الممتحنة: ٨

2) دوایی لە ڕوونکردنەوەی (بنەمای پازدەیەم)دا ڕوونی دەکەینەوە کە (مُقْسِطِين) لێرەدا بە مانای ماڵی خۆ بەخشەرانە، نەك دادگەران.

3) (عن الشَّعبيّ أنه قال لِنَصْرانيّ: وعليْكم السَّلام ورَحمة الله، فقيل له فيه، فقال: أَلَيْس في رَحْمَة الله يَعِيشُ؟) تفسير الفخر الرازي، ج: (10)، ص: (188).

(عن الحسن بن عبدالرحمن قال: رأيت الشعبي يسلم على موسى النصراني فقال: السلام عليكم ورحمة الله! فقيل له في ذلك؟ فقال: أو ليس في رحمة الله؟ لو لم يكن في رحمة الله هلك). حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج: (4)، ص: (314)، المؤلف: أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني.

(رُوِيَ عَنْ الشَّعْبِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِلْيَهُودِيِّ: عَلَيْك السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَقِيلَ لَهُ تَقُولُ لِيَهُودِيّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ؟ فَقَالَ: أَلَيْسَ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ يَعِيشُ؟) المنتقى شرح الموطأ ج: (10)، ص: (330).

تاکو ڕەحمەتو بەزەیی بی بۆ هـەموو جیهانییـان). کەواتـە: ئەوانـەی ئیمانیشـیان پێی نەهێناوە، دیارە پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەوانیش هەر ڕەحمەتە، جا ئایـا ڕەحمـەت بوونەکەی بۆ ئەوان چییە؟ ئەوەیـە کـە ئەوانـەی لـەژێر سـایەی ئیسـلامدا دەژیـن، سەرو ماڵو نەفسو ناموسیان پارێزراو دەبێو ئەوەش ڕەحمـەتە(1).

ئیـدی هیـوادارم بـەم بـڕە توێژینەوەیـە ڕوونبووبێتــەوە کـە جیـاوازیی نێـوان دۆستایەتیی (الـموالاة)و مەدارکردن (الـمداراة) چییەو چۆنە؟ کە یەکەمیان تایبەتە بە ئەهلی ئیمانەوە، دووەمیشیان گشتگیرەو مسوڵمانو کافر دەگرێتەوە.

---

1) ئێمە لە باسی (تەبـاییو پێکەوە ژیان)یشدا کـە یەکێکـە لـە باسـەکانی کتێبـی: (چـەند بابـەتێکی سیاسـیی هاوچەرخ لەبەر ڕۆشنایی عەقڵو وەحی دا)، بە درێژیی باسی ئەم بابەتەمان کردووە.

بنەمـای هەشـتەم

هـەڵپەنەكردن بۆ بەرپرسـیارێتیی و

ئـەرك نەسپاردن بە كەسانی هەڵپـەكەر

بنەمـای هەشـتەم

هەڵپەنەکردن بۆ بەرپرسیارێتیی و ئەرك نەسپاردن بە کەسانی هەڵپەکـەر

هەڵپەنـــەکردن بـــۆ پلـــەوپایەو بەرپرســـیارێتیی و داوانـــەکردنی و سـوورنەبوون لەسـەر تێدامانـەوەی، چـونکە ئـەم ڕەفتارانـە یـان قەدەغـە (حـرام)ن، یـان ناپەسند (مکـروه)ن، وەك ئایەتـەکانی خـوا (جـل جلالـه)و فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ بە ئامـاژە یـان بـە ڕاشـکاویـی (إِشَارَةً أَوْ صَرَاحَةً) دەیگـەیەنن، بۆ وێنـە:

1- خـوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْأَخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَٱلْعَـٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾﴾ القصص، خوای بەرز و مەزن باسـی چـەند شـتێك دەکـات، دوایـی باسـی دواڕۆژ دەکـات، باسـی عاقیبـەتو سەرەنجـام دەکـات، لە سیاقی ئەو ئایەتانـەدا دەفـەرموێ: {ئـا ئـەو مەنزڵـگـای دواڕۆژە (بەهەشت) بۆ ئەو کەسانەی دەگێڕین (دەیکـەین بـە مەنزڵـگـاو شـوێنی تێدا حەوانەوەی کەسـانێك) کە نایانەوێ لەسەر زەوییدا بەرزیی بە ناحـەق پەیدا بکەن، (واتە: باڵادەستیی خۆیـان بـە ناحـەق فـەڕز بکـەن بەسـەر خەڵـکیدا)، وە خراپەکارییشیان لەسەر زەویدا مەبەست نیـە، وە سـەرەنجامی (چاکـیی دنیـاو دواڕۆژ)یـش بۆ پارێزکـارانە} .

پێغەمبەری خواش ﷺ لەوبارەوە فەرمایشـتی زۆرن، بۆ نموونە:

2- {عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ لِي رسُولُ اللهِ ﷺ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ! لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا، وَإِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا ...} رواه البخاري: (7147) واللفظ له، ومسلم: (1652)،

واتە: {لە عەبدوڕڕەحمانی كوڕی سەمورە خوا لێی رازی بێ دەگێڕنەوە، گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی گوتم: ئەی عەبدوڕڕەحمان ! داوای بەرپرسێتیی و سەرپەرشتیارێتیی خەڵك مەكە، چونكە بەرپرسێتیی ئەگەر بە داواكردن و دواكەوتنی خۆتەوە چنگت بكەوێ، ئەوكاتە حەواڵەی ئەو بەرپرسارێتییە دەكرێی, (واتە: خوا یارمەتیت نادا، خۆتو ئیشەكەت)، بەڵام ئەگەر بۆ خۆت داوای نەكەی‌و بەرپرسارێتییت پێ بدرێ، ئەوا هاوكاریی دەكرێی (لەلایەن خوای پەروەردگارو لەلایەن فریشتەكانیەوە)}.

3- (عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَا وَرَجُلَانِ مِنْ بَنِي عَمِّي، فَقَالَ أَحَدُ الرَّجُلَيْنِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِّرْنَا عَلَى بَعْضِ مَا وَلَّاكَ اللَّهُ (جل جلالة)، وَقَالَ الْآخَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، فَقَالَ: إِنَّا وَاللَّهِ لَا نُوَلِّي عَلَى هَذَا الْعَمَلِ أَحَدًا سَأَلَهُ وَلَا أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ) رواه البخاري: 7149، ومسلم: 1733 واللفظ له. واتە: (لە ئەبو مووسای ئەشعەرییەوە دەگێڕنەوە كە دەڵێ: رۆژێك منو دوو لە وەچەی مامم – واتە لە خزمانی پشتی– چووینە خزمەت پێغەمبەر ﷺ، یەكێك لەو دوو نەفەرەی كە لەگەڵمدا بوون گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ لەو ئیشوكارەی كە خوای بەرزو باڵادەست خستوویەتە بەردەستی تۆ – واتە: كاروباری مسوڵمانان –, ئێمەش بكە بە بەرپرس‌و ئیشێك – بەرپرسیارێتییەك– مان پێ بسپێرە، ئەوەی دیكەش دیسان هەر وایگوت، – واتە: داوای بەرپرسیارێتییان كرد –، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: سوێند بە خوا، كەسێك ناكەینە سەرپەرشتیكاری هیچ شتێك كە بۆ خۆی داوای بكات، یان كەسێك سوور بێ لەسەری).

4- (عَنْ أَبِي ذَر قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي؟ قَالَ: فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَر إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا) رواه مسلم: (1825)، واتە: (ئەبو زەڕ

دەگـێڕێتەوە دەڵـێ: ڕۆژێـك گـوتم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا ! ئایـا كـارم پـێ ناسپێری؟ -مەبەستی پێی پلـەوپـایەو بەرپرسـیارێتی بـووە -, دەڵـێ: ئـەویش دەستی لە شانی دام، - دەستی خستە سەر شانم - دوایی فەرمووی: ئەی ئـەبو زەڕ! تـۆ بێهـێزی ئـەو كـارەش سـپاردەیە، وە لـە ڕۆژی دوایيـدا مایـەی شـەرمەزاریی و پەشـێمانییـە، مەگەر كەسێك بـە حـەقی خـۆی وەریـبگرێو ئـەو حەقـەی لەسـەریەتی تێیـدا جێبـەجێی بكـات)، واتـە: دەبـێ بـابـای كـار پـێ سـپێرراو:

یەكـەم: شـایسـتـە بێ،

دووەم: كەمتـەرخـەمیی تێدا نەكـاو حەقی خۆی پێبدا.

ئەگەر ئەو دوو مەرجەی تێدا نەیەنـە دی، ئـەوا بەرپرسـێتییەكەی دەبێتـە مایـەی شەرمەزاریی و پەشێمانیی.

بەڵام لە كاتێكدا مرۆڤـ لە خۆی رابببینێ كە تواناو شـایسـتەیی هەیەو پاڵنەریشـی خزمەتی خەڵـكو پاداشتی خوا (جل جلاله) بێو، قەناعەتیشـی وابێ، كە بـە ڕاكردنـی لە ئەركی بەرپرسـیارێتیی گوناهبـار دەبـێ، ئـەوا لـەو حـاڵەتەدا نـەك هـەر قەدەغـەو ناپەسـند نیـە، بگـرە پەسندیشـەو جـاری وا هـەیە پێویسـتیش دەبـێ، بـەڵام بـە مەرجێـك بەبێ هـەڵپەكردنو سـووربوون لەسەری، بێ، چونكـە:

بۆیـە پێویســتە، یـان لانیكـەم وا باشـە، هەركەسـێك بـە زەقیـی هەڵپـەكردنو سـووربوون لەسـەر بەرپرسـیارێتیی لـێ بینـرا، ئەگـەر شـایسـتەش بـێ كـاری بەرپرسـیارێتیی پێ نەسپێردرێ.

بەڵام كەسـانێك شـایسـتەو لـێهـاتوو بن، پێویسـتە چاویان بۆ بگـێڕرێو داوایـان لـێ بكـرێو كـاریان پێ بسـپێررێ.

ڕوونكـردنەوە

یەكـەم: هەڵوێستی زانایـان لەبارەی ئەم مەسـەلەیەوە:

من سێ وێنەم هێناونەوە، ئەگەرنا زانـایان زۆر قسەیان لـێ كردووە، بـەس مـن سێ قسەی سێ لە زانایانم وەك نـموونە وەرگرتووە:-

أ/ بوخاریی (رەحمەتی خوای لێـبێ) لـە كتێبەكـەی خـۆی (صـحیح البخـاري)دا هەنـدێك لـەو فەرمایشـتانەی ئاماژەمـان پـێ دان، لـەژێر ئـەم ناوونیشـانانەدا هێنـاوەو گوتوویەتی:

1- (بـابٌ: مَنْ لَمْ یَسْأَلِ الإِمَارَةَ أَعَـانَهُ اللهُ عَلَیْـه)، واتە: (باسی ئەوە كە هـەر كەسـێك داوای بەرپرسـێتیی نەكـا، خـوا یارمـەتی دەدا). ئینجـا چـەند فەرموودەیەكی هێنـاون.

2- (بـابٌ: مَـنْ سَـأَلَ الإِمَـارَةَ وُكِـلَ إِلَیْهَـا)، واتـە: (هـەر كەسـێك داوای بەرپرسیارێتیی بكات، حەواڵەی ئەو ئیشـە دەكرێت)، واتە: خوا هاوكـاریی ناكـاتو پشتی ناگرێ.

3- (بـابٌ: مَـا یُكْـرَهُ مِـنَ الْحِـرْصِ عَلَـى الإِمَـارَةِ)، واتـە: (باسـی ئـەوە كـە شتێكی ناپەسندە ئینسان سوور بێ لەسەر بەرپرسێتییو لەسەر ئەمیرایەتیی).

ئەوانە هـەمووی لـە لاپـەڕە (982)دا ئـەو ناوونیشـانانەی هێنـاون، كـە ئێمـە لـەو ناوونیشانانەوە، كە هەندێكیان هـەروەك بڵێـی دەقـی فەرمایشـتەكەی پێغەمبـەرن ﷺ، جگە لە سێهەمیان كە بوخاریی بە شتێكی ناپەسـندی دەزانـێ ئینسان سوور بێ لەسەر بەرپرسێتی.

ب/ موسلیم لە كتێبەكـەی خۆیـدا (صـحیح مسـلم)، هەنـدێك لـەو فەرمایشـتانەی لەژێر ئەم دوو ناوونیشـانانەدا هێناون:

1ـ (بابُ النَّهـي عَنْ طَلَبِ الإمَارَةِ وَالْحِرْصِ عَلَيْهَا)، لاپەڕە (793). واتە: (باسی ڕێگرتن لە داواکردنی بەرپرسێتیی‌و سوور بوون لەسەری). مانـای وایـە لـە هەندێ حاڵاندا بەپێی ڕای موسلیم، داواکردنی بەرپرسێتی قەدەغەیـە.

2ـ (بابُ كَرَاهَـةُ الإمَارَةِ بِغَـيْرِ ضَـرُورَةٍ)، لاپەڕە (794)، واتە: (باسی ئەوە کـە شتێکی ناپەسندە، کە بەبێ ئەوەی پێویست بێ ئینسـان بەرپرسـێتیی لـە ئەستۆ بگرێ). ئـەوە ئەگـەر پێویسـت نـەبێ، بـەڵام ئەگـەر پێویسـت بـێ، دیارە نەك هەر حەرام نییە، بەڵکو ناپەسندیش نییە بـەپێی ڕای موسـلیم، هـەر یەکــە لـە بوخـارییی‌و موسـلیم کـە فەرمایشـــتەکانی پێغەمبـەر ﷺ دێـــنن، ئەگـــەر ئینســـان تەماشـــای ناوونیشـــانەکانیان بکـــات، کـــە فەرمایشتەکانیان لـەژێردا دێـنن، زۆر لـە ئەحکامـەکانی فیقهیشـی دەسـت دەکەون کە دەلالەت لەسەر ئیجتیهادی ئەوان دەکات.

ج/ (یـحیى بن شرف الـدین النـووي) لـە لاپـەڕەکانی (243 – 244)ی (ریـاض الصالحین)دا هەندێك لەو ئایەت‌و فەرمایشتانەی هێناون کـە ئێمـە ئاماژەمـان پێ دان، لـەژێر ناوونیشـانی: (بـابُ النَّهـي عَـنْ سُـؤَالِ الإمَـارَةِ وَإِخْتِيَـارُ تَـرْكِ الْوِلايَـاتِ إِذا لَمْ يَتَعَيَّـنْ عَلَيْـهِ وَلَمْ تَدْعُ حَاجَةٌ إِلَيْهِ)، واتە: (باسی قەدەغەکردنی داواکردنی بەرپرسێتی، وە پەسند بـوونی وازهێنـان لـە بەرپرسـێتیی – واتـە بەدوایـدا نـەڕۆی‌و شـانی خـۆت نەخەیـە ژێـر بـاری بەرپرسـێتیی–، مـادام نەبووبێتە فەرز لەسەری، وە پێویستیش نەکا ئەو ئەرك‌و بەرپرسیارێتییە بـە ئەسـتۆوە بگـرێ). کەواتـە: ئەگـەر لەســەری بـووە فـەرزی عـەین، یـاخود پێویست بوو بیکا، لەو حاڵەتەدا نەك هەر نەهیی لـێ نەکراوە، بـەڵکو پەسـند نییە کە وازیشی لـێ بهێنێ، بەڵکو وا پەسندە کە لـە ئەسـتۆی بگـرێ، بـەڵکو جاری وا هەیە – وەك ئێمە باسمان کرد – فەڕزیش دەبێ.

دووجۆر فەرز هەیە:

فەڕزی کیفـایە (الفـرض الکفـائي): واتـە: شـتێك لەسـەر خـەڵکێك فـەڕزدەبێ بەگشتیو ئەگەر یـەکێکیان، یـان کۆمەڵێکیانبـەو کـارە هەڵسـان، لەسـەر هـەموان لادەچێ، ئەگەرنا هەموویان لەسەر کەمتەرخەمیی تێدا کردنی گوناهـبارن.

زانایان بۆ (فەڕزی کیفایە) ئەوە بە نموونە دێننەوە کـە کەسـێك دەمـرێ نوێـژی لەسـەر بکـرێو بشـۆرێو بشـاردرێتەوە, ئەوانـە فـەڕزی (کیفایـە)ن، بـەڵام فـەڕزی کیفایە زۆر زۆرن.

فەڕزی عەیـن (فرض العـین): ئەوەیە کە لەسەر تاك تاك فەڕز دەبێو دەبـێ هەرکامێکیان لە زاتی خۆیدا پێـی هەڵبسـتێ، وەك: پێـنج نوێـژە فـەڕزەکان. جـا لێرەدا ئیمام نەوەوی دەڵێـت: (إِذَا لَـمْ يَتَعَـيَّنْ عَلَيْـهِ) جـاری وایـە شـتەکە فـەڕزی کیفـایەیە، بەڵام لەسەر کەسێك دەبێتە فـەڕزی عـەین، بـۆ نـموونە: لـە دێیەکدا بـەس مامۆسـتایەکەیان دەتوانـێ وتاریـان بـۆ بـدات و بـەس ئـەو دەتوانـێ پێشنوێژییان بۆ بکات, بەس ئـەو دەزانـێ بـانگ بڵـێ، بێگومـان دەبێتـە فـەڕزی عەین، چونکە ئەو کارانە هەر بەو دەکرێن.

دووەم: هەڵوێسـتی راسـت و دروسـت لەم مەسـەلەیەدا:

پاش ئەوەی شـەرحی ئایەتـەکانو فەرمایشـتەکانم کـردو وتـەی زانایـانم هێنـا, ئینجا لەبەر رۆشنایی ئەو ئایەتو فەرموودانەداو لـە میانـەی قسـەی زانایانـدا، لـە چوار خاڵدا باسەکە دەخەمەڕوو.

1/ هەڵپـەکردن بۆ بەرپرسیارێتیو سووربوون لەسەر تێدامانـەوەی، لـە بنەڕەتـدا قەدەغە یان بە لایەنی کەم ناپەسندە، ئەگەر ئەو کەسـە ناشایسـتە بـێ، ئـەوە

قەدەغەیـە، ئەگـەرنا ناپەسـندە. یـانی كەسـێك داوای بەرپرسـیارێتیی بكـات، ئەگەر ناشایستە بـێو لـە توانایـدا نـەبێ، ئـەوە قەدەغەیـەو گوناهــبار دەبـێ، ئەدی ئەگەر لە توانایدا هەبێ, بێ ئـەوەی كـە هـیچ پاڵنـەرێك هـەبێ چـاك یـان خراپ، وە بێ ئەوەی كە هیچ شتێك پەكی لەسـەر وی كـەوتبێ، هـەر بـۆ خـۆی داوای بكاتو هەڵپەی بۆ بكات؟ ئەوە ناپەسندە.

2/هەرچەندە مرۆڤـ شـایستە بێو پێـی وابێت كارەكە پەكیشی لەسەری كەوتووە، بـەڵام هـەر وا باشـترە كـە هـەتا داوای لــێ نـەكرێ، نـەیكات! ئەگـەر كارەكـە پەكیشی لەسەر وی كەوتووە، بەڵام واباشە – نەمگوتوە فەرزە.

بـەڵام بۆچـی گـوتم وا باشـترە؟ لەبـەر فەرمایشـتـەكەی پێغەمبـەر ﷺ كـە دەفــەرموێ: تــۆ ئەگــەر بــەهۆی داواكردنــی خۆتــەوە كــارت پــێ بســپێردرێ، حەواڵەی كارەكەت دەكرێی، بەڵام ئەگەر بێ ئەوەی بۆ خۆت داوای بكەی پێـت بسپێردرێ، یارمەتی دەدرێی، جا ئەوە باشتر نییە؟ مادام بـەهۆی ئـەوەوە كـە داوای ناكــەی، پێــت دەســپێردرێ، پشــتگیریی خــوای گــەورە (جـل جلالــە)و پشتگیریی فریشتەكان بۆ خۆت دەستەبەر بكەی، بۆچی واناكەی؟! بۆیە مرۆڤـ ئەگەر شایستەش بێ، وا باشە بۆ خۆی داوای بەرپرسێتیی نەكا لە خەڵك.

3/ بەڵام ئەگەر لە شوێنێك بوو كە نەیاندەناسـیو شـارەزای نـەبوون و دەشـیزانی ئیشەكە پەكی لەسەر ئەو كەوتووە, ئەگەر ئەو بەو كارە هەڵنەستێ ئەو خەڵكە لـەو شـوێنە زەرەر دەكـات، ئـەوە لـەو حاڵەتـەدا بـوارو مۆڵـەتی هەیـە، مـادام شایستەبێو بە پێویستی بزانێ و بە شـێوەیەكی جـوان هـەوڵی بـۆ بـدات، وەك یوسف (علیە السلام)، هەڵپەكردنو بەدوادا گەڕانو خۆ ناشـیرین كـردن لەسـەر ئەوەی ئیشی پێ دەسپێرن یان نا، هـەر شـتێكی ناشـیرینە، بـەڵام ئایـا كـەس

هەبووە لەو کاتەدا لە یوسف (علیه السلام) شایستەتر بێ؟ نەخێر، پێغەمبەری خوا بووە. وە ئایا ئەو ئیشە پەکی لەسەر ئەو نەکەوتووە؟ با، چونکە ئەو نەخشە پازدە ساڵییە ئابوورییەی کە یوسف(علیه السلام) داینا،دوای تەعبیری خەونەکەی پادشا، هەر بە خۆی جێبەجێ دەکرا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئایا یوسف (علیه السلام) هەڵپەی بۆ کرد؟ وە کاتێك پادشای میسر لە دوای نارد یەکسەر چوو؟ نەخێر، بەڵکو گوتی: جارێ نایەمە دەرێ: ﴿... ٱرۡجِعۡ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسۡـَٔلۡهُ مَا بَالُ ٱلنِّسۡوَةِ ٱلَّـٰتِي قَطَّعۡنَ أَيۡدِيَهُنَّۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيۡدِهِنَّ عَلِيمٞ ﴿٥٠﴾﴾، یوسف (علیه السلام) بە نوێنەرەکەی پادشای گوت: جارێ بگەڕێوە بۆ لای گەورەو بەرپرسەکەتو لێی بپرسە: ئایا ئەو ئافرەتانەی کە قسەیان لەسەر کردووەو دەستی خۆیان لەو ڕووداوەدا بڕی، بپرسە بزانە مەسەلەکەیان چی بوو؟ مەبەستی ئەوەبوو بڵێ: بوختانیان بۆ من کردووەو بە ناهەق گیراوم، بەس پێی عەیب بوو خەڵکی تۆمەتبار بکات، مەبەستی ئەوە نەبوو کە ئەوانی تێدا تۆمەتبار بکات، مەبەستی ئەوە بوو کە ساحەی خۆی پاك بکاتەوە، چونکە ئەو بیەوێ ڕۆڵ ببینێ، دەبێ پەرێزی پاك بێ، نابێ تۆمەتبار بێ. ئینجا دوای ئەوەی پادشای میسر لێیان دەپرسێ، ئەوانیش بێتاوانیی یوسف دەردەخەن، ئەوجار دووبارە لە دوای دەنێرێتەوە. واتە یوسف (علیه السلام) پەلە ناکات لە هاتنە دەرەوە لە زیندان، تاکو پەرێزی خۆی پاك نەکاتەوە لەلای پادشا, ئەگەرنا هەر پەرێزی پاك بووە.

دوای ئەوە پادشا پێی دەڵێ: ﴿... إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا مَكِينٌ أَمِينٞ﴾[1] واتە: (... ئەمڕۆ تۆ لەلای ئێمە خاوەنی ڕێزو حورمەتو جێگەو ڕێگەیو

[1] یوسف: ٥٤

ئەمینداریشی)، واتە: هیچ نیشانەی پرسیارت لەسەر نییە، {لای ئێمە تۆ کەسێکی متمانەپێکراوی}، ئینجا ئەویش دەڵێ: مادام وایە: ﴿... ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ﴾[1]

4/ لەڕاستیدا نیازو نیەت، ڕۆڵی کاریگەری لە حوکمی ئەم مەسەلەیەدا هەیە، چ شتێك پاڵت پێوەدەنێ؟ چ شتێك هانت دەدا؟ کە ئەو کارەت پێ دەسپێردرێو ئەو ئەرکەت دەخەنە سەر شان، هاندەرت چییە؟ ئەگەر هاندەرو پاڵنەرت ڕەزامەندیی خوای پەروەردگار بێ, ئەوەبێ خزمەت بە دینو ژینی مسوڵمانان بکەی، ئەوە حوکمێکی هەیەو ئەگەر ئامانجیشت شتێکی دیکە بێ، ئەوە شتێکی دیکەیەو حوکمێکی دیکەی هەیە.

جا ئێستا دێمە سەر ئەوە کە بۆچی ئەوەم گوتووە:

أ) نیەت زۆر دەوری هەیە لە گۆڕینی حوکمی داواکردنی بەرپرسیارێتیدا – هەڵبەتە بە شێوەیەکی جوان –، وە سووربوون لەسەریو هەڵپەکردن بۆی، ئەوە لە هەموو حاڵاندا شتێکی خراپەو نیشانەی نیەتو پاڵنەری خراپو ناشەرعییشە!

ب) شایستەییو تواناییش دیسان حوکمەکەی دەگۆڕێ، جارێ مرۆڤ ئەگەر نیەتی باش نەبێ، شایستەش بێ هەر بە کەڵك نایەت، هەیە شایستەیە بۆ کار پێ سپێردران، بەڵام نیەتی ئەوەیە دنیای لە پەنادا بخوا، ئەوە بێگومان گوناهبار دەبێ, یاخود نیەتی باشە، بەڵام شایستە نییەو خۆی نەناسیوە، دیسان لەسەر ئەوەش تووشی گوناه دەبێ کە خۆی نەناسیوە. کەواتە دەبێ: یەکەم: شایستە

---

[1] یوسف: ٥٥

بێ. دووەم: نیەتیشی باش بێ. ئینجا ئەگەر بە شێوەیەكی جوان لە شوێنێك كە نەیناسن، داوای بەرپرسێتی بكات، بڵێ: من دەتوانم ئەو ئیشە بكەمو لەبەر خوا ئامادەم ئەو كارەتان بۆ بكەم، وە لە خۆم رادەبینم، ئەوە بۆی هەیە، بەڵام ئەوە لە شوێنێك كە نەیناسن، بەڵام ئەگەر بیناسن، با خەڵك داوای لێبكا بۆئەوەی فەرمایشتەكەی پێغەمبەر ﷺی بۆ بێتە جێ. ئینجا ئایا بەڵگەمان لەسەر ئەو دوو شتە چییە؟ بەڵگەی نیەت ئەو ئایەتەی خوایە (جل جلالە) كە دەفەرموێ:

﴿تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ ٨٣﴾[1] القصص، واتە: (ئەو مەنزڵگای دوارِۆژە، تەرخان دەكەین بۆ كەسانێك كە بەرزییان ناوێ لەسەر زەوی، وە خراپەكارییشیان ناوێ)، واتە: نیەتو هاندەرو پاڵنەریان ئەوە نییە.

ئینجا لەو فەرمایشتەی پێغەمبەریش ﷺ كە دەفەرموێ: {إِنَّا وَاللَّهِ لا نُوَلِّي عَلَى هَذا الْعَمَلِ أَحَدًا سَأَلَهُ وَلا أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ} ، تۆ وەك ئینسان شتێك بۆ خۆت داوا بكەی‌و سوور بی لەسەری، مانای وایە دیارە مەبەستێكی تایبەتیی‌و (شخصي)ت پێی هەیە، هەروەها تەعبیری: (مَنْ أَرَادَهُ) كە لە ریوایەتێكی دیكەدا هەیە، مانای وایە نیەتی وایە كە ئیشەكەی هەر دەستكەوێ، بە هەر نرخێك بێ‌و بە هەر شێوەیەك بێ!

لەڕووی شایستەییشەوە كە حوكمەكەی دەگۆڕێ، ئەگەر شایستە بێ حوكمێكی هەیەو ئەگەر شایستەش نەبێ حوكمێكی دیكەی هەیە، بەڵگەمان ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەرە ﷺ كە ئەبو زەڕی غیفاریی– خوا لێی رازی بێ– دەڵێت:

---

1) (نەوەویی) ئەم ئایەتەی لە (ریاض الصالحین)ەكەیداو لەژێر سەرباسی: (باب النهي عن سؤال الإمارة واختيار ترك الولايات إذا لم يتعين عليه أو تدعُ حاجة إليه) ص: (243)دا هێناوە.

(يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلا تَسْتَعْمِلُنِي)؟ پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (يَا أَبَا ذَر إِنَّكَ ضَعِيفٌ)، واتە: (ئەی ئەبو زەڕ! بێگومان تۆ بێهێزی).

دیارە تایبەتمەندییەکان (خَصَائِص)ی قیادەی تێدا نەبوون و سیفەتەکانی بەرپرسێتیی تێدا نەبوون، چونکە بەرپرسیارێتیی بۆ خۆی کۆمەڵێك سیفەتی پێویستن، کە ئەگەر ئینسان ئەو سیفەتانەی تێدا نەبن، ئەو کارەی بۆ بەڕێوە ناچێ، بەڵگەشمان لەوبارەیەوە ئەوەیە کە پێغەمبەر ﷺ وا دەفەرموێ.

کەواتە:

کاتێك وەرگرتنی بەرپرسیارێتیی ڕەواو بێ گرێو گۆڵە، کە مرۆڤ نیەتی باش بێو شایستەییو تواناشی هەبێ، نەك بۆخۆی، بە شاهێدیی خەڵك، چونکە شاهێدیی ئینسان بۆ خۆی ڕەوا نییەو دەبێ خەڵك تێت رابیینێ.

بنەمای نۆیەم

پشت بە خوا بەستن و لەسەر پێی خۆ وەستان و پاراستنی سەربەخۆیی لە هەموو ڕوویەکەوە

بنەمـای نـۆیـەم

پشـت بە خوا بەسـتن و لەسـەر پێی خۆ وەستان و پاراستنی سـەربەخـۆیی لە هـەموو ڕوویێکـەوە.

تـەنها پشـت بـە خـوا بەسـتن و لەسـەر پێـی خـۆ وەسـتان لـە ڕووی ئابووریـیـەوەو، پاراسـتنی سـەربەخۆیی فیکریـی و سیاسـیی خـۆو، ڕەدکردنەوەی هەر جۆرە وابەستەییەك، چونکە بەبێ پشت بە خوا بەستن (التَّوَكُّلُ عَلَى الله) و لەسـەر پێـی خـۆ وەسـتان (الإِعْتِمَـادُ عَلَـى الـذَّات) و سەربەخۆیی (إستقلال)ی خۆپاراستن، کۆمەڵی ئیسلامیی ناتوانێ و ڕێـی نادرێ ئامانجە شەرعییەکان بێنێتـەدی، وەك:

1- خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویـەتی: ﴿إِن يَنصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنصُرُكُم مِّن بَعْدِهِ ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾﴾ آل عمران، واتە: (ئەگەر خوا سەرتان بخـا کـەس بەسـەرتاندا زاڵ نابـێ، وە ئەگـەر ئـەو پشـتتان بەربدات، لە دوای وی کێ سەرتان دەخا؟ – واتە: کەس– وە با ئیمانـداران تەنها پشـت بەخوا ببەستن).

2- وە خوای بەرزو مەزن فەرموویـەتی: ﴿وَإِن يُرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾﴾ الأنفـال، بێگومـان دوانـدن (خطـاب) لەگـەڵ پێغەمبەرە ﷺ واتە: (وە ئەگەر بیانەوێ فێڵت لـێ بکەن، ئەوە بێگومان خوا بۆ تۆ بەسە، ئەو تۆی بەهێز کردوە بە یارمەتیو سـەرخستنی خـۆیو بـە ئیمانـدارانیش)، واتە: بەو ئیماندارانەی کە لە خزمەتتـدانو پشـتت دەگرن.

3- وە خوای بەدیهێنـەر (جل جلاله) فەرموویـەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾﴾ الأنفال، واتە: (ئەی پێغەمبـەر! خوا بۆ تۆ بەسە، وە بـۆ ئـەو

بڕوادارانەش کە شوێنت کەوتوون). شایانی باسە ئەم ئایەتە دوو واتای هەیە: واتە پشتیوانیی خوای بەرز و مەزن بۆ تۆ بەسە، وە پشتگیریی ئەو بڕوادارانەش کە شوێنت کەوتوون, یاخود پشتیوانیی خوای بەرز و مەزن بۆ تۆو ئەو بڕوادارانەی کە شوێنت کەوتوون، بەسە, کە زۆر لە توێژەرەوانی قورئان ئەو مانایەی دووەمینیان پێ بەهێزترە.

4- وە فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾﴾ المائدة. واتە: {بێگومان پشتیوانی ئێوە (یاخود سەرپەرشتیارو دۆستی ئێوە) تەنیا خواو پێغەمبەری خوایە، وە (لە دوای خواو پێغەمبەری خوا) دۆستو پشتیوانی ئێوە ئەوانەن کە بڕوایان هێناوە، ئەوانەی نوێژ بەرپا دەکەنو زەکات دەدەنو هەمیشە رکووع دەبەن).

دیارە پشتیوان بوونی خوای بەرز و مەزن بۆ ئیمانداران واتایەکی هەیەو، هی پێغەمبەر ﷺ واتایەکی دیکەی هەیە.

5- وە دەربارەی هاوەڵانی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوا ﷺ، دوای ئەوەی پێشتر چەند سیفەتێکیان لێ هەڵدەدات لە ئایەتەکانی کۆتایی سوورەتی (الفتح)دا، ئینجا ئاوا وەسفیان دەکات: ﴿... ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ...﴿٢٩﴾﴾ الفتح، واتە: (... ئەوە وەسفیانە لە تەوراتدا، وە وەسفیان لە ئینجیلدا وەك درەختێکە کە لق و پۆپ دەردەکات بەملاو بەولادا - پێشێ نەمامە، دوایی لقو پۆپ دەردەکاتو ئەو لق و پۆپە- قەدەکەی بەهێز دەکاتو چڕو پڕ دەبێو، لەسەر ئەو قەدەی خۆی دەوەستێو بەرز هەڵدەچێ ...).

روونكــردنه‌وه‌

یه‌كـه‌م: پشـت به‌خوا به‌سـتن:

وشه‌ی (تَوَكُّـلْ) له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا له‌سه‌ر كێش (وَزْن)ی (تَفَعُّل)ه‌، واته‌: شـتێك بكرێ به‌ زۆر لـه‌خۆ كـردن، یـاخود ده‌رده‌سـه‌ریی (مَشَـقَّة)و زه‌حمـه‌تی بـوێ. وه‌ك ده‌ڵێ: (يَتَجَشَّمُ السَّفَرَ)، واته‌: (خۆی زه‌حمه‌ت ده‌دا تا سه‌فه‌ره‌كه‌ بكات). (تَوَكُّـلْ) له‌سه‌ر ئه‌و كێش (وَزْن)ه‌یه‌، وه‌ مانای (تَوَكُّـلْ) واته‌: وه‌كیل گـرتن, (التَّوَكُّـلُ عَلَـى الله‌)، واته‌: تۆ خوای به‌رز و مه‌زن بكـه‌ی بـه‌ پشـتو پـه‌نای خـۆتو، پشــتی پــێ ببه‌سـتیو، خوای به‌رز و مه‌زن بكه‌ی به‌ وه‌كیلـی خـۆتو، كـاری خـۆت بـه‌ خـوای به‌رز و مه‌زن بسـپێری.

گرنگیی و پێگـه‌ی پشت به‌ خوا به‌ستن له‌ ئیسـلامدا:

أ/ پشــت بــه‌ خــوا به‌ســتن دوای ئیمـــان، گرنگتــرین تایبه‌تمه‌ندیــی (خِصِّیصه‌)ی مسوڵمانانه‌:

له‌ زۆر له‌ ئایه‌ته‌كانی قورئانی بـه‌پێزدا باسـی (تَوَكُّـلْ) كـراوه‌، بـۆ وێنـه‌: لـه‌ سـووره‌تی (الشـورى) لـه‌ ئایـه‌تی (36 – 39)دا خـوای بـه‌رزو مـه‌زن باسـی (سـیفه‌ته‌كانی كۆمــه‌ڵی مســوڵمان ده‌كــات، جــارێ هــه‌ر لــه‌ مه‌ككــه‌ بــوون نه‌چووبوونـه‌ مه‌دینـه‌و نه‌بووبوونه‌ قـه‌واره‌ی سیاسـی، سـیفه‌ته‌كانیان ده‌كـات، ده‌فـــــــه‌رموێ: ﴿فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ

يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾﴾[1] واتـە: (هەرچـی پێتـان دراوە هەمووی رابواردنێکی کەمی ژیانی دنیایـە، وە ئـەوەی لـەلای خوایـە، چـاکترەو دەشمێنێتەوە، بۆ ئەوانەی بڕوایان هێناوەو پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن. وە ئەوانەش کە خۆیان لە گوناهـی گەورەو کـاری ناپەسـندو دزێـو دەپارێــزن، وە کاتێکـیش تووڕە دەبن چاوپۆشـیی دەکەن، وە ئەوانـەش کە بەدەم بـانگی پەروەردگاری خۆیانەوە چوونو نوێژیان بەرپاکردو کـاروباریان لـەنێو خۆیانـدا بە راوێژەو لەو رۆزییەی پێمانداون دەبەخشن، وە ئەوانەش کـە کاتێـك سـتەمو ناحەقییان بەرانبەر دەکرێ، بـەدەنگ دێـنو تۆڵـەی خۆیـان دەکــەنەوە)، وەك دەبینـین لە دوای ئیمــان، باسی پشـت بە خوا بەستن دەکـات.

لەڕاستیدا کەسێك پشت بە خوا دەبەسـتێ، کە باش ئیمانی بە خوای بەرز و مەزن هەبێ، بەو ئەندازەیەی کە ئیمانت بە خوای بەرز و مەزن هەیــە، پشـت بە خوا دەبەستی.

ب/ پشت بە خوا بەستن، مەرجی بە بڕوادار حیساب کرانە:

خـوای بـەرز و مـەزن پشـت بـەخوا بەسـتنی بـە مـەرجی بـە بـڕوادار لـە قەڵەمـدران دانـاوە، وەك لەسـەر زاری یـەعقووب بـابی یوسـف (علیـە السـلام) دەفـــــەرموێ: ﴿إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۖ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُۖ وَعَلَيۡهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُتَوَكِّلُونَ﴾[2] واتە: (حوکم – یانی: بڕیار یاخود بەرنامە دانان، یـان هـەردووکی– تـەنها هـی خوایە، پشتم بەو بەستوە، وە با پشت بەستووان تـەنها پشـت بـەو ببەسـتن)،

---

[1] الشورى: ٣٦ تا ٣٩
[2] يوسف: ٦٧

واتە: ئەوەی کە ئیمانداربێ و بیەوێ پشت بە شتێك ببەستێ، دەبێ تەنها پشت بە خوا ببەستێ.

ج/ پشت بە خوا بەستنیش پێچەوانەی سازکردنی هۆکارەکان نییە:

پشت بەخوا بەستن مانای دەست بەردان نییە لە هۆکارەکان، وە مانای دەست بە خۆدا بەردانەوە نییە، بڵێی: پشتم بە خوا بەستوەو لەسەر گازی پشتێ لێی راکشێی! بۆچی؟ چونکە خوای بەرز و مەزن باسی یەکێك لە بەندە چاکەکانی خۆی دەکات کە (ذوالقرنين)ە، کە هەندێك لە توێژەرەوانی قورئان دەڵێن یەکێکە لە پێغەمبەران عليهم الصلاة والسلام، زۆر مەدحی دەکات، دوایی دەفەرموێ: ﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَءَاتَيۡنَٰهُ مِن كُلِّ شَيۡءٖ سَبَبٗا﴾[1] واتە: (ئێمە دەسەڵاتمان پێدا لە زەویدا وە لە هەموو شتێك هۆکارێکمان بۆ رەخساندبوو ...)، ئەویش بەدوای هۆکارەکان دەکەوت، دوایی چەند جارێك ئەو رستەیە دووبارە دەبێتەوە: ﴿فَأَتۡبَعَ سَبَبًا ٨٥﴾ الكهف، واتە: (بەدوای هۆکارەکان کەوت)، واتە: (ذوالقرنين) بەڵام خوای بێ هاوتا (جل جلاله) بۆمان باس دەکات کە پشتی بە هۆکارەکان دەبەست، واتە: دڵی بە خواوە (جل جلالە) پەیوەست بوو، بەڵام دەستیشی بە هۆکارەکانەوە بەستبوو.

لە فەرموودەیەکدا هاتووە کە: {عن جعفر بن عمرو بن أمية، عن أبيه، قال: قال رجل للنبي ﷺ: أُرْسِلُ نَاقَتِي وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: أَعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ}[2] واتە: (- ڕۆژێك کابرایەکی عەرەبی دەشتەکیی دێت بۆ لای پێغەمبەر ﷺ وشترێکی

---

[1] الكهف: ٨٤

[2] رواه ابن حبان في صحيحه: (731)، وقال شعيب الأرنؤوط: حديث حسن.

پێدەبێ –، پیاوەكە لە پێغەمبەر ﷺی پرسی: – وشترەكەم – بەڕەڵڵا بكەمو پشت بە خوا ببەستم؟ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: بیبەستەوە، ئینجا پشت بە خوا ببەستە).

بەڵێ، بە هۆكارەكان پەیوەست بوونەوە، لەگەڵ پشت بە خوا بەستن، تێكناگیرێن، بەڵكو كەسێك پشتی بە خوا قایم بێ، دەبێ چاكیش بە قسەی خوا بكات، خوای بەرز (جل جلاله) خۆی دەفەرموێ: هۆكارەكان رەچاو بكەن.

دووەم: لەسەر پێی خۆ وەستان (الإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ) لە رووی ئابوورییەوە:

بنچینەیەك هەیە كە زۆر باوە، دەڵێ: (مَنْ لايَمْلِكُ قُوتَـهُ لا يَمْلِكُ قَـرَارَهُ)، واتـە: (هەر كەسێك بژێوی خۆی بەدەست نەبێ، بڕیاری خۆی بەدەست نیە)، بەڕاستی تاڕاددەیەكی زۆر وایە، ئەوە چ بۆ تاك وایە، چ بۆ كۆمەڵ وایە، چ بۆ دەوڵەتیش وایە.

كۆمەڵێكی ئیسلامیی ئەگەر بیەوێ ئامانجەكانی بەدەست بێنێ، دەبێ هەوڵ بدات لەسەر پێی خۆی بوەستێو پشت بە خۆی ببەستێ.

بەتایبەتی لەم رۆژگارەدا پشت بە خۆ بەستن لە رووی ئابوورییەوەو لەسەر پێی خۆ وەستان، یەكجار گرنگە، بۆیەش من ئەو ئایەتەی سوورەتی (فتح)م بۆ هێناوەتەوە، كە خوای پەروەردگار دەربارەی هاوەڵانی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوا ﷺ، دوای ئەوەی پێشتر چەند سیفەتێكیان لێ هەڵدەدات، لە

ئایەتەکانی کۆتـایی سوورەتی (الفتـح)دا[1]، ئینجا ئاوا وەسفیان دەکات: ﴿ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ[2] فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ[3] وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ﴾[4]

خوای بەرز و مەزن وێنە بۆ پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی بەڕێزی دێنێتەوە بە درەختێك کە ڕەگ و ڕیشەکەی بە قووڵایی زەوییدا چۆتە خوارێو لەسەر قەدو بنکی خۆی وەستاوە.

---

1) خـوای پـەروەردگار ﷻ دەفـەرموێ: ﴿مُّحَمَّدٞ رَّسُولُ ٱللَّهِۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗاۖ سِيمَاهُمۡ فِي وُجُوهِهِم مِّنۡ أَثَرِ ٱلسُّجُودِۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلۡكُفَّارَۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنۡهُم مَّغۡفِرَةٗ وَأَجۡرًا عَظِيمَۢا ٢٩﴾ الفـتح، واتـە: (موحەممـەد ڕەوانـەکراوی خوایـە، وە ئەوانەی لەگەڵیدانو شوێنی کەوتوون، بە زەبرو توندوتیـژن بەرانبـەر کـافرانو، دڵ نـەرمو بەسـۆزن لـەنێوان خۆیاندا، دەیانبینی هەردەم لە ڕکووعو سەجدەدان، ئاواتیان بەدەستهێنانی بەخششو ڕەزامەندیی خوایە، لە ڕوخسارياندا نیشانەو شوێنەواری کڕنووش بردن هەیە، ئەوە وەسفیانە لە تەوراتدا، وە وەسفیان لە ئینجیلـدا وەك درەختێکە کە لقو پۆپ دەردەکا بەملاو بەولادا – پێشـێ نەمامـە دوایـی لـقو پـۆپ دەردەکـا ئـەو لـقو پۆپە– قەدەکەی بەهێز دەکاتو چڕو پڕ دەبێو لەسـەر ئـەو قـەدەی خـۆی دەوەسـتێو بـەرز هەڵدەچـێ، – ئەوەندە زوو گەشە دەکات – جوتیارەکان سەرسام دەکـات، – خـوا ئـاوا بـە خێرایـی هـاوەڵانی پێغەمبـەری زیادکرد – تاوەکو ڕقی بێبڕوایانیان پێ هەڵسێنێ، خوا بەڵێنی بەو کەسـانە داوە کـە بڕوایـان هێنـاوەو کـارە چاکەکانیان ئەنجامداوە، بە لێبوردنی تەواوو پاداشتێکی گەورە).

هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ پێغەمبەر ئاوا بوون: پێغەمبەری خوا ﷺ وەك نەمامەکە بووە، ئەوانیش وەك لقو پۆپەکە بوون، ئەویان بەهێز کردووەو ئەویان بەرز کردۆتەوە بەرەو ئاسمانو لقو پۆپی هاویشتوە.

(ئەوانەی لەم ئایەتەدا باسکران سیفەتی بەرزی هاوەڵان بوون، ئەوەیش کە باسکرا وێنەی پاداشتیان بـوو، جا سیفەتی هەر کەسێك وەك سیفەتی ئەوان بێ، ئەوا لە ڕیزی ئەواندا دەبێ).

2) (مَثَـلْ) یانی وەسف، وەسفـو سیفەتی ئەوانە لە تەوراتدا ئاوا باسکراوە.

3) لە تەوراتدا ئاوا وەسفکراون، وە تەوراتی ئێستا ئەوەی تێدا ماوە کە باسـی پێغەمبـەرێك دەکـات – دیـارە ئێسـتا گۆڕیویانـە –، پێغەمبـەرێك دێ بانگەوازەکـەی دنیـا دادەگرێـت، ئەوانـەی کـە لەگەڵیـدان ئـەوە سـیفەتەکانیانە، ئێسـتاش ئەوە لە تەوراتدا هـەیە.

4 الفتح: ﴿ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ

دیاره وەرگرتنی هاوكارییو یارمەتییش بەبێ مەرجو بەرانبەرو بەشێوەیەكی لێزانانە، پێچەوانەی لەسەرپێی خۆ وەستان نییە، بەڵام پێویستە هەمیشە حیسابی ئەوە بكرێ كە كاتێك دێ، دەبڕدرێو كۆتایی پێ دێ!

شایانی باسیشە لەم رۆژگارەدا پشت بەخۆ بەستن لەڕووی ئابوورییەوە یەكجار شتێكی زەحمەتە، بەتایبەت كە لەلایەن ئەمریكاو دەستو پێوەندەكانیەوە سیاسەتێك پەیڕەو دەكرێ، كە پێی دەڵێن سیاسەتی وشككردنی سەرچاوەكان (سِيَاسَةُ تَجْفِيفُ الْمَنَابِعْ)، ئەم سیاسەتە لە دژی تەوژمی ئیسلامییو لەژێر پەردەی (جەنگ لە دژی تیرۆر)دا پەیڕەو دەكرێ.

كە مەبەستیان پێی وشككردنی ئەو سەرچاوانەیە كە هاوكاری ماددیی لایەنە ئیسلامییەكانیان لێوە دەكرێ، كە بێگومان ئەمریكا ستەمێكی گەورەی كردووە لە دامو دەزگا خێرخوازییەكانیش، یانی بە بیانووی دژایەتیی كردنی ئەوانەی كە دژایەتیی ئەمریكا دەكەن، كە ناویشی لێناون تیرۆریست (إرهابي)، لەحاڵێكدا كە بۆ خۆی گەورەترین تیرۆر (إرهاب) پەیڕەو دەكات لەسەر ئاستی دنیا، كەچی لە پەنای ئەوەداو بە بیانووی ئەوەوە زۆر دژایەتیی ئەو دامەزراوەو كۆمەڵە (جمعية) خێرخوازییانە دەكات، كە مزگەوتیان دروست دەكردن، یان رێگەوبانیان دروست دەكردن، یان یارمەتی هەتیوو بێوەژنو لێقەوماوو هەژارو داماوو ئەوانەیان دەدا، ئێستا لە ترسی ئەمریكا، زۆر لە وڵاتانو زۆر لە دەوڵەمەندانو پارەدارانو خێرخوازان ناوێرن هاوكاریی ئەو دامەزراوەو كۆمەڵە خێرخوازییانە بكەن، بۆ ئەوەی تۆمەتبار نەكرێن بەوەی كەوا ئەو پارەیە پاڵپشتی دارایی ئەو خەڵكانەی پێ دەكرێ، كە ئەمریكا خستوونیە خانەی تیرۆرەوە.

بۆیە بەڕاستی لەلایەکەوە مەسەلەی زوهدو سادە ژیان‌و کەم مەسرەفیی، شتێکی حەتمیی‌و پێویستە بۆ هەر لایەنێکی ئیسلامیی‌و، لەلایەکی دیکەشەوە هەبوونی پرۆژەی ئابووریی وەبەرهێنان (إِسْتِثْمَارِي)یش شتێکی پێویستە.

لەڕاستیدا کاری ئیسلامیی‌و پاکسازیی‌و چاکسازیی کردن لە کۆمەڵگادا بە هەژاریی باشتر دەکرێ، بە کەسانی سادە دەکرێ، بە کەسانێك کە بەڕاستی ئاتاج‌و نەدارن، چونکە تۆ تەماشای پێغەمبەران بکە علیهم الصلاة والسلام پەیڕەوو شوێنکەوتووانی پێغەمبەران، بەزۆری لەم جۆرە بوون، چەوسێنراوان (مُستَضعَفِين) بوون، دوژمنەکانیشیان هەمیشە خۆشگوزەرانەکان (مترفين)و دەست بڵاوەکان (مسرفين)و خۆ بەزلگرەکان (مستکبرين)و و ئەوانە بوون، بۆیە بەڕاستی خۆ ڕاهێنان‌و خەڵك ڕاهێنان لەسەر مەسەلەی دنیا بە کەمگریی (زُهْدْ)و ژیانی سادە، زۆر گرنگە لە هەموو ئاستەکاندا، ئەوە یەك.

دوو: گرنگییدان بە پرۆژە ئابوورییەکان، ئەگەر بەشێوەیەکی سادەش بێ، بەڕاستی گرنگە، نابێ هەر چاوەڕێ بکەی لە لایەنێکەوە شتێکت بۆ بێ، با بێ مەرجیش بێ، بەڵام نابێ هەر چاوت لەوە بێ, ئینسان بۆ خۆی دەبێ دەست بجووڵێنێ.

وە پێویستە ئەو ڕاستییەش بزانرێ کە یارمەتی وەرگرتن لە هەرلایەك، دەوڵەت بێ، حیزب بێ، کەسایەتیی بێ، خێرخواز بێ، هەرکەسێك بێ, مادام بەبێ مەرج‌و بەبێ بەرانبەر بێ، پێچەوانە نییە لەگەڵ لەسەر پێی خۆ وەستان‌و پارێزگاریی لە سەربەخۆیی خۆ کردن، مادام ئەو هاوکاریی‌و یارمەتییە لەسەر حیسابی لادانت لە بەرنامەو فیکرو سیاسەتت نەبێ، ئەگەر یارمەتیی بەو شێوەیە هەبێ زۆر ئاساییە، چونکە جاری وا هەیە ئامانجی تۆو ئامانجی ئەو لایەنەی هاوکارییت دەکات، یەك دەگرێتەوە، بۆ نموونە: دوژمنێکی هاوبەشتان هەیە، بەڵام بە مەرجێك لەسەر حیسابی لادانی فیکریی‌و سیاسیی‌و دوورخستنەوەت لە ئامانجە شەرعییەکانت نەبێ.

سێیەم: پاراستنی سەربەخۆیی فیکریی و سیاسی، ڕەتکردنەوەی هەر جۆرە وابەستەییەك:

سەربەخۆیی فیکریی، واتە: تۆ خۆت ئەو بەرنامەیەی کە بۆ خۆت داتناوە، چۆن لە دین تێگەیشتووی، چۆن لە واقیع تێگەیشتووی, دەتەوێ چی بکەیو چۆن بکەی لە رووی فیکرییەوە، وە لە رووی سیاسییەوە، دەتەوێ چۆن حەرەکەت بکەیو بجوولێی، هەلوێستت چییە لەگەڵ ئەو حیزبو خەڵکانەی ئەو دەوروبەرە؟ ئەو سیاسەتە فیکرییو بەرنامە سیاسییەی کە بۆ خۆت داتناوە، دەبێ پارێزگاریی لێبکرێ و، لەژێر هیچ فشارێکدا ئینسان نەهێڵێ لە بنەما سەرەکییەکانی لایبدەن، ئەگەر نا دابەزین لە شتی بچووك زیانی نیە.

وەك پێشتر باسمانکرد، پێغەمبەر ﷺ لە ئاشتەوایی (صُلْح)ی حودەیبییەدا لە هەندێك شتی بچووك تەنازولی کرد، کافرەکان گوتیان: با (رسول الله) نەنووسرێو (بسم الله الرحمن الرحيم) نەنووسرێ، هەرچەندە پێغەمبەر ﷺ ئەو شتانەی لەسەر دڵ قورس بوون، بەڵام لەسەر ئەو بیانوو گرتنانەی کافرەکان ئاشتەواییە کەی تێك نەدایەوە، چونکە شتی بنەڕەتیی نین، وە رازیبوونیشی بە نەنووسرانیان لە ڕێککەوتنامەکەدا، مانای دەستبەرداربوونی نییە لێیان.

ئێمە وەك کۆمەڵی ئیسلامیی لە خوا بەزیاد بێ –وەك باسکردنی نیعمەتی خوا– تا ئێستا لەگەڵ ئەوەی تووشی هەورازو نشێوی زۆر بووین، تووشی گرفتاریی زۆر بووین، بەڵام من وەك ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامیی دەڵێم: تا ئێستا لە خوا بەزیاد بێ لە رووی فیکرییو سیاسییو پاراستنی سەربەخۆیی خۆمانەوە، سوپاس بۆ خوا باشمان هێناوە، سەربەرزانە هێناومانە، هەر پرۆپاگەندەیەکو درۆو دەلەسەیەك کە لەو بارەیەوە دەگوترێت، لەڕاستیدا بچووکترین بەڵگەیان بەدەستەوە نییە، تەنها گومانی خراپو لە پشت پەردەی رەشەوە تەماشاکردنە، بۆیە ئێمە یەقینی خۆمان بە گومانی خەڵکی نادەین.

بەڵام دەبێ ئەوەش باش بزانین: پارێزگاریی لە سەربەخۆیی سیاسیی‌و فیكریی خۆ كردن، شتێكی ئاسان نیەو باجی گەورەی دەوێ، بەڵام هیچ جێگرەوە (بدیل)یشی نیەو، بە هەر نرخێك بووە پێویستە بهێنرێتەدی، وە ئێمە لەو پێناوەدا باجیشمان داوە.

بنەمـــای دەیـــەم

لەسەر بنەمای شایستەیی

ئەرك بە ئەندامان بسپێرین

بنەمـای دەیـەم

لەسەر بنەمای شایستەیی ئەرك بە ئەندامان بسپێرین

ئەركو كار بە خەڵك سپاردن لەسەر بناغەی شایستەیی (الكفاءة) و ڕەچاوكردنی هێزو دەستپاكیی (القوة والأمانة)و پارێزگاریی و زانیاریی (الحفظ والعلم)و خۆڕاگریی و بڕواپتەویی (الصبر واليقين)، وە ڕەچاونەكردنی هیچ مەسەلەیەكی دیكەی وەك: خزمایەتی و ناوچەگەرێتی و ناسیاوێتیی و هاومەشرەبیی و هاوتەمەنیی و ... هتد، وەك:

1- خوای بەرز و مەزن لەسەر زمانی یەكێك لە دوو كچەكانی ئەو پیاوە بەتەمەنەی كە مووسا ﵁ ئاژەڵەكانی بۆ ئاودان، كە زۆر لە توێژەرەوان گوتوویانە (شوعەیب)ە ﵁ - فەرموویەتی: ﴿... يَٰٓأَبَتِ ٱسۡتَـٔۡجِرۡهُۖ إِنَّ خَيۡرَ مَنِ ٱسۡتَـٔۡجَرۡتَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡأَمِينُ ٢٦﴾ القصص، واتە: {... ئەی بابە! بە كرێی بگرە، باشترین كەسێك كە تۆ بە كرێی بگری (بۆ شوانیی) بەهێزی ئەمیندارە}، واتە: مووسا ئەو دوو سیفەتەی هەردووك تێدابوون.

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالە) لەسەر زمانی یوسف ﵁ بە پادشای میسری فەرمووە: ﴿... ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ٥٥﴾ یوسف، واتە: (... من لەسەر عەمبارەكانی زەوی دابنێ، چونكە من پارێزەرو زانام)، بە زاراوەی ئەمڕۆ واتە: بمكە بە وەزیری دارایی و ئابووریی.

3- وە خوای زانا و توانا (جل جلاله) لە سیاقی چەند ئایەتێکدا کە باسی گەلی بەنی ئیسرائیل دەکات، فەرموویەتی: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾ السجدة، واتە: (وە گێڕابوومانن بە پێشەوایانێك کە بە فەرمانی ئێمە ڕێنمایی خەڵکیان دەکرد، لە سۆنگەی ئەوەوە کە خۆیان ڕاگرتو بڕوایەکی پتەویان بە ئایەتەکانی ئێمە هەبوو).

4- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ...﴿٥٨﴾ ﴾ النساء، واتە: (بێگومان خوا فەرمانتان پێدەکات کە سپاردەکان بگەیەننە خەڵکی شایستەی خۆیان ...).

5- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾ الأنفال، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! ناپاکیی لەگەڵ خواو پێغەمبەری خوا مەکەن، وە ناپاکیی لە سپاردەکانتاندا مەکەن، لەکاتێکدا کە دەزانن - ناپاکیی کردن چەند خراپە-).

6- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (مَنِ اسْتَعْمَلَ عَامِلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ مِنْهُمْ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنْهُ وَأَعْلَمُ بِكِتَابِ اللهِ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ ﷺ فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَجَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ) رواه الحاكم في المستدرك: (7023) وصححه، ورواه البيهقي في السنن الكبرى: 20151، عن ابن عباس، واتە: (هەر کەسێك کاروباری مسوڵمانان بە کەسێك بسپێرێ، وە بشزانێ لەنێویاندا کەسێکی لەو شایستەتر هەیە بۆ ئەو کارەو، زاناترە بە کتێبی خواو

سوننەتی پێغەمبەرەکەی، ئەوە خیانەتی لە خواو پێغەمبەری خواو هەموو بڕواداران کردوە).

7- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إِذَا ضُيِّعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ، قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ) رواه البخاري: (6496) عن أبي هريرة، واتە: (هەرکاتێك سپاردە زایە بوو چاوەڕێی قیامەتێ بکە -واتە: قیامەتی ئەو کارە و کۆتایی هاتنی -، - ئەبو هورەیرە خوا لێی ڕازی بێ- گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! زایە بوونی سپاردە چۆنە؟ ئەویش فەرمووی: هەرکات ئیش بە غەیری خەڵکی شایستەی خۆی سپێردرا، چاوەڕێی کۆتایی هاتنی ئەو ئیشە بکە).

چونکە بوونەوەر هەمووی قیامەتێکی هەیە و، هەموو شتێك لە خودی خۆیدا قیامەتێکی هەیە، وەك خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلًا ۖ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُۥ ۖ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾﴾ الأنعام، واتە: (خوا ئەو کەسەیە کە ئێوەی لە قوڕ دروستکردوە، پاشان بۆ هەر دروستکراوێك لە دروستکراوەکانی کاتێکی داناوە کۆتایی تێدا بێ، وە بۆ بوونەوەریش هەمووی کاتێك هەیە کە بە تێکڕایی کۆتایی دێ).

ئینجا دیارە بناغەو شێوازی دانانی بەرپرسانیش، لە هەموو حاڵاندا بریتیە لە ڕاوێژ، چونکە خوا (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ... ﴿٣٨﴾﴾ الشورى، واتە: (... وە کاروباریان لەنێو خۆیاندا بە ڕاوێژە ...)، هەروەها فەرموویەتی: ﴿... وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ... ﴿١٥٩﴾﴾ آل عمران. واتە: (... وە لە کاروبار بەڕێوەبردندا ڕاوێژیان پێ بکە ...).

روونكـــردنەوە

یەكەم: خەسڵەتە بنەڕەتییەكانی بەرپرسیارێتیی:

بۆ بەرپرسیارێتیی لە ئیسلامدا چەند خەسڵەتێكی بنەڕەتیی بە مـەرج گـیراون، بۆ كەسانێك ئەركو بەرپرسیارێتییان پێ دەسپێردرێ، وە بەپێی ئـەوەی ئێمـە لـە ئایەتەكاندا هێنامانن، شەش سیفەتی بنەڕەتیی هەن، پێویستە لە كەسێكدا هـەبن كە ئەركو كاری مسوڵمانانی پێ دەسپێردرێ، ئەو شەش سیفەتەشمان پێشـتر بـە تێروتەسەلی باسكردن، بۆیە لێرەدا بە كورتی باسیان دەكەین.

1، 2/ هێزو دەستپاكیی (الْقُـوَّةُ وَالأَمَـانَة):

وە هێزی پێویست بۆ هەر كارێك بەپێی سروشتی كارەكـە دەگـۆڕێ، بـۆ وێنـە: كاری فیكریـیو زانسـتیی، هێـزی داواكـراو تێیـدا، بریتییـە لـەوە كـە ئـەو ئینسـانە چاوكراوە بێ تێیدا و، زاناو شارەزا بێو ئەهلی فیكـرو رۆشـنبیر بـێ، بـەڵام هێـزی پێویست بۆ كاری سەربازیی ئەوەیە كە ئەو ئینسانە زاناو شارەزا بـێ لـە تـاكتیكی جەنگیی و، لێزانو شەڕزانو ئازا بـێ، وە هـەروەها لـە بـواری ئابوورییـدا سـیفەتی بەمەرج گیراو، ئەوەیە كە لە كەسابەت بزانێو بزانێ ماڵ چۆن پەیدا دەكرێو چۆن سەرف دەكرێ.

3، 4/ پارێزگاریی و شارەزایی:

كە ئەویشمان لە فەرمایشتی یوسف (علیه السلام) وەرگرتوە كە بە پادشای میسـری گـوت: ﴿... ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ﴿٥٥﴾﴾ یوسـف. واتە: بـمكە بە بەرپرسی عەمبـارو خەزێنـەكان لەسـەر زەمینـی میسـر، یـانی:

بمكە بە بەرپرسی دارایی‌و ئابووریی، چونكە من پارێزەرم هەر شتێكم پێ بسپێردرێ دەیپارێزم، وە زاناشم دەزانم چۆن هەڵسوكەوت (تصرف)ی تێدا دەكەم.

5، 6/ خۆڕاگریی‌و بڕواپتەویی (الصبر واليقين):

وەك زانایان گوتوویانە: (بِالصَّبْرِ وَاليَقِين تُنَالُ الإِمَامَةُ فِي الدِّين)، واتە: (بە خۆڕاگریی‌و بڕوا پتەویی پێشەوایەتیی لە دینداریيدا وەدەستدێ)، ئەویشمان لەم ئایەتە وەرگرتوە كە خوای بەرز و مەزن دەربارەی بەنی ئیسرائیل (واتە: پێغەمبەرانی بەنی ئیسرائیل‌و مشوورخۆرانی بەنی ئیسرائیل) دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾﴾ السجدة، كەواتە: بەرپرسێتیی پێویستی بەوە دەكات لەسەر ئەو ئیشە خۆڕاگر بی‌و، پەلەپرووزێی تێدا نەكەی‌و تەنگەتاو نەبی، دڵ گچكەو كەم حەوسەڵە نەبی، وە لەگەڵ ئەوانەی كە لەگەڵتدان، بۆ كردنی ئەو كارە،دەبێ دیسان دڵ گەورە بی‌و لێبوردنت هەبێ، ئارامگرو پشوودرێژ بی، وە دەبێ ئەو ئینسانە خاوەنی یەقین بێ بەو بەرنامەو ڕێبازەی خۆی كە لەسەری دەڕوا، چونكە یەقین بە مانای زانیارییەكی بێگومان دێ‌و، بە مانای ئیمانێكی بێ لەرەلەرو بێ دوو دڵیی‌و بێ دڵ لە دڵدان دێت.

دەتوانین ئەم شەش سیفەتە: بەیەك وشە تەعبیریان لێ بكەین،كە بریتییە لە شایستەیی (الكفاءة)، واتە: خاوەنی ئەو سیفەتانە بێ، كە ئەوانە بنەڕەتییەكانن، ئەو شەش سیفەتانەش هەر كامێكیان دەگونجێ لق‌و پۆپی دیكەیان لێبكەینەوە.

ئەوجار بێجگە لەم شەش خەسڵەتە بنەڕەتییانەش، نابێ هیچ شتێكی دیكە رەچاوبكرێو بە مەرج بگیرێ، بۆ وێنە: خزمایەتیی‌و ناوچەگەرێتیی‌و ناسیاوێتیی‌و دۆستایەتیی‌و هاومەشرەبیی‌و ... هتد، لەبەرچاونەگیرێ، بڵێی: ئەوە فیكری لە فیكری من نزیكە، سروشتی لە سروشتی من نزیكە .

دووەم: بەرپرسیارێتیی‌و كار پێ سپێردران، سپاردە (أمانه)یەو لە ئەسڵدا هی خەڵك‌و كۆمەڵگایە بەگشتی، پێویستە كەسانێك كە دەكرێنە دەمڕاست، چاو وردبكەنەوە بزانن بە كێی دەسپێرن:

هەر ئیش‌و كارێك لە بنەڕەتدا خاوەنەكەی خەڵك‌و كۆمەڵگایە بەگشتی‌و، پێویستە كەسانێك كە دەكرێنە دەمڕاست چاو وردبكەنەوە ئەو ئەمانەت‌و سپاردەیە كە خاوەنە بنەڕەتییەكەی خەڵكە، بە كێ‌ی دەسپێرن، چونكە ئەگەر بێ‌و بە ئەهلی خۆی نەسپێرن، مانای وایە بە ناپاك (خائن) دادەنرێن بەرانبەر بە خوای بەرز و مەزن و بەرانبەر بە پێغەمبەر ﷺو بەرانبەر بە بڕواداران، بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەم ئایەتەیە كە خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّواْ ٱلْأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا﴾[1] بۆیەش دەڵێین: هەر بەرپرسیارێتییەك و هەر كارێك بەگشتی خاوەنەكەی خەڵكە، چونكە خوای بەرز و مەزن دواندن (خطاب) لەگەڵ بڕواداران هەموویاندا دەكات: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ﴾، ئایا ئەو راناوە (كُمْ) كێیە؟ مسوڵمانانن بەگشتی، ﴿أَن تُؤَدُّواْ ٱلْأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا﴾، كەواتە: خوای بەرز و مەزن بەگشتی فەرمان بە كۆمەڵگای مسوڵمان دەكات، كە سپاردەكان بە خەڵكی شایستەی خۆیان بسپێرن، بەڵگەش لەسەر ئەوە كە مەبەست لە (سپاردە) بە

---

[1] النساء: ٥٨

پلەی یەکەم بەرپرسیارێتیی و حوکمڕانییو کاربەدەستێتییە، ئەوەیە کە پێغەمبەر ﷺ لەو فەرمایشتەدا کە بوخاریی دەیگێڕێتەوە دەفەرموێ: {إذا ضُيِّعَتْ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ، قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟} – ئەبو هورەیرە دەڵێ– ئەویش بۆی ڕووندەکاتەوەو دەفەرموێ: (إِذا أُسْنِدَ الْأَمْرُ) لە گێڕانەوە (رواية)یێکی دیکەدا دەفەرموێ (إِذا وُسِّدَ الْأَمْرُ) هەردووکیان یەك مانایان هەیە، هەر کاتێك کار سپێردرا (إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ) بە غەیری خەڵکی شایستەی خۆی، چاوەڕێی قیامەت بکە ، بەڵێ هەر ئیشێك سپێردرا بە خەڵکی ناشایستە, ئیشەکە سەری بە فەتارەت دەچێ، دروستکردنی بینایەك بە کەسێکی ناشیاو بسپێرە، سەقەتی دەکات، یان ئەوەتا دوای ئەوەی کە بەرزی دەکاتەوە دەڕمێ، یان بەکەڵك نایە، هەموو ئیشێك هەروایە، هەر ئیشێك بە غەیری خەڵکی شایستەی خۆی بسپێری، قیامەتی دێ،خوای پەروەردگار (جل جلاله) دواندن (خِطَابْ) لەگەڵ ئیمانداراندا دەکات، دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمۡ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ﴾[1] واتە: ئەو ئەمانەتو سپاردانەی کە هەتانو لەنێوتاندان، ناپاکییان پێ مەکەن، کە دیارە خیانەت تێدا کردنیان ئەوەیە کە بە غەیری خەڵکی شایستەی خۆیان بسپێردرێن.

سێیەم: پاش دیاریکردنی حوکمڕان و کەسی یەکەمی کۆمەڵ و کۆمەڵگای مسوڵمانان، ئەو کەسە و هەر کەسێکی دیکە کە دەسەڵات (صلاحیە)ی دانانی بەرپرس و کاربەدەستانی خوار خۆی هەیە، دەبێ بزانێ کە ئەو ئەرك و کارانە سپاردەن و بە کەسانی شایستەی خۆیانیان بسپێرێ:

[1] الأنفال: ٢٧

وەك ئایـــەتو فـــەرموودەكان بەگشـــتی دەیگەیـــەنن‌و، ئـــەم فەرموودەیـــەی پێغـەمبـەریش ﷺ بەتایبـەت دەیگـەیەنێ، كە دەفەرمـوێ: {مَنِ اسْـتَعْمَلَ عَامِـلاً منَ الْمُسْـلمِينَ وَهُوَ يَعْـلَمُ أَنَّ مِنْهُـمْ أَوْلَـى بِذَلِكَ مِنْـــهُ وَأَعْلَـمُ بِكِتَـابِ اللهِ وَسُـــنَّةِ نَبِيِّـــهِ ﷺ فَـقَدْ خَـانَ اللَّـهَ وَرَسُـولَهُ وَجَمِيـعَ الْمُسْــلِمِينَ)[1] رواه الحـاكم فـــي الـــمستدرك: (7023) وصــححه، ورواه البيهقـــي فـــي الســـنن الكبـــرى: (20151)، عــن ابــن عبــاس، بۆ بەو كەسەی سپاردوە لەكاتێكدا لـەو شــایستەتریش هەیــە؟ بێگومـان یان لەبەر خزمایەتییــە، یان لەبەر ناوچەگەرێتیــە، یــان لەبــەر دۆسـتایەتییە، یــان تەماعێكی تێیدا هەیە، یان ئومێـدێكی دنیـایی پــێ هەیـە، لەبـەر بەرژەوەندییــەكی تایبەتی‌و ناشەرعییە، لەبەر ئەوەیە، یانی كابرا ناچێ خەڵكی شایسـتە هـەبێ‌و بـە خەڵكی ناشایستەی بسپێرێ، مەگـەر لەبـەر مەبەسـتێكی خراپ،هەمیشـە ئامـانجی خراپ لەڕێی ڕێبازو شێوازو ئامڕازی خراپەوە وەدەسـتدێ، وە ئامـانجی چـاك لـە ڕێی شـێوازو ئامڕازو ڕێبازی چاكەوە وەدەستدێ، یـانی بـە زۆریـی وایـە ئینسـان ئامانجی باش بێ بیردەكاتەوە لە ڕێبـازو شـێوازو ئامڕازی باشـیش، بۆ ئەوەی بەو ئامانجـــەی بگـا، وە ئەگـەر ئامـانجی خراپیشـی هـەبێ، بێگومـان بـیر لـە ئـامڕازو ڕێبـازی خراپ دەكاتەوە.

---

1) هەروەها هەر لەو بارەوە ئەم فەرمایشتانەش هەن:

أ/ (عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ: قَالَ أَبُوبَكْرٍ رضي الله عنه حِينَ بَعَثَنِي إِلَى الشَّامِ: يَا يَزِيدُ، إِنَّ لَكَ قَرَابَةً عَسَيْتَ أَنْ تُؤْثِرَهُمْ بِالْإِمَارَةِ وَذَلِكَ أَكْبَرُ مَا أَخَافُ عَلَيْكَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أَحَدًا مُحَابَاةً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا حَتَّى يُدْخِلَهُ جَهَنَّمَ وَمَنْ أَعْطَى أَحَدًا حِمَى اللَّهِ فَقَدْ انْتَهَكَ فِي حِمَى اللَّهِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ أَوْ قَالَ تَبَرَّأَتْ مِنْهُ ذِمَّةُ اللَّهِ عز وجل) رواه أحمد: (21)، والحاكم في المستدرك (7024)، وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، وقال شعيب الأرنؤوط: ضعيف.

ب- {عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عز وجل مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَرَادَ بِهِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ فَإِنْ نَسِيَ ذَكَّرَهُ وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ) رواه أحمد: (24414) (24918)، والطبراني في المعجم الأوسط: (4240)، وقال شعيب الأرنؤوط: صحيح وهذا إسناد ضعيف.

چـوارەم: بناغــە و شـێوازی دانــانی بەرپرســانی گــەورە و بچــووك بریتییە لە راوێــژ:

تاكـە شـێوازێك ئێمـە بەدەسـتمانەوە بـێ بـۆ دانــانی بەرپرسـان، چ بەرپرسـی گەورە چ بەرپرسی بچووك،چ بەرپرسی یەكەم،جا نـاوی لــێ دەنێـی خەلیفـە،ناوی لـێ دەنـێی سـەرۆك كۆمار،سـەرۆك وەزیـران ، چ ئـەوانی خـوارتر، ئـەوە بناغـەی دانانی بەرپرسـان بریتییە لە راوێـژ، بە بەڵگـەی فەرمایشـتی خـوای بـەرز و مـەزن كە دەفەرموێ: ﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ...﴾ [1] الشورى. (أمر) لە زمانی عەرەبیـدا دەڵێ: (الحالُ والشَّأْن)، واتە: (ئیشوكار)، وە لە بەكارهێنانی قورئان دا (أمر) زیاتر بـۆ شـتی سیاسـیی‌و كۆمەڵایــەتیی بــەكاردێت. ﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ واتــە: (كاروبــــاری ســــیاسیی‌و كۆمەڵایـــەتییان بـــە راوێژە)،هـــــەروەها دەفـەرموێ:﴿...وَشَاوِرْهُمْ فِي ٱلْأَمْرِ﴾[2] خـوای بـەرز و مـەزن بـە پێغەمبـەر ﷺ دەفــەرموێ: (راوێــژیان پــێ بكــە لــە كاروبــاردا)، واتــە: كاروبــاری سیاسـیی‌و كۆمەڵایـەتیی‌و هـەر ئیشـێك كـە دێتـە رێیـان، وەك: مەسـەلەی جـەنگ‌و ئاشـتی. كەواتە: ئێمە بـە دەقـی ئایـەتی خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه)، ئایـەتی ژمـارە (38)ی سـوورەتی (الشـورى)و ئایـەتی ژمـارە (159)ی سـوورەتی (آل عمـران) بناغـەو تاكـە شـێوازی دانرانـی بەرپرسـان‌و دیاریكردنیانمـان بـۆ دیـاریكراوە، كـە بریتییە لە راوێژ، ئینجا ئایا بەدیلی راوێـژ چییــە؟ یـان دەبـێ یـەكێك خـۆی فـەڕز بكات، یان دەبێ میراتیی بێ، لە بابەوە بۆ كوڕو لە كوڕەوە بـۆ نـەوە، یـان دەبـێ كێ دەسەڵاتی هەبوو خۆی فەڕز بكات، وەك بەداخـەوە هەنـدێك لـە زانایـان لەبـەر

---

[1] الشورى: ٣٨
[2] آل عمران: ١٥٩

ڕۆشنایی واقیعی ئیستیبدادییانەو واقیعی زۆرە ملێیانەی کە بەسەر مسوڵمانانیدا فەرزکراوە، بنچینەیەکیان داناوە کە زۆر هەڵەیەو پێچەوانەی دەقەکانی قورئان‌و سوننەتە، بنچینەکەش ئەوەیە کە دەڵێ: (مَنِ اشْتَدَّتْ وَطْأَتُهُ وَجَبَتْ طَاعَتُهُ)، واتە: (هەر کەسێك دەسەڵاتی زیاتر بوو، پێویستە بەقسەی بکرێ).

بەڵام لەڕاستیدا ئەو دینی ئیسلامەی کە پێغەمبەر ﷺ هێناویەتی، ئەگەر لە حەقیقەتی خۆی لانەدرابێ‌و (تحريف) نەکرابێ، دینی خوای بەرز و مەزن ، شەریعەتەکانی خوای بەرز و مەزن ، هەمیشە دژی ستەمکاران بوون‌و، لە خزمەت بەشخوراوو ستەملێکراواندا بوون، تەماشای هەموو ئایەتەکانی خوای بەرز و مەزن بکە، هەر وای دەبینی هەموو شوێنکەوتوانی پێغەمبەران عليهم الصلاة والسلام ؟ خەڵکی بێ دەسەڵاتن، کە زۆردارەکان پێیان گوتوون: سووك‌و نزمەکانمان (أَرَاذِلُنَا)، چەوسێنراوان (مُسْتَضْعَفِينْ)و بەشخوراوەکان بوون، ئەدی دوژمنانی پێغەمبەران عليهم الصلاة والسلام کێن؟ خۆشگوزەرانەکان (مترفين)و زێدەڕۆیی کەران (مسرفين)و خۆ بە زلگرەکان (مستكبرين) بوون.

بنەمـای یـازدەیـەم

پەیڕەوکردنی سیسـتەمی دامەزراوەیی و دابەشـکردنی ئـەرکەکـان بەگوێـرەی پسـپۆڕیی و کارامـەیی

بنه‌مـای یازده‌یـه‌م

په‌یڕه‌وكردنی سیستـه‌می دامه‌زراوه‌یی و دابه‌شكردنی ئه‌ركه‌كان به‌گوێره‌ی پسپۆڕیی و كـارامـه‌یـی.

كاروبـار بـه‌ڕێوه‌بردن بـه‌پێی سیسـتـه‌می دامـه‌زراوه‌كان (نظـام المؤسسات)و دابه‌شكردنی ئه‌رك‌و كاره‌كـان به‌سه‌ر تاكه‌كاندا، بـه‌گوێره‌ی لێهـاتوویی‌و پسـپۆڕیی‌و شـاره‌زایی‌و، ده‌سـتتێوه‌رنه‌دانی هـیچ كـه‌س‌و ئۆرگـانێك لـه‌ كاروبـاری ئـه‌وی دیكـه‌، مه‌گـه‌ر له‌سـه‌ر بنچینـه‌ی هاوكارییكردنی یه‌كدی، وه‌ك:

1- خوای بـه‌رزو مـه‌زن فه‌رموویـه‌تی: ﴿ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ ﴾ الإسـراء، واتـه‌: {بڵـێ: هه‌ركه‌سـه‌ بـه‌پێی سروشـتی خۆی (یان به‌پێی خۆی) كـارده‌كـات، په‌روه‌ردگارتان زاناتره‌ بـه‌وه‌ی كـه‌ ڕێـی راسـتتـری گرتوه‌}.

2- هه‌روه‌ها خوای بـه‌رز و مـه‌زن فه‌رموویـه‌تی: ﴿... وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢﴾ ﴾ الـمائدة. واتـه‌: (وه‌ هاوكـاریی یه‌كـدی بكـه‌ن له‌سـه‌ر چـاكه‌كاریی و پارێزكـاریی، وه‌ هاوكاریی یه‌كدی مه‌كه‌ن له‌سه‌ر گوناح‌و ده‌ستدرێژیی، وه‌ پارێز له‌ خـوا بكـه‌ن، بێگومان خوا سزای توندە).

3- پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رموویه‌تی: (أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ، وَأَشَدُّهُمْ فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ، وَأَصْدَقُهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ، وَأَقْضَاهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَأَقْرَؤُهُمْ

لِكِتَابِ اللَّهِ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، وَأَعْلَمُهُمْ بِالْحَلالِ وَالْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأَفْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، أَلا وَإِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ أَمِيناً وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ) رواه ابن ماجه: (154)، وقال الألباني: صحيح. واتە: (بە بەزەییترینی ئۆممەتم بەرانبەر بە ئۆممەتم ئەبوبەکرە، وە بەهێزترینیان لە دینی خوادا عومەرە، وە بەشەرمترینیان عوسمانە، وە شارەزاترینیان لە دادوەرییدا عەلی یە، وە کەسێك کە لە هەمووان باشتر قورئان دەخوێنێ ئوبەی کوڕی کەعبە، وە زاناترینیان بە حەڵاڵو حەڕام موعازی کوڕی جەبەلە، وە شارەزاترینیان لە میراتدا زەیدی کوڕی سابیتە، وە هەر پێغەمبەرێك ئەمینداریکی هەیەو ئەمینداری ئەم ئۆممەتە ئەبو عوبەیدەی کوڕی جەڕڕاحە)، خوا لە هەموویان رازی بێ.

4- هەروەها: (عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُنَزِّلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ) أورده مسلم في مقدمة صحيحه. واتە: (لە عائیشەوە خوا لێی رازی بێت دەگێڕنەوە کە گوتوویەتی: پێغەمبەری خوا فەرمانی پێکردین کە خەڵکی لە شوێنو پلەی خۆیاندا دابنێین).

ڕوونکردنەوە

یەکەم: کاروبار بەڕێوەبردن بەپێی سیستەمی دامەزراوەیی:

دیارە دەبێت هەر کارە، ئۆرگانو دامەزراوە (مؤسسة)یەکی تایبەتی خۆی هەبێ، نەك هەموو ئیشو کارەکان وەك چێشتی مجێور تێکەڵو پێکەڵ بکرێن، بۆ وێنە: کاری رێکخستن دامەزراوەی خۆی هەبێ، راگەیاندن بە هەمان شێوە، بانگەوازو پەروەردە، کۆمەڵایەتیی، پەیوەندییەکان، هەروەها هەموو

توێژەكانیدیكەش وەك: ئەندازیاران، قوتابیـان، ئافرەتـان، وەرزشـوانان ... هتـد، چـونكە بەمشـێوەیە هەركەسـە باشـتر لـە كاروبـاری خۆیـدا سـەر راسـتو شـارەزا دەبێو پێیدا قووڵ دەبێتەوەو گەشەی پێ دەدات.

دیارە لەم رۆژگارەشـدا مرۆڤـ لـە بـواری دنیـادارییو ئیدارییـدا زۆر بـەرەوپێش چووەو، زانست لقو پـۆپی زۆری هاویشـتوەو، ناگونجـێ مرۆڤـ لـە هـەموو شـتێك شارەزاو كارامەبێ، وە ناشگونجێ ئیشو كارەكان تێكـەڵو ئاوێتـە بـن، بـۆ وێنـە: وەختی خۆی مەشهوور بووە كە گوتوویانە مەلای دوازدە عیلم، كـە دوازدە جـۆرە زانست هەبوون، هەر كەسێك ئـەو زانسـتانەی زانیـوە، وەك بڵـێی بۆتـە زانایـەكی مەوسووعیی، یانی لە هەموو رووێكەوە شارەزابووە، دیارە ئەو كاتـە زانسـت كـەم بووەو لقو پـۆپی زۆری لێنەبۆتـەوە، بـەڵام ئێسـتا هـەر لـە زانسـتێك پـەنجا لقـی دیكەی لێبۆتەوەو، رۆژ بۆ رۆژیش زانیاری لقو پۆپی دیكـەی لـێ دەبێتەوە.

دووەم: دابەشـكردنی كارەكـان بەسـەر تاكەكانـدا بـەگوێرەی لێهـاتوویی و پسـپۆڕیی و شـارەزاییـیـان :

ئەمیش دیـارە شـتێكی مـەنتیقییو ئاشـكرایە، چـونكە وەك عـەلی كـوڕی ئـەبو تالیـب –خـوا لــێی رازی بـێ– گوتوویـەتی: (قِیمَـةُ الـمَرْءِ مـا یُحْسِـنُهُ)[1] واتـە: (نرخی مرۆڤ لەوەدایە كە بە باشیی دەیزانێ)، هـەر بەڕاسـتی وایـە، پیـاوێكی زۆر چـاك بێنــە شــتێكی پــێ بســپێرە هــی خــۆی نــەبێ، تێیــدا ســەركەوتوو نابــێو كەسـایەتیی پـێی دەشـكێ، بـەڵام وەرە ئیشـێكی پـێ بسـپێرە، كـە ئـەو تێیـدا سەركەوتوە، دەبینی تێیدا سەركەوتوو دەبێو پێی بەرزدەبێتـەوە، ئیشـێكی پـێ بسپێرە بە چاكیی ئەنجامی بدات جـاری وا هەیـە ئیشـەكە لـە خۆشـی بچووكترە،

[1] تاج العروس من جواهر القاموس، ج: (34)، ص: (232).

مەرج نییە لە خۆی گەورەتر بێ، بەلاَم تێیدا سەركەوتوو نابێ، چونكە تێیدا شارەزاو پسپۆڕ نییە، بۆیە بەڕاستی ئیش سپاردن بە خەڵك بەپێی پسپۆڕیی‌و شارەزایی زۆر گرنگە، كوردەواریی خۆشمان كە دەڵێن: (نان بۆ نانەواو گۆشت بۆ قەساب)، ئەوانیش زانیویانە چیی دەڵێن،ئینجا بێگومان هەر كەسێك كە خوای بەرز و مەزن دروستی كردووە، بە كەڵكی كارێك هەر دێ، خوای بەرز و مەزن هیچ كەسێكی دروست نەكردووە، بەكەڵكی هیچ شتێك نەیەت ، گرنگ ئەوەیە هەر كەسە ئەو ئیشەی پێ بسپێردرێ كە بۆی دەستدەدا.

سەركردایەتیی دەبێ چاو وردبكاتەوەو چاو بگێڕێ‌و تواناو ئامادەیی (إستعداد)ەكانی خەڵكی خۆی بزانێ، وە هەر كەسە كارێكی پێ بسپێرێ كە چاك دەتوانێ ئەنجامی بداتو تێیدا سەركەوتوو دەبێ، خوای پەروەردگار (جل جلاله) كە دەفەرموێ: ﴿ قُلۡ كُلّٞ يَعۡمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ ...﴿٨٤﴾﴾. توێژەرەوانی قورئان وشەی: (شَاكِلَتِهِۦ) بە زۆر شێوە مانایان لێداوەتەوە، هەندێكیان گوتوویانە: (عَلَى طَرِيقَتِهِ)، هەندێك گوتوویانە: (عَلَى سَجِيَّتِهِ)، هەندێكیدیكەیان گوتویانە: (عَلَى نَاحِيَتِهِ)، وە (رَاغِبُ الأَصْفَهَانِي) لەبارەی وشەی (شَاكِلَة)وە گوتوویەتی: (أَيْ عَلَى سَجِيَّتِهِ الَّتِي قَيَّدَتْهُ، وَذَلِكَ أَنَّ سُلْطَانَ السَّجِيَّةِ عَلَى الْإِنْسَانِ قَاهِرٌ حَسْبَمَا بَيَّنْتُ فِي الذَّرِيعَةِ إِلَى مَكَارِمِ الشَّرِيعَةِ، وَهَذَا كَمَا قَالَ ﷺ: كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ[1]) مفردات ألفاظ القرآن، ص: (462، 463)، راغیبی ئەسفەهانیی وشەی (شَاكِلَة) بە (سَجِيَّة) لێكدەداتەوە، (سَجِيَّة) واتە: سروشت (فِطْرَة)، دەڵێ: {هەر كەسە بە شێوەیەك رەفتار دەكاتو هەڵسوكەوت دەكات بەپێی ئەو سروشتەی كە بەستوویەتیەوە،

1) عن عمران قال: قلت: يا رسول الله، فِيمَ يَعْمَلُ العَامِلُون؟ قَالَ: (كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ)، رواه البخاري: (7551).

(یـانی: هــەر كەسـێك خــوای بــەرز و مــەزن سروشــتێكی پێـداوە، (سَجِــيَّة)و (طَبِيعَــة)ێكـی پێـداوە، وە ئــەو سروشــتو (سَــجِيَّة) ســنوورێك بـۆ ئـەو مرۆڤـە دیاردەكات،وە ئەمەش وەك پێغەمبـەر ﷺ دەفەرموێ: هەركەسە ئاسـان دەكرێ بۆ ئەوەی كە بۆی دروستكراوە[1]، وەك لە صەحیحی بوخارییدا هاتووە}.

سێیەم: دەستوەرنەدانە كاری یەكدی، مەگەر بەشێوەی هاوكاریی:

بەڕاسـتی ئـەمیش عـەقڵو مـەنتیق دەیخـوازنو، زۆر گرنگـە كـە ئۆرگانـەكانو دامەزراوەی نووسـینگەكانو مەڵبەنـدەكانو دەزگایـەكان، دەسـتوەرنەدەنە كـاری یەكدی، كوردەواریی خۆمان لەوبارەوە پەندێكیان دانـاوە دەڵـێ: (فـلان كـەس لـە هەموو دیزان دەبێتە ئەسـكوێ)[2]. پێغەمبـەریش ﷺ فەرموویـەتی: {مِـنْ حُسْـنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُـهُ مَا لاَ يَعْنِيهِ}[3] واتە: (لە چاك مسوڵمانەتیی ئینسان ئەوەیە كـە شتێك پەیوەندیی پێوەی نییە، وازی لـێ بهێنێ)، واتە: خـۆی تـێ هەڵنـەقورتێنێ، بەڕاسـتی خـۆ لـە ئـیشو كـاری خەڵكـەوە هەڵقورتانـدن شـتێكی خراپـە، جـا خـۆ تێهەڵنەقورتاندنو دەستوەرنەدانە كاری یەكدی، زۆر گرنگـە، بـۆ ئـەوەی كـە ئـەو كەسە ئیشەكەی لـێ تێكنەچێ، بەهۆی ئەوەوە كە هەركەسێك هاتو لــێی ببێتـە كاررزانو وەستا.

دەڵێن كابرایەكی هەبووە، گوتوویانە: بەڵگەت چییە لەسەر بوونی خوای بەرز و مەزن ؟ گوتوویەتی: بەڵگەم ئاشی مام ئاودەلییـە[4]، چونكە تا مام ئاودەل خـۆی

---

1) واتە: هەر كەسێك جۆرە ئیشێك دەكا، د ڵی بەرەو شتێك وەردەچەرخێ، كە لەگەڵیدا دەگونجێ.

2 ئەسكوێ یانی كەوچكی گەورە، كاتی خۆی هەبووە، بە كەوچكی داریان گوتوە.

3 رواه الترمذي: (2317)، وابن ماجه: (3976)، وقال الألباني: صحيح.

4) مام ئاودەلێك هەبووە ئاشـێكی هەبووە.

مـابوو ئاشـەکەی جـوان دەگـەڕا، بـەڵام لەگـەڵ وەفـاتی کـردو کەوتـە دەسـت کوڕەکانی، هەر یەکەیان خۆی لـێ کردە وەستاو، ئاشـەکە تێکچـوو، واتـە: خـوای بەرزو مەزنیش هەیەو تەنهایەو بوونەوەر یەك وەسـتای هەیـە، یـەك مشـوورخۆری هەیە، بۆیە وەك کاتژمێر دەگەڕێو کەموکووڕیی تێدا نییە، جا ڕاستە هـەر ئیشـێك بێ سەر بوو، یان سەری زۆر بوون، تێکدەچێ.

بەڵام ئەوە ڕێگا ناگرێ لەوە کە ئۆرگانەکانو خەڵکە مشوورخۆرەکان هاوکاریی یەکدی بکەن، بێگومان بەشێوەی هاوکاریی حوکمەکەی جیاوازەو ناشبێتەهۆی بێ سـەروبەرەییو نـاڕێکوپێکیی، مـرۆڤ جـاری وا هەیـە ئیشـێکی لەبەردەسـت دەچەقێو بە تەنیا خۆی پـێی هەڵناسووڕێ، قـەیناکات ئـەوانی دیکـە هاوکـاریی بکـەن، کـە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ ...﴾[1] واتە: (...وە هاوکاریی یەکدی بکـەن

---

[1] المائدة: ٢

بنەمـــای دوازدەیەم

کۆمەڵی ئیســلامی بەشێکە لە مســـوڵمانان و هۆکارێکە بۆ خزمەتی ئیســلام و مســـوڵمانان، هـــەق و راســـتیی لەســـەر تاپۆ نەکـراوە

بنەمـای دوازدەیـەم

بێئاگـانەبوون لـەو راسـتییـە كـە: كۆمـەڵی ئیسـلامی كۆمەڵێكـە لە مسـوڵمانان و ئامرازێكـە بۆ خزمەتی ئیسـلام و مسوڵمانان، هـەق و راسـتیی لەسەر تاپۆ نەكـراوە.

كۆمـەڵی ئیسـلامیی خـۆی بـە كۆمەڵـێك لـە مسـوڵمانانو هۆكـار (وسـیلە)ێك بـۆ خزمـەتی ئیسـلامو مسـوڵمانان دادەنـێو، خـودی خـۆی ئامانج نیە، نە پێی وایە مسوڵمانانی تێدا كورت هەڵهاتوونو، نە پێشـی وایە حەقو راستیی لەسەر تاپۆكـراوە، چاكییو خراپیشی پەیوەستە بە راددەی دینداریی و پابەندیـی بە شـەریعەتی خوا وە، یان لـێ لادانی، بەڵام دەبێ لەو راستییەش دڵنیابین كە پابەندیی راست و دروست بە شەریعەتی خواوە بەبێ:

أ- چـاك لێتێگەیشـتنی شـەریعەت "قورئـان و سـوننەت" و پێـدا قووڵبوونەوەی.

ب- راسـت خوێندنـەوەی واقیـع و بـاش پـێ ئاشـنابوونیو تێـدا بەرچاوڕوون بوونی، دەستەبەر نابێ، وەك:

1- خوای بەخشندەو بە بـەزەیی (جل جلالە) فەرموویـەتی: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾﴾ فصـلت، واتـە: (وە قسـەی كـێ لـە قسـەی كەسێك چاكتـرە كـە بـەرەو لای خـوا بانگـەواز دەكـاتو، كردەوەی باش ئەنجام دەداتو دەڵـێ: من لە مسـوڵمانـانـم)؟

2- هەروەهـا خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾﴾ آل عمـران،

واتـه: {وه بـا لـه‌نێو ئێــوه‌دا كۆمه‌ڵــێك هــه‌بن (یـاخود ئێـوه كۆمه‌ڵــێك بـن)، بانگه‌واز ده‌كه‌ن بۆ لای چاكه‌و فـه‌رمان بـه هه‌رچـی شـتی په‌سـنده ده‌كـه‌ن‌و ، رێگریی له هه‌رچی شتی ناپه‌سـنده ده‌كه‌ن، هه‌ر ئه‌وانه‌ش سـه‌رفرازن} .

3- هه‌روه‌ها خوای بـه‌رز و مـه‌زن فه‌رموویـه‌تی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢﴾ المـــــائدة، واته: (... وه هاوكـاریی یه‌كـدی بكــه‌ن له‌سـه‌ر چاكـه‌كاریی و پارێزكـاریی، وه هاوكاریی یه‌كدی مه‌كه‌ن له‌سه‌ر گوناهـ و ده‌سـتدرێژیی، وه پــارێز لـه خـوا بكـه‌ن، بێگـومان خوا تۆڵــه‌ی تونده).

4- هه‌روه‌ها خـوای بـه‌رز و مـه‌زن فه‌رموویـه‌تی: ﴿كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِۗ ...١١٠﴾ آل عمـران. واتــه: (ئێـوه باشــترین كۆمــه‌ڵن كــه ده‌رهێنــراون‌و په‌یـداكراون بـۆ مرۆڤایه‌تیی، فه‌رمان به شته په‌سنده‌كان ده‌كـه‌ن‌و رێ لـه شـته ناپه‌سـنده‌كان ده‌گرن، وه ئیمـان به خـوا دێنــن ...).

5- هه‌روه‌ها خـوای بـه‌رز و مـه‌زن فه‌رموویـه‌تی: ﴿قُلۡ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ١٠٨﴾ یوسف، واته: ﴿بڵــێ: ئه‌مه‌یــه رێبــازی مــن كــه له‌بــه‌ر رۆشــنایی‌و شــاره‌زایی داو بــه به‌رچاوڕوونییه‌وه بانگه‌وازی خه‌ڵك ده‌كه‌م بـۆ لای خـوا، خــۆم و ئه‌وانـه‌ش كـه شوێنم كه‌وتوون، وه پاكیی بۆ خوا (كـه خـه‌ڵكی بـۆ لای غـه‌یری ئـه‌و یـان بـه نه‌شاره‌زایی بانگ بكه‌م) وه من له هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ران نیم﴾.

روونكـــردنەوە

یـەك: كۆمەڵبوونی مسوڵمانانو هاوكاریی پێكەوەكردنیان، بۆ بانگـەوازو فەرمان بە چاكەو رێگـریی لە خراپە، فەڕزە:

فەڕزە مسوڵمانان كۆ بن، بە گشتی بۆ ئەوەی كـە بتـوانن دینـی خـوای بـەرز و مەزن بەرپا بكـــەن، چونكـــە خـوای بـەرز و مـەزن فـەرمانی پـێ كـردووە، وەك دەفـــەرموێ: ﴿... أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ...﴾[1] واتـــە: (... دیـــن بـــەرپا بكەنو، تێیدا پەرتەوازە مەبن ...). وە بەشێك لە بەرپاكردنی دین، لە سێ شتاندا بەرجەستە دەبێ:

وەك لە ئایەتی ژمارە (104)ی سوورەتی (آل عمران)دا فەڕزی كردووە لەسـەر مسوڵمانان، كە دەبێ كۆمەڵێكیان لەنێودا هـەبن بەو سێ ئەركە هەڵسن.

یـــاخود كـــە دەفـــەرموێ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾[2] ئەگـــەر بلـــێین: وشـــەی: (مِـــنْ) دەگونجێ (مِـنْ)ی (تبعیضـیة) بێ،واتـە: لـەنێو ئێـوەدا بـا هەنـدێك هـەبن ، بـەڵام دەشـگونجێ بلـێین: (مِـنْ)ی روونكردنـەوە (بیانیـة)یە،نـەك بـۆ دابڕینـی بەشـێك، كەواتە: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ﴾

بە هەردوو لێكدانەوە (تفسیـــر)ەكـان، لەسـەر مسـوڵمانان فـەڕزە كەسـانێكیان لەنێودا هەبن، ئەم سێ ئەركە ئەنجام بدەن:

---

1 الشورى: ١٣

2 آل عمران: ١٠٤

أ- بانگەواز بۆ چاكە (خیر)، ﴿يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ﴾، چاكەش هەمووی لە ئیسلامدایە، جا چ ڕاستەوخۆ ڕایگەیاندبێ، چ ناڕاستەوخۆ بیخوازێ، وەك لە داهاتوودا زیاتر تیشكی دەخەینەسەر.

ب- ﴿وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ﴾، (الْمَعْرُوف) ئەلیفو لام (أل)ی ناساندن (تعریف)ی لەسەرە كە مانای (جنس) دەگەیەنێ، هەموو شتە چاكەكان، ئینجا ئایا هەموو شتێكی چاكو پەسند لەچیدایە؟ بێگومان ئەوەیە كە شەریعەت فەرمانی پێكردووەو، بێگومان عەقڵیش هەموو شتێكی شەریعەت پەسند دەكات.

جـ - ﴿وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ﴾، (الْمُنكَر)یش ئەلیفو لام (أل)ی (جنس) ی لەسەرە، شتە ناپەسندەكان چین؟ ئەوانەن كە لەگەڵ شەریعەت تێكدەگیرێنو، بێگومان هەرچی شەریعەتیش ڕەفزی بكات، عەقڵو فیترەتی ساغو سەلیمیش ڕەفزی دەكەن.

دواییش خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾، واتە: سەرفرازیی ئۆممەتی ئیسلام بەستراوەتەوە بە هەبوونی كۆمەڵێك (یان ئەوەتا خۆیان كۆمەڵێك بن) كە ئەو سێ ئەركە ئەنجام بدەن.

وە ئەگەر تەماشای واقیعیش بكەین، هەر وای دەبینین: كاتێك هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ وە نەوە (جیل)ەكانی دوای ئەوان، چونكە بەڕاستی بانگی خەڵكیان دەكرد بە قسەو بە كردەوە، خەڵكیان لە دینی خوای بەرز و مەزن نزیك دەخستەوە، خەڵكیان بەرەو باوەشی ئیسلام بانگ دەكرد، تەماشا دەكەین هەم لە دنیادا سەرفرازو بەختەوەرو سەربەرز بوون، هەم لە دواڕۆژیشدا و وە كە لێرەدا خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾، واتە: سەرفرازیی

مسوڵمانانو بەختەوەرییانو سەرکەوتنیان، بەستراوەتەوە بەوەوە کە ئەو سێ ئەرکە ئەنجام بدەن.

هەروەها ئایەتی (33)ی سوورەتی (فصلت)یش کە دەفەرموێ: ﴿وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾[1] مانای وایە ئێمە لەسەرمان پێویستە کە باشترین قسە بکەین، وە دیارە کەسانێکیش باشترین قسە دەکەن، کە باشترین کەس بن.

هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ﴾[2]

دەتوانین زۆر دەقی قورئانو سوننەت لەسەر ئەوە بێنینەوە کە کۆمەڵ بوونی مسوڵمانانو هاوکاریی پێکەوە کردنیان بۆ بانگەواز کردنو فەرمان بە چاکە کردنو ڕێ لە خراپە گرتن فەڕزە، بەڵام بەوەندە ئیکتیفا دەکەین.

دوو: خەڵک بانگکردن بۆ لای خوای بەرز و مەزن و لە خوا نزیک خستنەوەیان گەورەترین و چاکترین کارە:

بە بەڵگەی هەردوو ئایەتی پێشوو، ئایەتی ژمارە (104)ی سوورەتی (آل عمران) کە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾، کەواتە: شتێک

---

[1] فصلت: ٣٣
[2] المائدة.٢

ئینسان پێی سه‌رفرازو به‌خته‌وه‌ر بێو، پێی له‌ خه‌م بڕه‌خسێو به‌ مراد بگا، مانای وایه‌ شتێكی زۆر گه‌وره‌یه‌.

هه‌روه‌ها ئایه‌تی ژماره‌ (33)ی سووره‌تی (فصلت)یش كه‌ خوای په‌روه‌ردگار (جل جلاله‌) تێیدا ده‌فه‌رموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾، كه‌واته‌: دیاره‌ بانگه‌واز بۆ لای خوای به‌رز و مه‌زن گه‌وره‌ترین كاره‌.

سێ: هه‌ر كه‌سێك قسه‌كانی نه‌كات به‌ كرده‌وه‌، هیچ به‌ هیچ ناكات له‌ بواری كاری ئیسلامیدا:

زۆر گرنگه‌ ئینسان ئاگای له‌ خۆی بێو قسه‌یه‌ك نه‌كا كه‌ نه‌توانێ به‌ كرده‌وه‌ به‌رجه‌سته‌ (تجسید)ی بكات، چونكه‌ تۆ ئه‌و قسه‌یه‌ كه‌ ده‌یكه‌ی ئه‌گه‌ر خه‌ڵك بۆ شتێكی چاك بانگ ده‌كه‌ی، مادام پێت چاكه‌ له‌ پێشدا بۆ خۆت ئه‌نجامی بده‌، سه‌ره‌ڕای ئه‌وه‌، لێكجیایی قسه‌و كرده‌وه‌، یه‌كێكه‌ له‌ نیشانه‌ زه‌قه‌كانی خه‌ڵكی دڵ نه‌خۆش‌و دوو روو (منافق)و ده‌غه‌ڵ، كه‌ خوای به‌رز و مه‌زن له‌ چه‌ندان ئایه‌تی قورئانی به‌پێزدا باسی كردووه‌، كه‌ ده‌غه‌ڵ (منافق)ه‌كان درۆده‌كه‌ن، دوو روون، لێره‌ شتێك ده‌ڵێن‌و له‌وێ شتێكی دیكه‌ ده‌ڵێن، شتێك ده‌ڵێن كرده‌وه‌ی پێناكه‌ن، به‌تایبه‌تی له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی (الصف)دا كه‌ ده‌فه‌رموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝٢ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝٣﴾، واته‌: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! بۆ شتێك ده‌ڵێن كه‌ كرده‌وه‌ی پێ ناكه‌ن؟ گه‌وره‌ترین گوناهه‌ لای خوا كه‌ شتێك بڵێن كرده‌وه‌ی پێ نه‌كه‌ن).

جا بەڕاستی ئەوە کە ئینسان قسەکەی بە کردەوە تەرجەمە بکاتو لە خۆیدا بەرجەستەی بکات، زۆر گرنگە، بۆیە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا ...﴾[1]

وە لە هەموو ئایەتەکانی (قورئان)دا، لە نزیکەی (60) شوێن زیاتر ئیمانو کردەوەی چاك پێکەوە هاتوون، لێرەدا: ﴿دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا﴾، واتە: (بانگەواز بۆ لای خوا دەکاتو کردەوەی چاك دەکات)، چونکە ئەگەر کردەوەی چاك نەکەیو هەر بە قسە خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بانگ بکەی، بە کردەوە خەڵك لە دین دووردەخەیەوە، خەڵك بە دەنگتەوە دێت، بەڵام کاتێك کە کردەوەکانت دەبینێ دەسڵەمێتەوە!!

بەڕاستی هەندێك کەس هەیە لە مەیدانی کاری ئیسلامییدایە، قسەی باشو بەجێیە، بەڵام دوایی کە تەماشای دەکەیو لێی ورد دەبیەوە، نەخێر، دوورکوژی نزیك خەسارە! قسە جوانی کردەوە وێرانە، رووالەت جوانی نێوەڕۆك وێرانە، خوای بەرزو مەزن پەنامان بدا، بەڕاستی دەبێ زۆر وریا بین.

چوار: کۆمەڵ و لایەنێکی ئیسلامی نابێ خۆی جیا لە مسوڵمانان حیساب بکات و خۆی لە مسوڵمانان جیابکاتەوە:

ئەویش خوای پەروەردگار(جل جلاله) لە رستەی کۆتایی ئایەتی ژمارە (33)ی سوورەتی (فصلت)دا دەفەرموێ: ﴿وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾.

---

[1] فصلت: ٣٣

بێگومان قورئان هەتا لـێی وردبیەوە، مانای زیـاترت بەدەسـتەوە دەدا، ئێمـە ئێستا زۆر چاك دەزانین بۆچی خوای بەرز و مەزن ئەو رسـتەیەی سـێیەم: ﴿وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾ی لە دوای ئەوە باسکردووە.

لـە مەیـدانی کـاری ئیسـلامییدا ئەگـەر ئینسـان لـە خـۆی وریـا نـەبێ، خـۆی جیادەکاتەوە لە خـەڵك، خـۆی دادەبـڕێ لـە مسـوڵمانان، خـۆی جیادەکاتـەوە لـە میللەتەکـەی خـۆیو، سـەرەنجام پـەردەو نێوانێـك دەخاتـە نێـوان خـۆیو خەڵکەکەیەوەو، لەجیاتی ئەوەی خەڵك لێی بەهرەمەند بن، لێی دەسـڵەمنەوە، وە لەجیاتی ئەوەی لێی نزیك ببنەوە، لێی دووردەکەونەوە، ئێمە هەرچەند کـردەوەی باش بکەین، هەرچەند خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بـانگ بکـەینو دڵسـۆزیان بین، بەڵام نەك هەر بە قسە، بەڵکو نابێ هەر لە قەناعەتو دەروونیشماندا وابێ کە خۆمان پێ لە خەڵك چاکتر بێ.

خۆ پێ چاك بوون خراپە، بەڵام ئەسڵی چاك بوون باشە، خوای بەرزو مەزن لـە باسـی تەزکیـەدا نـەهی کـردووە، لەوانـەی بـە قسـە خۆیـان تەزکیـە دەکـەن، دەفەرموێ: ﴿... فَلَا تُزَكُّوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ﴿٣٢﴾﴾ الـنجم، واتـە: {... جا (بە قسـە) تەزکیەی خۆتان مەکەن، ئەو – خوای بەرز و مەزن – زانـاترە بـەوەی پارێـز دەکـات}، ئەگـــەرنا لـە شـوێنی دیکـە دەفـەرموێ: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّىٰهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَىٰهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴿١٠﴾﴾ الشمس. واتە: (وە سوێند بە دەروونی مرۆڤ و بەو زاتەی بە رێکوپێکیی دروسـتی کردووە، ئینجا بەدکارییو پارێزکـاریی بـۆ روونکـردەوە، بێگومـان سـەرفرازە ئـەو کەسەی دەروونی خۆی پاککردەوە، وە بێگومان نائومێدە ئـەو کەسـەی دەروونـی

خۆی ئـاڵوودەی گوناهــو تـاوان کـرد)، کەواتــە بـە کـردەوە تەزکیـەی خـۆ کـردن کارێکی باشە، بەڵام ئەگەر بە قسـە خـۆت تەزکیـە بکـەیو خـۆت بـە چـاك نیشـان بدەی، ئەوە نەهی لـێ کراوە.

ئێمە دەبێ وریابین خۆمان لە مسوڵمانان دانەبڕین، ئەگەر ڕەخنەو گلەییشـمان لـە مسـوڵمانان، لـە واقیعێـك هـەبێ، کـە تێیـدا دەژیـن، بـەڵام هـەر بەشـێکین لـە مسوڵمانان.

هەڵبەتــە ناحــەزانی ئیســلامو تــەوژمی ئیســلامییش،زۆرجار ئــەوە دەکەنــە دەستەچیلەو بیانووی شەڕ پێ فرۆشتنی ئیسـلامییەکانو تـەوژمی ئیسـلامیی،کە: ئــەها هــەر خۆیــان پــێ مســـوڵمانەو خــەڵکیان پــێ مســـوڵمان نیــەو خۆیــان جیادەکەنەوەو خۆ پەسندن! کە بەڕاستی ئـەوە خراپـەو ئێمـە نـەك لەبەرئـەوەی خـەڵکی عـەلمانیی وا نـەڵێن، بـەڵکو هـەر لەبەرئـەوەی خـوای بـەرزو مـەزن نـەهی لێکــردووە، کــە ئێمــە خۆمــان لــە مســـوڵمانان جیابکەینــەوە، نابــێ خۆمــان جیابکەینەوە، چونکە ئێمە هەر بەشێکین لە مسوڵمانان.

پێنج: چاکیی و خراپیی بە کاکڵ و جەوهەری مسوڵمانەتییـە کـە ئیمـان و کردەوەی باشـە، نەك بە ناوونیشـان و ڕوواڵەت:

تەماشا بکەن خوای بەرز و مەزن لە ئایەتی ژمارە (110)ی سوورەتی (آل عمران)دا ڕوو لە ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ دەکاتو دەفەرموێ: ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ... ﴿١١٠﴾﴾ [1]

---

[1] آل عمران: ١١٠

واتـە: (ئێـوە باشـترین کۆمـەڵن بـۆ خـەڵکی پەیـداکراون، فـەرمان بـە شـتە پەسندەکان دەکەن‌و ڕێگریی لە شتە ناپەسندەکان دەکـەن‌و بڕوا بـە خـوا دێنــن ...)، وەك دەبینین خوای کاربـەجێ وەك ڕوونکردنـەوەی هۆکـارو پاسـاوی چاکتر بوونی ئۆممەتی ئیسلام، سێ سیفەتەتان تێدان، جا دیارە ئیمان بە خوا بناغەیـە، بەڵام خوای بەرز و مەزن خستوویەتە دوایی، تاکو لێمـان حـاڵی بکـات کـە ئیمـان کاتێك سـەنگ‌و قورسایی‌و (إعـتبار)ی هەیە، کە خاوەنەکەی وا لێبکـا لەگەڵ شـتی پەسند دابێـت‌و دژی شتی ناپەسند بێ، هەر کەسێك ئەو سێ سیفەتەی تێـدابن، ئا ئـەوە باشــترین کۆمــەڵ (خَيْرَ أُمَّةٍ)ە، جـا عەرەبـە، عەجەمـە، کـوردە، تورکـە، فارسـە... هتد.

ئـەوە خـاڵێکی زۆر گرنگـە کـە ئێمـە بـزانین چـاکیی بـە کـاکڵ‌و جەوهـەری مسوڵمانەتییە کە ئیمان‌و کـردەوەی باشـە، یـاخود پێچـەوانەکەیەتی بـۆ خراپیـی، نەك بە ناونیشـان.

ئێمە پێمان دەڵێن: کۆمەڵی ئیسلامیی، نابێ هەر بڵێین: ئێمـە ئیسـلامیی نـین؟ کەواتە: ئێمە لەبەرئەوەی کە ئیسلامیین، هەر چۆن بێ لـە خـەڵکی دیکـە باشـترین کە ناویان ئیسلامیی نیـە!! ئەوە زۆر زۆر شتێکی هەڵخەڵەتێنەرە، هەر ئەو جـۆرە بیروبۆچوونە هەڵەیەشە وای لە مسوڵمانان کردووە، کە زۆرجار دەست بـە خۆیانـدا بەردەنەوەو وای لە زۆر چین‌و توێژی مسوڵمانان کردووە، کـە لـە کـردەوەی بـاش دوابکـەون، بـۆ وێنـە: سـەیدو شـێخ‌و ئەوانـەی خۆیـان بـە خزمـی پێغەمبـەر ﷺ دەزانن، دەڵێن: مادام سەیدو شێخە، ئەوە هـەر یـەك ڕێ دەچـێتە بەهەشـت، یـان شتێکی هەڵبەستراو دێنن دەڵێن: خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: چاکەکان بۆخۆم دەیانبەمە بەهەشتێ ، خراپەکانیش بە پێغەمبـەر ﷺ دەبەخشـم! واتـە: یـەکیان

لـێ نامێنێ سەیدو شێخ بە چاكو خراپەوە هەموو بۆ بەهەشتێن! بەڵام كوا شـتی وا لە كوێدا هەیە؟ ئەوە پێغەمبەری خاتـەمە ﷺ دەفـەرموێ: {... وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ} رواه مسلم: (2699)، واتـە: (... هەر كەسێك كردەوەی دوای بخـا، رەچـەڵەكی پێشـی ناخـا)، بـەڵێ لەگـەڵ خـوای بـەرز و مـەزن هـیچ نەسـەبێك نییـە جگـە لـە نەسـەبی تـەقوا، خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفــەرموێ: ﴿... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ...﴾ الحجـرات. واتــە: (... بەڕێزترتان لەلای خوا پارێزكارترتانـە ...)، زۆرتـرە، دیـارە ئـەو بیرۆكـە نەفامییـە لەنێو زۆر لـە گـەلانی دنیـادا هەیـە، بـۆ وێنـە: لـە هیندسـتان دا، هـەتا لـە كتێبـی (كۆماری ئەفلاتوون)یشدا هەیـە، دەڵـێ: خەڵكـە فەیلەسـووفەكان وەك زێـڕ وان و، پادشایەكان وەك زیو وانو، سەربازییەكان وەك ئاسن وانو، خەڵكی دیكـەش وەك گڵو لەتكە گۆزەو شتی وا وایـە!

بەڵام لەڕاستیدا ئەوە هەمووی هەڵەیەو، بە ناوونیشان كەس چاك نابێت، بەڵكو بە نێوەڕۆك ئینسان چاك دەبێ، هەروەك بە ناوونیشان كەس خراپ نابێـت، بـەڵكو بە نێوەڕۆك ئینسان خراپ دەبێ.

خوای بەرز و مەزن لە ئایـەتی ژمـارە (177)ی سـوورەتی (البقـرة)دا كـە بـە ئایــەتی (البِــرّ) ناســراوە، دەفــەرموێ: ﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَٰهَدُوا۟ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ﴾، واتـــە:

{چاکەو چاکەکاریی هەر ئەوە نییە روو بکەنە رۆژهەڵاتو رۆژئاوا، بەڵکو چاکەو چاکەکاریی راستو دروست ئەوەیە کە بڕوا بێنن بە خواو رۆژی دوایی و فریشتەکانو کتێب (ی خوا)و پێغەمبەرانو، لەو ماڵو داراییەش کە خۆشتاندەوێ ببەخشن بە خزمانو منالانی هەتیوو نەدارانو رێبوارانی بێ خەرجیی و سوالکەرانو کۆیلەکان، وە نوێژ بکاتو زەکات بداتو، وەفادار بن بۆ پەیمانێك ئەگەر دایانو، ئارامگر بن لە ناخۆشیی و نەداریی و لە کاتی رووبەڕووبوونەوەدا، ئا ئەوانە راستگۆیەکانن و، هەر ئەوانەشن پارێزکاری راستەقینە}، لەم ئایەتەدا خوای بەرزو مەزن حەڤدە سیفەت باس دەکات، پێنجیان دەربارەی بیروباوەڕ (عقیدة)، شەشیان دەربارەی دەستگرتنو هاوکارییکردنی خەڵك لە لایەنی ماددیی یەوە، ئینجا دێتەسەر باسی نوێژو رۆژوو، ئینجا دێتەسەر باسی ئەمەکداریی (الوفاء)، پاشان دێتەسەر باسی ئارامیی و خۆڕاگریی (الصبر)، دوایی دەفەرموێ: ﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُتَّقُونَ﴾، واتە: (ئا ئەوانە راست دەکەن لە مسوڵمانەتییاندا، وە ئەوانەش پارێزکارن)، سەرەتاکەشی دەفەرموێ: ﴿لَّيۡسَ ٱلۡبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ قِبَلَ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ﴾، واتە: (چاکە ئەوە نییە روو بکەنە رۆژهەڵاتو رۆژئاوا)، واتە: چاکە شتی رووالەتیی و رووکەشیی نییە، بەڵکو: چاکە جەوهەرو کاکڵە.

ئێمە دەبێ زۆر لەوە وریابین، هەر لەبەرئەوەی پێمان دەڵێن: ئیسلامیی، پێمان وانەبێ بەوە لە هەموو ئاوان دەپەڕینەوە، چونکە بەڕاستی ناوونیشان هیچ بۆ ئینسان ناکا، ئەوەی کە ئینسان چاك دەکات یان خراپی دەکات، کردەوەو نێوەڕۆكو جەوهەرە.

بنەمـای سـێزدەیـەم

کۆمەڵـی ئیسـلامـی هاوکاریـکردنی تێکـڕای مسـوڵمانان بۆ هێنـانەدیی ئاما نجە شـەرعیـیەکان، بە پێویسـت دەزانـێ

بنەمـای سـێزدەیـەم

كۆمـەڵی ئیسـلامی هاوكاریـكردنی تێكـڕای مسـوڵمانان بۆ هێنانەدیی ئامانجـە شـەرعیـیەكان، بە پێویسـت دەزانێ.

كۆمـەڵی ئیسـلامیی لەسـەرخۆی بـە پێویسـت دەزانـێ كـە ئـەركی دۆسـتایەتیی و برایـەتیی لەگـەڵ تێكـڕای مسـوڵمانان – بـەپێی توانـا – جێبـەجێ بكـاتو، بـۆ هێنانـەدی ئامانجـە پێویسـتو پەسـندەكان هاوكارییـان بكـات، بـە هـەموو كەسـایەتیی و مەشـڕەبو توێـژو كۆمـەڵو تەوژمەكانیانـەوە، مـادام لەسـەر بناغـەی ئیمـانو عەقیـدەو لـە بازنـەی ئیسـلامدا لەگەڵی یەك بگرنەوە.

وە هەوڵـیش دەدا هـەم لـە ئامۆژگـاریی و پێشـنیارو ڕەخنـەكانیان بەهرەمەنـد بـێ و، هـەم بـەپێی توانـاش ڕێڕوونییـان بكـاتو، كـەمو كووڕیـەكانیان چارەسـەر بكـات، وە لەسـەر بناغـەی خاڵـە هاوبەشـەكان (النقـاط الـمشتركة) هەڵسـوكەوتیان لەگـەڵ دەكـاتو، مەگـەر لـە كـەشو هـەوای دۆسـتانەو وتوویـژی هێمنانـەو زانسـتییانەدا، ئەگـەرنا بـەهیچ جۆرێـك وردە بابەتـە خیلافییـەكانیان لەگـەڵ ناورووژێنـێ و، لـەكاتی مشتومڕو تێكگیرانیشدا بە ڕەوشتی بەرزو جوانی مسـوڵمانانەو لەسەر بناغـەی ئـەم فەرمایشـتەی خـوا (جـل جلالـە) مامەڵـەیان لەگـەڵ دەكـات:

﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ ٱلسَّيِّئَةَۚ نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ٩٦﴾ الـمؤمنون. واتـە: (بە كام ڕەفتار و كردەوە كە چاكترە، خراپە پاڵ پێوەبنێ، ئێمە زاناترین بەوەی كە ئەوان باسی دەكەن)، چونكە بێگومان ئەو شێوازە كە لەگەڵ خەڵكی نامسـوڵماندا پێویست یان پەسند بێ، دیارە لەگەڵ مسـوڵمانان پێویستترو پەسندترە. چونكە:

1- خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ...﴿٧١﴾﴾ التوبة، واتە: (وە بڕوادارانی پیاوو بڕوادارانی ئافرەت هەندێكیان پشتو پەناو مشوورخۆری هەندێكیانن ...).

2- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ...﴿١٠﴾﴾ الحجرات، واتە: (بەڕاستی بڕواداران برای یەكدین، یان خوشكو برای یەكدین، یان خوشكی یەكدین ...).

3- وە خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ ...﴿٥٣﴾﴾ الإسراء. واتە: (وە بە بەندەكانم بڵێ: كام قسەی چاكە ئەوە بڵێن، چونكە شەیتان نێوانیان تێكدەدا ...).

ئینجا لەوبارەشەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمایشتی زۆرن، ئەمەش چەند فەرمایشتێك لەوبارەوە:

4- (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: سَمِعْتُ رسُولَ اللَّه ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللهُ (جل جلاله): الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ) رواه الترمذي: (2390)، وقال: حسن صحيح، وقال الألباني: صحيح، واتە: (موعازی كوڕی جەبەل - ڕەزای خوای لێ بێ - دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ دەیفەرموو: خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ئەوانەی لەبەر شكۆمەندیی من یەكدییان خۆشدەوێ، چەند دوانگەیەكی نوورینیان هەن -لە قیامەتدا- كە پێغەمبەرانو شەهیدان خۆزگەیان پێ دەخوازن)، واتە: بەنسبەت ئەو كردەوەیانەوە.

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُـؤْمِنِ كَالْبُنْيَـانِ يَشُـدُّ بَعْضُـهُ بَعْضًـا)، وَشَـبَّكَ بَيْنَ أَصَـابِعِهِ}[1] واتـە: (بـڕوادار بـۆ بـڕوادار وەك دیـوار وایـە، هەندێکی هەندێکی مەحکەم دەکات، وە پەنجەکانی خســتەنێویەك).

6- وە پێغەمبـەر ﷺ دەفەرموێ: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَـاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى)[2] واتە: (وێنــەی بـڕواداران لـە یەکـدی خۆشویسـتنیانو بـەزەیی بەیەکداهاتنــەوەیانو سۆزو پەرۆشـییان بـۆ یەکدیـدا، وەك جەسـتەیەك وان، کـە ئەگـەر ئەنـدامێکی ناساغ بوو، هەموو جەستە بە شەونخوونییو تا لـێهاتن بەشـداریی دەکـات).

روونکــردنــەوە

یەك: دۆستایەتیی و برایـەتیی مسـوڵمانان قووڵتــرین و پتـەوترین دۆســتایەتیی و برایەتییـە: ئەو ئایەتـە بەپێـزە کـە خـوای بـەرز و مـەزن تێیـدا فەرموویـەتی:

﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ ..﴾[3]

بڕواداران هـەر بـران، واتـە: ناگونجـێ ئینسـان ئیمانـدار بـێو برایـەتیی نـەکات لەگـەڵ ئیمانداراندا، کـە لێـرەدا مەبەسـت پـێی برایـەتیی راسـتەقینەیە، ئەگـەرنا جۆرە برایەتیی دیکەش هەن[4]، هەروەها ئایەتی ژمارە (71)ی سوورەتی (التوبـة)

---

[1] رواه البخـاري: (2446) واللفظ له، ومسلم: 2585، عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه.

[2] رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586) واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه.

[3] الحجرات: ١٠

[4] ئێمە بەگوێرەی عورفو باو زۆرجار وایە، بەوان دەڵێین: برادەر، بەڵام لەڕاستیدا ئەگەر بشڵێین: برا، هیچ ئیشـکالی شـەرعیی تێدا نییـە، چـونکە برایـەتیی دینیـی هەیــەو برایـەتیی دنیـاییش هەیـە، برایـەتیی دینیـیو عەقیدەیی هەیـەو برایەتیـی نەتـەوەییو نەژادییش هەیـە، با تەماشای ئەم ئایەتانە بکەیـن:

كـە دەفـەرموێ: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖ ...﴾، (أَوْلِيَــاء) كـۆی (وَلِي)يە، (وَلِي)يش واتە: (دۆستو پشتیوان، خۆشەویست، سەرخەر، یارمەتیدەر، نزیك) هەموو ئەم مانایانە دەگرێتەوە.

كەواتە: هیچ كەس لە ئیماندار نزیكتر نییە، لە براو خوشكی ئیمانداری.

پێغەمبەریش ﷺ دەربارەی برایەتیی مسـولْمانانو دۆسـتایەتییانو نزیكییـان، زۆر شتی فـەرمووە، بـۆ وێنــە: (عَـنْ أَبِـي هُرَيْــرَةَ: أَنَّ رَسُـولَ اللَّـهِ ﷺ قَـالَ: حَـقُّ الْمُسْـلِمِ عَلَى الْمُسْـلِمِ سِـتٌّ، قِيلَ: مَا هُنَّ يَا رسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا لَقِيتَهُ فَسَـلِّمْ عَلَيْـهِ، وَإِذا دعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذَا اسْـتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّـهَ فَشَمِّـتْهُ، وَإِذا مَرِضَ فَعُدْهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْـهُ)[1] واتە: (ئـەبو هـورەیرە — خـوا لــێی رازی بــێ— دەڵێ: پێغەمبـەری خوا ﷺ فـەرمووی: مـافی مسـوڵمان لەسـەر مسـوڵمان شـەش شـتن، گـوترا: ئەوانــە چـین ئـەی پێغەمبــەری خــوا؟ فـەرمووی: ئەگـەر لـە رێگـا پێیگەیشتی سڵاوی لـێ بكە(٢)، وە ئەگەر بانگی كردی وەڵامـی بـدەوە، وە ئەگـەر راوێژی پێ كردی، چی دڵسۆزییە بۆ ئەوو چی بۆ ئەو چاكە پێی بڵێ(٣)، وە ئەگەر

خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: [وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمۡ هُودٗاۗ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾] الأعراف، واتە: (وە رەوانەمان كرد بۆ لای گەلی عـاد هـوودی برایـان، فـەرمووی: ئـەی گەلەكـەم! خـوا بپەرستن، جگە لەو پەرستراوێكی دیكەتان نییە، جا ئایا خۆتان ناپـارێزن؟)، مانـای وایـە خوایـان نەپەرسـتوەو چووە پێیان بڵێ:خوا بپەرستن،وە دوایـی بەقسەشـیان نـەكردووەو خـوا (جـل جلالـە) لـەناوی بـردوون، لەگـەڵ ئەوەشدا خوا (جل جلالە) دەفەرموێ: بۆ لای گەلـی عاد هوودی برایانـمان نارد، بۆچی برایـان بووە؟ چونكە لە نەژادو رەچەڵەكدا برایـان بووە.

[1] رواه مسلم: (2162).

2) هـەوڵ بدە تۆ پێشـتر سڵاوی لێبكـەی.

3) وشەی (النُّصْحْ) بە مانای دڵسۆزیی دێ، بە مانای مشوور لـێ خواردن دێو بە مانای ئامۆژگاریش دێت.

پژمیو سوپاسو ستایشی خوای کرد، تۆش داوای بەزەیی خوای بۆ بکە[1]، وە ئەگەر نەخۆش بوو، سەردانی بکەو لێی بپرسە[2]، وە ئەگەر وەفاتیشی کرد شوێنی بکەوەو لە دوای جەنازەکەی بڕۆ بۆ بە خاك سپاردنی).

دوو: مسوڵمانان دەبێ مایەی بەهێزبوونی یەکدی بن:

پێغەمبەری خوا ﷺ چۆنیەتی پەیوەندیی نێوان مسوڵمانانی وێناکردووەو دەفەرموێ: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ}[3] جا ئەوەش بەڕاستی دەیەوێ تا ئینسان دەروونی خۆی وا لێدەکات کە لەگەڵ ئیمانداراندا ئاوابێو بێ فەرق بێ لەگەڵیان، بە قازانجو خۆشییان دڵی خۆشبێو، بە ناڕەحەتییو ناخۆشییشیان دڵی سەغڵەت بێ، بەبێ فەرقو جیاوازیی، بەبێ تێخوێندنەوەی ئینتیمای سیاسییو ڕێکخراوەیی، ئامادەبێ بۆ هەمووان دڵسۆز بێو هاوکاریان بێ، ئەوە بەڕاستی خۆ ڕاهێنانی دەوێو ئیش لەسەر خۆ کردنی دەوێو، ئینسان وا بە ئاسانیی ئەوەی بۆ فەڕاهەم نایێ، ئەگەر ئینسان زۆر لە خۆی وریا نەبێ، ئەو مەسەلەی حیزبو ڕێکخراوە خاڵێکی سەلبیی هەیە، ئەویش ئەوەیە کە دەمارگیرییەك پەیدادەکات، مرۆڤ پێی خۆشە کۆمەڵەکەی خۆی لە هەموو چاکەیەکی هەبێ، بەڵام ڕەنگە چاکەی بۆ خەڵکی دیکە پێ خۆش نەبێ، کە ئەوە نابێ وابێ، با پێت خۆشبێ خەڵکی خۆت باش بێ، ئەوەی کە لە بازنەیەکدا کۆبوونەتەوە، بەڵام دەبێ ئەو خۆشییو چاکەیەت بۆ ئەوانیدیکەش پێ خۆشبێ، چونکە لە بازنەیەکی فراوانتردا لەگەڵ ئەوانیش هەر

1) کە ئەو پژمیو گوتی: (الحَمْدُ لله)، تۆش پێی بڵێ: (يَرْحَمُكَ الله).

2) هەڵبەتە هەر تەنیا لێپرسینیش نییە، بەڵکو ئەگەر چیشی پێ کرا بۆی ئەنجام بدا، چونکە بۆیە دەچێتە لای هاوکاریی بکا.

3 رواه البخاري: (2446 و 6026).

پێك دەگەیەوە، كە بریتییە لە بازنەی برایەتیی ئیسلامیی‌و ئیمانیی، كە ئێمە لەم بنەمای سێزدەیەمەدا باسی لێوە دەكەین.

وە لە فەرموودەیەكی دیكەدا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَخُونُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: عِرْضُهُ وَمَالُهُ وَدَمُهُ ...)[1] واتە: (مسوڵمان برای مسوڵمانە، {هەروەها بە نسبەت ئافرەتانیشەوە خوشك‌و بران، یان خوشكن}، ناپاكیی لەگەڵ ناكا، وە درۆی لەگەڵ ناكا، وە پشتی بەرنادا لە كاتی تەنگانەدا، هەموو شتێكی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان قەدەغەیە: كەرامەت‌و ئابڕووی، وە ماڵ‌و سامانی، وە خوێنی ...). دیارە مەرج نییە مەبەستی لە كەرامەت‌و ئابڕووی تەنیا لایەنی نامووس بێ، چونكە (عِرْض) لە زمانی عەرەبیدا واتە: كەسایەتیی‌و كەرامەت، كە دیارە خێزانی ئینسان‌و هاوسەری، یاخود كچی‌و خوشكی ئەوانە بەشێكن لە (عِرْض)، دەنا وشەی (عِرْض) واتە: كەسایەتیی‌و ئیعتیبارو ناوبانگ (سمعة)و كەرامەتی ئینسان.

سێ: مسوڵمانان دەبێ هەست بە خۆشی و ناخۆشیی یەكدی بكەن:

تەماشا بكەن پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەی چەند جوان وێنا كردووە، كە دەفەرموێ: {مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى}[2] بێگومان ئەوە دیارە ئەگەر ئینسان ددانی بێشێ، هەموو ئەندامەكانی ئارامیان لێ هەڵدەگیرێ، چاوی ئازاری هەبێ، هەموو ئەندامەكانی ناڕەحەت دەبن، هەروەها هەر ئەندامێكی

---

[1] رواه الترمذي: (1927)، وقال: حسن غريب(ت)، وقال الألباني: صحيح.

[2] رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586) واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه.

بێشـێ، هـەموو ئەندامـەكانی دیكـە ئـازار دەچـێژن، چـونكە هـەموویان بەیەكـەوە پەیوەستن، ئێمەش دەبێ بۆ یەكدی ئاوا بین.

پاشان پێغەمبەر ﷺ كە مسوڵمانان بە ئەندامانی جەسـتەیەك دادەنـێ، واتـە: دەبێ هەر كامێكیان ئیشێك بكاتو مەرج نییە هەموویان یەك ئیش بكەن، بۆوێنـە: ئێستا سەر رۆڵێك دەبینێ، لـەنێو سەریشـدا چـاو رۆڵێـك دەبینـێ، هـەر كامێـك لـە گوێ، لووت، زمان، هەتا لە دەستدا پەنجەكان هەر پەنجەی رۆڵـی خـۆی دەبینــێ، مسوڵمانانیش دەبێ ئاوا ئیشەكان لەنێوان خۆیاندا دابەش بكەن، هـەر كەسـە ئـەو ئیشە بكات كە چاكی لێدەزانێو ئەو كارە بكات كە بۆی دەكرێ ئـەنجامی بـدا، وە دەبێ هەست بە ئازارو خۆشییو ناخۆشیی یەكدی بكەن.

لە فەرمایشتی دیكەدا هاتووە كە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {لاَ يُـؤْمِنُ أَحَـدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيـهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ}[1] واتە: (یەكێك لە ئێـوە ئیمـان ناهێنـــێ، تـاكو ئەوەی بۆ خۆی پێی خۆشـە بـۆ بـرای مسوڵمانیشـی پـێی خـۆش نـەبێ)، ئیمـان ناهێنێ، واتە: ئیمانی تێرو تەواو (كـامل)ی نییە، ئەگەرنا دەگونجێ كـابرا ئـەوەی بۆ خۆی پێی خۆشە بۆ برای مسوڵمانی پێی خۆش نەبێ، بـەڵكو جـاری وا هەیـە مسوڵمان ئیرەیی (حَسَـد)ی هەیە، پێی ناخۆشـە ئەو خێرو قازانجە بـۆ برایەكـەی بچـێ، لێـرەدا ناتوانی بڵێی ئیمانی نییە، بەڵام دەڵێین ئیمانێكی چاكی نیـە.

بەڕاستی سەنگی مەحەكی ئیمان، مەسەلەی برایەتییو هەڵسوكەت (معاملــة)و خووڕەوشت (أخـلاق)ە، لەگەڵ خەڵك، ئەگـەر دەتانـەوێ تـەرازووتان بەدەسـتەوە بێو ئیمانی خۆتانی پێ هەڵسەنگێنن، تەماشـا بكـەن لەگـەڵ خـەڵك چـۆن رەفتـار دەكەن؟ ئەوەی بۆ خۆت پێت خۆشە، بـۆ ئـەوانیش پێـت خۆشـە؟ وە ئـەوەی بـۆ

---

[1] رواه البخاري: (13)، ومسلم: (45).

خۆت پێت ناخۆشە، بۆ ئەوانیش پێت ناخۆشە؟ ئایا بە خۆشییان دڵ خۆشیو بە ناخۆشییان دڵ ناخۆشی؟ بۆیان دڵسۆزی؟ بۆیان بە پەرۆشی؟ ... هتد، بەوە ئینسان لە خۆی حاڵی دەبێ ئیمانەکەی چەندە، نەك تەنیا بە نوێژی زۆرو ڕۆژووی زۆر!

چوار: برایەتیی و دۆستایەتیی و یەکدی خۆشویستن لەبەر خوای بەرز و مەزن ، پایەیەکی بەرزی هەیە:

مەسەلەی دۆستایەتییو برایەتیی ئەوەنیە بڵێی: شتێکە ئەگەر بیکەم چاکەو، ئەگەر نەشیکەم، ئەوە مادام ئیمانو عەقیدەو نوێژو ڕۆژووو تاعەتی خۆم هەیە، تازە من تەواو! نا، با تەماشای ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بکەین کە دەفەرموێ: {لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ}[1] واتە: (ناچنە بەهەشت تا ئیمان نەهێنن، ئیمانیش ناهێنن تا یەکدیتان خۆشنەوێ، شتێکتان پێ بڵێم ئەگەر بیکەن یەکدیتان خۆشبوێ؟ سڵاو لە یەکدی کردن بڵاوبکەنەوە). واتە: سەردانو هاموشۆی یەکدی بکەن، ئەوە هۆکارێکە بۆ خۆشەویستی پەیدابوون، کەواتە: پێغەمبەر ﷺ بەهەشتی قەدەغە کردووە لە کەسێك ئیمانی نەبێ، وە ئیمانیشی قەدەغە کردووە لە کەسێك خۆشەویستیی نەبێ لەگەڵ خوشكو برایە مسوڵمانەکانیدا!! دیارە پێغەمبەر ﷺ ئەوەنیە بڵێی زێدەڕۆیی (مبالغـة)ی کردووەو، شێواز (أسلوب)ێکی سۆزداری (عاطفي)ی بەکارهێناوە، بەڵکو مادام پێغەمبەر ﷺ بیفەرموێ، ئەوە ڕێكو ڕاست وایە، بۆچی؟ چونکە ئەگەر ئیمانت هەبێ، چۆن ئەو براو خوشکانەی خۆت خۆشناوێ کە خوای بەرز و مەزن یان خۆشدەوێ؟ ناگونجێ، ئینجا تەماشای ئەو فەرموودەیەی

---

[1] رواه مسلم: (54)، وأبو داود: (5193)، وابن ماجه: (68)، والترمذي: (2688)، عن أبي هريرة رضي الله عنه، وصححه الألباني، واللفظ لأصحاب السنن.

پێغەمبەر ﷺ بكه كه دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرُبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ}(1) واتە: (مسوڵمان برای مسوڵمانە، ستەمی لێناكاتو تەسلیمیشی ناكا، وە هەر كەسێك بە كاری برایەكییەوە ماندوو بێو بۆی جێبەجێ بكات، خوای بەرز و مەزن كارەكەی بۆ جێبەجێ دەكات، وە هەر كەسێك خەمێك لە مسوڵمانێك بڕەوێنێ، خوای بەرز و مەزن بەو خەم ڕەواندنە، خەمێك لە خەمەكانی ڕۆژی قیامەتی لێ دەڕەوێنێ، وە هەر كەسێك كەموكووڕیی مسوڵمانێك بپۆشێ، خوای بەرز و مەزن لە قیامەتێ دەیپۆشێ)، واتە: نە بۆخۆی ئامادەیە مافی پێشێل بكات، نە لەكاتێكدا كەسێكیش بیەوێ مافی پێشێل بكات پشتی بەربدا، جا ئەوە زۆر زەحمەتە، زوڵمی لێ نەكەی، بە هەر حاڵ، مرۆڤ دەتوانێ زوڵمی لێ نەكات، بەڵام تەسلیمی دوژمنی نەكەی، ئاسان نییە، بۆ وێنە: ئێستا ئەگەر مسوڵمانان لە بەرانبەر مسوڵمانانی فەلەستین بێ هەڵوێست بن، مانای وایە پێچەوانەی ئەو فەرموودەیە ڕەفتاریان كردووە، بەڵێ ستەمیان لێ ناكەی، بەڵام تەسلیمیان دەكەی، كەچی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ}، واتە: (ستەمی لێ ناكاتو تەسلیمیشی ناكا)، واتە: لە بەرانبەر دوژمنەكەیدا بێ دەنگو بێ هەڵوێست نابێ، جا ئەگەر بە دوعایەكی خێریش بێ، گرنگ ئەوەیە مرۆڤ بێ هەڵوێست نەبێ، دوایی دەفەرموێ: هەر كەسێك كاری مسوڵمانێك جێبەجێ بكات، خوای بەرز و مەزن كاری دەسازێنێو بۆی جێبەجێ دەكات، وە ئەگەر خەمێكی سەر مسوڵمانێك لاببا، خواش (جل جلاله) لە خەمەكانی ڕۆژی قیامەتی بۆ دەڕەوێنێ، چەند گەورەیە! وە هەر كەسێك كەموكووڕیی مسوڵمانێك بپۆشێو لێی نەكاتە هەڵڵا، ئەوە خوای بە بەزەیی (جل جلاله) لە

---

[1] رواه البخاري: (2442)، مسلم: (2580).

قیامەتێ دەیپۆشێ، شت لەوە گەورەتر هەیە؟! ئەوە بەڕاستی پایەیەکی گەورەیە، کەواتە: با ئێمە پێمانوانەبێ هەر بەو نوێژو رۆژووو تاعەتە کەسییانەی کە دەیانکەین، لە ئاوێ دەپەڕینەوە، ئەو پەیوەندیی کۆمەڵایەتییو برایەتییو سۆزو بەزەییو بەرگریی لە یەکدی کردنو پشتی یەکدی گرتنو هاوکاریی پێکەوەکردنەش، زۆر پاداشتی گەورە گەورەیان هەیە.

وە لە فەرموودە قودسییەکەدا کە پێشتر هێنامان، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: {الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ}[1] واتە: {ئەوانەی کە لەبەر شکۆو بالآیی خوا یەکدییان خۆشدەوێ، لەسەر چەند دوانگەیەکی نوورینن (لە قیامەت، لە بەهەشت)، پێغەمبەرانو شەهیدان خۆزگەیان پێ دەخوازن}، جا یەکێك بۆی هەیە بڵێ: جا پلەیەك هەیە لە پلەی پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام و شەهیدان بەرزتر؟ تاکو پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام و شەهیدان خۆزگەی پێ بخوازن؟ زانایان دەڵێن: دەگونجێ هەندێك کەس لەسەر کردەوەیەکی تایبەت، پاداشتێکی بدرێتەوە کە هی زۆر لەو بەرزتر ئەو پاداشتەی نەبێ، یاخود ئەوەیە کە ئەوانە لەسەر ئەو یەکدی خۆشویستنە لەبەر خوای بەرز و مەزن پلەیەکیان پێدەدرێ کە پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام کە لە هەموو کەس گەورەترن، وە شەهیدانیش کە لە هەموو کەس پایە بەرزترن، حەز بەو شوێنەیان دەکەن، وە مەرج نییە ئەو شوێنەیان نەبێ، یانی پلەیەکی هێندە بەرزیان هەیە.

---

[1] رواه الترمذي: (2390)، وقال: حسن صحيح، وقال الألباني: صحيح.

پێنج: باشترین هۆكاری پاراستنی دۆستایه‌تیی و برایه‌تیی:

ئێمه‌ چۆن دۆستایه‌تییو برایه‌تیی خۆمان بپارێزین له‌گه‌ڵ مسوڵمانانداا به‌گشتیو، له‌نێو خۆماندا به‌تایبه‌تی؟ به‌ سێ شتان ده‌گونجێ ئینسان باشترین هۆكاری ده‌سته‌به‌ركه‌ری پاراستنی دۆستایه‌تییو برایه‌تیی فه‌راهه‌م بێنێت:

1- هاوكاریكردنی یه‌كدی له‌سه‌ر خاڵ و ئامانجه‌ هاوبه‌شه‌كان:

ئه‌و شتانه‌ی كه‌ ئامانجی هاوبه‌شو خاڵی هاوبه‌شنو له‌سه‌ریان یه‌كده‌نگین، هاوكاریی یه‌كدی بكه‌ین، وه‌ك گوتوویانه‌: (نَتَعَاوَنُ فِيمَا اتَّفَقْنَا عَلَيْهِ)، واته‌: (هاوكاری یه‌كدی ده‌كه‌ین له‌وه‌دا كه‌ له‌سه‌ری كۆكین)، ئه‌وه‌ش خوای به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ...﴾[1] واته‌: (وه‌ هاوكاریی یه‌كدی بكه‌ن له‌سه‌ر چاكه‌كارییو پارێزكاریی، وه‌ هاوكاریی یه‌كدی مه‌كه‌ن له‌سه‌ر گوناهو ده‌ستدرێژیی ...)، چاكه‌كاریی هه‌ر شتێكه‌ بۆ خه‌ڵك باش بێو، پارێزكاریی هه‌ر شتێكه‌ بۆ خوای به‌رز و مه‌زن جێگای ره‌زامه‌ندیی بێ، دیاره‌ به‌ چاكه‌كاریی خه‌ڵك رازی ده‌كه‌یو، به‌ پارێزكارییش خوا!

2- ته‌حه‌ممولكردنی جیاوازییه‌كانی یه‌كدی:

به‌ڵگه‌مان ئه‌وه‌یه‌ كه‌ خوای په‌روه‌ردگار (جل جلاله‌) مرۆڤه‌كانی جیا جیا خوڵقاندوه‌و میزاجو بۆچوونیان جیایه‌، بۆیه‌ خوای به‌دیهێنه‌ر (جل جلاله‌) له‌ قورئاندا باسی دڵ پێكه‌وه‌ جۆشدران ده‌كات، به‌ڵام باسی عه‌قڵ پێكه‌وه‌

---

[1] المائدة: ٢

جۆشــدران ناكــا، دەفــەرموێ: ﴿ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ..﴾[1] بــەڵام نافــەرموێ: (وَأَلَّفَ بَيْنَ عُقُولِهِمْ)، چونكە دەگونجێ دڵەكان پێكەوە بن، بەڵام ناگونجێ عەقڵەكان یەك جۆرە بیركردنەوەیان هەبێ، وە ئەگەر دڵەكان پێكەوە جۆشبدرێن، ئەوە جیایی بیركردنەوەكان نەك زەرەری نییە، بەڵكو دەبێتەهۆی دەوڵەمەندیی‌و فراوان بوونی ئیسلام.

تۆ تەماشا بكە ئێمە ئێستا كە ژیاننامەی هاوەڵان دەخوێنینەوە – خوا لێیان رازی بێ –، ئەبو بەكر رایەكی هەبووە، عومەر رایەكیدیكەی هەبووە، ئەگەر ئێستا هەر یەك را هەبووایە، شتەكە بۆ ئێمە تەسك دەبوو، بەڵام ئەگەر بووە دوو را، سێ را، چوار را، شتەكە بۆ ئێمە فراوان دەبێ، بۆیە عومەری كوڕی عەبدولعەزیز –ڕەزای خوای لێ بێ– دەڵێ: (مَا سَرَّنِي لَوْ أَنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ لَمْ يَخْتَلِفُوا، لِأَنَّهُمْ لَوْ لَمْ يَخْتَلِفُوا لَمْ تَكُنْ رُخْصَةً)[2]، واتە: (من دڵخۆش نەدەبووم ئەگەر هاوەڵانی موحەممەد ﷺ راجیاییان نەبووایە، چونكە ئەگەر ئەوان راجیاییان نەبووایە، ئێستا بۆ ئێمەش روخسەت‌و فراوانیی نەدەبوو)، واتە: پێمخۆشە كە راجیاییان هەبووە، بۆچی؟ چونكە شتەكە فراوان بووە بۆیان، با وێنەیەكتان بۆ بێنمەوە[3]: ئەبو بەكر – خوا لێی رازی بێ – لە كاتێكدا كە خەلیفە بوو، مووچەی وەك یەك دەدایە خەڵكی، یانی بەرزیی‌و نزمیی نەدەخستە نێوان خەڵك لە مووچە پێداندا، بەڵام عومەر –خوا لێی

[1] الأنفال: ٦٣

2) تفسير روح المعاني للآلوسي، ج: (4)، ص: (24).

3) نَظَرَ عُمَرُ أَبَا بَكْرٍ حِينَ سَوَّى بَيْنَ النَّاسِ فَقَالَ: أَتُسَوِّي بَيْنَ مَنْ هَاجَرَ الْهِجْرَتَيْنِ وَصَلَّى إِلَى الْقِبْلَتَيْنِ، وَبَيْنَ مَنْ أَسْلَمَ عَامَ الْفَتْحِ خَوْفَ السَّيْفِ؟ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّمَا عَمِلُوا لِلَّهِ، وَإِنَّمَا أُجُورُهُمْ عَلَى اللَّهِ، وَإِنَّمَا الدُّنْيَا دَارُ بَلَاغٍ لِلرَّاكِبِ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: لَا أَجْعَلُ مَنْ قَاتَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَمَنْ قَاتَلَ مَعَهُ". الأحكام السلطانية للماوردي، ص: (309).

ڕازی بێ– تەماشای کردو بە ئەبو بەکری گوت: ئەوە بۆچی وەك یەکیان دەدەیتێ؟ بۆچی ئەوەی چەند ساڵە مسوڵمان بووەو ئەوەی دوێنێ مسوڵمان بووە، وەك یەکیان دەدەیتێ؟ ئەبو بەکر – خوا لێی ڕازی بێ– گوتی: پاداشتی مسوڵمانەتییەکەیان لە قیامەتێ وەردەگرنەوە، بەڵام ئەوە ژیانە، ژیانیش هەموویان پێویستیانە، ئاوا باشترە، کەچی عومەر – خوا لێی ڕازی بێ – لە سەردەمی خیلافەتی خۆیدا ئەو یاسایەی گۆڕیو گوتی: ئەوەی شەڕی لە دژی پێغەمبەر ﷺ کردووە، وەك ئەوەی تەماشا ناکەم کە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ جەنگی کردووە، عومەر –خوا لێی ڕازی بێ– بەرزیی‌و نزمیی خستە نێوان مووچەکانیانەوە، هەرچەندە لە ژیاننامەی عومەردا هاتووە کە لە کۆتایی تەمەنیدا پەشێمان بووەوەو گوتی: ڕایەکەی ئەبوبەکر باشترە، چونکە وردە وردە چینایەتیی پەیدابوو، بەڵام گرنگ ئەوەیە هەردووکی دەرفەتو بوار (مجال)ی تێدا هەیە، ئێستا ئەگەر مسوڵمانان بڵێن: ئەوەیان ئیش پێدەکەین، یان ئەوی دیکەیان ئیش پێدەکەین، مەجالی تێدا هەیە.

جا ئەگەر تەماشای ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بکەین کە دەفەرموێ: {مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى}[1] کەواتە: ئەندامەکان (أعضاء)ی جۆراوجۆرن، یەك جەستە لە چەند ئەندامێك پێکدێت، ئەو ئەندامانە وەك گوتمان هەر کامێکیان ئیشی خۆی هەیە، کاری هەریەکەیان لە هی ئەوەیدیکە جیایە، کەچی هەمووشیان پێکەوە تەبان، ئەو ئەندامانە هیچ ناکۆکییان

---

[1] رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586) واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه.

پێکەوە نییە، هەموویان هاوکاری یەکدینو، لە یەکدیش جیانو هەریەکەیان کارێکی جیای هەیە.

مسولّمانانیش دەبێ ئاوابن، وە دەبێ جیاوازییەکان بقۆزنەوە بۆ هاوکارییان، چونکە ئەوەی بە چاو دەکرێ، بە دەست ناکرێ، وە ئەوەی بە دەست دەکرێ، بە لاق ناکرێ، وە ئەوەی بە زمان دەکرێ، بە گوێ ناکرێ، بەڵام هەر کامێکیان لە بواری خۆیدا دەتوانێ هاوکار بێ بۆ ئەوی دیکە، مسولّمانانیش دەبێ وابن.

3- هەڵبژاردنی چاکترین وشە و تەعبیر و دەستەواژە و شێواز لە کاتی قسە و وتووێژ و هەڵسوکەوتدا:

خوای بەرزو مەزن بۆ هەڵسوکەوت (تعامل) کردن دەفەرموێ: ﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ ٱلسَّيِّئَةَۚ نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَصِفُونَ﴾[1] واتە: (بە چاکترین شێوازی قسەو رەفتار، قسەو هەڵوێستی خراپی وان پاڵپێوەنێ، ئێمە باشتر دەزانین بەوەی ئەوان دەیلێنو وەسفی تۆی پێ دەکەن). بۆیە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُواْ ٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ يَنزَغُ بَيۡنَهُمۡۚ ..﴾[2] واتە: (وە بە بەندەکانم بڵێ: کامە قسەی چاکە ئەوە بڵێن، بێگومان شەیتان نێوانیان تێکدەدا ...)، واتە: ئەگەر لەگەڵ یەکدیدا شێوازی جوانو دەستەواژەی جوان بەکاربێنین، بێگومان ئەوە رێگرییەکی زۆرچاکە لە تێکچوونی دۆستایەتییو برایەتیی، جاری وایە کەسێك بە وشەیەکی نارێكو بە

---

[1] المؤمنون: ٩٦

[2] الإسراء: ٥٣

ده‌ربڕینێكی بریندارکه‌ر، دڵی كه‌سێك ده‌یه‌شێنێ، كه‌ ئه‌گه‌ر بێو هه‌ر ئه‌و مانایه‌ بخاته‌ قاڵبێكی ده‌ربڕینی جوانه‌وه‌و به‌ شێوه‌یه‌كی جوان بیخاته‌ڕوو، دڵی به‌رانبه‌ره‌كه‌ی ناڕه‌حه‌ت نابێ. هه‌ڵبه‌ته‌ ئینسان ده‌بێ حه‌ق بڵێ، به‌ڵام ده‌بێ حه‌قه‌كه‌ش به‌ شێوه‌یه‌كی حه‌ق بڵێ، خوای به‌رزو مه‌زن ده‌رباره‌ی قورئانی به‌ڕێز ده‌فه‌رموێ: ﴿وَبِٱلْحَقِّ أَنزَلْنَٰهُ وَبِٱلْحَقِّ نَزَلَ ..﴾[1] واته‌: (ئێمه‌ ئه‌م قورئانه‌مان له‌سه‌ر بناغه‌ی راستی دابه‌زاندوه‌و، وه‌ به‌شێوه‌یه‌كی راست‌و بۆ چه‌سپاندنی راستییش دابه‌زیوه‌ ...).

خوای په‌روه‌ردگار (جل جلاله) له‌و كه‌سانه‌مان بگێڕێ كه‌ هه‌میشه‌ له‌گه‌ڵ یه‌كدیدا حه‌ق بڵێین به‌ دڵسۆزیی، به‌ڵام حه‌قه‌كه‌ش به‌ شێوه‌یه‌كی حه‌ق‌و چاك بڵێین، به‌ شێوه‌یه‌كی وا بێ كه‌ له‌ ئاستی به‌رزی ئیسلام‌و، دۆستایه‌تیی‌و برایه‌تیی ئیمانیی‌و ئیسلامییماندا بێ.

---

[1] الإسراء: ١٠٥

بنەمــای چواردەیــەم

خۆ بژارکــردنی ئەندامــان لە خــووە خراپ و پەســتەکان، خۆ رازاندنــەوەیان بە ئاکــار و رەوشــتە جوان و پەســندەکان

بنەمـــای چـــواردەیـــەم

خۆ بژاركــردنی ئەندامان لە خووە خراپ و پەستەكان و خۆ رازاندنەوەیــان بە ئاكــار و رەوشــتە جوان و پەســندەكان.

خۆ بژاركردنی یەك یەكی ئەندامانی كۆمەڵ لە خووو خدە پەستەكان (الرذائل) و خۆ رازاندنەوەیان بە خەسڵەتە بەرزو پەسندەكان (الفضائل)و، هەڵسوكەوت كردنیان لەگەڵ تێكڕای خەڵكیدا بەپێی ئەدەبو رەوشتە بەرزو جوانەكانی ئیسلامو، خۆپاراستن لە هەرجۆرە ئەزیەتدانو زیان گەیاندنێك بە خەڵكی، بە دڵو زمان و ئەندامەكانی دیكەو، كۆششكردن بۆ سوود پێگەیاندنیان، بە دڵو زمانو دەستو ماڵو سامان، وەك:

1- خوای بەخشــەر (جل جلالە) لەوبارەوە فەرموویەتی: ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ١٤﴾ الأعلى. واتە: (بەڕاستی سەرفرازە كەسێك كە خۆی تەزكیە كردوە)، واتە: خۆی پاكو چاك كردوە.

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿أَفَمَن يَعۡلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ ٱلۡحَقُّ كَمَنۡ هُوَ أَعۡمَىٰٓۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ١٩ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلۡمِيثَٰقَ ٢٠ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلۡحِسَابِ ٢١ وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ وَيَدۡرَءُونَ بِٱلۡحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ٢٢﴾ الرعد، واتە: (ئایا كەسێك كە دەزانێ ئەوەی لە پەروەردگارتەوە بۆ تۆ دابەزێنراوە، حەقە، وەك ئەو كەسە وایە كە كوێرە؟ بێگومان تەنیا خاوەن عەقڵان بیردەكەنەوەو پەند وەردەگرن، ئەوانەی كە پەیمانی خوا بەجێ دێننو پەیمانی پتەو ناشكێنن، وە

ئەوانەی کە ئەوەی خوا فەرمانی پێ کردوە، بگەیەندرێ، لە پەیوەندییەکان دەیگەیەنن، وە لە پەروەردگاریان دەترسن‌و لە لێپرسینەوەی خراپ دەترسن، وە ئەوانەی کە لەبەر ڕەزامەندیی پەروەردگاریان خۆڕادەگرن‌و نوێژ بەرپادەکەن‌و، لەوەی کە پێماندا‌ون بە پەنهانیی‌و بە ئاشکرا دەبەخشن، وە بە هەڵوێست‌و قسەی چاك هی خراپ پاڵ پێوەدەنێن، ئا ئەوانە سەرەنجامی مەنزڵگای دواڕۆژیان بۆ هەیە).

3- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ١٩٩﴾ الأعراف، واتە: (ئەوەی کە ئاسانە وەریبگرە و فەرمان بە چاکە بکە و پشت لە نەفامان بکە)، واتە: پشتگوێیان بخە.

4- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَاجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ) رواه البخاري: (10) واللفظ له، ومسلم: (41)، عن عبدالله بن عمرو بن العاص، واتە: (مسوڵمان کەسێکە کە مسوڵمانان لە زمان‌و دەستی سەلامەت‌و پارێزراو بن، وە کۆچکەر کەسێکە واز لە شتێك بێنێ کە خوا قەدەغەی کردوە).

5- هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ} رواه البخاري: (13)، ومسلم: (45)، عن أنس بن مالك، واتە: (یەکێك لە ئێوە ئیمان ناهێنێ، تاکو ئەوەی بۆ خۆی پێی خۆشە، بۆ برایەکەیشی پێی خۆشنەبێ).

روونكــردنه‌وه‌

یــه‌ك: ئــه‌ده‌بی بــه‌رزو ره‌وشــتی په‌ســندو جــوان، تایبه‌تمه‌نــدییترین نیشانه‌و ئیمتیازی خه‌ڵكی ئیسلامییه‌ له‌گه‌ڵ سه‌رجه‌م خه‌ڵكیدا و، هه‌ركات ئیمـان‌و عه‌قیـده‌ دامـه‌زراوو خواپه‌رسـتیی راسـت‌و سـاغ بـوو، مسـۆگه‌ر ره‌وشت‌و ئه‌ده‌بیش به‌رزو جوان ده‌بێ:

به‌ڵگه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ كه‌ هه‌ر كاتێك عه‌قیـده‌ دامـه‌زراو بـوو، وه‌ خواپه‌رسـتیی راست‌و ساغ بوو، ره‌وشـتیش بـه‌رزو جـوان ده‌بـێ، ئـه‌م دوو ئایه‌تـه‌ بـه‌پێزه‌ی خـوای په‌روه‌ردگاره‌ (جل جلاله) كـه‌ ده‌فـه‌رموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِىٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍۭ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾﴾[1] واته‌: (ئایا سه‌رنج ناده‌ی چۆن خوا وێنه‌یه‌كی هێناوه‌ته‌وه‌! وشه‌یه‌كی پاك‌و چاك وه‌ك دره‌ختێكی پـاك‌و چـاك‌و بـه‌رداره‌، كـه‌ ره‌گوڕیشـه‌كه‌ی چه‌سـپاوه‌ لـه‌ زه‌ویـداو لـق‌و پۆپه‌كانیشـی به‌رزبوونه‌تـه‌وه‌ بـه‌ره‌و سـه‌رێ، لـه‌ هـه‌موو كاتێكـدا بـه‌ ئیزنـی پـه‌روه‌ردگاری بـه‌رو میوه‌كه‌ی ده‌رده‌كات[2]، ئاوا خوا وێنه‌ دێنێته‌وه‌ بۆ خـه‌ڵكی، بۆئـه‌وه‌ی بیربكه‌نـه‌وه‌و په‌ندوه‌ربگرن).

لێره‌دا خوای به‌رز و مه‌زن سێ شتی لـه‌ دره‌خـت باسـكردووه‌، هه‌ڵبه‌تـه‌ دره‌خـت وێچوێندراوه‌ (مُشَبَّهٌ بِهَا)یه‌و (كَلِمَةً طَيِّبَةً) به‌ دره‌خت چوێندراو (مُشَبَّه)ه‌، كه‌ له‌سه‌ر رای زۆربه‌ی توێژه‌ره‌وانی قورئان ده‌ڵێن: مه‌به‌ست له‌ (كَلِمَةً طَيِّبَةً) وشه‌ی ته‌وحیـده‌

---

[1] إبراهيم: ٢٤/٢٥

[2] واته‌: هه‌میشه‌ میوه‌دارو به‌رهه‌مداره‌.

(لا إِلهَ إِلاّ الله)، واتە: (بێجگە لـە خـوای بـەرز و مـەزن هـیچ پەرسـتراو نـین)، وشـەی تەوحید ئەو (كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ)یە كە خوای بەرز و مەزن بە درەختێكی بەرداری دەچوێنێ، جا درەختە بەردارەكە خـوای بـەرز و مـەزن سـێ شـتی لێ بـاس دەكـات: (أَصْـلْ)و (فَرْعْ)و (أُكُلْ)ەكەی، (أَصْلْ)ەكەی دیارە رەگوڕیشەكەیەتی و، (فَرْعْ)ەكەی دیارە لق‌و پۆپ‌و گەڵاكەیەتی، وە (أُكُلْ)ەكەشی بەرو میوەكەیەتی.

ئیسلامەتییش سێ بەشی سەرەكییە:

1/ ئیمـان‌و عەقیدەیـە كـە لـە عـەقڵ‌و دڵـدا جێگیردەبـێ، وەك چـۆن رەگوڕیشـەی درەختەكە بە زەویدا بڵاودەبێتـەوەو دەچەسـپێ، ئیمـان‌و عەقیـدەش لـە عەقڵـدا وەك تێگەیشـتن،وە لەدڵـدا وەك قەناعـەت پێهێنـان‌و قبـووڵكردن جێگیردەبـێ، هـــەروەك خـــوای بـــەرزو مـــەزن دەفـــەرموێ: ﴿... أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ ..﴾[1] المجادلـة،واتـە: (...ئەوانـە خـوا ئیمـانی لەدڵـدا نووسـیون ...)، هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿... وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾[2] واتە: (... وە جارێ ئیمان نەچۆتە نێو دڵەكانتانەوە ...).

2/ وە پاشان پابەندیی‌و ئیلتیزام بە ئیسلامەوە، لە جـێی لـق‌و پۆپەكانـە، كـە ئـەو پابەندییەش لەسەر ئەندامە رووالەتییەكانی ئینسان دەردەكەوێ.

3/ وە دوایـین بەشـی مسـوڵمانەتییش بریتییـە لـە ئاكـارو رەوشـتی بـەرزو پەسـندو جوان، هەروەك چۆن درەخت ئەگەر رەگ‌و ریشەكەی باش چەسپیبێ‌و،قەدو لق‌و پۆپ‌و گەڵایـەكانی سـاغ بـن‌و، بـەرداریش بـێ، بـە تـەئكید میـوەش دەردەكـات، بەهـەمان شـێوەش ئەگـەر ئینسـان بەڕاسـتی ئیمـان‌و عەقیدەكـەی چەسـپابێ‌و،

---

[1] الحجرات: ٢٢

[2] الحجرات: ١٤

عیبادەتو تاعەتەکەی بۆ خوا ڕاست بێ، ئەخلاقو ئاکارو ڕەوشتیشی بەرزو پەسند دەبێ.

دوو: خوو و ڕەوشتی بەرز و پەسند هەڵقوڵاوی نەفسی تەزکیەکراوە، گۆزە چیی تێدا بێ ئەوەی لێ دەڕژێ. بۆ نموونە: خۆشویستن (حب) و بەخشین (عطاء) و ڕقلێبوونەوە (بغچ) و دەست گرتنەوە (منع):

بەڵگەمان لەسەر ئەوە ئەو فەرموودەیەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ تێیدا دەفەرموێ: {مَنْ أَحَبَّ للهِ، وَأَبْغَضَ للهِ، وَأَعْطَى للهِ، وَمَنَعَ للهِ: فَقَدْ إِسْتَكْمَلَ الإِيمَانِ}(1) واتە: (هەر کەسێك لەبەر خوا خەڵکی خۆشبوێ، وە لەبەر خوا خەڵك ببووغزێنێ، وە لەبەر خوا ببەخشێ، وە لەبەر خوا دەست بگرێتەوە، ئەوە ئیمانەکەی تەواوە).

تەماشادەکەین پێغەمبەر ﷺ خۆشویستنو بوغزاندنی پێش خستوون، ئینجا دوایی بەخشینو نەبەخشین، چونکە ئینسان ئەگەر کەسێکی خۆشویست، ئینجا ئەو خۆشویستنەی پاڵی پێوەدەنێ کە هاوکاریی بکاتو پێی ببەخشێ، وە ئەگەر ڕقی لە کەسێك هەڵسا، ئینجا ئەو ڕقو بوغزە وای لێدەکات، کە پێی نەبەخشێو هاوکاریی نەکا.

کەواتە: هەموو کردەوەکان ڕیشەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ دەروون (نَفْس)، جا ئەگەر دەروونەکە تەزکیەکراوو پاكو چاك بێ، ئەوە مسۆگەر کردەوەو ڕەوشتو ڕەفتارو ئاکاری پاكو چاکی لێ پەیدادەبێ، دەروونی تەزکیە نەکراویش هەر کردەوەو ڕەوشتو ڕەفتاری لە قەدەر خۆی لێ پەیدادەبێ.

---

1) رواه أبوداود: (4680) عن أبي أمامة، وصححه السيوطي والألباني.

وشەی (تزكية): کە لە (زَكى، يَزْكُو، زَكاةً وَتَزْكِيَةً) هاتووە، بە مانای (نَمَا) دێ، واتە: گەشەی کرد، وە بە مانای (طَهُرَ) دێ، واتە: پاك بۆوە، وە بە مانای (صَلَحَ)ش دێ، واتە: چاك بوو، مانای وایە وشەی (تزكية) لە یەك کاتدا سێ مانایان دەگرێتەخۆی: پاك بوون و، چاك بوون و، گەشەکردن، کە دیارە نەفس بە ئیمانو خواناسینو خۆشویستنی خوای بەرز و مەزن و بەندایەتیی کردن بۆ خوای بەرز و مەزن ، پاك دەبێو چاك دەبێو گەشەدەکات، وەك خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ﴾[1] واتە: (ئەوانەی ئیمانیان هێناوەو بە یادی خوا دڵیان دادەمرکێو ئۆخژنی بۆ دێو ئارام دەگرێ، ئاگادار بن! تەنیا بە یادی خوا دڵەکان ئارام دەگرن)، بەڵێ، دڵی ئینسان، لایەنی مەعنەویی ئینسان، تەنیا بە پەیوەندیی لەگەڵ خوادا (جل جلاله) ئۆخژنی بۆ دێو ئارام دەگرێ، بۆیە خوای بەرز و مەزن لە سوورەتی (الفجر)دا ئینسانی ئیماندار دەدوێنێو دەفەرموێ: ﴿يَـٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾﴾، واتە: (ئەی نەفسی ئارامگرتوو![2] بگەڕێوە بۆ لای خاوەنو پەروەردگارت، تۆش ڕازیو خواش لێت ڕازی)

سێ: نۆ خەسڵەتی بنەڕەتیی بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ خوای بەرز و مەزن و خەڵکدا بەڵگە و نیشانەی ئیمان و عەقڵن:

خوای پەروەردگار (جل جلاله) لە ئایەتەکانی (19 – 22)ی سوورەتی (الرعد)دا، نۆ خەسڵەتی سەرەکییمان بۆ دەخاتەڕوو، کە ئینسانو خەڵکی

---

[1] الرعد: ٢٨

2) کە بەهۆی یادی خواو ئیمان بە خواو بەندایەتیی بۆ خواوە ئارامی گرتوە.

مسوڵمان دەبێ بەپێی ئـەو نـۆ خەسـڵەتە سـەرەكیی‌و بنەڕەتییـە، مامەڵـە لەگـەڵ خوای بەرز و مـەزن و لەگـەڵ خـەڵكی خـوادا بكـات، وە ئـەو نـۆ خەسـڵەتە خـوای پەروەردگار (جل جلاله) دایناون بە بەڵگەو نیشانەی ئیمـانو عـەقڵ، واتـە: ﴿أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ٱلْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰٓ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلْمِيثَٰقَ ﴿٢٠﴾ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٢﴾﴾ الرعـد، كـە پێشتر مانام كردن.

بـەڵێ كەسـێك بزانـێ ئـەوەی لەلایـەن خـواوە (جـل جلالـه) بـۆ پێغەمبـەر ﷺ دابەزێنراوە، هەقە، مانای وایە ئیمـانی پـێی هەیـەو ئیمانـدارە، وە پێچـەوانەكەی ئینسانی كوێرە، واتە ئەو كەسەی دەركی ئەو حەقیقەتە ناكاتو پـەی پـێی نابـاو ئیمانیشی پێی نیە.

كەواتە: ئەو نۆ سیفەتەی كە باسیان دەكات، هـی كەسـێكە كـە ئیمـانی هەیـە، عاقڵێتییەكەش لەكوێدایە؟ لەو شوێنەدا كـە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ﴾. كەواتە: ئەوانەی ئەو نۆ سـیفەتەیان تێـدان هـەم خـاوەنی ئیمـاننو، هـەم خـاوەن عەقڵن.

جا ئەو نۆ سـیفەتە ئەمـانەن:

1- وەفاداربوون بە پەیمانی خوا (وفاء بعهد الله):

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ:﴿ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ ﴾،واتە: (ئەوانەی کە وەفادارن بە پەیمانی خواو، پەیمانی خوا بەجێ دێنن)، پەیمانی خوای بەرز و مەزن چییە؟ خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَإِذۡ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَأَشۡهَدَهُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡۖ قَالُواْ بَلَىٰ شَهِدۡنَآۛ ..﴾[1] واتە: (کاتێك پەروەردگارت لە پشتی ئادەمزادەکان وەچەکەیانی وەرگرتو پێی فەرموون: ئایا من پەروەردگارتان نیم؟ گوتیان: با، شایەدییمان دا - لەسەر ئەوە-[2] ...).

توێژەرەوانی قورئان زۆر قسەیان لەسەر ئەم ئایەتە کردووە، بەڵام ئەوەی کە دێتە زەینەوەو لەلای من مانایەکی پەسندو ڕاستە، ئەوەیە کە خوای بەرز و مەزن لێرەدا دەیەوێ تێمان بگەیەنێ کە هەموو ئینسانێکی وا خوڵقاندوە بیناسێ، وە دان بە پەروەردگارێتی خوای بەرز و مەزن و بەدیهێنەرێتی خوای بەرز و مەزن دا بێنێ بۆخۆی،وە سەرەنجام دەبێ هەر ئەو پەروەردگارەش بپەرستێو بەندایەتیی هەر بۆ ئەو پەروەردگارە بکات.

ئا ئەوە پەیمانێکە خوای بەرز و مەزن لە هەموو ئینسانێکی وەرگرتوە، هەموو ئینسانێکی وا خوڵقاندوە بیناسێو بزانێ پەروەردگاری کێیە؟ وە بەڵگەش لەسەر ئەوە زۆرنو، کێ زۆر کافرە کە لێی بقەومێو دەستی لە هەموو پنچکان ببڕێ، بەبێ ئەوەی کە ڕۆژێك لە ڕۆژان باسی خوای بەرز و مەزن ی کردبێ، یاخود هاواری لە خوای بەرز و مەزن کردبێ، یەکسەر هاوار

---

[1] الأعراف: ١٧٢

[2]) واتە: شایەدییان دا لەسەر ئەوە کە خوا (جل جلاله) پەروەردگاریانە.

دەکاتە خوای بەرز و مەزن ، وەك خوای بەرز و مەزن لە قورئاندا بۆمانی باســـدەکاتو دەفـــەرموێ: ﴿وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوۡجٞ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ...﴾[1]خوای بەرز و مەزن باسی هاوبەش بۆ خوا دانەران (الـمشركين)و بێبڕوایان (الكافرين) دەکاتو دەفەرموێ:(وە کاتێك کە شەپۆلێکی دەریا وەك هەور[2]دایپۆشین،لە خوا دەپاڕێنەوەو گەردنکەچیی خۆیانی بۆ ساغ دەکەنەوەو، بێجگە لە خوا کەسیدی ناناسن ...)، ئەوەی خوای بەرز و مەزن دەیفەرموێ وایە، هەموو ئینسانێك کە دەستی لە هەموو پنچکان دەبڕێ، هاواردەکاتە خوای بەرز و مەزن ، کەواتە ئەوە ئەو پەیمانەیە کە خوای بەرز و مەزن لە خەڵکی وەرگرتوە (وەفا بە پەیمانی خوای بەرز و مەزن).

2- هەڵنەوەشاندنەوەی ئەو پەیمانە پتەوە (عـدم نقض الميثـاق):

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَلَا يَنقُضُونَ ٱلۡمِيثَٰقَ﴾، واتـە: (وە پەیمانی پتەو ناشکێنن)، میثاق: پەیمان (عَهْدْ)ێکە سوێندی لەسەر خورابێو تەئکیدی لەسەر کرابێتەوە، هەڵیناوەشێننەوە.

وەفا پێ کردن شتێکەو، هەڵنەوەشاندنەوەشی شتێکی دیکەیە، پێیەوە پابەندنو هیچ شتێکیش ناکەن پێچەوانەی ئەو پابەندییە بێ.

3- گەیاندنی پەیوەندییەکان:

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ﴾، واتە: (وە ئەوانەی کە ئەوەی خوا فەرمانی پێ کردووە بگەیەندرێ لە

---

1) لقمان: ٣٢

2) کە شەپۆڵی زۆر گەورە دێ، وەك شاخ سێبەرت لێ دەکا، دەڵێی ئەو شەپۆلە تازە حیسابم تەواودەکات!

پەیوەندییەکان، دەیگەیەنن)، جا ئایا مەبەست لە گەیاندنی ئەو پەیوەندییانەی کە خوای بەرز و مەزن فەرمانی پێکردووە بگەیەنرێن، چییە؟!

هەندێك لە زانایان ئەوەیان بە پەیوەندیی خزمایەتیی لێکداوەتەوە، بەڵام چەمكو واتای ئایەتەکە لەوە فراوانترەو، هەم گەیاندنی پەیوەندیی خزمایەتیی دەگەیەنێو، هەم چاکە کردن لەگەڵ دایكو باب دەگەیەنێو، چاکە کردن لەگەڵ ماڵو منداڵو دەرو دراوسێو لێقەوماوانو میوانو، لەگەڵ هەموو کەس دەگەیەنێ، هەموو ئەو پەیوەندییانەی خوای بەرز و مەزن فەرمانی پێکردوون کە دەبێ بگەیەندرێن، هەموو ئەو پەیوەندییانە دەگەیەنن، سەرنج بدەن: پێشێ خواپەرستیی، ئینجا خەڵك دۆستییو چاکە کردن لەگەڵ خەڵك.

4- ترسان لە پەروەردگار:

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ﴾، واتە: (وە لە پەروەردگاریان دەترسن)، ترسانێك کە بە گەورەگرتنی لەگەڵدابێ، توێژەرەوانو شارەزایانی زمان دەڵێن: وشەی (خَشْـيَة) ترسێکە کە بە گەورەگرتنو مەزن گرتن (تعظيم)ی لەگەڵدا بێ، بەڵام وشەی (خَـوْفْ) ئەوەی لەگەڵدا نیە.

5- ترسان لە لێپرسینەوەی خراپ:

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلْحِسَابِ﴾،واتە: (وە لە لێپرسینەوەی خراپ دەترسن)، لێپرسینەوەی خراپ ئەوەیە کە ئینسان وەڵامی پرسیارەکانی خوای پەروەردگار (جل جلاله)ی پێ نەبێ.

6- خۆڕاگـریی لەبەر خوای بەرز و مەزن :

جاری وا هەیە كەسێك خۆڕادەگرێ لەسەر شتێك، چـونكە لـە پێچـەوانەكەی دەترسـێ، وە جـاری وایـە خـۆڕادەگرێ، لەبەرئـەوەی تەماعكارییـەكی هەیـە، بەڵام خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ﴾، واتە: (وە ئەوانەی كە لەبەر ڕەزامەنـدیی پـەروەردگاریان خـۆڕادەگرن)، نـەك لەبـەر تەماعێك، یان لەبەر زەرەرێك، بەڵكو هەر بۆئەوەی خوای بەرز و مـەزن لێیـان ڕازی بێ، خۆڕادەگرن لەسەر ئەوەی كەسێك نەفامییان لەگەڵ دەكـات، یـاخود حـەقێكی دەفـەوتێ، یـان لەسـەر تاعـەت خـۆڕادەگرن، لەسـەر موسـیبەت خـۆڕادەگرن، لـە بەرانبـەر خراپـەی خراپەكارانـدا خـۆڕادەگرن، هـەمووی دەگرێتەوە.

7- نوێژ بەرپاكردن (إقـامة الصـلاة):

خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾، واتـە: (وە نوێـژ بەرپـادەكەن).

8- بەخشین بە پەنهـانیی و بە ئاشكـرا:

خوای بەرز و مەزن دەفـەرموێ: ﴿وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً﴾، واتـە: (وە لەوەی كە پێماندا‌ون بە پەنهانییو بـە ئاشـكرا دەبەخشـن)، ئەگـەر پێویسـت بـە پەنهانیی بكات بە پەنهانیی دەبەخشن، جاری واش هەیە ئەگەر پێویست بكات بە ئاشكرا ببەخشن بە ئاشكرا دەبەخشن،وە لەڕاستیدا بە ئاشكرا بەخشین، یـان بـە پەنهانیی بەخشین، دەگەڕێتەوە سەر حاڵـەتی جیاجیـا، جـاری وایـە وا باشـە بـە ئاشكرا ببەخشین و، جاری واش هەیە بە پەنهانیی بەخشین باشـترە، لێقـەوماوێك

دێ ڕوو لە کۆمەڵێك دەکات دەڵێ: یارمەتییەکم بدەن، هاوکارییەکم بکەن، تۆ ئەگەر لەو کاتەدا لە خۆت ڕاببینیو نیەتت باش بێو بە ئاشکرا ببەخشی، خەڵك چاو لە تۆ دەکاتو ئەو بە ئاشکرا بەخشینە باشترە، وە لێرەدایە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ ...} [1]واتە: (هەر کەسێك لە ئیسلامدا ڕێیەکی باش بشکێنێ، جا – دوای ئەو کار بەو ڕێبازە بکرێ –، بە قەدەر خێرو چاکەی ئەو کەسەی بۆ دەنووسرێ کە کاری پێدەکات، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو چاکەیان کەمبێتەوە ...).

کەی پێغەمبەر ﷺ ئەو فەرموودەیەی فەرموو؟ کۆمەڵێك عەرەبی دەشتەکیی هاتنەلای پێغەمبەری خوا ﷺ، کە هەژارییو نەداریی بە نێو چاوانیانەوە دیاربوو، زۆر ڕووتو ڕەجاڵ بوون، پێغەمبەر ﷺ دەموچاوی موبارەکی تاریك داهاتو زۆری پێناخۆش بوو کە ئەوانەی بەو جۆرە بینی، ئیدی یەکێك یارمەتیدان، خەڵکیدیکەش لە دوای ئەو هاوکارییان کردنو یارمەتییاندان، جا پێغەمبەر ﷺ ڕووی موبارەکی وەك پارچە مانگێك درەوشایەوە[2]، لەو حاڵەتەدا ئەو فەرموودەیەی فەرموو.

واتە: هەر کەسێك هەنگاوێکی خێر بنێو ڕێیەکی باش بشکێنێ و، خەڵکیدیکە چاوی لێبکەن، پاداشتی ئەوانیشی هەیەو لە هی ئەوانیش کەم نابێتەوە، هەتا ڕۆژی قیامەت چەند کەسیدیکە ئەو چاکەیە بکەن بەهۆی ئەوەوە، بە قەدەر

---

1) رواه مسلم: (1017) واللفظ له، والنسائي: (2554)، وابن ماجه: (203)،

2) جا هەندێك خەڵکی نەشارەزا لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ دەڵێن: ئەوە بەڵگەیە لەسەر ڕەوایی داهێنراوی چاك (البدعة الحسنة)، نا، ئەوە هیچ پەیوەندی بە داهێنراوەوە نیە.

هەمووان پاداشتی هەیە، بێ ئەوەی کە لە هی ئەوانیش کەم بێتەوە، هەروەها بە نسبەت خراپەشەوە هەروایە.

9- وەڵامی خراپە بە چاکە دانەوە:

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَيَدۡرَءُونَ بِٱلۡحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ﴾، واتە: (وە بە هەڵوێستو قسەی چاك هی خراپ پاڵ پێوەدەنێن).

ئەو نۆ سیفەتە، خوای بەرز و مەزن کەسانێکی پێ وەسفکردوون کە ئەهلی ئیمانن‌و ئەهلی عەقڵن.

چوار: کەم چاوەڕوانیی لە خەڵك و چاکەکاریی و چاوپۆشیی، سێ بنەمای گەورەی ڕەوشتبەرزیی و مامەڵەی جوانن لەگەڵ خەڵکیدا:

هەر کەسێك ئەو سێ سیفەتەی تێدابن، بەڕاستیی دەتوانێ ڕەوشتی بەرزو جوان لە خۆیدا بێنێتەدی، بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ خەڵکیدا.

ئەم سێ سیفەتەشمان لەم ئایەتە بەپێزە وەرگرتوون: ﴿خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ﴾[1] واتە: (ئەوەی ئاسانە لە خەڵك وەریبگرە، وە فەرمان بە چاکە بکە، وە پشت لە نەفامان بکە)، وشەی (العفو) وایان لێکداوەتەوە: (أي ما يَسْهُلُ قَصْدُهُ وَتَنَاوُلُهُ)، واتە: (ئەوەی دەگونجێ بە ئاسانیی بکرێتە ئامانج و، بە ئاسانی ئینسان دەستی دەیگاتێ).

(إبن كثير) لەوبارەوە گوتوویەتی: (قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ: النَّاسُ رَجُلانِ: فَرَجُلٌ مُحْسِنٌ فَخُذْ مَا عَفَا لَكَ مِنْ إِحْسَانِهِ وَلا تُكَلِّفْهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ وَلا مَا يُحْرِجُهُ، وَإِمَّا مُسِيءٌ فَمُرْهُ بِالْمَعْرُوفِ، فَإِنْ تَمَادَى عَلَى ضَلالِهِ وَاسْتَعْصَى عَلَيْكَ وَاسْتَمَرَّ فِي جَهْلِهِ فَأَعْرِضْ

1 الأعراف: ١٩٩

عَنْهُ فَلَعَلَّ ذَلِكَ يَرُدُّ كَيْدَهُ)[1] واتە: (هەندێك لە زانایان گوتوویانە: خەڵك دوو جۆرە پیاون: یەکێکیان چاکەکارە، ئەوەی کە بە ئاسانیی لە چاکەی ئەو دێتە دەستت وەریبگرەو شتێکی لێ داوامەکە کە لە توانایدا نەبێ، یان سەغڵەتی بکات، یاخود خراپەکارە، تۆ فەرمانی پێ بکە بە چاکە، جا ئەگەر لەسەر گومڕایی خۆی بەردەوام بووو لێت عاسێ بووو بەردەوام بوو لەسەر نەفامیی خۆی، ئەوە پشتی تێبکە بەڵکو پیلانەکەی هەڵبوەشێنێتەوە).

ئەوە زۆر شتێکی گرنگە، هی وا هەیە زۆر خەڵکی سەغڵەت دەکات، شتێکیان لێ چاوەڕوان دەکات کە لە توانایاندا نییە، ئەو کەسەش لە ڕوودا دەمێنێ، بۆیە خوای بەرز و مەزن فەرمانی بە پێغەمبەر ﷺ کردووە کە بڵێ: ﴿قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ﴾[2]، واتە: (بڵێ: من هیچ کرێتان لێ داوا ناکەم، وە من تەکلیفیشتان ناخەمە سەر). واتە: تووشی سەغڵەتیی و ئیحراجییتان ناکەم و، هیچ چاوەڕوانییەکم لێتان نیە.

پێنج: بەبێ خۆپاراستن لە زیانگەیاندن بە خەڵك و دڵسۆزبوون بۆیان، مرۆڤ نابێتە مسوڵمان و بڕوادارێکی تێر و تەواو:

ئەمە لەوەوە وەردەگرین کە پێغەمبەر ﷺ زۆر بە ڕوونیی و ڕاشکاویی دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَاجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ}[3] کەواتە: کەسێك بە زمان زیان بە مسوڵمانان بگەیەنێ و ئازاریان بدات و، بە دەست ئازاریان بدا، پێناسەی مسوڵمانی تێرو تەواو نایگرێتەوە، ئەوە

[1] المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير ص: (521).

[2] ص: ٨٦

[3] رواه البخاري: (10) واللفظ له، ومسلم: (40) عن عبدالله بن عمرو بن العاص.

بۆ مسوڵمانێتی، بۆ ئیمانداریێتییش پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ}[1] وە بە پێچەوانەشەوە، چی بۆ خۆی پێی ناخۆشە بۆ ئەویش پێی ناخۆش بێ، ئینجا بەو ئیماندارە لە قەڵەم دەدرێ کە خوای بەرز و مەزن دەیەوێ.

کۆتایی توێژینەوەمان دەربارەی ئەم بنەمای چواردەیەمە بەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ دێنین کە دەفەرموێ: {خَيْرُ الأَصْحَابِ عِنْدَ اللهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الجِيرَانِ عِنْدَ اللهِ تَعَالَى خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ}[2] واتە: (باشترین هاوەڵ لەلای خوای بەرزو مەزن، باشترینیانە بۆ هاوەڵەکەی، وە باشترین دراوسێ لەلای خوای بەرزو مەزن، باشترینیانە بۆ دراوسێیەکەی)، دوو مسوڵمان کە دەبنە هاورێ، یان دراوسێ، کامەیان بۆ ئەوی دیکە باشتربێ، ئەویان لەلای خوای بەرز و مەزن باشترە، ئینجا باشیی ئەوەیە کە لە دڵەوە بۆی باش بێ، بە زمان لەگەڵی باش بێ، بە ماڵ لەگەڵی باش بێ، بە دەست لەگەڵی باش بێ، بە هەموو شێوەیەك باش بێ، ئینجا ئایا کێ لەگەڵ خەڵکی باش دەبێ؟ لەڕاستیدا باشیی لەگەڵ خەڵك، بەرهەمی راستییە لەگەڵ خوای بەرز و مەزن ، بۆیە مسوڵمان هەتا ئیمانەکەی کامڵترو پتەوتربێ، لەگەڵ خەڵکییشدا باشترو بۆیان بەکەڵكو سوودتر دەبێ.

---

[1] رواه البخاري: (13)، ومسلم: (45)، عن أنس بن مالك.

[2] رواه الترمذي: (1944)، وقال: حسن غريب، وصححه الألباني.

بنەمـــای پازدەیـــەم

خزمەتكـــردنی خـــەڵك و هـــەوڵدان بۆ بەختـــەوەركردنیـــان، بەشـــێكە لـــە خـــوا پەرســـتیی

بنەمای پازدەیەم

خزمەتكردنی خەڵك و هەوڵدان بۆ بەختەوەركردنیان، بەشێكە لە خواپەرستیی:

كۆمەڵی ئیسلامیی پێشكەشكردنی هەر جۆرە خزمەتگوزارییەك بە خەڵكو كۆمەڵگا لە هەموو بوارەكانی: فەرهەنگیی و كۆمەلایەتیی و ئابووریی و سیاسیی و... هتددا، بە فەرمانبەریی خوا (طاعة الله) دادەنێ و، لەوبوارەدا بەجۆرێك قۆڵی خزمەتگوزاریی هەڵدەماڵێ، كە هیچ كەسو لایەنێك نەتوانێ موزایەدەی خەڵك دۆستیی و نیشتمانپەروەریی و خزمەتگوزاریی بەسەردا بكات، چونكە:

1- خوای بە بەزەیی و بەخشەر (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾﴾ فصلت، واتە: (وە قسەی كێ چاكترە لە هی كەسێك كە خەڵك بۆ لای خوا بانگ بكاتو كردەوەی چاك ئەنجام بداتو بڵێ: من لە مسوڵمانانم).

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا ...﴿٨٣﴾﴾ البقرة، واتە: (... وە قسەی باش لەگەڵ خەڵكی بكەنو شتی باش بە خەڵكی بڵێن ...).

3- دیسان خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿وَأَنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ۛ وَأَحْسِنُوٓا۟ ۛ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾﴾ البقرة. واتە: (وە لە ڕێی خوادا

ببه‌خشن‌و به‌ده‌ستی خۆتان خۆ مه‌فه‌وتێنن‌و چاكه‌كاربن، بێگومان خوا چاكه‌كارانی خۆشده‌وێ).

4- وه‌ خوای به‌رزو مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾﴾ الحج. واته‌: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! ركووع ببه‌ن‌و كڕنووش ببه‌ن – بۆ خوا –، وه‌ په‌روه‌ردگارتان بپه‌رستن‌و چاكه‌ بكه‌ن، به‌ڵكو سه‌رفراز بن).

5- هه‌روه‌ها خوای به‌دیهێنه‌ر (جل جلاله) فه‌رموویه‌تی: ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾﴾ الممتحنة، واته‌: (خوا لێتان قه‌ده‌غه‌ ناكات كه‌ چاكه‌ بكه‌ن‌و ببه‌خشن به‌ كه‌سانێك كه‌ له‌سه‌ر دین له‌گه‌ڵتان ناجه‌نگن‌و، له‌ نیشتمانتان‌و له‌ ماڵ‌و حاڵتان وه‌ده‌رتان نانێن، بێگومان خوا به‌خشه‌رانی خۆشده‌وێ).

6- پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ كاتێك كه‌ له‌باره‌ی باشترین كه‌س پرسیاری لێكرا، فه‌رمووی: (مَنْ طَالَ عُمُرهُ، وَحَسُنَ عَمَلُهُ) رواه الترمذي: (2330) وقال: حسن صحيح، والحاكم: (1256)، وقال: صحيح على شرطهما وأقره الذهبي، وأحمد: (17850) وقال الألباني: صحيح، وقال الهيثمي: إسناده جيد، واته‌: (– باشترین كه‌س– ئه‌وه‌یه‌ كه‌ ته‌مه‌نی درێژ بێ‌و كرده‌وه‌ی باش بێ).

7- هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: {الْمُؤْمِنُ يَأْلِفُ وَيُؤْلَفُ، وَلا خَيْرَ فِيمَنْ لا يَأْلِفُ، وَلا يُؤْلَف، وَخَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ) رواه الطبراني في المعجم الأوسط: (5787)، والدارقطني عن جابر بن عبدالله، وقال الألباني

في السلسلة الصحيحة: حسن صحيح، واته: (ئیماندار خەڵكی هۆگری خۆی دەكاتو هۆگری خەڵكیش دەبێ، وە خێر لەو كەسەدا نیە كە نە بتوانێ خەڵكی هۆگری خۆی بكاتو، نە بۆخۆی هۆگری خەڵكی بێ، وە باشترینی خەڵكی سوودبەخشترینیانە بۆ خەڵكی)، كەواتە: كێ لە هەموو كەس باشترە؟ ئەو كەسە كە سوودی بۆ خەڵكی زیاترە.

وە پێشەوا (ئەبو حامیدی غەزالی)یش گوتوویەتی: (إِذَا أَحَبَّ اللَّـهُ عَبْدًا، أَكْثَرَ حَوَائِجَ الخَلْقِ إِلَيْهِ)[1]، واتە: (ئەگەر خوا بەندەیەكی خۆشویست، وادەكات خەڵك زۆر ئیشیان تێی بكەوێ)، تاكو ئیشیان بۆ جێبەجێ بكاتو، خێری بگاتێ.

روونكردنەوە

یەكەم: خزمەتكردنی خەڵكو سوودمەندكردنیان، خواپەرستی و فەرمانبەرییە:

خزمەتكردنی خەڵكو سوودمەندكردنیانو بەختەوەركردنیانو قازانج پێگەیاندنیان، بە عیبادەتو تاعەت لە قەڵەمدەدرێ، عیبادەت بە مانا فراوانەكەی، چ پەیوەندییان بە خوای بەرزو مەزن وە هەبێ، چ پەیوەندییان بە خەڵكەوە هەبێ، كەواتە: كە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾[2] واتە: (جینو مرۆڤم تەنها بۆ ئەوە دروستكردوون، بمپەرستن)،

---

1) المقصد الأسنى في شرح أسماء الله الحسنى لأبي حامد الغزالي، دراسة وتحقيق: محمد عثمان الخُشْت، الناشر: مكتبة الفرقان – القاهرة، ص: (80).

2 الذاريات: ٥٦

ئەوە مانای وا نییە بە تەنیا هەر خەریکی نوێژو ڕۆژووو زیکرو پاڕانەوە بن، چونکە ئەگەر پەرستن هەر ئەو شتانەبێ، دەبووایە خەڵکی هەر خەریکی ئەوانەبووایە، عیبادەت یانی ملکەچیی بۆ خوای بەرز و مەزن ، ئینجا ئەو کەسەی نوێژدەکات، بۆ خوای بەرز و مەزن ملکەچە،وە ئەو کەسەی خەڵك بۆ لای ئیسلام بانگ دەکات، بۆ خوای بەرز و مەزن ملکەچە، وە کەسێك فەرمان بە چاکە دەکاتو ڕێ لە خراپە دەگرێ، هەر بۆ خوای بەرز و مەزن ملکەچە، یان لە بواری ڕاگەیاندندا کاردەکات، یان لە بواری کۆمەڵایەتییدا کاردەکات ... هتد، لە هەر بوارێکدا، مادام بەو نیازە بیکا کە پێی لە خوای بەرز و مەزن نزیك بێتەوەو، بۆیە بیکات چونکە خوای بەرز و مەزن وای فەرمووە، ئەوە هەر لە بازنەی عیبادەتدایە.

جا ئەگەر بمانەوێ بەڵگە بێنینەوە لەسەر ئەوە کە خزمەتکردنی خەڵك عیبادەتو تاعەتە، زۆر بەڵگە هەن، هەر لەو دەقانەدا کە پێشتر هێنامانن:

1/ گوتنی قسەی باش و کردنی کاری باش، خوای بەرز و مەزن فەرمانی پێکردوون:

خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا .﴾[1]

هەروەها: ﴿... وَأَحْسِنُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾[2]

کەواتە: خوای بەرز و مەزن فەرمانی کردووە بە چاکە گوتنو چاکە کردن، دەبێ قسەشمان چاك بێو کردەوەشمان چاك بێ، لەگەڵ خەڵکیدا بەگشتیو، تایبەتی نەکردووە بە مسوڵمانانەوە، بەڵکو دەفەرموێ: چاکە بکەن لەگەڵ هەر کەسێکدا.

---

[1] البقرة: ٨٣

[2] البقرة: ١٩٥

2/ چاکەکردن بە گشتی، فەرمانی پێکراوە و سەرفرازیی پێوە بەستراوە:

خـــوای بـــەرزو مـــەزن دەفـــەرموێ: ﴿... وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾[1] واتە: (... وە چاکە بکەن بەڵکو سەرفراز بن)، دوای ئەوەی فەرمان خوا دەکات بە ڕکووع بردنو سەجدە بردنو عیبادەت کردن بۆ خوای بەرز و مەزن ، پاشان فەرمان بە چاکەکردن دەکات، خوای بەرزو مەزن دەفـــەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْۤ وَٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمۡ وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾[2]

3/ خـوای بـەرز و مـەزن ڕایگەیانـدووە کـە چـاکەکاران و بەخشـەرانی خۆشدەوێ، دەفەرموێ:

خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿... وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾[3] وە فەرموویـــەتی: ﴿... إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ﴾[4] واتـــە: (... بێگومان خوا بەخشەرانی خۆشدەوێ).

هەڵبەتە وشەی (الْمُقْسِط) دەشگونجێ بە مانای دادگەر (عادل) بێ، بەڵام لەم ئایەتەدا بە مانای بەخشەر دێ، نەك بە مانای دادگەر –دوایی ڕوونی دەکەینەوە لەبەرچی–.

[1] الحج: ٧٧
[2] الحج: ٧٧
[3] البقرة: ١٩٥
[4] الممتحنة: ٨

وە شێخ (عبدالرحمن بن ناصر السعدي)ش دەڵێ: (وَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا يَسَّرَ لَهُ الأَسْبَابَ، وَهَوَّنَ عَلَيْهِ كُلَّ عَسِيرٍ، وَوَفَّقَهُ لِفِعْلِ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكِ الْمُنْكَرَاتِ، وَأَقْبَلَ بِقُلُوبِ عِبَادِهِ إِلَيْهِ بِالْمَحَبَّةِ وَالْوِدَادِ)[1]، واتە: (ئەگەر خوا بەندەیەکی خۆشویست، هۆکارەکانی بۆ ئاسان دەکات، وە هەموو زەحمەتییەکی لەسەر سووک دەکات، وە سەری دەخات بۆ کردنی چاکەکانو وازهێنان لە خراپەکان، وە رووی دڵی خەڵکی لەو دەکات بە خۆشەویستیو هۆگری).

4/ **باشترین کەس سوودبەخشترینیانە بۆ خەڵك :**

وەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ}[2] واتە: (چاکترینی خەڵکی سوودبەخشترینیانە بۆ خەڵك).

دووەم: بانگەواز بۆ لای خوای بەرز و مەزن و کردەوەی باش و خۆ لە ریزی مسوڵمانناندا حیسابکردن، سێ هۆکاری گرنگی چاکتر بوونن لە لای خوای بەرز و مەزن:

ئایەتەکانی قورئان هەمیشە دەبێ بە وردیی سەرنجیان بدەینو پێکیانەوە ببەستین، ئینجا زیاتر لە نهێنییەکانیان تێدەگەین، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾[3] واتە: (وە قسەی کێ چاکترە لە هی کەسێك کە بانگەواز بۆ لای خوا دەکاتو، کردەوەی باش ئەنجام دەداو، دەڵێ: من لە مسوڵمانانم).

---

1) تیسیر الکریم الرحمن فی تفسیر کلام المنان، 235.

[2] رواه الطبراني في المعجم الأوسط: (5787)، والدارقطني عن جابر بن عبدالله، وقال الألباني في السلسلة الصحيحة: حسن صحيح.

[3] فصلت: ٣٣

دیارە، کەسێك خاوەنی چاکترین قسە بێ، بۆ خۆشی چاکترین کەسە، چونکە (گۆزە چیی تێدابێ ئەوەی لێدەڕژێ)، بەڵێ لەڕاستیدا کەسێك باشترین قسە دەکات، کە باشترین کەس بێ، بەزۆریی وایە، هەرچەندە جاری وایە بابای خراپیش قسەی باش دەکات.

کەواتە باشترین کەس کێیە لە تەرازووی خوادا (جل جلالە)؟ ئەوەیە کە ئەو چەند سیفەتەی تێدابن:

1- خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بانگ بکات، نەك بۆ لای خۆی، یان بۆ لای حیزب:

خەڵك بانگکردن بۆ لای خوایە(جل جلالە) وە ئەگەر حیزبیشی هەیە، حیزبەکەشی بۆ خوایە(جل جلالە) چونکە حیزب هۆکار (وسیلة)یە، بەڵێ مرۆڤی خواناسو باش، خۆی ناکاتە جەمسەر و خەڵك بە دەوری خۆیدا بسووڕێنێتەوە، بەڵکو خۆیشیو خەڵکیش بەدەوری ڕەزامەندیی خوادا (جل جلالە) دەسووڕێنەوە، ئێمە دەچین لە کەعبە بە دەوری ماڵی خوادا (جل جلالە) دەخولێینەوە، ئەوە یانی با مسوڵمانان بزانن، کە دەبێ لە بوون (وجود)دا تاکە زاتێك شایستەی ئەوەبێ مرۆڤەکان بە دەوری ڕەزامەندییدا بخولێنەوە، تەنیا خوایە(جل جلالە)

2- کردەوەی باش ئەنجامدان:

هەر قسەیەکی باش مۆری کردەوەی پێوەنەبێ وەك پارەی قەڵبە، کەس وەریناگرێ، کەسێك وەستای قسان بێ بەڵام کۆڵەواری دەستان بێ، قسەی باش بکات، بەڵام کردەوەی خراپ بێ، ڕوواڵەت جوان بێ، بەڵام نێوەڕۆك وێران بێ، هیچ نییە، دوور کوژی نزیك خەسار بێ.

3- خۆ جیاکردنەوە لە مسوڵمانان زۆر خراپە:

خۆ جیاکردنەوە لە مسوڵمانان چەند جۆرێکی هەیە:

أ/ جۆرێکی ئەوەیە ئینسان بڵێ: (من شتێکمو ئەو خەڵکە شتێکی دیکەیە)، بێگومان ئەوە حاڵەتێکی زۆر خراپە، کە خۆت پێ لە خەڵکی زیادبێو پێتوابێ بەکەڵکی نێو خەڵکی نەماوی!!

ب/ حاڵەتێکی دیکە ئەوەیە کە خەڵکێك دابڕی، کۆمەڵەکەی خۆت دابڕیو پێتوابێ کە ئەو خەڵکەی دیکە بە هیلاك چووە، جارجار ئەو تۆمەتە بۆ ئیسلامییەکان دەکرێ.

سێیەم: نامسوڵمانبوونی خەڵك، ڕێگر نییە لە چاکە لەگەڵ کردنیان:

ئەوەش خاڵێکی گرنگە، لەبەرئەوەی خەڵك نامسوڵمانە مانای ئەوە نییە کە چاکەیان لەگەڵدا نەکەی، دەتوانین زۆر بەڵگان لەوبارەوە بێنینەوە:

1- خوای بەرزو مەزن دەربارەی بێ بڕوایانو هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانو چۆنیەتی مامەڵە لەگەڵدا کردنیان، دەفەرموێ: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾[1] پێشتر باسمانکرد کە مەبەست لە (ٱلْمُقْسِطِينَ) لێرەدا بەخشەرانن، نەك دادگەران، چونکە (ٱلْمُقْسِطِينَ) لە (قورئان)دا بە مانای دادگەرانیش هاتووە،کەواتە: مەبەست لە (ٱلْمُقْسِطِينَ) بەخشەرانە، واتە ئەوانەی کە هەند (قِسْطْ)ێك لە ماڵی خۆیان دەبەخشن.

---

[1] الممتحنة: ٨

2- خـوای دادگـەر (جـل جلالـه) بەگشـتی دەفـەرموێ: ﴿وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾(١٩٥) البقـرة، دیـاری نـەکردووە لەگـەڵ کـێ چـاکە بکـەین، بەگشـتی دەفـەرموێ چـاکە بکـەن، واتـە لەگـەڵ خـەڵك، ئیـدی مسـوڵمانو کـافری لێـك جیانەکردۆتەوە.

3- هەڵوێستی یوسف (علیه السلام) بەڕاستی بەڵگەیـەکی بـەهێزە لـەو بـوارەدا، چونکە لە میسر بێجگـە لـە خـۆی مسـوڵمانێکی دیکـەی لێ نـەبووەو هـەموویان کافر بوون، بە بەڵگـەی ئـەوە کـە دوو هاوەڵەکـەی -کـە دیـارە زۆر لێـی نزیـك بـوون- کاتێـك دوو خـەون دەبیـننو دەچـن بـۆ لای یوسـف (علیـە السـلام) خەونەکانیان بۆ لێکبداتەوە، دوایی کە گفتوگۆ (مناقشـة)یـان لەگەڵدا دەکـات، دەفــەرموێ: ﴿يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ٣٩ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم ...﴾[2]

واتە: (ئەی دوو هاوەڵەکەی بەندیخانـەم! ئایـا چـەند پـەروەردگارێکی جیاجیـا باشترن، یان پەروەردگاری تاکی ملپێکەچکەر ـ کە زاتی خوایە (جل جلاله) ـ؟ ئەو ـ بت ـ انەی کە جگە لـەو دەیانپەرسـتن، شـتێك نـین جگـە لـە ناوانێـك کـە خۆتانو بابو باپیرانتان ناوتان لێناون -کردووتـانن بـە پەرسـتراو - ...). وە پادشاش کە خەون دەبینێ، دیارە هەر پادشـایەکی کـافر بـووە و، لـە میسـردا بێجگە لە یوسف (علیه السلام) مسـوڵمانێکی دیکـەی لێنـەبووە، بـەڵام یوسـف (علیه السلام) لە ئەنجامی لێکدانەوەی خەونی پادشادا نەخشـەیەکی ئـابووریی

[1] یوسف: ١٩٥

[2] یوسف: ٤٠

پازدە ساڵیی دادەنێ، بۆ دەربازکردنی خەڵکی میسر لە گرانیی و قاتو قڕیی و برسێتییەك کە دێتەڕێیان و حەوت ساڵان دەخایەنێ، نەخشەیەکی پازدە ساڵیی دادەنێ: حەوت ساڵ کشتوکاڵ بکەن و پەزمەندەی بکەن و هەڵیبگرن، حەوت ساڵی دیکە گرانیی دێ، دوایی ساڵی پازدەیەم هەرزانیی و خۆشگوزەرانیی دێ.

یوسف (علیە السلام) ئەو نەخشە ئابوورییە پازدە ساڵییە دادەنێ، بۆ دەربازکردنی خەڵکی میسر لە برسێتی، لە حاڵێکدا کە بێجگە لە خۆی مسوڵمانێکی دیکەی لێ نییە، کەواتە چاکەکردن لەگەڵ ئینسانەکاندا بەگشتی، شتێکی پەسندە.

چی لەوە خۆشترە ئینسانی مسوڵمان چاکەی لە چاوی هەموو کەسێکدا هەبێ؟

4- فەرموودەی پێغەمبەریش ﷺ لەوبارەوە زۆرن، کە نەك هەر چاکەکردن لەگەڵ نامسوڵمانان، بەڵکو چاکەکردن لەگەڵ ژیانداران و ئاژەڵانیش هەر خێرو چاکەیە و مایەی پاداشتەو، هەروەك بە پێچەوانەکەشی، زیانگەیاندن بە ژیانداران و ئاژەڵانیش خراپە و مایەی سزاو جەزرەبەیە، بۆ نموونە دوو لەو فەرمایشتانە دێنینەوە:

أ/ پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَوَجَدَ بِئْرًا، فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ، فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ قَدْ بَلَغَ مِنِّي. فَنَزَلَ الْبِئْرَ، فَمَلأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ لَنَا فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ لأَجْرًا؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ}[1] واتە: (لەکاتێکدا پیاوێك بە ڕێیەکدا دەڕۆیشت کە تینوێتی تینی بۆ

---

[1] رواه البخاري: (2363)، ومسلم: (2244).

هێنابووو سەغڵەتی كردبوو، بیرێكی دۆزیەوە، دابەزیە نێو بیرەكەو ئاوی خواردەوە پاشان هاتەدەر، سەگێكی بینی زمانی دەركێشابووو لە تینوێتییان زمانی لە زەوی دەخشاندو گڵی دەخوارد، كابرایەكە – لە دڵی خۆیدا – گوتی: ئەو سەگە تینوو بووە بە ئەندازەی ئەو تینوێتییەی بۆ من هاتبوو، بۆیە دووبارە دابەزیەوە نێو بیرەكەو خوففەكەی[1] خۆی لە پێ كردەوەو پڕی كرد لە ئاو و، بە دەمییەوە گرتی هەتا هاتەوە سەرێ، وە لەو ئاوەی كە لە خوففەكەدابوو دایە سەگەكە، خوای پەروەردگاریش سوپاسی كردو لێی خۆشبوو، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا! لە ئاژەڵو ژیاندارانیش پاداشتمان بۆ هەیە؟ فەرمووی: لە هەموو خاوەن جگەرێكی تەڕدا پاداشت هەیە)، واتە: هەر شتێك كە خوێنی هەبێو ژیاندار بێ، چاكەی لەگەڵدا بكەی پاداشتت هەیە، ئەوە بە نسبەت چاكەكردن لەگەڵ ئاژەڵانیش.

ب/ هەروەها خراپەكردنیش لەگەڵ ئاژەڵاندا سزای هەیە، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ سَجَنَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ، لاَ هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَسَقَتْهَا، إِذ حَبَسَتْهَا، وَلاَ هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ}[2] واتە: (ئافرەتێك سزادرا لەسەر پشیلەیەك كە بەستبوویەوە هەتا مرد، بەو هۆیەوە ئافرەتەكە چووە ئاگرەوە، نە خواردنو ئاوی پێدا، نە ڕێی پێدا لە خشپو خاڵی زەوی بخوا، خوای پەروەردگار لەسەر ئەوە سزای دا).

چوارەم: خزمەتكردنی خەڵك و سوود پێگەیاندنیان گشتگیرە و هەموو جۆرەكان دەگرێتەوە:

---

1) (خُـف)، واتە: گۆرەوی ئەستووری لە چەرم دروستكراو.

2 رواه البخاري: (3482)، ومسلم: (2242)، واللفظ له.

کە دەڵێین: خزمەتکردنی خەڵك‌و سوود گەیاندن بە خەڵك لە هەموو ڕوویەکەوە، هەر شتێك کە خەڵك پێویستی پێی بێ‌و سوودی لێ وەربگرێ‌و لێی بەهرەمەند بێ دەیگرێتەوە، چونکە:

1- جارێ وشەی (إحسان) کە دەفەرموێ: (وَأَحۡسِنُوٓاْ)، واتە: (چاکە بکەن)، گشتییەو هەموو چاکەیەك دەگرێتەوە.

2- هەروەها وشەی (أَن تَبَرُّوهُمۡ) دیسان گشتییەو هەموو چاکەیەك دەگرێتەوە.

3- وە وشەی: (وَعَمِلَ صَٰلِحٗا)، واتە: (کردەوەی باش ئەنجامدەدا)، کردەوەی باشیش هەمووی دەگرێتەوە.

4- هەروەها: (وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ)، واتە: (وە چاکە بکەن بەڵکو سەرفراز بن)، دیسان ئەویش گشتییە.

5- وشەی (نَفْع)یش کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ}[1] یان کە دەفەرموێ: {وأَحَبُّهُمْ إِلَى اللهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ}، وشەی (نَفْع)یش کە بە مانای (سوود)ە، ئەویش گشتییە.

---

[1] رواه الطبـراني في المعجم الأوسط: (5787)، والدارقطني عن جابر بن عبدالله، وقال الألباني في السلسلة الصحيحة: حسن صحيح.

پێنجەم: خەڵکی ئیسلامی کە بە هاندەری خوا ڕازیکردن خزمەت دەکەن، هیچ کەس پێشیان ناکەوێتەوە:

بەڕاستی ئەگەر ئێمەی ئیسلامیی حەقی خۆمان بدەینە دینداریی‌و مسولمانێتییەکەمان، هیچ کەس لە چاکەکارییدا پێشمان ناکەوێتەوە، چونکە خەڵك کە چاکە دەکات لەگەڵ خەڵکی، چاوەڕوانی شتێکی لێ دەکات، خەڵك چاکە دەکات بە هاندەرێکی خودیی (ذاتـي)، یان لەبەرئەوەی دەیەوێ خەڵك مەدح‌و ستایشی بکات، یانی حەتمەن هاندەرەکەی لە چوارچێوەی دنیادایە، بەلام ئینسانی ئیماندارو مسوڵمان هاندەرەکەی لە چوارچێوەی دنیادا نییە، بەڵکو پەیوەندی بە خوای بەرز و مەزن و قیامەتەوە هەیە، بۆیە هاندەر (دافع)ەکەی زۆر بەهێزە، تۆ تەماشای پێغەمبەران بکە علیهم الصلاة والسلام لەو هەموو ئارامگریی (صَبْرْ)و بەرگەگرتن (تَحَمُّلْ)ەیان، ئایا لەبەرچی وا بوون؟ چونکە لەبەر خوای بەرز و مەزن چاکەیان لەگەڵ خەڵکدا کردووەو خەڵکیان بانگ کردووە، ئیدی هەرچەندە ئازاریانداون‌و ڕووبەڕوویان بوونەتەوەو، هەرچەندە قسەیان پێ گوتوون‌و ئەزیەتیانداون.

شەشەم: خەڵکی ئیسلامی هیچ چاوەڕوانییەکیان لە خەڵك نییە:

ئەوەش چەندین ئایەتی خوای پەروەردگار دەیگەیەنن، بۆ وێنە:

1- خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾﴾[1] خوای پەروەردگار (جل جلاله) ستایشیان دەکات‌و دەفەرموێ: (خواردنێك کە خۆشیاندەوێ، دەیدەن بە هەژارو هەتیوو دیل، تەنها لەبەر ڕەزامەندیی خوا -بۆ ئەوەی خوای

[1] الإنسان: ٨/ ٩.

پەروەردگار رووی لەگەڵمان خۆش بێ– ئەو خواردنەتان پێدەدەین،نە پاداشتێکی ماددییمان لێتان دەوێ‌و نە سوپاسکردنێکی بە دەمیش)، دیارە ئینسان ئەو جۆرە خواردنەی خۆشدەوێ کە زۆری پێویست بێ، یان زۆری برسی بێ، ئەو جۆرە خواردنانەی زۆر خۆشدەوێن، ئەگەرنا کەسێك خواردنێکی لێ زیادبێ، زۆر بە خەمییەوە نییە، بەڵام خواردنێك کە خۆشیاندەوێ‌و دڵیان پێوەیەتی، لەبەرئەوەیە کە پێویستییان پێیەتی، لەگەڵ ئەوەشدا دەیدەن بە هەژارو هەتیوو دیل، کە دیارە هەژارو هەتیوەکە روون نییە داخۆ مسوڵمانن یان کافر؟ چونکە بە موتڵەقیی فەرموویەتی‌و بەگشتی هێناونی، بەڵام دیلەکە هەردەبێ نامسوڵمان بێ، دیلێك کە لە دەستی مسوڵماناندا بێ، دیارە کافرە.

2– هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ﴾[1] واتە: (پێیان بڵێ: هیچ کرێ‌و پاداشتتان لێ داواناکەم، وە هیچ ئەرك‌و قورسایی‌و بارگرانییشتان ناخەمە سەر شان).

وە لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺدا هاتووە کە: {عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعدِي قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِيَ اللهُ وَأَحَبَّنِيَ النَّاسُ، قَالَ: إِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ}[2] واتە: (لە سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی دەگێڕنەوە کە گوتوویەتی: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! کارێکم

---

[1] ص: ٨٦

[2] رواه ابن ماجه: (4102) عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه، وصحححه الألباني.

پێ بڵێ کە ئەگەر بیکەم خوا خۆشـیبوێم‌و خەڵکیش خۆشیان بوێم، پێغەمبەر ﷺ فـەرمووی: دنیـا بـە کـەم بگـرە خـوا خۆشـیدەوێی، وە ئـەوەی کـە لـە دەسـتی خەڵکیدایە بە کەمی بگرەو چاوت لێـی نـەبێ خـەڵك خۆشـیاندەوێی)، بـەڵێ، هـەر کەسـێك تـەماعی لـەوەدا هـەبوو کـە لـە دەسـتی خەڵکیدایـە، ڕێـزو حورمـەتی دادەبـەزێ، بـەڵام ئەگـەر بـێ منـەت بـوو لـەوەی لـە دەسـتی خەڵکیدایـەو چـاوی تێنەبڕی‌و بە لایەوە گرنگ نەبوو، لەلایان بەڕێزدەبێ، ئەو خەسـڵەتە چـەند گرنگـە بۆ ئەهلی ئیمان! بە تایبەتی بۆ ئەهلی زانست (أهل العلم).

بنەمـای شازدەیـەم

ئەنجامدانی ئەرکـی: بانگـەواز و فـەرمان بە چاکـە و ڕێگـریی لە خـراپە و پاکـسازیی و چاکـسازیی کـردن لە کۆمەڵـگادا

بنەمــای شــازدەیــەم

بانگەوازکردن و فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپە، پاکسـازیی و چاکسـازیکردن لە کۆمەڵـگـادا، ئەرکی سەرەکیی سەرشانمانە:

کۆمــەڵی ئیسـلامیی بانگـەواز بـۆ ئیسـلام و هــەموو شـتێکی چـاك‌و سـوودبەخش‌و، فـەرمان بـە چاکـەو ڕێگـرتن لـە خراپـە (الـدعوة إلى الإسـلام والخير والأمر بالـمعروف والنهي عن الـمنكر) بە ئەرك‌و کاری هەرە گرنگ‌و سەرەکیی خۆی دەزانێ، چ لەنێوخۆی‌و چ لەگەڵ دەوروبەریدا.

هـەروەها کاردەکـات بۆ گـۆڕین‌و پاکسـازیی‌و چاکسـازیی کۆمەڵـگا لـە هــەموو بوارەکانــدا، هــەتا بەتــەواویی دێتەســەر ڕێبــازو ژێــر ســایەی شەریعەت، چونکە:

1- خـوای تـاك و پـاك (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦۖ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ ﴾ النحـل. واتـە: (بانگـەواز بکـە بـۆ ڕێبـازی پەروەردگارت بە حیکمەت و ئامۆژگاریی باش و بە چاکترین شێواز وتوویـژیان لەگەڵدا بکە، بێگومان پەروەردگارت زاناترە بەوەی کە لە ڕێبازی وی لایداوەو، زاناتریشە بەوانەی کە ڕێی ڕاستیان گرتوە).

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویـەتی: ﴿ وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ ﴾آل عمران. واتە: (با لەنێو ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن بانگـەواز بکـەن بـۆ چـاکەو، فـەرمان

بكەن بە هەموو شتێكی پەسندو، ڕێگریی بكەن لە هەموو شتێكی ناپەسند، وە هەر ئەوانەش سەرفرازن).

3- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾ الجاثية، واتە: (پاشان تۆمان لەسەر بەرنامەیەك دانا لە ئایینی خۆمان، جا شوێنی بكەوەو، بە شوێن ئارەزووی ئەوانە مەكەوە كە نازانن).

4- وە هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿... فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ...﴿٤٨﴾﴾ المائدة. واتە: (... دەجا حوكمیان لەنێواندا بكە، بەوە كە خوا ناردوویەتە خوارێ، وە بەدوای ئارەزووەكانیان مەكەوە و لامەدە لەو حەقەی بۆت هاتوە، بۆ هەر كامێكتان - بۆ هەر كام لە ئۆممەتان- بەرنامەو ڕێبازێكی تایبەتییمان داناوە).

ڕوونكــردنەوە

یەكەم: بانگەوازكردن بۆ ئیسلام، ئامانجی هەرە گەورەو گرنگی كۆمەڵو جموجۆڵە ئیسلامییەكانەو، سەرجەم كارو چالاكییەكانی دیكە لە بازنەی كاری ئیسلامییدا ڕۆڵی هۆكارو ئامڕاز دەبینن، بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە سەرەكییە:

بانگكردنی خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن ، واتە: بۆ لای ڕێبازی خوای بەرز و مەزن ، جا خوای بەرز و مەزن هەردوو تەعبیرەكەی بەكارهێناوە، لە شوێنێكدا

دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ..﴾[1] واتە: (وە قسەی کێ لە هی ئەو کەسە چاکترە کە بانگەواز دەکات بۆ لای خوا ...)، وە لە شـوێنێکی دیکـەدا دەفـەرموێ: ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ ...﴾ النحـل، چـونکە خـەڵك بـانگکردن بـۆ لای خوای بەرز و مەزن واتە: بۆ لای رێبازی خـوای بـەرز و مـەزن ، بـۆ لای بەرنامـەی خوای بەرز و مەزن ، بۆ لای ئایینی خوای بەرز و مەزن .

واتـە: ئێمـە کـە دوایـی لـە رووی راگەیاندنـەوە کاردەکـەین، لـە رووی کۆمەڵایەتییـەوە، کاری سیاسییو دبلۆماسیی دەکەین، هەمووی بۆ ئەوەیـە خـەڵك لە خوای بەرز و مەزن نزیك بخرێتەوە، خەڵك بەندەی خوای بەرز و مەزن بێو بـۆ خوای بەرز و مەزن صوڵحاو بێ، خەڵك بەپێی شەریعەتی خوای پەروەردگار (جـل جلالـه) ژیـانو گـوزەرانی خـۆی بـەڕێوەببا، پێغەمبـەران علـیهم الصـلاة والسـلام هەموویان ئەوە ئامانجی سەرەکییان بووە، بۆیەش هەر بەوە دەستیان پێکردووە: خوای پەروەردگار (جل جلاله) لەسەر زمـانی هـەر کـام لـە نـووحو هـوودو سـاڵحو شـوعەیب علـیهم الصـلاة والسـلام ئـەم رسـتەیە دووبـارە دەکاتـەوە: ﴿... يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ ...﴾[2] واتـە: (... ئـەی گەلەکـەم، خـوا بپەرسـتن، بێجگە لەو پەرستراوێکیدیکەتان نییە ...)، ئەوە قسەی هەموو پێغەمبـەران علـیهم الصلاة والسلام بووە، سەرەتاو کۆتایی کارەکەیان بریتی بووە لەوە.

کەواتە: ئەوەی کە هەندێك خەڵك – بەتایبەتی لـەم رۆژگـارەدا – دەیڵـێن: کـە ئەوەی بانگخواز بێ ناتوانێ کاری سیاسـیی بکـاتو، ئـەوەش کـە کـاری سیاسـیی

---

[1] فصلت: ٣٣

[2] الأعراف، ئایەتەکانی: (59، 65،73،85)

دەكات با بانگخواز نەبێ‌و، كاری بانگەوازو كاری سیاسیی لەیەكدی جیابن، ئەوانە بەڕاستی لە ئەصڵی مەبەست حاڵی نەبوون، چونكە كاری سیاسیی‌و دبلۆماسیی‌و هەڵبژاردن‌و، چالاكی كۆمەڵایەتیی‌و فیكریی‌و ئەوانە هەموویان ئامرازن، وە خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بانگكردن، ئا ئەوە لەڕاستیدا ئامانجە.

دووەم: بانگەواز بۆ چاكە، هەرچەندە لەگەڵ بانگەواز بۆ ئیسلام لەیەك نزیكن، بەڵام یەك نین:

ئەم ئایەتە: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾[1] ، زۆرجاران ئاوا تەفسیر كراوە[2]: (با كۆمەڵێك لەنێو ئێوەدا هەبن خەڵك بانگ بكەن بۆ ئیسلام ...)، یانی: (خَیْر) واتە: (ئیسلام)، بەڵام دیارە وشەی (خَیْر) جیایە لە وشەی (ئیسلام)، بەڵێ، هەموو خێرو چاكەیەك لە ئیسلامدایە و، ئیسلام بەشێوەیەكی راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ سەرچاوەی هەموو چاكەو خێرو خۆشییەكە، بەڵام وشەی (ئیسلام) مەفهووم‌و واتایەكی تایبەتی هەیە، كە بریتییە لەو ئایینەی خوای بەرز و مەزن ناردوویەتی، مەرج نییە هەموو چاكەیەك هەمووی وەحی دەقی لەسەر كردبێ، بەڵام وشەی (خَیْر) مەفهووم‌و واتایەكی دیكەی هەیەو فراوانترو گشتگیرە، (خَیْر) واتە: چاكەو هەر شتێكی باش كە مرۆڤ ئارەزووی دەكات.

واتە: وەحی بەگشتی خەڵكی بۆ چاكە بانگكردووەو هانیداون، بەڵام هەندێك چاكە هەن كە خەڵك بە عەقڵ‌و ئەزموون‌و بەو فیترەتەی كە خوای بەرز و مەزن پێی بەخشیون، دەتوانن دەركیان پێ بكەن، دیارە بە دڵنیاییەوە ئیسلام

---

[1] آل عمران: ١٠٤

[2]) خۆیشم لە هەندێك كتێبمدا وامكردووە! بەڵام ئەوە لێرە راستم كردەوە.

بێجگە لە چاکە فەرمان بە هیچ شتێکی دیکە ناکات و، خەڵك بۆ هیچ شتێکی دیکە بانگ ناکا، بەڵام وشەی (خَیْـر) لە ڕوویەکی دیکەوە مەفهوومەکەی فراوانترە، هەموو شتێکی باشو بەسوود دەگرێتەوە، بۆوێنە: ئەو تەکنۆلۆجیایەی دەیبینین‌و بۆتە مایەی بەختەوەری بەشەر، ئەگەر بەشەر بۆ مەبەستی چاکە بەکاری بێنێ، ئەو هەموو ئامێرو ئامڕازانە کە دروستکراون، هەموو ئەوانە وەحی دەستی ئینسانی نەگرتوە فێریانی بکات، بەڵام خوای بەرز و مەزن ئەو توانایەی داوە بە ئینسان، کە بە عەقڵو فیترەت‌و ئەزموونی خۆی بگاتە داهێنانی ئەو شتانە،کەواتە: کە ئایەتەکە دەفەرموێ: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ ...﴿١٠٤﴾﴾ آل عمران، وێڕای ئەوەی کە دەبێ خەڵك بانگ بکرێ بۆ ئیسلام، کە بە دڵنیاییەوە ئیسلام وەك گوتم بێجگە لە چاکە، خەڵك بۆ هیچ شتێکی دیکە بانگ ناکا، بەڵام وێڕای ئەوە هەر شتێکی دیکەش کە بەسوودو بە کەڵك بێ بۆ خەڵك، ئەو ئایەتە دەیگرێتەوە، کە دەبێ ئێمە خەڵکی بۆ ڕێنمایی بکەین‌و، یەکدی بۆ ڕێنمایی بکەین‌و، فێری یەکدی بکەین‌و، یەکدی لێ شارەزا بکەین.

سێیەم: فەرمان بە چاکە و ڕێگرتن لە خراپە لە ڕووی ڕیزبەندیی کاتەوە (الترتيب الزمني) و گرنگییەوە، پاش بانگەواز دێ، ئەرکێکی یەکجار گەورە و گرنگی مسوڵمانانە:

چونکە تۆ تا یەکێك بانگ نەکەی بۆ لای ئیسلام‌و بە دەنگتەوە نەیەت، ناتوانی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپەی لەگەڵدا ئەنجام بدەی، واتە: کەسێك کە لە بنەڕەتدا جارێ ئیسلامی قبووڵ نەکردبێ، وەك ئیمان‌و عەقیدە، پاشان وەك شەریعەت پێیەوە پابەند نەبووبێ، تۆ ڕێت نییە کە بڵێی: ئەوە مەکە خراپەو ئەوە بکە چاکە، پێشێ دەبێ ئیسلامی قبووڵ کردبێ، ئینجا دوایی فەرمان بە

چاکەو ڕێگریی لە خراپەی لەگەڵدا ئەنجام دەدەی، وە فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپە، دەگونجێ بە شێوەی تایبەت ئەنجام بدرێو دەشگونجێ بەگشتی، واتە: دەگونجێ کۆمەڵێك لە مسوڵمانان خۆی بۆ تەرخان بکەن، وە دەشگونجێ کە هەر کامێك لە مسوڵمانان لە زاتی خۆیدا ئەنجامی بدا، بۆ هەردووك لەو دوو شێوازەش بەڵگەمان هەیە:

بەڵگەی ئەوە کە کۆمەڵێك لە مسوڵمانان خۆیان تەرخان بکەنو پسپۆڕ بن لە ئەنجامدانی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپەدا، لەنێو کۆمەڵگای مسوڵماناندا، ئەو ئایەتەیە کە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ...﴿١٠٤﴾﴾ آل عمران، وەك پێشتریش باسمانکرد، ئەگەر (مِنْ) لێرەدا بۆ بەشێك (تَبْعِيضْ) بێ، ئەوە ئەم ئایەتە ئاوا تەفسیر دەکرێ: (وە با لەنێو ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن، بانگەواز دەکەن بۆ لای چاکەو فەرمان بە هەرچی شتی پەسندە دەکەنو، ڕێگریی لە هەرچی شتی ناپەسندە دەکەن ...). کەواتە: ئەم ئایەتە هەم پێکهێنانی ڕێکخراوە مەدەنییەکانو هەم پێکهێنانی ڕێکخراوە سیاسییەکانیشی لێ دەفامرێتەوە، دیارە لە مێژووی ئیسلامو لە دەوڵەتی ئیسلامییدا، کۆمەڵێکی دیاریکراو هەبوون بۆ ئەنجامدانی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپە و، ناوێکی تایبەتیی بۆ کارەکەیان داناوە بە ناوی (الحِسْبَة) واتە: فەرمان بە چاکە کردنو ڕێگریی لە خراپە کردنو حیساب کردنی پاداشتەکەی لەلای خوای بەرز و مەزن ، کۆمەڵێکی دیاریکراو هەبوون ئەو ئەرکەیان ئەنجامداوە، بە نێو بازاڕو شوێنی کارو کەسابەتدا گەڕاون و، هەر کەسێك چاکەیەکی فەرامۆش کردبێ، یان خراپەیەکی کردبێ، ئاگاداریان کردوونەوە، هەریەکە بە شێوازی خۆی.

وە بەڵگـەی ئـەوەش کـە وێـڕای ئـەوەی دەگونجـێ کۆمـەڵێکی تایبـەت لـەنێو مسـوڵمانانـدا هـەبن، ئـەو ئەرکـە ئـەنجام بـدەن‌و لەلایـەن دەسـەڵاتی شـەرعییەوە دانرابن، وێڕای ئەوە دەشگونجێ هەر کەسێك لە زاتی خۆیشیدا ئەو ئەرکـە ئـەنجام بدا، ئەو ئایەتەیە کە خوای بەرزو مەزن دەفـەرموێ: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ .﴾ (١) ، کە ئەوەش دیارە بـە گشـتی فەرموویـەتی: ﴿ **وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ** ﴾، واتـە: (وە هـەموو پیـاوانی ئیماندارو هەموو ئافرەتانی ئیمانـدار هێنـدێکیان دۆسـت‌و پشـتیوانی هێنـدێکیانن، فەرمان بە چاکە دەکەن‌و ڕێ لە خراپە دەگرن لەنێو خۆیاندا ...).

فەرمایشتی پێغەمبەریش ﷺ لەبارەی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لـە خراپـەوە زۆر زۆرن، ئێمە دووانیان لـێ بە نموونە دێنینـەوە:

یەکێکیان ئەو فەرموودەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {وَالَّذِي نَفْسِـي بِيَـدِهِ، لَتَـأْمُرُنَّ بِالْمَعْـرُوفِ وَلَتَنْهَـوُنَّ عَنِ الْمُنْكَـرِ أَوْ لَيُوشِـكَنَّ اللَّـهُ أَنْ يَبْعَـثَ عَلَـيْكُمْ عِقَـابًا مِنْ عِنْـدِهِ ثُمَّ لَتَدْعُنَّـهُ فَلاَ يَسْـتَجِيبُ لَكُمْ} (٢) واتە: (سوێند بەو زاتـەی گیـانی منـی بەدەسـتە، دەبـێ فـەرمان بـە شـتە پەسـندەکان بکـەن‌و ڕێگریـی لـە شـتە ناپەسندەکان بکەن، ئەگەرنا نزیکە خوا لەلایـەن خۆیـەوە سـزایەکتان بـۆ بنێـرێ، پاشان بێگومان هەرچەندە لێی بپاڕێنەوە وەڵامتان نەداتەوە).

کەواتــە: ڕێــزو قــەدری مســوڵمانان لــەلای خــوای بــەرز و مــەزن ، بــەوەوە بەستراوەتەوە کە فەرمان بەو شتانە بکەن کە شەریعەت بە پەسندی داناون و، ڕێ

1) التوبـة: ٧١
2) رواه التـرمـذي: (2169)، وقـال: حديث حسن، وصححه الألبـاني.

لە شتە ناپەسندەکان بگرن، هەتا ئەو کاتە، خوای بەرز و مەزن بەدەمیانەوە دێو دوعا و پاڕانەوەکانیان گیرا دەکات.

هەروەها لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَاسْتَطَاعَ أَنْ يُغَيِّرَهُ بِيَدِهِ فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ} [1]، واتە: (هەر کامێك لە ئێوە شتێکی ناپەسندی بینی با بە دەست -بە هێز- بیگۆڕێ، جا ئەگەر نەیتوانی با بە زمانی بیگۆڕێ، جا ئەگەر نەیتوانی با بە دڵی پێی ناخۆش بێ، وە ئەوەش لاوازترینی جۆری ئیمانە)، وە لە ریوایەتێکدا هاتووە: (لە دوای پێناخۆشبوونی دڵەوە، بە قەدەر دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان بوونی نیە)، واتە: کەسێك بە دڵیش رقی لە خراپە نەبێ، ناگونجێ بڵێ: ئیماندارم، بە دەست پێی ناگۆڕدرێو بە زمانیش دژی ناوەستێ، بەهەر حاڵ بەڵام تەنانەت بە دڵیش رقی لێی نەبێ، مانای وایە بە قەد دەنکە خەرتەلەیەك ئیمانی نیە.

کەواتە: بە دڵ پێناخۆش بوون هەر دەبێ هەبێ، ئەگەرنا مانای وایە ئیمان لە دڵی ئەو ئینسانەدا نیە.

چوارەم: فەرمان بە چاکە کردن و ڕێگریی لە خراپە کردن، حیکمەت و وردەکاریی زۆری دەوێ:

هەڵبەتە ئێمە دەتوانین بە پوختییو بە گوشراویی ئاماژە بە چەند خاڵێك بکەین لەو بوارەدا، ئەگەرنا بەڕاستی فەرمان کردن بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپە، باسێکی وردو قووڵی دەوێ.

---

[1] رواه ابن ماجه: (4031)، وقال الألباني: صحيح. وفي رواية: (وَلَيْسَ وَرَاءَ ذلِكَ مِنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ)

1- بەبێ زانیاری و شارەزایی ئەو ئەرکە بەڕێوەناچێ:

کەسێك زانیاریی نەبێ بە شتی پەسند (معروف)و، شتی ناپەسند (منکر)و، شارەزایی بە کەسەکانو واقیعو هەلو مەرجەکانیان نەبێ، دیارە ناتوانێ ئەو ئەرکە جێبەجێ بکات.

جا شارەزایی یەکەم بە شتە پەسندەکانو شتە ناپەسندەکان، دەبێ بزانین چ شتێك پەسندە لە رووی شەریعەتەوە، تا فەرمانی پێ بکەین، وە چ شتێك ناپەسندە تاکو رێی لێبگرین.

وە شارەزایی دووەم بە کەسەکانو بەو واقیعو هەلو مەرجەی کە تۆ دەتەوێ ئەو ئەرکەی تێدا ئەنجام بدەی؟ چونکە خۆ تۆ نابێ هەر لە خۆتەوە یەخەی خەڵکی بگریو بڵێی: ئەو شتە بکەن، یەکێك بۆی هەیە بڵێ: ئاخر بۆچی ئەنجامی بدەم؟ تۆ دەڵێی: لەبەرئەوەی پەسندە، ئەوەتا خوای بەرز و مەزن وای فەرمووەو پێغەمبەر ﷺ وای فەرمووە، چونکە زانینی ئەوە کە ئەو شتە پەسندە، یان ناپەسندە، بەس لە وەحییەوە دەزاندرێ.

ئینجا لێرەدا ئەوە فەرزێکی دینییەو، هەرچەندە هەندێکی بە عەقڵ دەزاندرێ، بەڵام هەر شتێك بە شەرع نەزاندرێو شەریعەت بە پەسندی دانەنابێ، بۆت نییە فەرمانی پێ بکەیو خەڵکی پێوە پەیوەست (مُلْزَمْ) بکەی، وە هەر شتێك شەریعەت بە ناپەسندی دانەنابێ، بۆت نییە خەڵکی لێ قەدەغە بکەی، مادام تۆ وەك دین ئەوە ئەنجام دەدەی، ئەگەرنا هەرچی راست بۆوە دەڵێ: بە عەقڵی من ئەوە پەسندەو دەبێ بیکەی، وە بە عەقڵی من ئەو شتە خراپەو دەبێ نەیکەی، مانای وایە دەبێتە ئاژاوە.

بەڵام ئەو شتانەی کە بە عەقڵو ئەزموون چاکیی‌و خراپییانمان بۆ دەردەکەوێ لە بوارەکانی ئیداریی، پیشەسازیی، کشتوکاڵ ... هتددا مادام دەسەلاتی شەرعیی وڵاتو کۆمەڵگا یاسایان پێ دەربکاتو بڕیاریان لەسەر بدات، ئەوە لەسەر خەڵکی پێویستە پێیانەوە پابەند بن، مادام بەرژەوەندیی خەڵك‌و کۆمەڵگا لەوەدابێ، بۆ نموونە: یاساکانی هاتوچۆ (قوانین المرور).

بەڵێ هەر کەسێك ئەرکی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپە ئەنجام بدا، دەبێ شارەزای شەریعەت بێ، بۆ ئەو شتەی کە فەرمانی پێ بە خەڵك دەکات، یاخود لە خەڵکی قەدەغە دەکات، ئەگەرنا مەرج نییە هەموو شەریعەت شارەزابێ.

2- فەرمان بە چاکە و نەهی لە خراپە لە شتی ڕاجیایی هەڵگردا ناکرێ، بەڵکو پێویستە پەسند (معروف) و ناپەسند (منکر)ەکان، زانایان لەسەریان پێکهاتبن و یەکدەنگ بن کە ئەو شتە پەسندە یان ناپەسندە:

دیارە وشەی (المعروف)و (المنکر)یش هەر ئەوە دەگەیەنن‌و زانایانیش لەسەر ئەوە یەکدەنگن، ئینجا (المعروف) واتە: ئەو شتانەی کە زانراوە پەسندن‌و، (المنکر)یش واتە: ئەو شتانەی کە زانراوە ناپەسندن، چونکە هەردووکیان ئەلیف لام (أل)ی تەعریفیان لەسەرە، واتە: زاندراوە کە ئەو شتە پەسندەو ئەو شتەش ناپەسندە.

بۆ وێنە: کردنی پێنج نوێژە فەرزەکان، ئەوە دیارە دەزانین شتێکی پەسندە، خواردنەوەی شەڕاب دەزانین شتێکی ناپەسندە، هەروەها لەو جۆرە شتە زانراوانە بن کە ناکۆکیی‌و ڕاجیایی زانایانیان لەسەر نەبێ، زانایان لەسەر ئەوە یەکدەنگن‌و

دەڵێن: ئەو شتانەی كە راجیاییان لەسەرە، شوێنی فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپە نین، بۆ وێنە: پێچە (نِقَابْ)ی ئافرەتان،بەشێك كەمێك لە زانایان دەڵێن: دەموچاوی ئافرەت عەورەتەو ئافرەت مولزەمە بەوەی دەموچاوی داپۆشێ،بەڵام زۆربەیان دەڵێن[1]: عەورەت نییە،هەر شتێكیش راجیایی تێدابوو، فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپەی تێدا ناكرێ، ئەگەرنا ئەگەر وا نەڵێین، دەبێ بڵێین: هەر زانایەك بۆخۆی رایەكی هەبوو، با جیاش بێ لە رای زانایانی دیكە،بۆی هەیە لە خەڵكی هەڵپێچێ،بەوەش دنیا دەبێتە فەوزاو گێژاو.

3- رەچاوكردنی ئەدەب و رەوشتی بەرز، بۆ كەسێك كە فەرمان بە چاكە و رێگریی لە خراپە دەكات:

ئەو كەسەی فەرمان بە چاكە دەكاتو رێگریی لە خراپە دەكات، دەبێ ئەدەبو رەوشتێكی بەرزو جوانی هەبێو شێوازێكی جوان بەكاربێنێ، خوای كاربەجێش (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿أَتَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبِرِّ وَتَنسَوۡنَ أَنفُسَكُمۡ وَأَنتُمۡ تَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ﴾[2] واتە: (ئایا فەرمان بە خەڵكی دەكەن بە شتی چاكەو خۆتان لەبیردەچێتەوە، وە ئێوە كتێبی خوا -تەورات- دەخوێننەوە؟ ئایا ئێوە نافامن)؟ هەڵبەتە رووی دواندن (خطاب) لە جوولەكەكانە، بەڵام هەموو دواندنەكانی قورئان هەر وان، هەرچەندە خوای پەروەردگار (جل جلالە) لەكاتی دابەزاندنی ئایەتەكاندا رووی دواندنی لە كۆمەڵێكی دیاریكراو كردبێ، بەڵام حوكمەكە خەڵكی غەیری ئەوانیش دەگرێتەوە.

---

1) بڕوانە: (ئافرەتو خێزان لە سایەی شەریعەت دا)، وە (چەند بابەتێكی هونەریی لەبەر رۆشنایی قورئانو سوننەت دا)، وە (سروشتو پایەكانی خێزانو مەسەلەی چەند ژنیی لە تەرازووی عەقڵ و وەحی دا)، كە لە هەموویاندا رای زۆربەی زانایانمان لەوبارەوە بە بەڵگەوە خستۆتەڕوو.

2 البقرة: ٤٤

ناگونجێ تۆ شتێكی پەسند بە خەڵكی بڵێی، بەڵام بۆخۆت نەیكەی، وە رێی شتێكی ناپەسندیان لێ بگری، بەڵام لە خۆتدا هەبێ.

هەروەها زانایان گوتوویانە: (أُءْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ بِالْمَعْرُوفِ، وَأْنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ لا بِالْمُنْكَرِ)[1]، واتە: (فەرمان بەچاكە بكە بەچاكیی، وە رێ لە خراپە بگرە، بەڵام نەك بە خراپیی)!

4- پێویستە ریزبەندیی لە چاكە و خراپەكاندا رەچاوبكرێ و هاوسەنگیی لەنێوان زیان و قازانجەكاندا بكرێ، هەر خراپەیەك خراپەیەكی وەك خۆی یان گەورەتری بێتەوە جێ و هەر چاكەیەك چاكەیەكی وەك خۆی یان گەورەتری نەیەتەوە جێ، نابێ دەستكاریی بكرێ:

ئەوە مەسەلەیەكی تۆزێك وردەو لە كاتی فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپەدا، دەبێ ریزبەندیی چاكەو خراپەكان رەچاوبكرێ، وە هاوسەنگیی لەنێوان قازانجو زیاندا بكرێ، بۆوێنە: تۆ دەتەوێ خراپەیەك لابەری، دەبێ تەماشای بكەی ئەو خراپەیەی لایدەبەی خراپەیەكی وەك خۆی دێتەجێ، یاخود لە خۆی گەورەتر؟ ئەگەر وایە دەستی لێ مەدە، بۆ وێنە: كەسێك غەیبەت دەكات، تۆ دەبێ تەماشا بكەی بەهۆی ئەوە كە تۆ دەڵێی: غەیبەت مەكە، یاخود رێی لێ دەگری، دەبێ تەقدیر بكەی، ئایا بەهۆی ئەو ئامۆژگارییو رێگرتنەی تۆ، ئەو ئینسانە زیاتر تووشی غەیبەت نابێ؟ وە یاخود وێڕای غەیبەت بوختانێكیش بەو كەسە ناكات كە

---

1) عَنْ أَنَس بْنِ مَالكٍ ﵁ قَالَ: {جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي طَائفَة اَلْمَسْجِد, فَزَجَرَهُ اَلنَّاسُ, فَنَهَاهُمْ اَلنَّبِيُّ ﷺ، فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ اَلنَّبِيُّ ﷺ بِذَنُوبٍ مِنْ مَاءٍ فَأُهْرِيقَ عَلَيْهِ}، رواه البخاري: (221) واللفظ له، ومسلم: (284)، واتە: (عەرەبێكی خێڵەكیی هات لە لایەكی مزگەوت میزی كرد، خەڵكیش تێیان خوڕی، پێغەمبەریش ﷺ نەهی لێكردن، كاتێك میزەكەی تەواوكرد پێغەمبەر ﷺ فەرمانی كرد سەتڵێك ئاویان پێداكرد).

غەیبەتی دەکات؟ ئەگەر بزانی خراپتردەبێ، دەبێ دەستی لێنەدەی، هەروەها هەر چاکەیەك کە فەرامۆش کراوە، تۆ دەتەوێ فەرمانی پێ بکەی، دەبێ تەماشا بکەی ئایا بەهۆی ئەو چاکەوە خراپەیەك کە گوناهی لە چاکەی چاکەکە زیاتربێ نایەتەدی؟ یاخود بەو هۆیەوە چاکەیەکی گەورەتر لەبەین ناچێ؟ ئەگەر وابێ دەبێ دەستی لێنەدەی.

لێرەدا با وێنەیەك بێنمەوە بۆ ئەوەی شتەکەتان زیاتر بۆ روون بێتەوە: رۆژێك (إبن تيمية)(رحمه الله) رەحمەتی خوای لێبێ کۆمەڵە خەڵکێکی لەگەڵدادەبێ، بەلای کۆمەڵێك لە تەتەرو مەغۆلییەکاندا تێپەڕدەبن کە خەریکی شەڕاب خواردنەوەن، ئەوانیش دەڵێن: با بچین نەیەڵین شەڕاب بخۆنەوەو لێیان تێکبدەین، دەڵێ: لێیانگەڕێن، دەڵێن: ئەدی نەچین فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپەیان لەگەڵدا بکەین؟ دەڵێ: نەخێر لێیانگەڕێن، چونکە ئەوان ئێستا سەرگەرمی شەڕاب خواردنەوەو سەرخۆشیین، ئەگەر سەرخۆش نەبن دەچن دزیی دەکەنو رێگریی دەکەنو خەڵکی دەکوژن، هەر سەرخۆش بن سەلامەتترە، یانی خراپەی سەرخۆشییەکەیان بۆ خۆشیانو بۆ خەڵکیش کەمترە لەوەی کە سەرخۆش نەبن، ئینجا رەنگە مەترسیی ئەوەشی بووبێ کە ئەوان بچن نەیەڵن شەڕاب بخۆنەوەو لەگەڵیان بەشەڕبێنو سەرەنجام تووشی زیانیان بکەن. کەواتە: لابردنی خراپە دەبێ زۆر عاقڵانەو وردبینانەبێو هاوسەنگیی تێدا رەچاوبکرێ، ئەوە نییە بڵێی

1- قال ابن القيم: (إنكارُ المُنكرِ أربعُ درجاتٍ: الأولى: أن يزُولَ ويخْلُفه ضدُّه، الثانية: أن يَقِلَّ وإن لم يزَلْ بِجُملته، الثالثة: أن يخلُفَه ما هو مثلُه، الرابعة: أن يخلُفَه ما هو شرٌّ منه، فالدَّرجتان الأوليان مشروعتان، والثالثةُ موضعُ اجتهادٍ، والرَّابعةُ مُحرَّمةٌ). إعلام الـموقعين عن رب العالـمين، ج: (3)، ص: (7).

وقال: (وَسَمِعْتُ شَيْخَ الْإِسْلَامِ ابْنَ تَيْمِيَّةَ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَنَوَّرَ ضَرِيحَهُ يَقُولُ: مَرَرْتُ أَنَا وَبَعْضُ أَصْحَابِي فِي زَمَنِ التَّتَارِ بِقَوْمٍ مِنْهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ، فَأَنْكَرَ عَلَيْهِمْ مَنْ كَانَ مَعِي، فَأَنْكَرْتُ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ لَهُ: إنَّمَا حَرَّمَ اللَّهُ الْخَمْرَ لِأَنَّهَا تَصُدُّ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنْ الصَّلَاةِ، وَهَؤُلَاءِ يَصُدُّهُمْ الْخَمْرُ عَنْ قَتْلِ النُّفُوسِ وَسَبْيِ الذُّرِّيَّةِ وَأَخْذِ الْأَمْوَالِ فَدَعْهُمْ). إعلام الـموقعين عن رب العالـمين، ج: (3)، ص: (7).

هەر چۆنێکی بێ، با من ئەو خراپەیە لابەرمو با دنیای لەسەر کاول بێ! چونکە کاتی خۆی شتی وا بووەو ئێستاش ئەوانەی بە کرچو کاڵیی لە دین تێگەیشتوون، دەڵێن: جا چۆن دەبێ لێبگەڕێین لە بازاڕ ئەوە هەبێ، یان ئەو نەفەرە ئاوا بکات؟ دەچێ لەگەڵی دەکاتە هەرایەك، جاری وا هەبووە کابرا لەسەر ئەوەی شەڕابی خواردۆتەوە کوشتوویەتی، کە دیارە ئەگەر حوکمی (شەریعەتی ئیسلام)یش لە ئارادا هەبێو دەوڵەتی ئیسلامییش هەبێ سزایەکەی چل قەمچییە، یاخود هەشتا قەمچییە لای زۆرییەکەی، بەڵام کوشتن سزای شەرعیی ئەو کەسە نییە کە شەڕاب دەخواتەوە، یان کەسێك دزیی دەکات سزایەکەی کوشتن نیە.

5- فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپەش لە جێبەجێکردنی سزا شەرعییەکان جیایە، چونکە هەموو کەس بۆی هەیە فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپە ئەنجام بدات، بە مەرجێك مەرجەکانی تێدا بن، بەڵام جێبەجێکردنی سزا شەرعییەکان، تەنیا مافی دەسەڵاتی شەرعییە:

ئەوەش خاڵێکی زۆر گرنگە، تۆ دەبینی کۆمەڵێك کەس شەڕاب دەخۆنەوە، تەنها بۆت هەیە ئەگەر بزانی خراپتر ناقەومێ، بچی نەیەڵی شەڕابەکە بخۆنەوە، بەڵام بۆت نییە بڵێی: وەرن هەریەکەی چل یاخود هەشتا قەمچیشتان لێبدەم، ئەوە ئیشی تۆ نییە، ئەوە ئیشی دەسەڵاتی شەرعییە، دەسەڵاتی شەرعییش داوای سەلماندن (إثبات) دەکاتو، دەبێ بەڵگەی لەسەر هەبێ، یان بۆ خۆی دانی پێدا بێنێ، یان دوو شاهێدت هەبن؟

6- پێویستە ئەو خراپەیە (منكر)ەی کە لادەبردرێ بیندراو و زاندراو بێ، نەك لە ڕێی سیخوڕیی (تَجَسُّسْ) و پشکنینەوە پەی پێ برابێ:

چونكە سیخوڕیی كردن بەسەر مسوڵمانانەوە حەرامە، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَلَا تَجَسَّسُواْ ..﴾[1] واتە: (... وە سیخوڕیی بەسەر یەكدییەوە مەكەن ...)(یر).

دیارە سیخوڕیی كردن (تَجَسُّسْ) وەك (تَحَسُّسْ) وایە، ئەویش ئەوەیە كە تۆ هەست رابگری بە شێوەیەك كە ئەو كەسە هەست پێ نەكا، چاودێریی بكەیو كەموكووڕییەكەی بزانی، ئەوە حەرامە، بەڵكو لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺدا هاتووە: {لَوِ اطَّلَعَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ وَلَمْ تَأْذَنْ لَهُ، خَذَفْتَهُ بِحَصَاةٍ فَفَقَأْتَ عَيْنَهُ، مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحِ}[3]واتە: (ئەگەر كەسێك لە كەلێنی دەرگای ماڵەكەتەوە بە بێ ئیزنی تۆ تەماشای ماڵەكەت بكات، ئەگەر وردە بەردێكت تێگرتو چاویت كوێر كرد، گوناهبار نابی).

پاشان فەرمایشتەكەی پێغەمبەر ﷺ كە دەفەرموێ: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا}، واتە: (هەر كەسێك لە ئێوە خراپەیەكی بینی)، ئیدی نەك هەر كەسێك بە گومان بڵێ: لەوانەیە ئێستا فڵانە كەس لە ماڵی خۆیدا ئەو كارە بكاتو بچێ لێی بەژووربكەوێ، یاخود بە شێوەیەك كە بۆخۆشی هەستی پێ نەكات بچێ سیخوڕیی بەسەرەوە بكات بزانێ داخۆ خراپە دەكات یان ناكا، ئا ئەوە قەدەغەیەو، دەبێ خراپەیەكی بینراوو زانراو بێو لەبەرچاو بێ، ئینجا ئەو خراپەیە نەهی لێ دەكرێو ڕێی لێ دەگیرێ.

---

[1] الحجرات: ١٢

2- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (لاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ تَحَسَّسُوا وَلاَ تَنَاجَشُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا) رواه مسلم: (2563)، واتە: (ئێرەیی بە یەكدی مەبەنو یەكدی مەبوغزێننو جاسووسیی مەكەنو هەست لە یەكدی رامەگرن، وە لە موزایەدەدا بۆفریودان نرخ زیاد مەكەن، وە ئەی بەندەكانی خوا پێكەوە برابن).

[3] رواه البخاري: (6888) واللفظ له، ومسلم: (2158)

7- دەبــێ ریزبەنــدیی لــە شــێوازەکانی لابردنــی ناپەســند (منکــر) و چەسپاندنی پەسند (معروف) لە ئاسانەوە بۆ قورس بچێ، نەك بە پێچەوانەوە، مادام بە قسە لابچێ پێویست بە دەست ناکا:

واتــە: کەسێك خراپەیەك دەکات، تۆ دەزانی ئەگەر بە قسە پێی بڵێیو ئامۆژگاریی بکەی، دەستی لێ هەڵدەگرێ، پێویست ناکات بڵێی: دەبێ هەر بە هێز لایبەرم، لەبەرئەوەی فەرموودەکە دەڵێ: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ}، چونکە فەرمایشتەکەی پێغەمبەر ﷺ لە بەرزترەوە بۆ خوارتر دەچێو شێوازی پلەپلەیی لە نزمەوە بۆ سەرێمان پێشان نادا، ئەگەرنا مادام خراپەیەك بە قسەیەکی خۆش لابچێ، پێویست ناکات هێزی لێ بخەیە کار، بەڵکو جاری وایە بە چاو لێکردنێكو هێما بۆ کردنێك، بابای خراپەکار دەست لەو خراپەیە هەڵدەگرێ و، پێویست ناکات هەر قسەشی لەگەڵ بکەی، وە ئەگەر بە قسەی نەرم دەستی لێ هەڵبگرێ، پێویست ناکات قسەی توندی لەگەڵ بکەی، وە ئەگەر بە قسەی توند دەستی لێ هەڵبگرێ، پێویست ناکات لێی رابسێی زللەیەکی لێبدەی، وە ئەگەر بە لێڕاسانێك دەستی لێ هەڵبگرێ، پێویست ناکات زللەیەکی بە کردەیی لێبدەی ... وە هەروەها.

8- لاوازترین ئاستی باوەڕ کەیە و بۆکێیە؟

فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ دەبێ زۆر وردبینانە لێیان حاڵی بین، ئەگەرنا دوایی بە شێوەیەك لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ تێدەگەین، کە شایستەی پێغەمبەر ﷺو فەرمایشتە بەرزەکانی نیە.

پێغەمبەر ﷺ لەو فەرمایشتەیدا کە دەفەرموێ: {... فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ}[1] وە لە ریوایەتەکەیدیکەدا دەفەرموێ: {وَلَيْسَ وَرَاءَ ذلِكَ مِنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ} رواه مسلم: (50)، واتە: (... جا ئەگەر نەیتوانی با بە زمانی بیگۆڕێ، جا ئەگەر نەیتوانی با بە دڵی پێی ناخۆش بێ، وە ئەوەش لاوازترینی ئیمانە)، وە لە ریوایەتەکەیدیکەدا: (وە لە دوای پێناخۆشبوونی دڵەوە، بەقەدەر دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان بوونی نیە)، ئەوە بۆ کەسێکە توانای هەبێ بە دەست بیگۆڕێ، بەڵام هەر بە دڵ ئیکتیفا بکات، یان توانای هەبێ بە زمان بیگۆڕێ، بەڵام هەر بە دڵ ئیکتیفا بکات، بابایەکی ئاوا ئیمانەکەی بێهێزە، بەڵام تۆ بە بازاڕی هەولێرو سلێمانیو دهۆکو بازاڕەکانیدیکەی عێراقدا دەڕۆی، شەڕاب داندراوە، کە شتێکی حەرامەو دەفرۆشرێ، کابرا خۆی بە مسوڵمان دەزانێو شەڕابیش دەفرۆشێ، لە حاڵێکدا کە ناتوانی نە بە دەستیش دوکانەکەی پێ دابخەیو، نە بە زمانیش دەرفەتت هەیە بڵێی: شەڕاب مەفرۆشە، جا ئایا ئەوە مانای وایە تۆ بێهێزترین ئیمانت هەیە؟ نەخێر، بۆچی؟ چونکە لەو حاڵەتەدا تۆ توانات هەر ئەوەندەیەو ئەوە بۆ کەسێك بێهێزترین ئیمانە، کە بە دەستو بە زمان بتوانێ لایبەرێ، بەڵام بەس بە دڵ ئیکتیفا بکات، وەك کەسێك کە خۆی بە حکوومەتو دەسەڵاتدار دەزانێ، ئایا ناتوانێ بڕیارێك دەربکاو بڵێ: نابێ شەڕاب بفرۆشرێ؟ با، ئایا ناتوانێ پۆلیسان بنێرێو بڵێ: شەڕاب مەفرۆشن؟ با، بۆ ئەوەیان ئەگەر بەس بە دڵ پێی ناخۆش بێ، ئەوە بێهێزترین ئیمانی هەیە، بەڵام ئەگەر بە دڵیش پێی ناخۆش نەبێ، ئەوە فڕی بەسەر ئیمانو مسوڵمانێتیەوە نییە، بەڵێ ئەگەر بڵێ: بە دڵ پێمناخۆشە بەڵام دەسەڵاتم نییە،

---

[1] رواه مسلم: (49)

كە ڕاستیش ناكا، ئەوە دەگونجێ بڵێین: لاوازترین ئیمانی هەیە، بەڵام بۆ منو تۆی مسوڵمان كە بۆمان ناگونجێ نە بە دەست ڕێی لێبگرینو نە بە زمانیش، مەرج نییە بێهێزترین ئیمانمان هەبێ.

بەڵام بەهەرحاڵ نموونەكەمان وا هێنایەوە، دەتوانین بە دوكانەكاندا بڕۆین هەریەكی وتارێكیان بۆ بدەین، بەڵام ئایا واقیعەكەی پێ دەگۆڕدرێ؟ تۆ دەبێ تەماشا بكەی ئەگەر مەزەننەی ئەوەبوو كە پێی دەگۆڕدرێ دەبێ بیكەی، بەڵام ئەگەر مەزەننەی ئەوەبوو كە پێی ناگۆڕدرێ، نایكەیو ماناشی وا نییە كە ئیمانەكەت بێهێزە، یاخود بێهێزترین ئیمانت هەیە، چونكە پێتوایە پێی ناگۆڕدرێ، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكْرَىٰ﴾[1] واتە: (ئامۆژگاریی بكە، ئەگەر زانیت ئامۆژگاریی سوودی هەیە).

9- بەبێ هەڵوێستی دەروونیی لە بەرانبەر شتی پەسند و ناپەسند، ئیمان بوونی نییە:

بەبێ هەڵوێستی دەروونییو قەلبیی لە بەرانبەر چاكە و خراپەدا واتە: هەڵوێستی ئیجابیی لە بەرانبەر مەعرووفدا، كە حەزی پێ بكەیو پێتخۆشبێ بچەسپێ، وە هەڵوێستی سەلبیی لە بەرانبەر مونكەڕدا، كە پێتخۆشبێ لابچێ، بەبێ ئەو هەڵوێستە ئیمان بوونی نییە، كە ئەوە بەبێ فەرمایشتەكەی پێغەمبەریش ﷺ، هەر بە عەقڵ دیارەو كەسێك بە دڵ پێی خۆش نەبێ چاكە هەبێو بە دڵ ڕقی لە خراپە نەبێ، ئەوە دیارە ئیمانی نییە، ئەو دڵەی كە ئیمانی تێدابێ، وا لە خاوەنەكەی دەكات لەگەڵ چاكەیەكدا بێ كە لە ئیمانەوە هەڵدەقوڵێ، وە دژی خراپەیەك بێ كە دژی ئەو ئیمانەیە. فەرمایشتەكەی

---

[1] الأعلى: ٩

پێغەمبەری خـواش ﷺ زۆر روونـە كـە دەفـەرموێ: {... ولَـيْسَ وَرَاءَ ذلِـكَ مِـنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ}[1]، واتە: (لە دوای پێناخۆشبوونی دڵ بۆ شتی ناپەسند، بە قەدەر دەنكە خەرتەلەیەك ئیمان بوونی نیە).

10- هەرچـەندە دروســتە دەســتەیەكی دیـاریكراو فـەرمان بـە چـاكە و رێگـریی لە خراپە (حِسْـبَة) ئەنجام بدەن، بەڵام ئەوە مانای وا نییە كە ئەركێكی گشـتی نییە :

چـونكە خـوای بـەرزو مـەزن بـە گشـتی ئیمانـدارانی پیــاوو ئافــرەتی بـە ئەنجامدانی ئـەو ئەركـە وەسـف كـردووە، دەفـەرموێ: ﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ...﴾[2] كـە پێشـتر چەند جارێك مانامان كردووە، بەڵام بێگومان رێـژە (نِسْـبَة)ی پێویسـت بـوونی: (ئەركی فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپە) پەیوەندییەكی راستەوانە (طَـرْدِي) لەگەڵ تواناو بۆلوانی تاكەكان دا هەیـە.

پێنجەم: پابەندكردنی كۆمەڵـگـا بە شەریعەتەوە، بەرهەمی بانگەواز و فەرمان بە چاكە و رێگریی لە خراپەیە، نەك بەكارهێنانی هێز و فشـار! چونكە پابەندیی بە شەریعەتەوە بە زۆر ناكرێ[3]:

پابەندكردنی كۆمەڵگا بە شەریعەتەوە، واتـە: بـانگكردنی خـەڵك بـۆ لای خـوای بەرز و مەزن ، خەڵك كردن بە بەندەی خـوای بـەرز و مـەزن ، بەرهـەمی بانگـەوازو

---

[1] رواه مسلم: (50)

[2] التوبـة: ٧١

[3]) وەك بە درێژی لە (ئیسلام و دەوڵەتداریی و حوكمڕانیی)دا باسمانكردووە.

فەرمان بە چاكەو رێگرتن لە خراپەو باقی جموجۆڵو چالاكییەكانە، نەك بەرهەمی بەكارهێنانی هێزو فشار خستنەسەر خەڵك، بۆچی؟ چونكە خەڵك بەزۆر پابەند ناكرێ بە شەریعەتەوە، كوردەواریی خۆمان دەڵێن: (بە زۆر كەسێك بنێری بۆ مازووان، لە داریٚ هەڵناڕوانێ)، كابرایەك بە تۆبزیی پێی بڵێ: دەبێ بچی مازووانم[1] بۆ بێنی، كابرا بە زۆری بنێری بۆ ئەو شاخە تەماشای دار مازووەكان ناكاتو دێتەوە دەڵێ: یەك مازوویان پێوەنەبوو!

كەواتە: لەڕاستیدا پابەندیی بە شەریعەتەوە بە زۆر ناكرێ، چونكە مسوڵمانەتیی هەڵقوڵاوی قەناعەتو دڵو دەروونی ئینسانەو بە زۆر ناكرێ، بۆیە پابەندكردنی خەڵك بە شەریعەتەوە، دەبێ لە میانەی بانگكردنیانو، تێگەیاندنیانو، رۆشنبیركردنیانو، فەرمان بە چاكەو رێگرتن لە خراپەدا بێ، نەك لە میانەی بەكارهێنانی هێزدا، چونكە بەداخەوە ئێستا هەندێك لایەنی ئیسلامیی وایان لە مێشكدایە، كە ئەگەر دەسەڵاتمان هەبوو خەڵك هەمووی دەبێتە مسوڵمانی باش، نەخێر وا نییە، چونكە ئەگەر دەسەڵاتیشت هەبێ، ئەوپەڕی خەڵكی دەكەیە دووڕوو (منافق)!! بەڵكو دەبێ لە دینیان تێبگەیەنیو لە دەروونەوە بیانگۆڕی، دەچێتە مزگەوت بەڵام نیەتی بۆ خوا لێ ناهێنێ، دەڵێ بەڕۆژووم، بەڵام لە ماڵێ خواردن دەخوا، ئینجا ئەوە بوو بە چی؟ وەك چۆن لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺدا، سزای مونافیقانیش لە هی كافران توندترە، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ ..﴾[2] واتە: (بێگومان دووڕووەكان لە پلەی هەرە خوارەوەی ئاگری دۆزەخ دان ...). كەواتە: بەكارهێنانی فشارو زۆرو هێز بۆ فەرزكردنی ئیسلام بەسەر خەڵكدا، خەڵك ناكاتە مسوڵمان، بەڵكو لە

---

1) مازوو: ئەوەیە كە بۆ پێستە خۆشكردن (دَبَاغْ) بەكاردەهێنرێ.

2 النساء: ١٤٥

كوفری ئاشكراوە دەیانبا بۆ كوفری پەنهان، ئەویش بریتییە لە حاڵەتی نیفاقو دووڕوویی، دەبێ بە بانگەوازو تێگەیاندنو هۆشیاركردنەوەی خەڵكو قەناعەت پێهێنانیان، كۆمەڵگا بگۆڕدرێو كیانو قەوارەو دەوڵەتی ئیسلامیی دابمەزرێ، پێغەمبەری ئێمە ﷺ وایكردووە(1).

شەشەم: كۆمەڵگای مسوڵمان وەك چۆن بە دروشمەكان (الشعائر) دەناسرێ، بە بەرنامەكانیش (الشرائع) دەناسرێ:

كۆمەڵگای مسوڵمان هەر ئەوە نییە نوێژی تێدا بەرپابكرێو ڕۆژووی تێدا بگیرێو، نوێژی جەژنەكانو یادی خوای بەرز و مەزن و بانگو قامەتو ...هتدی تێدا ئەنجام بدرێن، بەڵكو كۆمەڵگای مسوڵمان وێڕای بەرپاكردنی دروشمەكان (شعائر)(2)، دەبێ بەرنامەكان (شرائع)یشی تێدا پیادەبكرێن، ئەوجار ئەو كۆمەڵگایە بە مسوڵمان لە قەڵەم دەدرێ، هەروەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ..﴾(3) هەروەها دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ ..﴾(4) واتە: (یاخود ئەوانە هاوبەشانێكیان بۆ خوا داناون، كە بەرنامەیان بۆ داناون، لە شتێكدا كە خوا مۆڵەتی پێنەداوە ...).

(شرائع)یش واتە: بەرنامەكانی ژیان، چاكەو خراپەو حەڵاڵو حەرام لە هەموو بوارەكانی حوكمو سیاسەتو ئابووریيو كۆمەڵایەتیيو جەنگو ئاشتیيو ... هتددا.

---

1) وەك لە: (پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا ﷺ) و، (ئیسلامو مسوڵمانەتیيو كاری ئیسلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەت دا) (ئیسلامو دەوڵەتداریيو حوكمڕانیی)دا، ڕوونمان كردۆتەوە.

2) خوای پەروەردگار (جل جلاله) لە قورئاندا وشەی (شعائر)ی بەكارهێناوە، وەك دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾﴾ الحج، واتە: (- كاروباری حەج وەك بۆتان ڕوونكرایەوە - بەوشێوەیە، وە هەر كەسێك دروشمەكانی خوا بە بەرز بگرێ، ئەوە لە پارێزكاریی د ڵەكانەوەیە).

3) المائدة: ٤٨

4) الشورى: ٢١

بنەمـای حەڤدەیـەم

بەکـارهێنانی هـێز بۆ بەرگریکـردن لە دیـن و ژیـنی کۆمـەڵـگـا، لە کـات و شـوێنی خۆیـدا و بە مەرجـە شـەرعییـەکانـەوە

بنەمـای حـەڤدەیـەم

بەکارهێنانی هـێز بۆ بەرگریکـردن لە دین و ژینی کۆمەڵگا، لە کات و شـوێنی خۆیـدا و بە مـەرجە شـەرعییەکانەوە:

کۆمەڵی ئیسلامیی هەبوونی هێزو هۆکارەکانی لە کـاتی گونجـاوو پێویسـتدا، بە مـافی شـەرعییو بگـرە بـە ئـەرکی سەرشـانی دەزانـێو، لـەپێناو پارێزگـاریی لێکردنـی پیـرۆزییەکان (مقدسـات)ی ئیسـلامو حورمەتەکـان (حرمـات)ی مسـوڵمانانو خـاكو نیشـتماندا بەکاریـدێنێ، بـەپێی بنچـینە شـەرعییەکانو، ڕەچـاوکردنی هاوسـەنگیی لـەنێوان بەرژەوەنـدییو خراپـە (المصلحة والمفسدة)دا، چونکـە:

1- خوای زاڵو کاربەجێ (جل جلاله) فەرموویـەتی: ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ...﴿٦٠﴾﴾ الأنفـال. واتـە: (وە بۆیـان —بـۆ کـافران و بـۆ دوژمنانتان— ئامادە بکەن ئەوەی لە تواناتاندا هەیە لـە هێـز و وڵاخـی بەسـتراوە، دوژمنی خوا و دوژمنی خۆتانی پـێ بترسـێنن، وە کەسـانێکیش جگـە لـە دوژمنـە بەرچاوەکان کە ئێوە نایانزانن، بەڵام خوا دەیانزانێ ...). واتە: با هێزتـان هـەبێ تاکو دوژمنانی پەنهان و ئاشکرا لێتان بترسن و تەماعتان تێ نەکەن.

2- وە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾﴾ الشـوری. خـوای بـەرز و مـەزن لـە سـیاقێکدا کـە باسـی سـیفەتی ئیمانـداران دەکـات دەفەرموێ: (وە ئەوانەی کاتێك دەستدرێژییان کرایە سەر، تۆڵە دەستێننەوە، وە

سـزای هـەر خراپەیـەك خراپەیـەکی وەك خۆیـەتی، کەسـێکیش لێبـوردن بکـات‌و چاکسـازیی بکات پاداشتی لەسەر خوایە، بێگومان خوا ستەمکارانی خۆشناوێ).

3- هەروەها خوای بەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿... فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُوا۟ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾﴾ البقرة. واتە: (هـەر کەسێك دەستدرێژیی کردە سـەرتان، وەك دەسـتدرێژیی کرانـە سـەرتان لەلایـەنی ویەوە، ئاوا دەستدرێژیی بکەنەوە سەر و بەرپەرچی بدەنـەوە، وە پـارێز لـە خـوا بکەن، وە بزانن خوا لەگەڵ پارێزکاراندایە).

4- پێغەمبەری خواش ﷺ لەوبارەوە فەرمایشتی زۆرن، بۆ وێنە: فەرموویـەتی: {لاَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةً بِأَمْرِ اللَّهِ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ أَوْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ} رواه البخاري: (3641) ومسلم: (1037) واللفـظ لە، واتە: (بەردەوام کۆمەڵێك لە ئۆممەتی من - دەستەیەکی کـەم لـە کۆمـەڵی[1] فراوانی من- فەرمانی خوا جێبـەجێ دەکـەن، نـە ئەوانـەی پشـتیان بـەردەدەن زیانیان پێدەگـەیەنن‌و، نە ئەوانەش کە دژایەتییان دەکـەن، هەتـا فـەرمانی خـوا دێ - هەتا دنیا کۆتایی دێ-، لەو کاتەشدا ئەوان بەسەر خەڵـکەوە باڵادەستن).

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویـەتی: (لَـنْ يَبْـرَحَ هَـذَا الـدِّينُ قَائِمًـا، يُقَاتِـلُ عَلَيْـهِ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ) رواه مسلم: (1922)، واتە: (ئەم ئاییـنـە بـەردەوام بـە ڕاوەسـتاویی دەمێنێـتەوە، کۆمەڵـێك لـە مسـوڵمانان لەپێنـاویدا دەجەنگن، هەتاکو قیامەت دێ).

---

1) چونکە ئوممەت بە مانای کۆمەڵ دێ.

روونكـردنەوە

یەكـەم: هەرچـەندە جیهـاد بـە مانـا تایبەتییەكـەی (كـە بریتییـە لـە جـەنگ)[1] لـە بنەڕەتـدا ئـەركی دەوڵـەتی ئیسـلامییە، بـەڵام وەك حاڵـەتی هـەڵاواردن و لەكاتی نەبوونی دەوڵـەتدا، مسوڵمانـان لەسـەریان پێویسـتە بەگوێرەی توانا بەرگریی بكـەن :

هەرچـەندە جیهـاد (بـە مانـا تایبەتییـەكەی) لـە بنەڕەتـدا ئـەركی دەوڵـەتی ئیسلامییە، بە بەڵگەی ئەوە كە لە قۆناغی مەككەدا ڕێ نـەدرا بـە مسـوڵمانان هێـز بەكاربێنـن، بەڵكو لە قۆناغی مەدینەدا ڕێگایان پێدرا.

لـە (سیـرة ابـن هشـام)دا هـاتووە[2] لـەكاتی باسـكردنی پەیـمانی دووەمـی عەقەبەدا: (فَقَالَ لَهُ الْعَبّـاسُ بْنُ عُبَـادَةَ بْنِ نَضْـلَةَ: وَاَللّهِ الّذِي بَعَثَك بِـالْحَقّ إنْ شِـئْتَ

---

1) ئەگەرنا مانای فراوانی جیهاد بریتیە لە بەكارهێنانی هەموو هەوڵو توانایەك لەپێناوی رازیكردنـی خـوا (جل جلاله)دا، بۆیە وشەی (جهاد) وەك چۆن لـە ئایەتـە مەدینـەیی (مـدني)ەكانـدا هـاتوە، لـە ئایەتـە مەككـەیی (مكي)ەكانیشدا هاتوە، بـەڵام وشـەی (قتـال) كـە بـەس بـە مانـای (جـەنگ)ە، تـەنیا لـە ئایەتـە مەدینـەیی (مدني)ەكانـدا هاتوە،كەواتە:وشـەی (جهـاد) هـەم مانـای جـەنگ (قتـال) دەگرێتـەوەو، هـەم مانـای غـەیری (قتال)یش دەگرێتەوە، بۆ وێنە: خوای پەروەردگار ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفۡسِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٦﴾ العنكبوت، واتە: (هەر كەسـێك تێكۆشـا ئـەوە بـۆ خـۆی تێدەكۆشـێ – قازانجەكـەی بـۆ خۆیەتی – وە خـوا دەوڵەمەنـدو بـێ نیـازە بەرانبـەر بـە جیهانییـان)، مـرۆڤ لـەپێناوی خـوا (جـل جلالـە)دا تێدەكۆشێ، بەڵام خۆی لێی بەهرەمەندە، خوا (جل جلاله) لێی بەهرەمەند نابێو كەس ناتوانێ سوودێك بـە خوای پەروەردگار ﷻ بگەیەنێ.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ ... ٧٨﴾ الحج، واتـە: (لـەڕێی خوادا وەك بۆ خوا شـایسـتەیە تێبكۆشن ...).

بەكورتی: وشەی (جهاد) لە سوورەتە مەككـەیی (مكـي)ەكانـدا، بـە مانـای هەوڵـدانو خـۆ مانـدووكردنو تێكۆشان هاتوە، وە جاری واش هەیە وشـەی (جهـاد) بـە مانـا تایبەتییەكـەی هـاتوە كـە جـەنگو كوشـتار دەگەیەنێو بەو مانایەش تەنیا لە سوورەتە مەدینەیی‌یەكاندا هاتوە.

2) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَـالِكٍ، قَالَ: كَـانَ أَوّلَ مَنْ ضَـرَبَ عَلَى يَدِ رَسُـولِ اللّهِ ﷺ الْبَـرَاءُ بْنُ مَعْرُورٍ، ثُمَّ بَايَعَ بَعْدُ الْقَوْمُ.

لَنَمِيلَنَّ عَلَى أَهْـلِ مِنَى غَدًا بِأَسْـيَافِـنَا ؟ قَالَ: فَقَـالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَـمْ نُـؤْمَرْ بِـذَلِكَ وَلَكِنْ ارْجِعُـوا إِلَى رِحَالِكُمْ)، واتـە: (عەبباسـی كـوڕی عوبـادەی كـوڕی نەزڵـە پـێی گوت: سوێند بەو خوایەی كە تۆی بە حەق ناردوە – ئەی پێغەمبەری خوا– ئەگەر ئیرادە بكەیو پێت چاك بێ، بەیانی بە شمشـێرەكانمان لەگـەڵ ئـەو موشـریكانەی كە لە مینـا كۆبوونەتـەوە رووبـەڕوو دەبینـەوە، پێغەمبـەری خـوا ﷺ فـەرمووی: فەرمانمان بەوە پێ نەكراوە –واتە: جەنگ كردن–، بەڵكو بگەڕێنەوە بۆ لای بنـەو بارگەكانتان)، بەڵێ لە قۆناغی مەككەدا مسوڵمانان رێیان لێگیرابوو كە چەكو هێـز بەكاربێنن، وەك خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفـەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓاْ أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ...﴿٧٧﴾﴾ النسـاء، واتـە: (ئایـا تەماشـای ئەوانە ناكەی كە پێیـان گوترا: دەست بگێڕنەوەو چەكو هێـز بەكارمەهێنـن، بەڵام نوێـژ بەرپابكـەنو زەكات[1] بدەن؟...).

بەڵام لە مەدینەدا ئـەم ئایەتـە بـەپێزە خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُواْ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾[2] واتە: (مۆڵەت درا بۆ

فَلَمَّا بَايَعْـنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَرَخَ الشّيْطَانُ مِنْ رَأْسِ الْعَقَبَةِ بِأَنْفَذِ صَوْتٍ سَمِعْتُهُ قَطّ: "يَا أَهْلَ الْجَبَـاجِبِ" –وَالْجَبَـاجِبُ: الْمَنَازِلُ– هَلْ لَكُمْ فِي مُذَمّمٍ وَالصّبَاءِ مَعَـهُ قَـدْ اجْتَمَعُوا عَلَى حَرْبِكُمْ؟ قَالَ: فَقَـالَ رَسُـولُ اللَّـهِ ﷺ هَذَا أَزَبّ الْعَقَبَـةِ هَـذَا ابْنُ أَزْيَبَ.

قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَيُقَالُ ابْنُ أَزْيَبَ "أَتَسْمَعُ أَيْ عَدُوّ اللَّهِ، أَمَا وَاللَّهِ لَأَفْرُغَنّ لَكَ".

قَالَ: ثُمّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "ارْفَضّوا إِلَى رِحَالِكُم". قَالَ: فَقَالَ لَهُ الْعَبّاسُ بْنُ عُبَادَةَ بْنِ نَضْلَةَ: وَاللَّهِ الّـذِي بَعَثَك بِالْحَقّ إِنْ شِئْت لَنَمِيلَنّ عَلَى أَهْلِ مِنَى غَدًا بِأَسْيَافِنَا، قَالَ: فَقَـالَ رَسُـولُ اللَّـهِ ﷺ "لَـمْ نُـؤْمَرْ بِـذَلِكَ وَلَكِـنْ ارْجِعُوا إِلَى رِحَالِكُمْ" قَالَ فَرَجَعْنَا إِلَى مَضَاجِعِنَا، فَنِمْنَا عَلَيْهَا حَتّى أَصْبَحْنَا. (السيـرة النبـوية لابن هشـام، ج: (2)، ص: (231).

1) زۆر لە زانایان پێیانوایە مەبەست لە زەكات لێرەدا، پاككردنەوەی دەروون (تـزكيـة النـفس)ە.

2 الحج: ٣٩

ئەوانەی كە جـەنگیان لەگەڵدا دەكرێو ستەمیان لـێ كراوە، وە بێگومـان خـوا لەسەر یارمەتیدانیان بە توانایە)، (أُذِنَ) واتە: مۆڵەت درا، كەواتە: پێشتر مۆڵـەتو ئیزن نەبووە كە هێزو چـەك بـەكاربێنن، ئینجـا ئەمـە لێـی وەردەگـیرێ كـە ئەسـڵ ئەوەیە مسوڵمانان دەوڵەتو قەوارەیەكیان هـەبێ ئـەوجار جـەنگو جیهـاد بكـەن، جەنگو جیهادیش بۆ بەرگریی كردنە لەو قەوارە ئیسلامییە و، بۆ بـەرگریی كردنـە لە بانگەوازی ئیسلامیی كـە ڕێی لـە بەردەمـدا تـەختو ئاچـووغ بـێ، ئەسـڵەكەی وایەو پێغەمبەر ﷺ وایكردووە، وە مـەنتیقی عـەقڵو واقیعـیش ئـەوە دەخـوازێ، مەعقووڵ نییە تۆ جارێ سـەر زەمینەكــە هـی خـۆت نییـە و، قـەوارەو دەسـەڵاتت نییە، خەڵكەكەت بۆ سـاغ نەبۆتـەوە، بچــی دەوڵـەت رابگــەیەنی، خـۆی دەوڵـەت دەبێ سـێ بنەمای هـەبێ:

أ- سەر زەمینێكت هەبێ هی خۆت بێو دەسەڵاتت بەسەریدا هەبێو كۆنترۆڵت كردبێ.

ب- خەڵكێك هەبێ تۆیان قبووڵ بێ وەك دەسەڵات.

جـ - بەرنامەیەكیشت هەبێ كە پیادەی بكەی.

بـەڵام تـۆ خـەڵكت نـەبێو خاكـت نـەبێو دەسـەڵاتت نـەبێ، دەوڵـەتی چـی، پێغەمبەری خوا ﷺ كاتێك كە چوو بۆ مەدینەو مسوڵمانان هـاتن بەیعـەتیان پێـدا و، بە براگەورەی خۆیان لە قەڵەمیاندا و، باوەشیان كردەوە بۆ بانگـەوازو پـەیامو بەرنامەكەی، ئەوجار دەوڵەتی دامەزراند، چونكە لەوێ دەیتوانێ شەریعەتی خـوای پەروەردگار (جل جلاله) پیادە بكات.

بەڵێ وەك گوتم بنەڕەت ئاوایە، جەنگو جیهاد دەبێ دەوڵەتی ئیسـلامیی پـێی هەڵسـێ، بـەڵام وەك حاڵـەتی هــەڵاواردن (إسـتثناء)و لـەكاتی نـەبوونی قـەوارەو

دەوڵەتی ئیسلامییدا، مسوڵمانان لەسەریان پێویستە بەگوێرەی توانا بەرگریی بکەن لە دینو ژینو ناموسو ماڵیانو، بەهۆی نەبوونی دەوڵەتەوە ئەو ئەرکەیان لەسەر لاناچێ، دیارە هێز بەکارناهێنن بۆئەوەی دەوڵەتی ئیسلامیی دابمەزرێنن، بەڵام بۆ وێنە: دەبێ هێز بەکاربێنن بۆئەوەی بەرگریی بکەن لە خاکی خۆیان، ئەگەر خاکەکەیان داگیرکرا، وە بەگشتی بەرگریی لەخۆ کردن هەمیشە هەر هەیە، بەڵام لەولاوە خوای پەروەردگار(جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُواْ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ..﴾[1] وە دەفەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾[2] کە دیارە ئەم ئایەتە لە سوورەتی (الشورى)یە و، سوورەتی (الشورى)ش لە مەککە دابەزیوە.

سەرنج بدەن ئەمە زۆر گرنگە: لە قۆناغی مەککەدا بە کردەوە پێغەمبەر ﷺ ڕێی نەدەدا هاوەڵانی بەڕێزی چەك بەکاربێننو دەیفەرموو: مۆڵەت نییە، ئەوان دەیانگوت: با بەکاری بێنین، ئەو دەیفەرموو: نەخێر فەرمانمان پێ نەکراوە، بەڵام وەك پەروەردەکردن خوای بەرز و مەزن مسوڵمانانی وا پەروەردەدەکرد، کە گیانی فیداکارییو بەرخۆدانو خەباتو جیهادیان تێدا هەبێ، بۆئەوەی کە هەر کاتێك پێویست بووو هەلو مەرجەکە رەخسا، ئامادەبن!

دووەم: هێز و هۆیەکانی هێز سەرەنجام هۆکارن و نابێ بکرێنە ئامانج، دیارە ئامڕازیش لەکاتی پێویست و گونجاوی خۆیدا و لەپێناو ئامانجی شەرعییدا بەکاردێ، کە بریتییە لە پاراستنی پیرۆزییەکانی ئیسلام و حورمەتەکانی مسوڵمانان و خاك و نیشتمان:

---

[1] البقرة:194

[2] الشورى: ٣٩

ئەمەش خاڵێكی گرنگە: ئەو شتانەی ئیسلام وەك هۆكارو ئامڕاز دایناون، دەبێ وریابین نەیانكەینە ئامانج، كاتی خۆی كە ئێمە چەكمان پێبوو، دوایی ئەوە بوو هەلو مەرجێك بەسەرداهات، مەكتەبی عەسكەرییمان هەڵوەشاندەوەو چەكو بنكەو بارەگاكانمان نەمان، هەندێك لە برایانی خۆمان پێیانوابوو كە تەنازولمان لە ئیسلامەتیی كردووە، نەخێر پاشەكشەمان نەكردووە، چونكە ئەگەر ئێمە پاشەكشەمان كردبێ دەبێ بڵێین: پێغەمبەری خواش ﷺ لە ئاشتەوایی حودەیبییە (صُلْحُ الحُدَيْبِيَةِ)دا كە رێكەوتننامەیەك لەگەڵ هاوبەش دانەرەكاندا ئیمزا دەكات، كە هەتا دە ساڵی دیكە لە دژی یەكدی شەڕ نەكەن، دەبێ بڵێین: ئەویش وازی لە جەنگو جیهاد هێنابوو؟! نەخێر.

مەسەلەی هێزو بەكارهێنانی، ئامڕازە، ئامانج نییە، ئامانج ئەوەیە كە دەبێ هەمیشە هەتبێ، بەلاّم ئامڕاز مەرج نییە هەمیشە هەتبێ، ئامڕازو هۆكار بۆ بەدیهێنانو جێبەجێ كردنی ئامانجە و، ئەگەر ئامانجەكە پەكی لەسەر ئەو ئامڕازە كەوت، بەكاری دێنین، بەلاّم ئەگەر پەكی لەسەری نەكەوتو پێویستی بە ئامڕازێكی دیكە بوو، ئەوكاتە دەبێ دەست لەو هۆكارە هەڵگریو هۆكارێكی دیكە بەكاربێنی، كە ئامانجەكە پێویستی پێیەتی.

وە لەڕاستیدا هەمیشە ئامانجە گرنگو بنەڕەتییەكان نەگۆڕو چەسپاون، بەلاّم ئامڕازو هۆكارەكان لە حاڵو هەلو مەرجێكەوە بۆ حاڵو هەلو مەرجێكی دیكە گۆڕانیان بەسەردادێ، ئەو ئامڕازە دوێنێ باشبووە، بەلاّم بەكەڵكی ئەمڕۆ نایێ، بۆ وێنە: لەڕووی بلاّوكردنەوەی زانستو بانگەوازەوە، كاتی خۆی ئەو هەموو هۆكاری راگەیاندنەی ئێستا لەبەردەستی ئێمەدا هەن، ئایا لەبەردەستی زانا پێشووەكانماندا هەبوون؟ نەخێر، ئەوان ئامڕازی سادەیان بەكاردەهێنا، حەلەقەی دەرسیان هەبوو، وتاریان هەبوو، كۆمەڵە خەڵكێك گوێیان لێ دەگرتن، بەلاّم ئێستا

رادیۆو تەلەفزیۆنو کەناڵی ئاسمانییو کۆمپیوتەرو ئینتەرنێتو ڕۆژنامەو گۆڤار هەیە، ئەمانە کاتی خۆی هیچیان نەبوون، وە هەروەها لە هەر بوارێکی دیکەدا تۆ دەبێ تەماشابکەی لەو هەلو مەرجەی تۆدا، چ ئامرازێك کاریگەرترە بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە؟ دەبێ ئەوەیان بەکاربێنی، ئایا وا باشە ئێمە ئێستا بچینەوە ئەو شاخو داخانەو بارەگامان لەوێ هەبێو خۆمان بکەینە نیشانە بۆ موشەکەکانی ئەمریکا و، حزبە عەلمانییەکانیش ناوو ناتۆرەمان بەدوا بخەنو، پەردەو نێوان بکەوێتە نێوانی خۆمانو میللەتەکەمان و، خەڵکەکەمان زیاتر سەرگەردان بکەن، ئایا ئەوە باشە؟ نەخێر بە دڵنیاییەوە باش نییە، بەڵام ئەدی ئەگەر ڕۆژێك هات وای پێویست کرد ئێمە دەست بدەینەوە چەك، لێمان قەدەغەیە؟ نەخێروەك چۆن خەلیفەی دووەمی پێغەمبەر ﷺ عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی بێ، ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺو ئەبو بەکردا خوا لێی ڕازی بێ دەیاندایە دڵڕاگیراوان (المؤلفة قلوبهم)، کۆمەڵێك خەڵکی زلە زلەی ئەشراف، خەڵکی بەدەرەوەو سەرۆك عەشیرەت بوون، کاتی خۆی پێغەمبەر ﷺ دیاریی دەدانێ تاوەکو شەڕو خراپەیان لە ئیسلام دووربخاتەوە، دوایی ئەبو بەکریش خوا لێی ڕازی بێ لە سەردەمی خۆیدا هەر دەیدانێ، عومەر خوا لێی ڕازی بێ، کە دەوڵەتی ئیسلامیی هێزو دەسەڵاتی پەیداکردو بێ منەت بوو، لێی گرتنەوەو گوتی: کاتی خۆی ئیسلام دەسەڵاتی کەمبووەو دەوڵەتی ئیسلامیی بێهێز بووە، لەبەرئەوە پێویستییمان بە دڵڕاگرتنی ئێوەبوو، بەڵام ئێستا بارودۆخ گۆڕاوە[1]!

1- (فبعد انتصار المسلمين على هوازن سنة (8) هـ أعطى الرسول بعض رؤساء القبائل، فأعطى مائة بعير لكل من أبي سفيان بن حرب، وابنه معاوية، وحكيم بن حزام، والحارث بن كلدة، والحارث بن هشام، وسهيل بن عمرو، وحويطب بن عبد العزى، والعلاء بن جارية الثقفي، وعيينة بن حصن، والأقرع بن حابس التميمي، ومالك بن عوف النصري، وصفوان بن أمية، وأعطى –دون المائة– رجالاً من قريش منهم: مخرمة بن نوفل الزهري، وعمير بن وهب الجمحي، وهشام بن عمرو، وسعيد بن يربوع، وعدي بن قيس، وآخرون، ويبدو أن عطاء الرسول ﷺ للعباس بن مرداس لم يكفه، فعاتب الرسول ﷺ بأبيات من الشعر، فقال ﷺ لأصحابه: إذهبوا

جا ئایا عومەر خوا لێی ڕازی بێ ئەو ئایەتەی لەکارخست؟ وەك ئەوانەی گومانی خراپی پێ دەبەن، کە شیعەکانن دەڵێن: عومەری کوڕی خەتتاب ئایەتێکی خوای لەکارخست! نەخێر وانییە، بەڵام عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی بێ چاك لە شەریعەت حاڵی بوو، گوتی: هەل‌و مەرجی جێبەجێ کردنی ئەم ئایەتە ئێستا نییە و، هەر کاتێك هەل‌و مەرجی دووبارە بوویەوە، جێبەجێی دەکەینەوە، هەر کاتێك ئیسلام پێویستی بەوەبوو دڵی خەڵکی ڕابگرین، دووبارە ئەوانەی کە بە پارە شەڕو خراپەیان لەکۆڵ مسوڵمانان دەبێتەوە، شەڕەکەیان لەکۆڵ مسوڵمانان دەکەینەوە، بەڵام ئێستا ئیسلام پێویستی بەوە نیە.

هەروەها مەسەلەی دەست بڕین، عومەر خوا لێی ڕازی بێ لە ساڵی برسێتی (عام الرمادة)[1]دا سزای دەست بڕینی ڕاگرت، گوتی: ئەگەر خەڵك دزیشیان کرد دەستیان مەبڕن، بۆچی؟ گوتی: چونکە ئێمە ناتوانین کێشەی برسێتیی خەڵك چارەسەر بکەین، کە ناتوانین تێریان بکەین، ناشبێ ئەگەر کەسێك لە برسان دزیی بکات، یان مەزەننەی ئەوە هەیە لە برسان دزیی کردبێ، ئێمە دەستی ببڕین، نەك

به فاقطعوا عني لسانه، فأعطوه حتى رضي، فكان هذا قطع لسانه الذي أمر به رسول الله)، منهج عمر بن الخطاب في التشريع، ص: (150).

(واستمر إعطاء المؤلفة قلوبهم من الأموال حتى وفاة الرسول ﷺ، وفي خلافة أبي بكر جاء رجلان منهم إلى الخليفة، وطلبا منه أرضاً قائلَيْن: إن عندنا أرضا سبخة ليس فيها كلأ ولا منفعة، فإن رأيت أن تعطيها لنا، فكتب لهما كتابا بذلك –وليس في القوم عمر– فانطلقا إليه ليشهد لهما، فلما سمع عمر ما في الكتاب تناوله من أيديهما، وتفل فيه فمحاه، وقال لهما: إن رسول الله ﷺ كان يتألفكما، والإسلام يومئذ قليل، وإن الله قد أغنى الإسلام وأعزه اليوم، فاذهبا فاجهدا جهدكما كسائر المسلمين، فالحق من ربكم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر، فرجعا إلى أبي بكر متذمرين وقالا مقالة سيئة، فوافق أبو بكر عمر على ما فعله ورجع إليه. فقالا له: الخليفة أنت أم عمر؟! قال أبوبكر: هو إن شاء). منهج عمر بن الخطاب في التشريع ص: (151– 152).

1) عن عوف بن الحارث عن أبيه قال: سمي ذلك العام عام الرمادة لأن الأرض كلها صارت سوداء فشبهت بالرماد وكانت تسعة أشهر. (طبقات ابن سعد، ج: (3)، ص: (310).

لەبەرئەوەی ئایەتەکە پەکدەخرێ، بەڵکو لەبەرئەوەی ئایەتەکە زەمینەی جێبەجێ کردنی رەخساو نیـە.

جا ئایەتەکانی جەنگو جیهـادیش هـەر وان بـۆ وێنـە: لـە فەلەستین زەمینـەی جێبـەجێ کردنیـان رەخسـاوە، چـونکە دوژمنێـك هەیـەو خـاکی مسـوڵمانانی داگیرکردووە، لە شوێنێکی دیکە زەمینـەی رەخسـاوە، بـەڵام لێـرە کـە زەمینـەی رەخساو نەبوو، مانای وا نییە ئێمـە لـە ئایەتـەکان پەشـێمان بووینەتـەوە، بـەڵکو هەرکاتێك زەمینـەی جێبـەجێ کردنـی ئایەتـەکان رەخسـا، لەسـەر سـەرو چـاویان دادەنێینو دووبارە جێبەجێیان دەکەینەوە، خوا پشتیوان بێ.

سێیەم: رەچاوکردنی بنچینە شـەرعییەکان و هێنانـەدی بەرژەوەنـدیی سـەنگی مەحـەك و تـەرازووی بـەکارهێنانی هێـزە، لەبەرئـەوە پێویسـتە لـە مەسەلەی بەکارهێنـانی هێزدا زۆر وردبینـانە و دووربینـانە رەچاوبکـرێ :

بەرژەوەندیی زانایان ئاوا پێناسەیان کـردووە: (دَفْـعُ الْمَضَـارِّ وَجَلْـبُ الْمَنَـافِعْ)، واتـە: (دوورخسـتنەوەی زیانـەکانو، هێنانەپێشـی قازانجـەکان)، ئینجـا سـەنگی مەحـەکی بـەکارهێنانی هێـز بریتییـە لـە هێنانـەدی بەرژەوەنـدیی، جـا دەبـێ تەماشابکەین: ئەگەر ئەو بەرژەوەندییـە بـەوە دێتـەدی کـە هێـز بـەکاربێنین، هێـز بەکاردێنین، بەڵام ئەگەر بزانین ئەو بەرژەوەندییە نەك بەوە نایەتەدی، بەڵکو بەوە لەدەستدەچێ، دەبێ بەکاری نەهێنین، چونکە ئێمە بڕیارمـان نـەداوە ئامڕازەکـان هەمیشـە بەدەسـتمانەوە بـن، بـەڵکو بڕیارمانـداوە کـە ئامانجـەکانمان هەمیشـە لەبەرچـاو بـن، بـەڵام ئـامڕاز، ئەگـەر زانیمـان خزمـەت بـەو ئامانجـە دەکـات

بەكاریدێنین‌و، كە زانیمان خزمەتی پێناكا، جارێ لەوێ دایدەنێین، یان دەیگۆڕین بە ئامڕازێكی دیكە.

چوارەم: لە بواری بەكارهێنانی هێز و پەنا پێبردنیدا، چەند دەستە و كۆمەڵێك لە مسوڵمانان دووچاری زێدەڕۆیی (إفراط) بوون و خاڵی ڕەشی زۆریان هێناوەتە سەر ئیسلام و مسوڵمانان:

بەداخەوە دەڵێین: - پێشتریش ئاماژەم پێدا- بەناوی جەنگو جیهادەوە تۆ بێنی لە چایخانەیەك، یان لە تازیەخانەیەك، یان لە چێشتخانەیەك، یان لە بازاڕێكدا، كە ئۆتۆمبێلێكی ئەمەریكییەكان یان دوو سەربازی ئەمەریكی بەوێدا تێپەڕدەبن، لەگەڵ دوو كافران پەنجا مسوڵمانیش بكوژی، وە جاری وا هەیە دوژمنەكە هەر بە بەریش ناكەوێ، ئایا ئەوە لە شەرعدا جێگەی دەبێتەوە؟ نەوەڵڵا، زانایانی ئیسلام دەڵێن: ئەگەر بەهۆی كوشتنی سەد كافرەوە بزانی مسوڵمانێك دەكوژرێ، دەبێ خۆت بپارێزی، نەك لە پەنای كوشتنی كافرێكدا سەد مسوڵمانیش بكوژی!

ئینجا هەندێك لەوانەی لە بواری جەنگو جیهادو لەو مەیدانەدا كاردەكەن، مەسەلەیەكی شەرعیی هەیە، لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا تێكەڵیان كردووە، ئەویش بریتییە لەوە كە پێی دەگوترێت: (التَّتَـرُّسْ)، واتە: (خەڵك كردنە قەڵغان)، دەڵێ: ئەگەر هاتو دوژمنانی ئیسلام مسوڵمانانێكیان كردە قەڵغان‌و، بەپێش خۆیان دان‌و وردە وردە دەیانهێنان‌و، تۆش هیچ چارەت نەبوو، بۆ وێنە: كاتی خۆی شارەكان هەموویان قەڵا بوون‌و شوورەیان هەبووە، مسوڵمانانیان بەپێش خۆیان داوەو بۆخۆشیان لە پشتیانەوە، كە دیارە ئەگەر كابرا تیر یان هەر شتێك باوێ، سەرەتا بە مسوڵمانەكان دەكەوێ، لەو حاڵەتەدا زانایان زۆربەیان یان هەموویان بە دروست

(جائز)یان داناوە، مادام بەهۆی ئەوەوە دوژمن زەفەرت پێ بەرێو ئەگەر بزانی ئەو مسوڵمانانەی بۆ كافرەكان كراون بە پەرژینو چەپەرو قەڵغان، نەیانكوژی بۆئەوەی كافرەكانیش بكوژی، قەڵاكەت لێ دەگرنو شارەكەت لێ داگیردەكەن، دروستە ئەوانە بكوژی، چونكە ئەوەندە مسوڵمانە كە دیلن رەنگە دوایی كافرەكان هەر بشیانكوژن، جا تۆ ئەگەر بە ناچاریی ئەو مسوڵمانانە بكوژیو كافرەكان بشكێنی، باشترە لەوەی بۆئەوەی ئەو چەند مسوڵمانە سەلامەت بن، كافرەكان بێن قەڵاكە بگرنو دوایی ئێوەش بكوژنو ئەوانیش بكوژن، هێندێك فیدای هەمووان بكرێن باشترە، نەك لەبەر خاتری هێندێكان هەموویان بكوژرێنو بكرێنە بەلاگێڕ[1]، بێگومان ئەمە شتێكی مەنتیقییە، بەڵام ئەمە جیایەو ئەوەش جیایە تۆ بێی لە پەنای ئەوەدا كە دەستت لە كافرێكی گیردەبێ، بێنی مسوڵمانان خەڵتانی خوێن بكەیو قەتلێ عامیان بكەی، بەڕاستی ئەوە شتێكی بێ مەعنایە و، زۆر ناشەرعییە، رووی گەشی مسوڵمانانیش ناشیرین دەكات، هەروەها ئەوەی كە لە وڵاتە ئەوروپییەكاندا روویدا، بۆ نموونە: لە شوێنێكی وەك بەریتانیا ئەو شەمەندەفەرانەی بەژێر زەویدا دەڕۆن، خەڵك ئاگای لە هیچ شتێك نییە تۆ لەوێ یان لە شوێنێكی دیكەدا دەیتەقێنیەوە، یان خەڵك بێئەوەی بزانن چ خەبەرە! بە فڕۆكەوە بەو بورجانەیان دادان، بەڕاستی ئێمە نابێ بەشێوەیەكی سۆزداریی (عاطفي)انە بڵێین: مادام ئەوەی كردوویەتی مسوڵمانەو، ئەوەی لە دژی كراوە ئەمریكایەو، ئێمەش رقمان لە دەوڵەتی ئەمریكایە[2] و مسوڵمانانیشمان خۆشدەوێن، كەواتە هەرچی مسوڵمان بیكا لە دژی ئەمریكا هەر چاكە، نەخێر

1) بەڵام بابای تیرو تفەنگو چیو چی هاوێژ، دەبێ نیەتی شكاندنی كافرەكان بێ و، ئەگەر هیچ بواریشی هەبێ، نابێ هیچ مسوڵمانێك بكوژێ و، بەپێی توانا دەست بپارێزێ.

2) دیارە مەبەستیش لە دەوڵەتی ئەمریكا ئەو رژێمەیە كە خراپەكارییو ستەم دەكات، نەك خودی ئەمریكا (یان هەر شوێنێكی دیكە) وەك خەڵكو وڵات.

ئەوە حوكمێكی سۆزدارییەو ئێمــە دەبــێ بگەڕێینـــەوە بـۆ تـەرازووی شـەریعەت، چونكـە خــوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿ وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ..﴾[1] واتە: (وە هەر شتێك تێیدا كەوتنە راجیایی، حوكمەكەی بگێڕنـەوە بـۆ لای خوا ...)، بزانن قورئان چی دەفەرموێ ئەوە بكـەن، جـا قورئـان دەفـەرموێ: ﴿... مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا﴾[2] واتــە: (... هــەر كەسـێك نەفسـێك بــێ خــەتا بكـوژێ، بــێ ئـەوەی كوژراوەكە كەسی كوشتبێ، یان خراپەكاریی[3] لە زەویدا كردبێ، وەك ئـەوە وایـە هەموو خەڵكی كوشتبێ ...)، نەشـیفەرمووە مسـوڵمان بـێ یـان كـافر بـێ، هــەر نەفسـێك بێ خەتـا بیكـوژی، وەك ئەوە وایە هەموو خەڵكی سەر زەویت كوشـتبێ، مادام بە حەق نەبێو، لە تۆڵەی ئـەوەدا نەبێ كە خراپـەكاریی (فســاد)ی كـردووە لە زەویـداو ئـاژاوەو پەشێویی ناوەتەوە.

پێنجـەم: لـە كاردانـەوەی ئـەو كۆمـەڵ و تاقمانـەدا تـەوژمێكی دیكـەی پێچەوانە دروسـت بـووە، كـە هەسـتیاریی (حساسیة)ی زۆری بەرانبـەر بـە چەك و هێز و جەنگ و جیهـاد هەیـە، بـەڵام بێگومـان هـەركام لـە (إفـراط) و (تفریط) هەڵەن و پێچەوانەی سروشتی ئۆممەتی ئیسـلامییە:

---

[1] الشورى: ١٠

[2] الـمائدة: ٣٢

[3] وەك رێگریی‌و پەشێوی نانەوە.

ئەوەی پێشێ تێپەڕاندن (إفراط) بوو، ئەمەش بەزایەدان (تفریط)ە، هەمیشە تێپەڕاندنو بەزایەدان هەردووکیان هەر خراپن، ئێمە نابێ دەستکاریی شەریعەتی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بکەین، نابێ هیچی لێ کەم بکەینەوە لەبەر خاتری کەسانێك، یان بەهۆی لێ ترسانیان کە لە عەقڵیانەوە ناچێ، یان قبووڵیان نییە، هەروەك نابێ زیادەشی بخەینەسەر، لە رقی خەڵكیو وەك کاردانەوە بەرانبەریان، شەریعەت چۆنە، پێویستە ئاوا وەریبگرین.

لە حەقیقەتدا ئێمە نابێ بڵێین: هەر توند دەبین، لە شوێنێکدا کە پێویستی بە نەرمیی بکات، تۆ هەر توندبی هەڵەیە، لە شوێنێکیشدا پێویستی بە توندیی بکات، تۆ هەر نەرم بی، ئەویش هەڵەیە، خوای بەرزو مەزن بە هەردوو وەسفەکان وەسفی پێغەمبەر ﷺ دەکات، بۆ یەکەمیان دەفەرموێ: ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ ۖ .﴾[1] واتە: (جا بەهۆی میهرەبانیی خوا وەیە کە تۆ نەرمو نیان بووی لەگەڵیاندا، وە ئەگەر قسە رەقو دڵڕەق بای، لە دەورت دەتەکینەوە ...)، وە لە شوێنێکی دیکەداو لەبارەی پێویست بوونی زبریيو توندییەوە لە شوێنی خۆیدا، دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ﴾[2] واتە: (ئەی پێغەمبەر! جەنگ بکە لەدژی بێ بڕوایانو دووڕووەکانو توندوتیژ بە لەگەڵیان ...)، وە لە شوێنێکی دیکەدا هەردووك وەسفەکان بۆ هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ - خوا لێیان رازی بێ - کۆدەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ

---

[1] آل عمران: ٥٩

[2] التوبـة: ٧٣

﴿... بَيۡنَهُمۡ ...﴾[1] واتە: (موحەممەد ڕەوانەکراوی خوایە، وە ئەوانەش کە لەگەڵیدان، توندوتیژن لەسەر بێ بڕواکان، لەنێوان خۆشیاندا بە بەزەیی‌و دڵنەرمن).

وە خوای بەرز و مەزن لە بواری هەڵسوکەوتدا، دەفەرموێ: ﴿وَأَحۡسِنُوٓاْ﴾[2] البقرة، واتە: (وە چاکە بکەن)، هەروەها دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا ...﴾[3] واتە: (وە قسەی چاك لەگەڵ خەڵکی بکەن ...)، بەڵام لە بواری ڕووبەڕووبوونەوەدا دەفەرموێ: ﴿... وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗ ..﴾[4] واتە: (با –دوژمنانتان– زبرییتان پێوە ببینن ...)، کەواتە: هەر شتەو لە کاتی خۆیدا، وەك کوردەواریی دەڵێن: (کەنگرو ماست بە وەختی خۆی)، واتە: هەر شێوازە لە کاتی خۆیدا.

وە خوای بەرزو مەزن ئاوا پێناسەی ئوممەتی ئیسلام دەکات، دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ...﴾[5] واتە: (وە ئاوا ئێوەمان گێڕاوە بە کۆمەڵێکی میانجیی[6]، تاوەکو ببنە شایەد بەسەر خەڵکەوە ...)، پێغەمبەر ﷺ وشەی (وَسَطْ)ی بە (عَدْلْ) تەفسیرکردووە: (وَالوَسَطُ

---

1 الفتح: ٢٩

2 البقرة: ١٩٥

3 البقرة: ٨٣

4 التوبة: ١٢٣

5 البقرة: ١٤٣

6) (وَسَطْ) واتە: باشترین، یاخود خەتی نێوەڕاست، نە بەملادا لادەدەن نە بەولادا، نە تێدەپەڕێنن نە کورتی دێنن.

العَدْلُ)[1]، دەفەرموێ: (وَسَطْ) واتە: (عَدْلْ: دادگەر)، (عَـدْلْ)یـش لـە (تَعـادُل)ەوە هاتووە، واتە: هاوسـەنگ، نـە تێدەپـەڕێنو نـە کـورتی دێـنن، خـەتی نێوەڕاست دەگرن، نە بە راستداو نە بە چەپدا لانادەن.

---

1) (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يُدْعَى نُوحٌ، فَيُقَالُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيُدْعَى قَوْمُهُ، فَيُقَالُ: هَلْ بَلَّغَكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ وَمَا أَتَانَا مِنْ أَحَدٍ، فَيَقُولُ: مَنْ شُهُودُكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ، قَالَ: فَيُؤْتَى بِكُمْ تَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللهِ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ...﴿١٤٣﴾﴾ البقرة، وَالْوَسَطُ: العَدْلُ) رواه الترمذي: (2961) واللفظ له، وابن ماجه: (4284)، قال الترمذي: حسن صحيح، وصححه الألباني.

بنەمـــای هــەژدەیەم

جەختکــردنەوە لەســەر هێنــانەدیی ئاما نجــە شــەرعییــیە باڵاکان و خۆپاراســتن لە ســەرگەرمبوون بە مەســەلە لاوەکــییەکانەوە

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بنەمـای هـەژدەیەم

جەختکردنەوە لەسەر هێنانەدیی ئامانجە شەرعییە باڵاکان و خۆپاراستن لە سـەرگەرمبوون بە مەسـەلە لاوەکـییەکانەوە:

کۆمـەڵی ئیسـلامیی لـەم قۆناغـەدا، جـەخت لەسـەر هێنانـەدی ئامانجـە شەرعییە باڵایەکان (تحقيق الأهداف الشرعية العليا) دەکاتـەوەو، خـۆی لـە گیروگرفتـــە گچـــکەو لاوەکییـــەکان دەپـــارێزێ‌و، زیـــاتر ســـەرگەرمی پـــەروەردەکردنی بنکەیـــەکی ئیســـلامیی پتـــەو و دامـــەزراوو، بەرچـــاو ڕوونکردنـــەوەی خـــەڵك‌و کۆمەڵگـــا دەبـــێ بـــە ڕاســـتییەکانی ئیســـلام‌و، ئامادەکـــاریی‌و زەمینەســـازیی بـــۆ هێنانەکایـــەی کۆمەڵگـــاو قـــەوارەی ئیسلامیی.

شـایانی باسیشـە کە فەرمانڕەوایەتیی خوای بەرز (حاكمية الله تعالـى) کـە بەشـێکە لـە پەروەردگـارێتیی‌و پەرسـتـراوێتیی خـوا (ربوبيــە الله وألوهيتــە) تـەنیا کاتێـك وەك پێویسـت لـە ژیـان‌و گـوزەرانی کۆمەڵگـادا بەرجەسـتە دەبێ، کـە بەرنامـە (شـريعة)ەکـەی لـە هـەموو بوارو لایەنـەکانی ژیانیاندا پیـادەبکەن، وەك:

1- خوای زانـای پـەنهان‌و ئاشـکرا (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ ﴾ النحل، واتە: (وە بەڕاستی لە هەموو کۆمەڵـگایەکدا ڕەوانەکراوێکمان ناردوە، پێمان گوتـوە پێیـان بڵـێ کـە: تـەنیا خـوا بپەرستن

(جل جلاله)و خۆتان لە تاغووت دووربگرن، جا هەیانبووە خوای بەرز و مەزن ڕێنمایی کردوەو هەشیانبووە گومڕایی بەسەردا چەسپیوە، بە زەویدا بڕۆنو سەرنج بدەن سەرەنجامی بە درۆ دانەران چۆن بووە)، واتە: ئەوانەی کە پێغەمبەرانی خوا علیهم الصلاة والسلام یان بە درۆ داناوە.

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٢٥٦﴾ البقرة. واتە: (تۆبزیی کردن لە ئاییندا نیە، ڕێی ڕاستو ڕێی چەوت - یاخود سەر ڕاستییو سەرگەردانیی -، لێکجیابوونەتەوە، جا هەر کەسێك کوفر بە تاغووت بکاتو ئیمان بە خوا بێنێ، ئەوە دەستی بە قوڵفەی هەرە پتەو و قایمەوە گرتوە، کە پچڕانی بۆ نیە، وە خوا بیسەری زانایە).

3- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٤٠﴾ یوسف. لەسەر زمانی (یوسف) (علیه السلام) دەفەرموێ: (... بێگومان حوکم[1] تەنیا هی خوایە، فەرمانی کردوە کە جگە لەو نەپەرستن، - یانی: تەنیا ئەو بپەرستن- ئا ئەوەیە ئایینو بەرنامەی ڕێكو ڕاست، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن).

---

1) حوکم بە مانای بەرنامەدانان.

4- وە هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾﴾ الشوری، واتە: {یان ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن کە لە ئایین بەرنامەیەکیان بۆ دادەنێن، (یان چەند یاسایەکیان بۆ دادەنێن) کە خوا مۆڵەتی پێنەداوە، وە ئەگەر ئەوە نەبووایە کە خوا بڕیاری یەکلاییکردنەوەی دواخستوە بۆ دوارۆژ، ئەوە لەسەر ئەو هەڵوێستە دادوەرییان لە نێواندا دەکرا، وە بێگومان ستەمکاران ئازارێکی بە ئێشیان هەیە (لە دوارۆژدا)}.

ڕوونکردنەوە

یەکەم: بێگومان ڕیزبەند (ترتیب) کردنی ئامانجە شەرعییەکان بەپێی بارودۆخ و هەلومەرجە جیاوازەکان و بەگوێرەی گرنگی و بایەخ و ئەولەویەتیان، شتێکی ڕوون و بێ چەندوچوونە، هەم لە ڕووی عەقڵیی و هەم لە ڕووی شەرعییەوە:

بەڵێ بە دڵنیاییەوە ئامانجە شەرعییەکان هەموویان لە یەك ئاستدا نین، گرنگتریان هەیەو، گرنگیان هەیە، گەورەتریان هەیەو، گەورەیان هەیەو خوارتریان هەیە، دیارە هیچ عاقڵێکیش ناچێ هەتا گرنگتر لەوێ بێ، خۆی بە گرنگەوە سەرقاڵ بکات، وە وەك کوردەواریی دەڵێن: (هیچ کەس بۆ دەستەسڕێك قەیسەرییەك بە سووتان نادا)! ئەمە شتێکە هەم بەڵگە شەرعییەکان (نَقْلْ) دەلالەتی لەسەر دەکەنو هەم عەقڵیش، کە هەڵبەتە هەندێك جار شتێك کە عەقڵ

دەلالەتی لەسەر بکات، شەریعەت دەقی لەسەر ناهێنێ، چونکە حەواڵەی عەقڵی دەکات، بۆ وێنە: خوای بەرز و مەزن بە خەڵکی نافەرموێ: دەستی خۆتان مەخەنە نێو ئاگر، وە بە خەڵکی نافەرموێ: خۆتان لە شوێنی زۆر بڵندەوە فڕێ مەدەنە خوارێ چونکە بە عەقڵ دیارە کە خراپەو زیانی هەیە، بەڵکو وەك بنەما (مبدأ)یێکی گشتی دەفەرموێ: ﴿... وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ...﴾[1] واتە: (... وە بەدەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن ...)، بەڵام روونکردنەوەی وردەکارییەکان (جزئيات)ی ئەو بەدەستی خۆ خۆ فەوتاندنە، بۆ عەقڵ لێدەگەڕێ.

لێرەدا بەڵگەیەك لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە بە نموونە دێنینەوە، کە ئامانجە شەرعییەکان ریزبەندییان تێدا هەیەو، هەموویان لە یەك ئاستدا نینو، پێویستە کامەیان گرنگترە ئەویان پێشبخرێ، ئەمیش ئەو فەرموودەیە: {عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ (جل جلالة)، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَا فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ}[2] واتە: (عەبدوڵلای کوڕی عەبباس خوا لە خۆیو بابی رازی بێ، دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ کاتێك موعازی کوڕی جەبەلدەنێرێ بۆ یەمەن پێی دەفەرموێ: تۆ دەچیتە لای کەسانێك کە خاوەن کتێبن، با یەکەمین شتێك کە تۆ ئەوانی بۆ بانگ دەکەی، بریتی بێ لە پەرستنی خوای زاڵی خاوەن شکۆ (جل جلالە) – خواپەرستیی –، جا ئەگەر خوای بەرز و مەزن یان ناسی، هەواڵیان پێبدە کە خوای بەرز و مەزن لە شەوو

---

1) البقرة: ١٩٥

2) البخاري: (1458)، ومسلم: (31) واللفظ له.

ڕۆژێكیاندا پێنج نوێژی له‌سه‌ر فه‌رزكردوون، جا ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌یان كرد، هه‌واڵیان پێبده‌ كه‌ خوای به‌رز و مه‌زن زه‌كاتی له‌سه‌ر فه‌رزكردوون، له‌ ده‌وڵه‌مه‌نده‌كانیان وه‌رده‌گیرێ‌و بۆ هه‌ژارو نه‌داره‌كانیان سه‌رف ده‌كرێ، ئینجا ئه‌گه‌ر فه‌رمانبه‌رییان كرد، بۆ ئه‌وه‌ش لێیان وه‌ربگره‌و خۆت بپارێزه‌ له‌و جۆره‌ ماڵ‌و سامانه‌یان كه‌ زۆر له‌لایان خۆشه‌ویسته‌.

كه‌واته‌: پێویسته‌ ریزبه‌ندیی له‌ ئامانجه‌كانماندا هه‌بێ، بۆیه‌ ئێمه‌ گوتوومانه‌: كۆمه‌ڵی ئیسلامیی ده‌بێ له‌م قۆناغه‌دا جه‌خت بكاته‌وه‌ له‌سه‌ر هێنانه‌دی ئامانجه‌ شه‌رعییه‌ بالاَیه‌كان.

دووه‌م: په‌روه‌رده‌كردنی بنكه‌یه‌كی ئیسلامیی پته‌و و دامه‌زراو، به‌رچاوڕوونكردنه‌وه‌ی خه‌ڵك و كۆمه‌ڵگاكه‌مان به‌ راستییه‌كانی ئیسلام، گرنگترین ئامانجی ئه‌م قۆناغه‌ن:

به‌ڵێ من پێموایه‌ ئه‌م دوو ئامانجه‌، هه‌موو كارو چالاكییه‌كانی دیكه‌و هه‌موو ورده‌ ئامانجه‌كانی دیكه‌ له‌خۆ ده‌گرن، چونكه‌ به‌بێ ئه‌و دوو كاره‌ زه‌مینه‌ بۆ پاكسازیی‌و چاكسازیی كۆمه‌ڵگا ناڕه‌خسێ؟ ئایا هه‌تا كۆمه‌ڵێكی په‌روه‌رده‌كراو كه‌ ئیسلام‌و ئیمان‌و ئیحسان له‌ خۆیاندا به‌رجه‌سته‌ بكه‌ن، كه‌ خه‌ڵك ببیبنێت، به‌بێ ئه‌وه‌ وه‌ك پێویست بانگه‌وازی ئیسلامیی ده‌گاته‌ گوێی خه‌ڵك؟ ده‌ڵێین: نه‌خێر، چونكه‌ به‌ڕاستی قسه‌ی به‌ته‌نیا بڕشتی نییه‌، به‌لاَم كاتێك خه‌ڵك كرده‌وه‌ ده‌بینێت، زمانی كرده‌وه‌ زمانێكی په‌تیی‌و پاراوه‌ بۆ نموونه‌: باسی خۆپاراستن له‌ حه‌رام‌و شوبهه‌كان (الوَرَعْ) ده‌كه‌ی، تۆ به‌ كرده‌وه‌ له‌ هه‌ڵسوكه‌وتتدا وا به‌، ئیدی خه‌ڵك ده‌زانێ وه‌رع یانی چی؟ خاكیی بوون یانی چی؟ هه‌روه‌ها باسی دادپه‌روه‌ریی

(عدالــة) ده‌كــه‌ی، باسـی سـۆزو بـه‌زه‌یی‌و، خووڕه‌وشـته‌ بـه‌رزو جوانـه‌كان‌و، راستگۆیی‌و، ده‌ستپاكیی‌و...هتـد، به‌هه‌مان شێوه‌ له‌ خۆتیاندا به‌رجه‌سته‌ بكه‌.

كه‌واتـه‌: پـه‌روه‌رده‌كردنی بنكه‌یـه‌كی ئیسـلامیی پتـه‌وو دامـه‌زراو، مه‌به‌سـتمان پێی ئه‌وه‌یه‌ كه‌ خه‌ڵكێكی مسوڵمانی دامه‌زراو ببن به‌ ره‌گو ریشه‌، ئـه‌وه‌ بناغـه‌ی كارو بانگه‌وازی ئیسـلامییه‌، ئـه‌وه‌ یه‌ك.

پاشان هه‌ر به‌وه‌نـده‌ش كـار تـه‌واونابێ كـه‌ خـه‌ڵكێكی بـاش‌و دانسـقه‌و بـژارده‌ په‌روه‌رده‌ بكرێن‌و باربهێندرێن، به‌ڵكو پێویسته‌ هاوكات له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا كار بكه‌ین له‌سـه‌ر به‌رچـاو روون كردنـه‌وه‌ی خـه‌ڵك‌و كۆمـه‌ڵگا، به‌رچـاویان روونبكه‌ینـه‌وه‌ بـه‌ راستییه‌كانی ئیسلام؟ چـونكه‌ ئـه‌و كۆمه‌ڵـه‌ ئیسـلامییه‌ بـژارده‌ پـه‌روه‌رده‌كراوه‌، پێویسـتی بـه‌ كـه‌ش‌و هـه‌واو فه‌زایـه‌ك هه‌یـه‌ تێیـدا ئـیش بكـات، كـه‌ ئـه‌و فـه‌زاو كه‌ش‌وهه‌وایه‌ش ئه‌وه‌یه‌ ئه‌و خه‌ڵك‌و جـه‌ماوه‌ره‌، به‌رچـاویان روون بـێ‌و بـزانن ئـه‌و كۆمه‌ڵه‌ كێن‌و چییان ده‌وێ؟ ئه‌و راستییانه‌ی ئیسلام چـین، كـه‌ ئه‌وانـه‌ ده‌یانـه‌وێ خه‌ڵكیان بۆ بانگ بكه‌ن‌و، له‌سه‌ریان په‌روه‌رده‌یان بكه‌ن؟

بێگومان گرنگترین‌و گه‌وره‌ترین بناغه‌ كه‌ ده‌بـێ بنكــه‌یه‌كی ئیسـلامیی له‌سـه‌ر په‌روه‌رده‌ بكرێ، گه‌وره‌ترین راستییش كه‌ ده‌بێ به‌رچاوی كۆمـه‌ڵگای پـێ رۆشـن بكرێتـه‌وه‌، بریتییه‌ له‌ خـوا به‌یـه‌كگرتن (جـل جلالـه‌)و خـۆ لـه‌ طـاغوت دوورگـرتن (توحید الله واجتنـاب الطاغوت)، وه‌ك خوای بـه‌رز و مـه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ... ﴿٣٦﴾ ﴾ النحــــل، سه‌رنج بده‌ن نه‌مگوتوه‌: خوا به‌ یه‌ك زانـین (جـل جلالـه‌)، چـونكه‌ (تَوْحِيدْ) واتـه‌: خوا به‌یـه‌كگرتن (جـل جلالـه‌)، واتــه‌: تـۆ بـه‌ كرده‌وه‌یـه‌ك كـه‌ لـه‌ عه‌قـڵ‌و دڵـه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گرێ‌و، به‌ زمان تـه‌عبیـری لـێ ده‌كرێ، به‌ڵام بـه‌ كـرده‌وه‌ به‌رجه‌سـته‌

دەكـرێ، بیسـەلمێنی كـە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) وەك چـۆن تاكـە بەدیهێنـەرو تاكە خـاوەنو تاكە پەروەردگارە، تاكە پەرستراویشـتە.

ئازایەتیـی ئەوە نییە تۆ خوای بەرز و مەزن بە تاكە بەدیهێنـەر بزانی، چـونكە هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان (الـمشركین)یش هـەروابوون، وەك خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ..﴾ [1] واتـە: (وە ئەگەر لێیان بپرسی: كێ بەدیهێنـاون؟ بێگومان دەڵێن: خـوای بـەرزو مـەزن ...)، بەڵام ئەوەی گرنگە ئەوەیە كە خوای بەرز و مەزن بە تاكە پەرستراو بگرینو تاكە پەرستراومان بێ و، تاكە زاتێك بێ كە عیبادەتی بۆ دەكەینو دەیپەرستین.

هەر كۆمەڵگایەك، هەر كۆمەڵە خەڵكێك بە درێژایی مێـژوو خـوای بـەرز و مـەزن رەوانەكراوێكی تێدا ناردوون، پێـیڕاگەیاندوە كە ئەوە بە خەڵكەكە رابگەیەنێ، هەر بۆیەش خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ .﴾ [2] تـاغووت كێیـە؟ هەنـدێك لـە توێـژەرەوانی قورئـان وەك ئـەبو جەعفـەری تەبـەریی رەحمـەتی خـوای لێ بـێ، گوتوویانە: (تـاغووت: هەموو پەرستراوێكە جگە لە خوا)

بـەڵام ئەگـەر تەماشـای ئایـەتی ژمـارە (257)ی سـوورەتی (البقـرة) بكـەین، دەبیـنین خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ۗ ...﴾، واتـە: (خوای بـەرز و مـەزن دۆسـتی ئیماندارانـە لـە

---

[1] الزخرف: ٨٧

[2] النحل: ٣٦

تاریکاییان دەریاندێنێ بۆ ڕۆشنایی، وە ئەوانەی بێبڕوان تاغووتەکان دۆستیانن، دەریاندێنن لە رووناکاییەوە بەرەو تاریکایی یەکان ...). کەواتە: تاغووت زیاتر کەسەکان دەگرێتەوە چونکە ئیرادەی هەیەو شت دەکات، خەڵك دەگوازێتەوە لە رووناکییەوە بۆ تاریکایی یەکان، بەڵام دیارە دارو بەردو مانگو خۆر، کردەوە (فِعْلْ)یان پاڵنادرێتە لا.

سێیەم: فەرمانڕەوایەتیی خوا (حاكمية الله) (جل جلالة) بەشێك و لقێکە لە پەروەردگاریێتیی و پەرستراوێتیی خوای بەرز و مەزن ، فەرمانڕەوایەتیی خواش (جل جلالة) لە ژیانی مرۆڤدا لە پیادەکردنی شەریعەت و ئایینەکەیدا بەرجەستە دەبێ:

حاكم بوونی خوای بەرز و مەزن و فەرمانڕەوا بوونی خوای بەرز و مەزن ، یانی: بەرنامەدانەر (مشَرِّعْ) بوونی خوای بەرز و مەزن ، نەك حوكمڕان بوونی خوای بەرز و مەزن ، كە ئەوە مرۆڤەكانن حوكم دەگێڕن، بەڵام حاكم بوونی خوای بەرز و مەزن بە مانای بەرنامەدانەر بوونی خوای پەروەردگار (جل جلاله)، ئەوە بەشێكە لە پەروەردگارێتیی‌و پەرستراوێتیی خوای بەرز و مەزن .

واتە: مادام خوای بەرز و مەزن تەنیا پەروەردگار بێ، دەبێ هەر ئەویش حاكم بێ‌و هەر ئەویش بەرنامە دابنێ، چونكە پەروەردگار بوونی خوای بەرز و مەزن لە ژیانی بەشەردا، لەوەدا بەرجەستە دەبێ كە بەرنامەیان بۆ دابنێ‌و حەڵاڵ‌و حەرامیان بۆ دیاری بكاتو چاكەو خراپەیان بۆ دیاری بكات، بفەرموێ: وا بكەن‌و وا مەكەن، چونكە پەروەردگار زاتێكە كە خەڵك پەروەردە دەكاتو مشووریان دەخواو سەرپەرشتییان دەكاتو بەخێویان دەكاتو چاكەو خراپەیان فێردەكات،

جا دەبێ لە میانەی بەرنامەداناندا، ئەو پەروەردگارێتییەی خوای بەرزو مەزن بەرجەستەبێ.

جا فەرمانڕەوایەتیی خوای پەروەردگار (جل جلالە) بە مانای شەریعەتو بەرنامەدانانی، بەشێكو لقێكە لە پەروەردگارێتییو پەرستراوێتیی خوای بەرز و مەزن ، وە فەرمانڕەوایەتیی خوای پەروەردگاریش (جل جلاله) لە ژیانی مرۆڤدا لە پیادەكردنی ئایینو شەریعەتەكەیدا بەرجەستە دەبێ، ئێمە چ كاتێك خوای بەرز و مەزن بە فەرمانڕەوا (حاكم)ی خۆمان دەگرین؟ كاتێك كە پابەند بین بە شەریعەتەكەیەوە، بەڵگەشمان لەسەر ئەوە ئەوەیە كە خوای بەرزو مەزن لەسەر زمانی یوسف (علیه السلام) كە لەگەڵ دوو هاوەڵە زیندانییەكەیدا وتووێژ دەكات، فەرموویەتی: ﴿يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ٣٩ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ﴾[1] یوسف (علیه السلام) دەیاندوێنێو دەڵێ: (ئەی دوو هاوەڵە زیندانییەكەم! ئایا چەند سەروەرو پەروەردگارێكی پەرتەوازە باشترن، یاخود خوای تاكی ملپێكەچكەر؟ ئێوە هیچ ناپەرستن – لە جیاتی خوا – جگە لە چەند ناوێك كە خۆتانو بابو باپیرانتان ناوتاننناون – ئەو پەرستراوانە – خوا هیچ بەڵگەی لەسەر نەناردوونە خوارێ، حوكم تەنیا هی خوایەو هەر ئەو دەبێ حاكم بێ، فەرمانی كردووە كە تەنیا ئەو بپەرستن، ئا ئەوە دینی راستە، بەڵام زۆربەی خەڵكی نازانن).

---

[1] یوسف: ٤٠

ئایا ئینسان دەبێ کێ بکاتە پەروەردگاری خۆی؟ خوای تاکی خاوەن دەسەڵاتو باڵادەست (جل جلاله) کە مل بە غەیری خۆی کەچ دەکات؟ یاخود چەند پەروەردگارو چەند سەیدو سەروەرێکی پەرتەوازەو لێك جیا، بەڵکو زۆرجار پێکەوە دژو ناکۆکیش؟! کامیان باشترە؟ چونکە پەرستراوانی غەیری خوای بەرز و مەزن ناوی بێ نێوەڕۆکن؟ هەڵبەتە میسرییەکان چەندان جۆرە پەرستراویان هەبوون، کە بە پەروەردگاریان زانیون، جا ئایا هیچ کام لەوانە پەرستراوو پەروەردگار بوون؟ نەخێر، کەواتە: ناوی بێ نێوەڕۆکن، بەڵێ نێوەڕۆکێکیان هەیە، بەڵام نەك وەك ئەو ناوەی کە لێیان نراوە، بۆ نموونە: یەکێك ناوی مامۆستا یان زانایە، دیارە ئەگەر مامۆستاو زانا نەبوو، دەمێنێتەوە ناوی بێ نێوەڕۆك، ئەو پەرستراوانە بەڵێ نێوەڕۆکێکیان هەیە، بەڵام نەك ئەو نێوەڕۆکەی کە ئەوان مەبەستیان بووە و، لە دڵو مێشکیاندا هەبووە، بەڵکو ئەوەی لە دڵو مێشکی ئەواندا هەبووەو ئەوەی لە واقیعدا هەبووە، دوو شتی لێکجیان.

کەواتە: کەی تەنیا خوای بەرز و مەزن دەپەرستین؟ کاتێك ئەو تەنیا حاکم بێ، وە ئایا دینی راست کامەیە؟ ئەوەیە کە تەنیا خوای بەرز و مەزن بپەرستی، کاتێکیش تەنیا خوای بەرز و مەزن دەپەرستی کە تەنیا خوای بەرز و مەزن فەرمانڕەوات بێو بەرنامەو شەریعەتو رێبازت بۆ دابنێ.

هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ وَلَوۡلَا كَلِمَةُ ٱلۡفَصۡلِ لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴾[1]

---

[1] الشورى: ٢١

ئینجا بۆ دەرخستنی تێکهەڵکێشیی لەنێوان چەمكو واتای هەركام لە: پەروەردگارێتیی‌و پەرستراوێتیی‌و فەرمانڕەواییێتیی (الربوبية والألوهية والحاكمية)ی خوای تاكو پاك (جل جلاله)، وە سەلماندنی ئەوە كە هەركەسێك بەرنامەی ژیان‌و حەڵاڵ‌و حەرام لە غەیری خوای بێ وێنە (جل جلاله) وەربگرێ، مانای وایە ئەو كەسەی پەرستوەو بە پەروەردگارو پەرستراوی خۆی داینـاوە، بەڕاستی زۆر جێی سەرنج لێ دان‌و هەڵوەستە لەبەردەمدا كردنە: {عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﵁، أَنَّهُ لَمَّا بَلَغَتْهُ دَعْوَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَرَّ إِلَى الشَّامِ، وَكَانَ قَدْ تَنَصَّرَ فِي الجَاهِلِيَّةِ، فَأُسِرَتْ أُخْتُهُ وَجَمَاعَةٌ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ مَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى أُخْتِهِ وَأَعْطَاهَا، فَرَجَعَتْ إِلَى أَخِيهَا فَرَغَّبَتْهُ فِي الإِسْلامِ وَفِي القُدُومِ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَقَدِمَ عَدِيٌّ الـمَدِينَةَ وَكَانَ رَئِيسًا فِي قَوْمِهِ طَـيْءْ وَأَبُوهُ حَاتِمُ الطَّائِيُّ الـمَشْهُورِ بِالْكَرَمِ، فَتَحَدَّثَ النَّاسُ بِقُدُومِهِ فَدَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَفِي عُنُقِ عَدِيّ صَلِيبٌ مِنْ فِضَّةٍ وَهُوَ يَقْرَأُ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ... ﴾[1] قال: فقلت: إِنَّهُمْ لَمْ يَعْبُدُوهُمْ. فَقَالَ: بَلَى، إِنَّهُمْ حَرَّمُوا عَلَيْهِمُ الحَلالَ وَأَحَلُّوا لَهُمُ الحَرَامَ فَاتَّبَعُوهُمْ. فَذَلِكَ عِبَادَتُهُمْ إِيَّاهُمْ. وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يَا عَدِيّ مَا تَقُولُ أَيُفِرُّكَ أَنْ يُقَالُ أَللهُ أَكْبَرُ؟ فَهَلْ تَعْلَمُ شَيْئًا أَكْبَرَ مِنَ اللهِ؟ مَا يُفِرُّكَ؟ أَيُفِرُّكَ أَنْ يُقَالُ لا إِلهَ إِلَّا اللهُ؟ فَهَلْ تَعْلَمُ إِلهاً غَيْرَ اللهِ؟ ثُمَّ دَعَاهُ إِلَى الإِسْلامِ فَأَسْلَمَ فَشَهِدَ شَهَادَةَ الحَقِّ. قَالَ فَلَقَدْ رَأَيْتُ وَجْهَهُ اسْتَبْشَرَ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اليَهُودَ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ، وَالنَّصَارَى ضَالُّونَ}[٢] واتە: {عەدیی كوڕی حاتەمی تائیی – خوا لێی ڕازی بێ– دەگێڕێتەوە، كە كاتێك بانگەوازی پێغەمبەری خوا ﷺی پێگەیشت

---

[1] التوبة : ٣١

2) رواه أحمد والترمذي وابن جرير من طرق، المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير، ص: (563، 564)،

ڕایکـرد بـۆ شـام، وە پێشـتریش لـە سـەردەمی نەفاییـدا ببـووە نەسـڕانیی، جاخوشکەکەی‌و کۆمەڵێك لە هۆزەکەی بەدیل گیران، دوایی پێغەمبـەری خـوا ﷺ چاکەی لەگـەڵ خوشـکەکەی کـردو بـەخۆڕایی ئـازادی کـردو خەڵاتیشـی کـرد، جـا خوشکەکەی چووەوە بۆ لای عـەدیی‌و ئـەوەی بەسـەری هـاتووە بـۆی بـاس کـردو هانیـدا کـە بچێتە خزمـەت پێغەمبـەری خـوا ﷺو مسـوڵمان بـێ، عـەدییش هاتـە مەدینە، لەو کاتەشدا سەرۆکی هۆزی (طَـيْءْ) بـووەو بابیشـی – حاتـەمی تـائیی– ناودار بووە بـە سـەخاوەتو بەخشـندەیی، خـەڵك باسـی هـاتنی عـەدیی دەکـەن، عەدیی دەچێتە خزمەت پێغەمبەر ﷺو خاچێکی زیـوی لـە گەردەنـدا دەبـێ، جـا پێغەمبـەر ﷺ ئـەم ئایەتـەی خوێنـدەوە (کـە واتاکـەی ئەمەیـە): –جوولەکـەو نەصرانییەکان– زاناو قەشـەو گۆشـەگیرەکانی خۆیانیـان لـەجیاتی خـوای بـەرز و مەزن یان لەگەڵ خوای بەرز و مەزن دا کردن بە پەرستراوی خۆیان، وە مەسـیحی کـوڕی مەریەمیشـیان کـردە پەرسـتراوی خۆیـان، فەرمانیشـیان پـێ نـەکرابوو کـە هیچکەس بپەرستن جگە لە یەك پەرستراو کە خوایە (جل جلالە)، بێجگە لـەو هـیچ پەرستراو نین، پاکیی بۆوی لەوەی کە دەیکەنە هاوبەشی. –عەدیی دەڵێ– گـوتم: ئەوان نەیاندەپەرسـتن، فـەرمووی: بـا دەیانپەرسـتن، ئـەوان –زانـاو ڕەبەنـەکان– حـەڵاڵیان لێ قەدەغـە دەکـردن‌و قەدەغەکراوەکانیشـیان بـۆ حـەڵاڵ دەکـردن‌و ئەوانیش شوێنیان دەکەوتن، ئا ئەوە پەرستنی ئەوان بوو بۆوان، ئنجا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی عـەدیی! چـی دەڵـێی؟ ئایـا ئـەوە دوچـاری لـە ئیسـلام ڕاکردن‌و ڕەتاندنی کردووی کـە بگـوترێ: خـوای بـەرز و مـەزن لـە هـەموو شـتێك گەورەترە؟ ئایا هیچ شتێکت پێ شك دێ کە لە خوای بەرز و مەزن گەورەتربێ) ؟ چ شـتێك ناچـاری ڕاکردنـی کـردووی؟ ئایـا ئـەوە دوچـاری ڕاکردنـی کـردووی کـە بگوترێ: هیچ پەرستراو نین بێجگە لە خوای بەرز و مەزن ؟ ئایا بێجگە لـەوی هـیچ

پەرستراوی دیکە دەزانی؟ پاشان پێغەمبەر ﷺ بانگی کرد بۆ ئیسلامو ئەویش مسوڵمان بووو شایەتمانی حەقی هێنا، – عەدیی – دەڵێ: ڕووی موبارەکی – پێغەمبەر ﷺ– م بینی گەشایەوە، دوایی – پێغەمبەر ﷺ – فەرمووی: جوولەکەکان غەزەب لێگیراونو نەصرانییەکانیش گومڕاو سەرگەردانن).

دیارە "عەدیی کوڕی حاتەمی تائیی"ش وەك زۆربەی خەڵکی مسوڵمانی ئێستا بە شێوەیەك لە چەمکی پەرستن حاڵی بووە، کە بابای پەرستراو حەتمەن دەبێ سەجدەو رکووعی بۆ بەری، نەیدەزانی کە سەجدەو رکووع دەربڕی راستییەکی گەورەترە لە سەجدەو رکووع، کە بریتییە لەوپەڕی ملکەچییو خۆ بە کەم زانینو خۆ پێ بچووك بوون لە بەرانبەر خوای بەرز و مەزن دا، جا دیارە ئەوپەڕی خۆ بە بچووك زانینو ئەوپەڕی بە گەورە زانینی خوای بەرز و مەزن ، بە سەجدەو رکووع تەعبیری لێدەکرێ، بەڵام سەجدەو رکووع بردن تەنها رووکارو نیشانەی ئەو خۆ پێ بچووك بوون و، خوای بەرز و مەزن پێ گەورە بوونو پەرستنەن.

کەواتە: بۆمان دەرکەوت کە بە حاکم دانانی هەر کەسێك، پەرستانی ئەو کەسەیە، جا ئەگەر خوای بەرز و مەزن بێ، ئەوە پەرستراوی حەقە، وە ئەگەر بێجگە لەویش بێ، ئەوە پەرستراوێکی بە ناحەقە.

کەواتە: بەڕاستی پێویستە ئەو خەڵكو میللەتەی خۆمان زۆرباش بزانێ کە ئەو مەسەلەی عەلمانییەتە کە بێجگە لە خوای بەرز و مەزن بە پەرستراو و، بێجگە لە دینی خوای بەرز و مەزن بە بەرنامە دادەنێن و، غەیری خوای بەرز و مەزن بەو لایەنە دادەنێن کە دەبێ ملکەچیی بۆ بکرێ، ئەوە بەڕاستی دەرچوونە لە بازنەی ئیسلام، ئەگەر خەڵك تێیبگا، بەڵام هی وا هەیە هەر بە دوای هەڵڵای مام کوێخا کەوتوەو هیچ حاڵی نییە، وە ئەوە رەنگە عوزر بە نەزانیی (العذر

بالجهل)ی بۆ بەبیانوو دابنرێ، هەتا تێدەگەیەنرێو دەرباز ببێ، بەڵام ئەوەی كە باش دەزانێ عەلمانییەت عەلمانییەت یانی بێ دینایەتیی، كەواتە: چۆن دەگونجێ بڵێ: بێ دینایەتییم هەڵبژاردوەو، لەولاشەوە بڵێ: من دینم هەیە ! (واتە: دین بەمانای – ئیسلام – ئەگەرنا سیكۆلاریزمیش جۆرە دینێكە).

چوارەم: كە دەڵێین: پێویستە ئامانجە باڵاكان بكرێنە جێی گرنگیپێدانی زیاتر و خۆ بپارێزرێ لە گیروگرفتە لاوەكیی و گچكەكان، مەبەستمان ئەوە نییە كە لە بەرانبەر هەڵە و كەموكووڕییەكانی كۆمەڵگادا دەستەوئەژنۆ دابنیشین و هیچ نەكەین!

كەواتە: لەو قسەیەماندا مەبەستێكی دیكەمان هەیە، مەبەستمان ئەوە نییە كە ئێمە لە بەرانبەر هەڵەو كەموكووڕییەكانی كۆمەڵگادا دەستەوئەژنۆ دابنیشین، چونكە پێشتر باسمانكرد كە فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپە، ئەركێكی گەورەی سەرشانمانە ! بەڵكو مەبەستمان ئەوەیە كە سەرگەرمبوون بە چارەسەركردنی گیروگرفتو نەهێشتنی گوناهو خراپەو لادانو هەڵەو پەڵەكانی كۆمەڵگاوە، هەموو توانـاو وزەكانمان نەخواو بێئاگامان نەكا لە پاكسازیی‌و چاكسازیی كردنی كۆمەڵگا لە بوارە ریشەیی‌و بنەڕەتییەكانداو، رێ نەدەین لەسەر حیسابی چارەسەری كێشە گرنگەكانمان، بە وردە گیروگرفتەكانەوە سەرقاڵ بكرێین !

ئەگەرنا ئێمە نابێ سەلبیی بین لە كۆمەڵگای خۆمانداو، دەبێ فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپە هەر هەبێ، دەبێ جارێ خۆمان چاك بكەینو لە سەرەتادا خۆمان برازێنینەوە بە وردو درشتی ئەو شتانەی كە شەریعەت بە پەسندی داناون، وە خۆمان بژار بكەین لە وردو درشتی ئەو شتانەی كە شەریعەت بە

خراپی داناون‌و لەگەڵ كۆمەڵگاو دەوروبەریشدا خەریك بین، بەڵام چی بكەینە ئامانجی یەكەم‌و ئامانجی دووەم‌و ئامانجی سێیەم؟ دەبێ ریزبەندیی دابنێین، بەپێی ئەوە كە پێویستی كۆمەڵگای ئێمە چۆنە؟ وە بەپێی ئەوەش كە لە شەریعەتدا چۆن هاتووە، لە شەریعەتدا چ شتێك زیاتر گرنگی پێ دراوە، ئێمەش گرنگی زیاتر بەوە بدەین، ئینجا هی دوایی ئینجا هی دوایی، نەك بێین لەسەر شتێكی بچووك هەرایەكی گەورە بەرپا بكەین‌و ئامانجی گەورەمان هەر لەبیربچێتەوە.

بنەمــای نــۆزدەیــەم

مەیــدانی کار ی کۆمــەڵ کوردســتان و عێراقە، بەڵام هاوکاریکردنی مســوڵمــانان بە پێی توانــا لە هــەر جــێیەك بن، بە پێویســت دەزانین

بنــەمــای نۆزدەیــەم

مەیدانی کار و چالاکیی ئێستای کۆمەڵ کوردستان و عێراقە،بەڵام هاوکاریکردنی مسوڵمانان بە پێی توانا لەهەر جێیەك بن، بە پێویست دەزانــین:

هەرچەندە مەیدانی کار و چالاکی ئێستای کۆمەڵی ئیسلامیی (هەرێمی کوردســتان) بەتایبــەتیو (عێــڕاق)ە بەگشــتی، بــەڵام لەســەر بناغــەی برایــەتییو دۆســتایەتیی ئیمــانییو یــەك ئۆممــەت بــوونی مســوڵمانان لــە سەرتاســەری دنیــادا، خــۆی لــە بەرانبــەر گــەلانی مســوڵمان بــە گشــتیو کۆمــەڵو جموجۆڵــە ئیســلامییەکــانیاندا بــە تایبــەت، بــە بەرپرســیار دەزانــێو، پشــتگرتنو هاوکاریی کردنیــان بەگوێرەی توانا بە پێویست دەزانێو، دیارە ئەویش لە بەرانبەردا هەمان مافی لەسەر ئەوان هــەیە.

وە بێگومــان خــۆ کوشــمەڵەکردن (التقوقــع) لــە جــوغزی ســنوورە دەســتکردەکانی وڵاتــانی ئیســلامییداو، گــوێ نــەدان بــە کێشــەو گرفــتو ئــێشو ژانــەکانی مســـوڵمانان، هەڵــەو کەمتەرخەمییــەکی گــەورەیە، بەتایبــەت لــەم چــاخو ڕۆژگــارەدا کــە دوژمــنو ناحــەزانیان یەکدەســتو یەکدەنگن لە بەرانبەریاندا، چونکە:

1- خوای بــەرز و مــەزن فەرموویــەتی: ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ ...﴿١٠﴾﴾ الحجرات. واتە: (بێگــومان بڕواداران بران).

2- وە خــوای بەدیهێنــەر (جــل جلالــە) فەرموویــەتی: ﴿إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾﴾ الأنبیـاء، واتە: (ئـا ئەمـە ئۆممـەتی ئێوەیە یەك ئۆممەتە، وە من پەروەردگارتانم، تەنیا من بپەرستن).

3- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ...(١٠٣)﴾ آل عمران، واتە: (وە تێكڕا توند دەست بە ڕێسمانی خوا بگرن و پەرتەوازە مەبن ...).

4- وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى) رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586)، واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه، واتە: (وێنەی بڕواداران لە یەكدی خۆشویستنو بەزەیی بەیەكداهاتنەوەو هاوسۆزبوونیان لەگەڵ یەكدیدا، وەك جەستەیەك وایە كە ئەگەر ئەندامێكی نەساغ بوو، هەموو جەستە بەشداریی دەكات بە شەونخوونییو تا لێهاتن).

5- هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (الْمُسْلِمُونَ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ) رواه ابن ماجه: (2684) واللفظ له، وأحمد: (6797)، وقال الألباني وشعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره، واتە: (مسوڵمانان یەك دەستن لە بەرانبەر غەیری خۆیاندا).

روونكردنەوە

یەكەم: یەك ئۆممەتبوونی مسوڵمانان و پێكەوە دۆست و خوشك و برابوونیان، یەكێكە لە شتە ئاشكرا و بەڵگەنەویستەكانی ئیسلام:

واتە پێویستی بە بەڵگە لەسەر هێنانەوە ناكات، كە مسوڵمانان هەموویان یەك ئۆممەتو یەك كۆمەڵن، پێكەوە خوشكو بران و دۆستو پشتیوانی یەكدین، وەك

ئەو ئایەت و فەرموودانەی پێشتر هێنامانەوە، بۆیە پێویستە وریاو هۆشیاربین‌و سەرگەرمبوونمان بە واقیعی کارو چالاکی تێدا ئەنجام دانمانەوە، وامان لێ نەکا کە ئەو راستییەمان لەبیربچێتەوە یان کاڵ بێتەوە.

ئەوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگە کە ئێمە لە واقیعی کاری ئیسلامیی خۆماندا نەچینە قاوغ‌و قەپێلکی خۆمانەوەو سەرقاپ لەسەر خۆمان دابخەین‌و ئاگامان لە مسوڵمانانی دیکەو ئێش‌و ژان‌و موعانات‌و گیروگرفتەکانیان نەمێنێ‌و، لە خۆشیی‌و ناخۆشییاندا هیچ بەشداریی نەکەین، چونکە ئەوە پێچەوانەی یەك ئۆممەت بوون‌و پێکەوە خوشك‌و براو دۆست‌و پشتیوان‌و نزیکبوونە.

دووەم: (واقیعیبوون)مان ئەوە دەخوازێ کە هەلومەرج و بارودۆخی تایبەتی کار و چالاکیی خۆمان کە هەرێمی کوردستان بەتایبەتی و عێراقە بەگشتی، زۆر بە وردیی رەچاو بکەین و لەبەرچاوبگرین و بە بیانوو و پاساوی ئەوەوە کە ئۆممەتی ئیسلامی یەك ئۆممەتە و جیهانی ئیسلامی هەمووی وڵاتی مسوڵمانانە، واقیعی تایبەتی خۆمان و هەلومەرجە تایبەتییەکەی نادیدە نەگرین:**

ئێمە چۆن دەبینە خەڵکێکی ئیسلامیی واقیعیی؟ بەوە کە ئەو هەل‌و مەرجە بابەتیی‌و تایبەتییانەی خۆمان لە هەرێمی کوردستان‌و لە عێراقدا باش لەبەرچاو بگرین‌و، نەچین لاقی خۆمان لە لاقی حیزبی موسڵمانانی تورکیا ببەستین، یاخود مسوڵمانانی میسر، یان مسوڵمانانی ئەفغانستان، یان مسوڵمانانی کشمیر، بەڵکو دەبێ واقیعی خۆمان لەبەرچاو بگرین، چونکە: (الفتوى تختلف زمانًا ومكانًا وشخصًا وعرفًا وحالاً)، واتە: (فەتوا بەپێی کات‌و شوێن‌و کەس‌و نەریت‌و هەل‌و مەرج دەگۆڕێ)، ئینجا شێوەی کارکردن کە لە فەتوا زۆر گرنگترەو وردەکاریی زۆر

زیاتری دەوێ‌و، گۆڕانی زۆر زیاتری بەسەردادێ، هەل‌و مەرجی کارو چۆنیەتی کار چۆن نابێ بگۆڕێ؟! لەبەرئەوە هەموو ئەوانەی کە باسی ئەوە دەکەن کە بۆ وێنە: دەبێ بزانین داخۆ حیزبی دادو گەشەپێدان لە تورکیا چییان کردووە، ئێمەش دەبێ کتومت وا بکەین، ئەوە هیچ نیەو نەچێتە عەقڵتانەوە، لاسایی کردنەوەی خەڵك قەت بە هیچت ناگەیەنێ، چونکە هەل‌و مەرجی ئەو جیایە، وە هەل‌و مەرجی ئێمە دە ساڵ پێشتر جیابووە لەوەی ئێستا، بگرە ئێمە نەك هەر ناتوانین وەك ئێستای حیزبی دادو گەشەپێدانی تورکیا یان حیزبی دادو گەشەپێدانی مەغریب، یان ئێستای بزاڤی ئاشتیی جەزائیری (حركة السلم الجزائري)، یان کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان بکەین، بەڵکو ناتوانین ئێستا وەك هی پازدە ساڵ پێشی خۆشمان بکەین، وەك دە ساڵ لەمەوپێشی خۆشمان بکەین! بۆیە پێویستە بەپێی گۆڕانی هەل‌و مەرج‌و ژینگەکان، شێوازو ئامڕازەکانی کارمان بگۆڕین.

کەواتە: کاتێك دەبین بە واقیعیی‌و پڕ بە پێستی ئەو واقیعە دەتوانین هەنگاو بنێین‌و هەڵسوکەوتێکی واقیعبینانە پڕ بە پێست لەگەڵ دەوروبەرماندا بکەین، کە هەل‌و مەرجی تایبەتیی خۆمان لەبەرچاو بگرین، وە بە بیانووو پاساوی ئەوە کە ئوممەتی ئیسلامیی یەك ئوممەتەو خاکی ئیسلامیی هەمووی وڵاتی مسوڵمانانە، واقیع‌و هەل‌و مەرجی تایبەتیی خۆمان نادیدە نەگرین، ئەگەرنا دوایی دەبینە شتێکی سەیر، بەڵگەشمان لەسەر ئەمە ئەوەیە کە پێغەمبەری پێشەوامان ﷺ هەرچەندە خوای بەرز و مەزن بۆ تێکڕای بەشەری ناردوە، بە درێژایی زەمان بۆ هەموو چاخ‌و سەردەمەکان و، بە پانایی زەمین بۆ هەموو وڵاتو نەتەوەکان، بەڵام ئەمە وای لێنەکرد کە ڕەچاوی مەیدانی کارو چالاکی تایبەتیی خۆی نەکات‌و لە هەر قۆناغەدا گوتارێکی تایبەتی بۆی نەبێ، بۆ نموونە خوای پەروەردگار (جل

جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ﴾[1] واتـە: (وە خزمـە نزیكـەكانت وریابكـەوە)، ئایا دەگونجێ بگـوترێ: پێغەمبــەری خـوا ﷺ پێغەمبـەری هـەموو مرۆڤـایەتییــەو بـۆ هـەموو دنیـا هـاتووە، بۆیـە نابـێ هـەقی خزمـانی خـۆی هـەر هـەبێو، دەبێ هەر بڵێ: ئەی خەڵكینـە! لـە هـەموو دنیــا؟! بێگومـان نـا، بـەڵكو دەبێ لە خزمانەوە دەستپێبكا، تۆ جارێ هەتا خەڵكە نزیكـەكەت لێـت تێنەگــەنو بڕوات پێ نەكەن، هی دوور چۆن لێت حاڵی دەبن؟

هـەروەها خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿وَإِنَّهُۥ لَذِكۡرٞ لَّكَ وَلِقَوۡمِكَۖ..﴾[2] واتـە: (ئەم قورئانە بیرخەرەوەیە بۆ خۆتو بـۆ گەلەكـەت ...)، لـە دوای هـۆز (عشیــرة) ئینجا گەل (قـوم) دێ.

هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفـەرموێ: ﴿قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ ...﴾[3] واتە: (بڵێ: ئـەی خـاوەن كتێبـەكان! وەرن بۆ —پەیوەست بوون بە— وشەو بەرنامەیەك كـە بـۆ ئێمـەو ئێـوە وەك یەكـە ...)، واتە: وەرن بۆ خوا بەیەكگرتن، كەواتە: پێغەمبـەر ﷺ بـۆ ئـەهلی كیتـاب دوانـدن (خطـاب)ێكی جیای هەبووە، وە بۆ هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان دواندنێكی جیا، بۆ خزمان بە تایبەت، بۆ گـەل بـە تایبـەت، وە بـۆ تێكـڕای مرۆڤایـەتی بەگشـتی، بـە شێوەیەكی دیكە بووە.

---

[1] الشـعراء: ٢١٤
[2] الزخرف: ٤٤
[3] آل عمران: ٦٤

سێیەم: لە نێوان جیهانیبوون و ناوچەییبووندا لەم ڕۆژگارەدا تەنیا لەڕووی عەقیدەیی و فیکریی و عاتیفییەوە، یەکە، ئەگەرنا لەڕووی سیاسییەوە وا نییە:

لەلایەکەوە ئیسلام ئیسلامی هەموو مرۆڤایەتییەو، هەرچی مسوڵمانە بە ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ دادەندرێ، ولاتی مسوڵمانان هەمووی مەنزڵگای ئیسلام (دار الإسلام)ە، ئەوە حەقیقەتێکە، بەڵام لە لایەکی دیکە، ئێمەو هەر حیزبێکی دیکە کارو پڕۆژەکەی ناوچەیی‌یەو تایبەتە بە ناوچەیەکی دیاریکراوەوە، وە مەحکوومی ئەو هەل‌و مەرجە جوگرافیی‌و سیاسییەیە (الجیوسیاسي)، کەواتە: دەبێ لەنێوان جیهانیی بوونی ئیسلام‌و ناوچەیی کارو پڕۆژەی ئیسلامییماندا، هاوسەنگیی رابگیرێ‌و پێویستە واقیعبین بین و، بزانین کە ئۆممەتی ئیسلام لەم ڕۆژگارەدا تەنیا لە رووی عەقیدەیی‌و فیکریی‌و عاتیفییەوە، یەکە.

بەڵێ، پێویستە واقیعبین بین‌و بزانین کە ئۆممەتی ئیسلام لەم ڕۆژگارەدا تەنیا لەڕووی عەقیدەیی‌و فیکریی‌و عاتیفییەوە، یەکە، ئەگەرنا لەڕووی سیاسییەوە وا نییە، ئاخر کوا ئۆممەتی موحەممەد لەڕووی سیاسییەوە، یەکە؟ هەر عەرەب بیست‌و دوو دەوڵەتیان هەیە، بەڵکو هەم لەڕووی سیاسییەوەو هەم لەڕووی جوگرافییەوە، بەش بەش‌و پارچە پارچەین.

شایانی باسیشە کە لەکاتی تێکگیرانی بەرژەوەندیی کارو پڕۆژەی ئیسلامیی‌و بەرژەوەندیی هاوکاریی کردنی مسوڵمانانی دەرەوەی بازنەی کارو پڕۆژەکەدا، پێویستە بەرژەوەندیی پڕۆژە ئیسلامییەکە زاڵ بکرێ.

با زیاتر ئەم مەسەلەیە روون بکەینەوە:

ئێمە لە واقیعی هەرێمی کوردستانو هەندێك لە پارێزگاکانی عێراقدا، کارو پڕۆژەیەکی ئیسلامییمان هەیە، جا کاتێك بەرژەوەندیی ئەو کارو پڕۆژە ئیسلامییە کە لە ناوچەیەکی جوگرافیی دیاریکراودایە، تێکدەگیرێ لەگەڵ بەرژەوەندیی هاوکاریی کردنمان بۆ خەڵکی مسوڵمان، بۆ نموونە: لە بەشەکانی دیکەی کوردستانی گەورەو فەلەستینو کشمیرو شیشان یان شوێنێکی دیکەدا، دەبێ بەرژەوەندیی کارو پڕۆژەکەی ئێرە زاڵ بکرێ، چونکە تۆ بە پلەی یەکەم کارەکەت لێرەیەو، ئەگەر ئەوەی ئێرە سەربگرێ دەتوانی شتێکیش بۆ خەڵکی دیکە بکەی، بەڵام کە هی ئێرەت سەرکەوتوو نەبوو، ئەوە بە دڵنیاییەوە لە شوێنی دیکە سەرکەوتن بەدەست ناهێنی.

بەڵگەی ئەم مەسەلەیەش ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمْ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسْتَنصَرُوكُمْ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيْكُمُ ٱلنَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمِۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَٰقٌۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾[1] واتە: {بێگومان ئەوانەی بڕوایان هێناوەو کۆچیان کردووەو بە سامانو گیانیان تێکۆشاونو فیداکارییان کردووە لە ڕێی خوادا، وە ئەوانەش کە ئەوانیان پەناداوەو یارمەتییان داون، ئەوانە هەندێکیان دۆستو پشتیوانی هەندێکیانن، بەڵام ئەوانەی کە بڕوایان هێناوە، بەڵام کۆچیان نەکردووە، ئێوە هیچ پەیوەندییەکتان پێیانەوە نییە (لەڕووی پشتیوانیی کردنو هاوکاریی کردنەوە) هەتا کۆچ نەکەن، وە ئەگەر داوای

---

[1] الأنفال: ٧٢

یارمەتییان لێ کردن لە دیندا (واتە: لەسەر دین ستەمیان لێکرابوو) ئەوە ئێوە لەسەرتانە هاوکارییان بکەن، مەگەر ئەوەی کە دەستدرێژیی کردوونە سەری، پەیمانتان لەگەڵ بەستبێ، وە خوا بینەری ئەوەیە کە دەیکەن﴾، واتە: ئەگەر کۆمەڵە کافرێك هەبن کە لەگەڵیان هاوپەیمان بن، ئەوە نابێ لەو حاڵەتەدا یارمەتی ئەو مسوڵمانە ستەملێکراوانە بدەن لەدژیان، بۆئەوەی پەیمانەکەتان لەگەڵ ئەو کافرە ستەمکارانەدا هەڵنەوەشێتەوە، کە ڕەنگە بە هەڵوەشانەوەی پەیمانەکە، زەرەرێکی گەورەتر بکەن لەو سوودەی بەو مسوڵمانە ستەملێکراوانەی دەگەیەنن.

کەواتە: لەم ئایەتەوە وەردەگیرێ: کاتێك تۆ واقیعێکی ئیسلامییت هەیە، دەبێ بەرژەوەندیی ئەو واقیعە ئیسلامییە بپارێزی، هەرچەندە تۆ بەرانبەر بە مسوڵمانانی دیکەش بەرپرسیاری، بەڵام لەکاتی تێکگیراندا، بەرژەوەندیی کارو پرۆژە ناوچەییەکە زاڵ دەکرێ.

ئینجا لێرەدا دەمەوێ ئەوەش بخەمە پاڵ قسەکانی پێشێم، کە ئێمە مەبەستمان ئەوەیە: لەلایەکەوە دەبێ بەرژەوەندیی کارو پرۆژە ئیسلامییەکەمان لەو جوگرافیاو سنوورەدا کە تێیدا ئەنجام دەدرێ –کە وەك گوتمان هەرێمی کوردستانو عێراقە– دەبێ ئەولەوییەت بدەینە بەرژەوەندیی ئەو کارو پرۆژە ئیسلامییەمان، بەڵام ئەوە نابێ وامان لێبکا کە ئێمە لە مسوڵمانانی دیکەو ئێشو ژانو موعاناتو کێشەو گیروگرفتەکانیان بێ خەبەر بین و، دەستەوئەژنۆ دابنیشینو لە بەرانبەریاندا بێ هەڵوێست بین، بەڵکو دەبێ ئەوەی لە دەستمان دێ بۆ ئەوانیش بیکەین، بەڵام نابێ شتێك بکەین کە ئیشی ئێرەمان لێ تێکبداو هەڵبوەشێنێتەوەو پەرچ بخاتە بەردەمی، چونکە ئەوەتا خوای پەروەردگار (جل جلالە) بۆ پێغەمبەر ﷺو مسوڵمانانی کۆچکەرو پشتیوان، کە دەوڵەتیشیان هەبووە، دەفەرموێ: هەر کەسێك لە دەرەوەی ئەو قەوارەیەی ئێوە بووو زوڵمی

دینیی لێكرا، بە دەنگیەوە بچن بە مەرجێك ئەو لایەنە دەستدرێژكارە هاوپەیمان نەبێ‌و، ئەو بە دەنگەوە چوونەی ئێوە نەبێتەهۆی ئەوەی پەیمانەكەتان لێ هەڵبوەشێتەوە، چونكە لەو حاڵەتەدا قەوارە سیاسییەكە زەرەر دەكاتو دەكەوێتە بەر هەڕەشەو مەترسیی، بۆیە ئێوە لەو حاڵەتەدا نەك هەر لەسەرتان پێویست نییە، بەڵكو بۆشتان نیە.

چوارەم: یەكێك بۆی هەیە بپرسێ: ئایا ئێمە چیمان بۆ مسوڵمانانی دیكەی دنیا پێ دەكرێ لەكاتی لێقەومان و پێویستییاندا؟!

لە وەڵامدا دەڵێین:

﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَاۚ ...﴾ [1]واتە: (خوا لە هیچ كەسێك داواناكات مەگەر ئەوەندەی پێی دەكرێ ...)، كەواتە: لە توانا بەدەر خوای بەرز و مەزن لەسەر مرۆڤی پێویست ناكاتو شتێك كە لە تواناماندا نەبێ، لە سەرمان پێویست نابێ بەرانبەر برایانو خوشكانی مسوڵمانمان لە دنیادا، بەڵام ئەوەی لە تواناماندایە لەسەرمان پێویست دەبێ، جا ئایا چیمان لە توانادایە؟ دەتوانین بڵێین: وەك نموونە: دوعای خێرو پاڕانەوە هەمیشە ئاسانەو لە توانادا هەیەو دەكرێ. هیچ كاتێك نییە مسوڵمان نەتوانێ بۆ برای مسوڵمانیو خوشكی مسوڵمانیو خەڵكی مسوڵمان بپاڕێتەوە، بە كوڵ بۆیان بپاڕێتەوەو دوعا یان بۆ بكات و، دوعاش كەم نییە، لە صەحیحی بوخارییدا هاتووە: {عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: رَأَى سَعْدٌ أَنَّ لَهُ فَضْلا عَلَى مَنْ دُونَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلا بِضُعَفَائِكُمْ؟} [2] واتە: (ڕۆژێك سەعدی كوڕی ئەبی وەققاص

---

[1] البقرة: ٢٨٦

2) رواه البخاري: (2896)

مســـوڵمانێکی لاواز بــە کـــەم دەبینـــێ، پێغەمبــەریش لــە ســەعد تووڕەدەبــێو دەفەرموێ: ئایا ئێوە سەردەخرێنو ڕۆزییتـان دەدرێ، مەگـەر بـەهۆی لاوازو کـەم دەستەکانتانەوە نەبێ)؟

هــەروەها (ڕاگەیانــدن) هۆکـارێکی کاریگــەری ڕۆژگــارە بـۆ پشـتگیریی یەکـدی کردنــی مســوڵمانانو بــەرگریی لەیــەك کردنیــانو، یــەکێك لــەو شــتانەیە کــە ئێمــە دەتوانین بەهۆیەوە هاودەردییو هاوکارییان لەگـەڵ بکـەین، ڕاگەیانـدن کـە ئێسـتا پــێی دەگوترێ: (دەســەڵاتی چــوارەم)، لەڕاسـتیدا زۆرجـار ڕاگەیانـدن دەسـەڵاتی یەکەمـــەو چـــەکێکی زۆر بڕندەیـــەو خـــەڵکێکی زۆر بـــەهۆی ڕاگەیاندنـــەوە چەواشەدەکرێنو ڕاستییەکانیان لەپێش چاو دەکرێنە ناڕاستییو ناڕاسـتییەکانیان لەپێش چاو دەکرێنە ڕاستی، وەك دەیبینینو لەبەرچاومانە، کەواتە: پێویسـتە بـە ڕاگەیاندنیش ئەوەندەی دەنگمان دەڕواو لە تواناماندایە، بەرگریی لە مەزڵوومیەتی میللەتانی مسوڵمانو خەڵکی مسوڵمان بکەین.

هەروەها کـۆڕ بەسـتنو سـیمینار گـرتن، بـەڵێ ئـەوەش کـەم نییـە خـەڵك کـۆڕ ببەسـتێو وتار بنووسێ، بێگومان ئـەوە فشـاریان لەسـەر دروسـت دەکـات و، ڕای گشـــتییان لـــە بەرانبـــەر دروســـت دەبـــێ، وەك ئێســـتا جوولەکـــە کەوتۆتـــە ژێـــر پرسیارەوە، چونکە لـە ئـەنجامی تەقـەکردن لـە کەشـتی ئـازادییو کوشـتنی ئـەو مسـوڵمانانەی تورکیـادا، شـتی زۆری هاتەسـەرێ، کەواتـە کـۆڕ بەسـتنو سـیمینار بەسـتن، وە هــەروەها ڕێپێـوانو خۆپیشـاندان، ئەوانـە هـەموو شـتی گـرنگنو لـە زۆربەی هەلو مەرجەکاندا دەگونجێ بکرێن.

هەڵبەتە هێندێك لەوانەش باجیان دەوێ، بەڵام خۆ مەرج نییە هەر شتێك بـاجی بـوێ ئێمـە نەیکـەین، پاشـان مەسـەلەی کۆکردنـەوەی پـارەو پیتـاكو ئەوانـە کـە زۆرجار بۆ مسـوڵمانان کـراوەو دەکـرێ، ئێمــە زۆرجـار گلـەیی دەکـەینو دەڵێین:

بۆچی ئێمە كاتی خۆی ستەممان لێ كراوەو كەس لەسەرمان بەدەنگ نەهاتووە، كەچی بۆخۆشمان لەسەر كەس بەدەنگ نایەین، ئەو برادەرە عەلمانییانە هەموو جارێ گلەیی دەكەن دەڵێن: كاتی خۆی كەس بەرگریی لێنەكردین، بەڵام ئەوەتا ئێوەش بەرگریی لە كەس ناكەن، تەنانەت بە قسەو ڕاگەیاندنیش، بەڵكو بە پێچەوانەوە، لە ڕاگەیاندنی ڕەسمیی هەندێك حزبی عەلمانیدا دەبینی، ئەگەر تێككگیران لەنێوان مسوڵمانانی فەلەستینو جوولەكەكاندا ببێ، هەمیشە لای جوولەكەكان دەگرن، وە ئەگەر لەنێوان مسوڵمانانی شیشانو ڕووسەكاندا بێ، هەمیشە لای ڕووسەكان دەگرن، وە لەكاتی ڕووبەڕووبوونەوەی نێوان كشمیرییەكانو هیندۆسەكان لە هیندستاندا، هەمیشە لایەنی هیندۆسەكان دەگرن، زۆر عەجایەبە، وەك بڵێی بڕیاریان دابێ هەر لەگەڵ كافران دابنو، هەر پشتی ئەوانە بگرن كە دژی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوان ﷺ، دەی برادەر، تۆ بۆ گلەیی دوێنێ لە خەڵكی دەكەی! كە ئەمڕۆ بۆخۆت زۆر خراپتریش دەكەی!

بەڵام بەهەرحاڵ لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا پێویستە ڕەچاوی بەرژەوەندییو هاوسەنگیی نێوان زیانو قازانج بكرێ، هەرچەندە هیچ شتێكیش بەبێ باج دانو زەرەر لەخۆگرتن نابێ، بەڵام دەبێ باجو زیانەكە ئەوەندە نەبێ، كە لە قازانجی زیاتربێ.

ئینجا یەكێك بۆی هەیە پرسیار بكاتو بڵێ: باشە مادام مسوڵمانان ئەمڕۆ لەڕووی سیاسییو واقیعییەوە یەك ئۆممەت نین، ئەدی ئەو ئایەتانە كە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ...(١٠٣)﴾ آل عمران، وە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ﴾[1] وە

---

[1] الأنبياء: ٩٢

فەرموودەكەی پێغەمبەر كە دەفەرموێ: {الـمُسْلِمُونَ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ}[1] چییان لێدێ؟ لە وەڵامدا دەڵێین: ئەگەر مسوڵمانان نەیانتوانی كەمو زۆر ئەم ئایەتو فەرموودانە لەڕووی واقیعیی‌و سیاسییەوە پیادەبكەن، بەلایەنی كەم لەڕووی فیكریی‌و عەقیدەیی‌و عاتیفیی‌و مەعنەوییەوە دەتوانن، دەتوانین هەمووومان هەر دەست بە ئیسلامەوە بگرینو، هەر ئیسلام بە راست بزانین، كە دیارە ئەمەش لای كەمی ئیمانو مسوڵمانەتییە.

كەواتە: كەمو زۆر هەر دەتوانین راستێتی (مِصْدَاق) ی چەمكو واتای ئەم ئایەتو فەرموودانە بێنینەدی، با بە نیوەیی بێ، با هێندێكی بێ، وە: (ما لا يُدْرَكُ كُلُّهُ لا يُتْرَكُ جُلُّهُ أو بَعْضُهُ)، واتە: (ئەوەی هەمووی جێبەجێ ناكرێ، نابێ زۆربەشی یان هێندێكیشی واز لێبهێنرێ)، كە مەبەستم لەو بەشەی دەتوانین جێبەجێی بكەین،لایەنی فیكریی‌و عەقیدەیی‌یەو، ئەوەش كە لەم هەل‌و مەرجەدا نایتوانین، لایەنی سیاسییە.

هەروەها دەتوانرێ چەمك‌و واتای فەرموودەكەی پێغەمبەر ﷺ بێنینەدی، بە دوعاو پاڕانەوەو لەڕێی راگەیاندن‌و ئەو هەنگاوانەی پێمان دەكرێن، هەروەها بە یەكدەست بوونمان لە بەرانبەر غەیری خۆماندا، دەتوانین لە قەدەر خۆمان ئەو چەمك واتایە بێنینەدی.

---

1) رواه ابن ماجه: (2684) واللفظ له، وأحمد: (6797)، وقال الألباني وشعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره

بنەمـای بیستەم

کۆمەڵی ئیسلامی پاراسـتن و کامڵکردنی قەوارەی سیاسیی هـەرێمی کوردسـتان و پیادەکـردنی شـەریعـەت تیاید، بە ئەرکـی سـەرشـانی دەزانـێ

بنەمـای بیسـتـەم

کۆمەڵ و داوای مافی چارەی خۆنووسین و هەوڵدان بۆ دروستکردنی دەوڵەتی کوردستانی

لە سۆنگەی ئەوەوە کە مافی ڕەوای هەر گەل (شَعْبْ)ێکە لە نیشتمانی خۆیدا ئازادبێ و لەژێر ڕکێفی هیچ گەلێکی دیکەدا نەبێ، وە لەبەرئەوەی کە بەبێ خاکێکی ئازادو گەلو کۆمەڵگایەکی سەربەستو ڕزگار، ناگونجێ ئایینی خوا (جل جلاله) بەرپابکرێو شەریعەتەکەی پیادەبکرێ، بۆیە کۆمەڵی ئیسلامیی هەم پارێزگاریی لێکردنی ئەم قەوارەو واقیعە سیاسییەی هەرێمی کوردستانو، هەم کاملکردنی و نەهێشتنی کەموکوورییەکانی و گۆڕینی بۆ قەوارەیەکی سیاسیی تۆکمەو تەواو لەسەر بناغەی شەریعەت، بە ئەرکی سەرشانی دەزانێ.

ئاشکراشە کە لەسەر هەقو دادگەریی پشتگیرییکردنی گەلو کۆمەڵگاو خزمەتکردنی، پێویستییەکی شەرعیی یەو هیچ پەیوەندییشی بە دەمارگیریی (تَعَصُّبْ)ەوە نیە، کە بریتیە لە: سەرخستنو پشتگیرییکردنی گەلو کۆمەڵگا بە ناهەقو لەسەر بنچینەی ستەم، وەك:

1- خوای کاربەجێو زانا (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ الحجرات، واتە: (ئەی خەڵکینە! ئێمە ئێوەمان لە نێرو مێیەك وەدیهێناوەو گێڕاومانن بە چەندان گەلو تیرە تاکو پێك ئاشنابن، بێگومان بەڕێزترتان لای خوا پارێزکارترتانە، بەڕاستی خوا زانای شارەزایە).

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿... لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾﴾ البقرة، واتە: (... نە ستەم بکەن و نە ستەمیشتان لێبکرێ).

3- وە لە فەرموودەی پێغەمبەریشدا هاتوە: {عَنْ عَبَّادِ بْنُ كَثِيرٍ الشَّامِيّ مِنْ أَهْلِ فِلَسْطِينَ عَن امْرَأَةٍ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهَا فَسِيلَةُ أَنَّهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: لا، وَلَكِنْ مِنْ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يَنْصُرَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ} رواه أحمد: (17030)، وقال شعيب الأرنؤوط: حديث حسن، وضعفه الألباني، واتە: (فەسیلە دەڵێ: لە باوکمم بیست گوتی: لە پێغەمبەری خوا ﷺم پرسی و گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا! ئایا لە دەمارگیرییە کە مرۆڤ میللەتی خۆی خۆشبوێ؟ پێغەمبەری خواش لە وەڵامدا فەرمووی: نەخێر، بەڵکو لە دەمارگیرییە کە مرۆڤ خەڵکو کۆمەڵەکەی لەسەر ستەم سەربخا).

روونکردنەوە

ئەم بنەمایە لە پێنج خاڵدا روونده‌کەینەوە:

یەکەم: مەسەلەی مافە نەتەوایەتییەکان کە لە ئێستادا بە زاراوەی: (مافی دیاریکردنی چارەنووس – حق تقرير المصير) تەعبیری لێدەکرێ، لە شەریعەتی ئیسلامیدا بە شتێکی روون و بێ چەندوچوون دادەنرێ:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿... وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ ..﴾

کەواتە: ئێمە لـە شـەریعەتی ئیسـلامییدا هـیچ کێشـەمان لەگـەڵ ئـەوەدا نییـە، بەڵکو حاڵەتی ئاسایی ئەوەیە کە میللەتانو گەلان هەموویان وەك یەك بن لـەڕووی مافـە نەتـەوایەتییـەکـانو لـەڕووی مـافی سـیاسـییەوە، جـا چ لـە قەوارەیـەکی سـیاسـییدا خـۆ ببیننـەوە، بـەپێی سیسـتەمی هەرێمـەکان (نـِظامُ الوِلایـات)، چ هەرکامێکیان قەوارەو دەوڵەتێکـی سەربەخۆی خۆی هەبێ.

دووەم: بەبێ خاکێکی ئازادو خەڵکێکی رزگار، ناگونجێ ئـایینی خـوای بـەرز و مەزن به تەواویی بەرپابکرێ و شەریعەت وەك خۆی پیـادە بکـرێ، بۆئـەوەی کـە دیـن بەرپابکـەینو شـەریعەت پیادەبکـەین، هـەر عـەقڵو سـەرنجدان لـە واقیـع، دەمانگەیەنێتە ئەوە کە بەڕاستی هـەر میللەتێـكو کۆمەڵگـایەك خـاوەنی بـوونی خۆیو ئیرادەی خۆیو سەر زەمینی ئـازادی خـۆی نـەبێ، ناتوانـێ وەك پێویسـت دینی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بـەرپا بکـات، کـە دیـارە ئێمـە مـولزەمین بـە بەرپاکردنی دین، خوای پەروەردگار (جل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿... أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ .﴾[1] واتە: (... کە ئایینی خوا بەرپابکەنو تێیـدا پەرتـەوازە مـەبن ...)، وە ناشـتوانێ شـەریعەت پیادەبکـا، کـە دیـارە دیسـان بـە پیـادەکردنی شەریعەتیش مولزەمین، مادام خۆمـان بـە مسـوڵمان دەزانـین، خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا﴾[2] واتـە: (ئەی پێغەمبەر! پاشان تۆمان داناوە لەسەر شەریعەتێك، دەجا شوێنی بکەوە).

---

[1] الشورى: 13

[2] الجاثية: 18

هەربۆیەش خوای بەرز و مەزن هەتا مسوڵمانان پێگەو قەوارەی سەربەخۆی خۆیان پەیدانەبوو، یاساکانی شەریعەتی بۆ نەناردنە خوار، واتە ئەو یاسایانەی کە ژیانی ئابووریی‌و سیاسیی‌و کۆمەڵایەتییان ڕێکدەخەن.

پێویستییمان بە بەڵگەی نەقڵیی ناکا، بۆ سەلماندنی ئەوە کە: ئێمە دەبێ قەوارەیەکی سیاسییمان هەبێ، سەر زەمینێکمان هەبێ، خەڵکێکی ئازادو ڕزگارمان هەبێ، ئینجا دەتوانین وەك پێویست دینداریی بکەین‌و ئیسلام بەڕێوەبەرین.

بەڵام وێڕای ئەوەش ئەگەر تەماشای سیرەو ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ بکەین لەوبارەوە، دیسان زۆر بە ڕۆشنیی ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە بەڕاستی بەبێ هەبوونی سەرزەمینێکی ئازادو بەبێ هەبوونی خەڵکێکی ڕزگار، ناگونجێ وەك پێویست ئیسلام پیادەبکرێ‌و بەرپابکرێ.

ئێمە دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ هەتا لە مەککە بووە، کە مسوڵمانان لە مەککە نە خاوەنی سەرزەمینی خۆیان بوون و، نە خاوەنی ئازادیی‌و سەربەستییش بوون، بەڵکو لەژێر دەستی غەیری خۆیاندا بوون، کە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانی مەککە بوون، لەوێ خوای بەرز و مەزن بێجگە لەو بەشەی دینداریی کە پەکی لەسەر سەرزەمینی ئازادو خەڵکێکی ڕزگار نەکەوتوە، هیچیدیکەی بۆ مسوڵمانان نەناردوە، باسی ئیمان‌و عەقیدە بە هەرسێ ڕەهەندی سەرەکی: خوا بەیەکگرتن‌و، بڕوا بە پێغەمبەرایەتیی‌و وەحی، وە بڕوا بە دوارۆژ (بەهەشت‌و دۆزەخ‌و سزاو پاداشتی خوای بەرز و مەزن)، ئێمە تەماشادەکەین قورئانی مەککی بە زۆری لەو سێ تەوەرەیەدا دەسووڕێتەوە، چونکە هەڵگرتنی ئیمان‌و عەقیدە پەکی لەسەر ئەوە نەکەوتوە، کە ئینسان قەوارەی سیاسیی هەبێ و، خاکێکی ئازادی هەبێ‌و خاوەنی ئیرادەی خۆی بێ‌و خاوەنی دەسەڵات بێ،

ئینسان لە زیندانێکیشدا هەر دەتوانێ خاوەنی ئیمانو عەقیدەی خۆی بێ و، هەڵگری بیروبڕوای ئیسلامیی بێ، بەڵام ئایا شەریعەت لە مەککەدا هاتۆتەخوارەوە؟ شەریعەت بەو مانایەی ئەوە حەڵاڵەو ئەوە حەرامەو، وا بکەنو وا مەکەنو، ئەگەر کەسێك وای کرد وا سزای بدەن، نەخێر، بەڵکو تەنانەت پێنج نوێژە فەڕزەکانیش لە ئاخرو ئۆخری قۆناغی مەککیدا هاتوونەخوارو، لە شەوی میعراجدا فەڕزکراون، ئینجا مەسەلەی ڕۆژوو لە ساڵی دووەمی کۆچیدا بووە، هەروەها جەنگو جیهاد، دیارە لە دوای ئەوە کە پێغەمبەر ﷺ کۆمەڵگای ئیسلامیی یەکەم بنیاتدەنێ، فەرزدەکرێ، ئینجا مەسەلەی زەکاتو، دوایی حەجو، ئینجا قەدەغەکردنی سوود خۆرییو سزایەکانی زیناو دزییو قەتڵو ئەوانە هەمووی لە کوێ فەڕزبوون؟ دیارە لە مەدینە، بۆچی؟ چونکە لە مەدینەدا مسوڵمانان بوونە خاوەنی سەر زەمینێکی ئازاد و، بوونە خاوەنی ئیرادەو قەوارەی سەربەخۆی خۆیان، وە دەستیان کراوەبوو بۆ جێبەجێکردنی ئەو یاسایانەی کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) لەسەری پێویست دەکردن، بەڵام لە مەککە دەست بەستراوبوون، دیارە خواش (جل جلالە) کاربەجێیەو هیچ داوایەك لە هیچ کەسێك ناکاتو، هیچ ئەرکێك ناخاتەسەر هیچ کەسێك کە لە توانایدا نەبێ.

سێیەم: کۆمەڵی ئیسلامیی بە دوو پاڵنەری بەهێزی شەرعیی، بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێ، پارێزگاریی لە واقیعی سیاسیی هەرێمی کوردستان و ئەزموونەکەی بکات و بەتەنگییەوە بێ:

ئەو دوو پاڵنـەرەش ئەمـانەن:

1/ خەڵكی كوردستان بەگشتی و گەلی كورد بەتایبەت، مافی خۆیەتی خـاوەنی قەوارەی خۆی و ئیدارە و ئیرادەی خۆی بێ.

2/ بـەبێ هـەبوونی ئـەو قەوارەیـە، ناگونجـێ وەك پێویسـت دینـداریی بكـات و شەریعەت پیادە بكا.

بەو دوو پاڵنـەرە ئێمە وەك كۆمەڵی ئیسلامیی خۆمـان بـە پابەنـد دەزانـین كـە بەتەنگ ئەم واقیعە سـیاسـییەی خۆمـانەوە بین، بەو شێوەیە كە باسمـانكردو، لـە خاڵی چوارەمیشدا زیاتر ئەوە ڕووندەكەینەوەو تیشكی دەخەینەسـەر.

چوارەم: **كۆمەڵی ئیسلامی لە كەموكووڕیی و ناتەواوییەكـانی واقیعـی هـەرێمی كوردسـتان و عێـراقیش، بێـدەنگ نابێـت و هـەوڵی پاكسـازیی و چاكسازیی دەدا:**

دیــارە پاكســازییو چاكســازیی ریشــەیی‌و راســتەقینەش تــەنیا كاتێــك ئەنجامـدەدرێو سـەردەگرێ، كـە ئـەم واقیعـە سیاسـییە بهێنرێتـە سـەر بناغـەی شـەریعەت، كـە دیـارە هـەر ئـەوەش حالـەتێكی ئاسـاییو شـەرعییە، بـۆ گـەلو كۆمەڵگایـەكی مسـوڵمان، وەك خــوا (جـل جلالــە) فەرموویـەتی: ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَاۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾(1)، واتە: (بێگومـان قسـەی بـڕواداران هـەر ئەوەیـە كاتێـك كـە بـانگ بكرێن بۆ لای خواو بۆ لای پێغەمبەرەكەی بۆئەوەی حـوكمو دادوەرییـان لەنێوانـدا

---

1) النور: 51

بكەن، قسەو هەڵوێستیان هەر ئەوەیە كە بڵێن: فەرمانەكەمان بیستو تێیگەیشتین، وە بەقسەشی دەكەینو گوێڕایەڵیشین، وە هەر ئەوانەش سەرفرازن)، واتە: مسوڵمانان لە بەرانبەر شەریعەتدا هیچ هەڵوێستێكیان بۆ ڕەوا نییە ئەوە نەبێ، كە بڵێن: بیستمانو فەرمانبەرین.

ئینجا دیارە ئێستا لە واقیعی هەرێمی كوردستانیشدا بەرهەمی پەڕاوێزخستنی ئاینمان دەبینینو، زۆر جوان بۆمان دەركەوتوە كە لە كاتێكدا یاسا حەكیمەكانی ئاینی ڕاستو تەواوو نەشێوێنراو (ئیسلام)و بەها بەرزەكانی لە بواری حوكمو سیاسەت دووردەخرێنەوە، كۆمەڵگا چ زیانێكی گەورە دەكاتو چۆن وڵات پڕدەبێ لە دزییو گەندەڵییو ستەمو خراپەو قۆرخكردنی ئیمتیازاتو زاڵكردنی بەرژەوەندیی تاكییو بنەماڵەیی ... هتد، ئەوە دیارە ئەگەر تەماشای واقیعی هەرێمی كوردستان بكەین، دەبینین زۆر كەس زاڵەیەتی لەم واقیعە، لە ئەنجامی ئەوەدا كە شەریعەتی ئیسلام هەیمەنەو سێبەری نییە بەسەر واقیعە سیاسییەكەوە، بۆیە واقیعە سیاسییەكە وەك دارستانی لێهاتووە، كە لە دارستاندا: (چ ئاژەڵێك دڕندەتر بێ ئەوی دیكە دەخوا)، یان یاسای دەریا كە (ماسی گەورە ماسی بچووك قووتدەدا)، كەسانێك هەن كە نەك ملیۆنێر، بوون بە ملیاردێرو زۆریان لەسەرەوە ڕژاوە، خەڵكیدیكەش هەن كە سواڵیان پێدەشێو بۆ سەرەتاییترین شت ئاتاجن، لە حاڵێكدا كە ئێمە كاتی خۆی لەو شاخو داخە بووین، هەموومان تاڕاددەیەك وەك یەك بووین، بەڵام ئێستا دەیبینن كابرا یەك گاڕان ئۆتۆمبیلی هەیە و، چەندان كۆشكی هەنو پارەو سامانی زۆری لە دەرەوە داناوە و، چەندان بازرگانیی گەورە گەورە دەكاتو كۆمپانیای زەبەلاحی هەن، باشە برادەر تۆ كوێڕا وات لێهات هەموو سەعاتێك دەفتەرێك دۆلارت دەستبكەوێو، ڕەنگە زیاتریش پەیدابكەی؟! ئەو جۆرە كەسابەتەمان نەزانیوە!

جا بۆیە لەڕاستیدا كە ئیسلام هەژموونی بەسەر بوارەكانی ژیاندا نامێنێو، بەها بەرزەكانی دین هەژموونیان نامێنێ، ئاوا وەك دارستان دنیا تەختو ئاچووخ دەبێ، بۆ كەسانێك كە كەڵبەو نینۆكیان تیژترە، بكەونە گیانی خەڵكیدیكەو لەسەر حیسابی خەڵكیدیكە، ئاوا بەبێ ڕەزایی دەوڵەمەند بن، هەڵبەتە ئیسلام هیچ حەساسیەتی نییە بە دەوڵەمەند بوونو ساماندارییی، مادام لە ڕێیەكی حەڵاڵو دروستەوە بێ، بەڵام زۆر دوورە كابرا لە ماوەیەكی كورتدا هێندە دەوڵەمەند بێ، هەموو سەعاتێك دەفتەرێكی بەربكەوێ، خانووەكەی بایی چەند ملیۆن دۆلار بێ و، كۆمپانیای هەبێو بازرگانی وای هەبێ كە بە حیسابی خۆی نەزانێ.

بۆیە ئیتر ناگونجێ بە پاساوی چاوبەستانەی وەك: (تێكەڵ نەكردنی ئایینو سیاسەت) یاخود (ئیسلام شتێكی پاكەو سیاسەت پیسە وتوخنی یەك بكەون)! چیدی خەڵكو جەماوەر فریو بخواتو كڵاوی لەسەر بنرێ.

وە بەڕاستی ئێستا ئێمە بێ بنەماییو پووچیی ئەو قسانەمان چاك بۆ دەركەوتوە، وە بۆمان دەركەوتوە كە ئەو قسانە ئێستا كەسانێك دەیانكەن، كە دەیانەوێ بە پیسو پۆخەڵیی خۆیان حوكمڕانیی بكەنو، ئەم بارودۆخە سیاسییە بۆ سوودی شەخسییو بنەماڵەییو حیزبییو تایبەتی خۆیان بقۆزنەوە و، دەشزانن ئەگەر ئیسلام دەسەڵاتی هەبێ یەكێك لە یاساكانی ئیسلام ئەوەیە، كە دەڵێ: (من أين لك هذا)؟ واتە: (ئەوەت لەكوێ بوو)؟

عومەری كوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی بێ هەموو ساڵێك لەكاتی حەجدا والییەكانی كۆدەكردەوەو لێی دەپرسینەوە كە پێشتر چەندی هەبووەو ئێستا چەندی پەیدابووە؟ وە دەیگوت: ئەمەت لەكوێ بووو چۆنت پەیداكرد؟ (إبن خلدون) ڕەحمەتی خوای لێبێ لە كتێبی (المقدمة)ی خۆیدا قسەیەكی جوان

دەکات، دەڵێ: (أن التجارة من السلطان مضرة بالرعايا مفسدة للجباية)[1]، واتە: (بازرگانی کردن لەلایەن حوکمڕانەوە زیان بە هاوڵاتیان دەگەیەنێو باجو خەراج لە بن دێنێ). چونکە بە حوکمی ئەو حوکمڕانییو دەسەڵاتە سیاسییەی کە هەیەتی هەموو بازاڕ بۆ خۆی قۆرخ دەکاتو هەموو کایەکانی ژیان، کە بازرگانییو مامەڵەیان تێدا دەکرێ، بۆ خۆی قۆرخ دەکات، وەك ئێستا کوردتان وایلێهاتووە، کەواتە: ئێستا ئێمە زۆر جوان بۆمان دەرکەوتوە کە لەڕاستیدا ئەم واقیعەو هەر واقیعێکی دیکەی سیاسیی زۆر پێویستی بەوە هەیە، کە ئیسلامی تێدا دەسەڵاتداربێو ئیسلام سێبەری لێبکا، وە لەڕاستیدا هەبوونی هەژموون (هَيْمَنَة)و سێبەری ئیسلام لە بواری حوکمڕانییو سیاسەتدا، دەبێتەهۆی چەسپانی دادگەرییو، نەمانی ستەمو زۆردارییو گەندەڵییو، بە قازانجی زۆرینەی خەڵك تەواودەبێ، بەڵێ کەمینەیەك کە دەیانەوێ لەسەر حیسابی خەڵك دەوڵەمەندبن زەرەردەکەن، بەڵام زۆرینەی خەڵكو جەماوەر قازانج دەکەن.

پێنجەم: بەهۆی بە هەڵە بەکارهێنانی هەق و ڕاستییەکەوە، یان زێدەڕۆیی تێدا کردنیەوە، با ئەو هەق و ڕاستییەمان لەبەرچاو نەکەوێ:

واتە: کە دەبینین هەقێك هەیە بە هەڵە بەکاردەهێنرێ، یان زێدەڕۆیی تێدادەکرێ، خودی هەقەکەمان لەبەرچاو نەکەوێ، بەڵکو بە هەڵە بەکارهێنانەکەیو زێدەڕۆیی تێداکردنەکەی مەحکووم بکەین.

لێرەدا مەبەستم مەسەلەی نەتەوایەتییو مافە نیشتمانییو نەتەوایەتییەکانە، کە ئێمە وەك کورد دەبینین لەلایەن گەلە دراوسێکانمانەوە: تورکو فارسو عەرەب، لە ڕابردوودا و، هێندێکیان تا ئێستاش، بە دەمارگیرانە مامەڵەمان لەگەڵدا

1) مقدمة إبن خلدون، ص: (222).

کراوە، واتە: ئەوانە مومارەسەی مافە نەتەوایەتییەکانی خۆیانیان کردووە، بەڵام بە تێپەڕاندنو زێدەڕۆیی تێداکردنو هەڵەوە، وە لەسەر حیسابی مافە نەتەوایەتییەکانی ئێمە وەك میللەتی کورد، جا ئێمە دەبێ وریابین کاتێك میللەتێك بە هەڵەو لەسەر حیسابی نەتەوەیەکی دیکە، مومارەسەی ئەو مافە (مافی نەتەوەییو مافی چارەنووسیی خۆ هەبوون) دەکات، یان زێدەڕۆیی تێدا دەکاتو زیاتر بۆ لای میللەتی خۆی تێدەنووسێ، نابێ بڵێین ئەوە لە بنەڕەتدا هەڵەیە، نا، ئەو ئەندازەیەی کە زێدەڕۆیی تێدادەکرێ هەڵەیە.

دیارە لە ئیسلامیشدا تەنیا خوای بەرز و مەزن بە بەرزو پیرۆز گیراوو پەرستراوو بەندایەتیی بۆ کراوەو، نابێ هیچ شتێکی دیکە ببرێتە ئەو ئاستەوە، ئەگەرنا شیركو کوفرو لە بازنەی ئیسلام چوونەدەر، پەیدادەبێ.

دەمارگیریی، یارمەتی گەلی خۆ دانە لەسەر ستەمو، ئەوەیە کە مەرفوزە، بەڵام ئەگەر میللەتی خۆت خۆشبوێ لەسەر هەقو بەرگریی لێبکەیو پشتگیریی بکەی، بۆئەوەی مافەکانی دەستبکەوێ، ئەوە هیچ شتێکی خراپت نەکردووە، بەڵکو ئەرکێکی شەرعییت جێبەجێکردووە کە بەرگرییت کردووە، لە خەڵکێکی ستەملێکراو.

دیارە لەپێش ئەویش خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تظلمون﴾[1] واتە: با نە هەقی خەڵکی بە لای ئێوەدا بێ، نە هەقی ئێوە بچێتە لای خەڵکی، هەڵبەتە ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و مەزن ، بنچینەیەکی گشتیی وردی بۆ دادگەریی داناوەو، هیچ گومانیشی تێدانییە کە دەمارگیریی‌و ڕەگەزپەرستیی، حەتمەن لەسەر حیسابی خەڵکی دیکە دەبێو ناگونجێ ستەمکار

---

[1] البقرة: ٢٧٩

هەبێ، بەبێ ستەملێکراو! وە لەڕاستیدا هەر کاتێك ستەمکارێك پەیدادەبێ، ئەوە لەسەر حیسابی هەبوونی ستەملێکراوێکە.

دیارە ئێمەش وەك میللەتی کورد بەڕاستی زەرەری زۆرترمان کردووە لە زۆربەی گەلانی دنیا و، لە هەموویان زیاتر باجی هەبوونی دەمارگیریی نەتەوەییمان داوە، واتە: ئەو دەمارگیرییەی کە گەلە دراوسێیەکانی دەوروبەرمان مامەڵەیان پێ لەگەڵ کورددا کردووە، هەرچەندە هەرکەسێك بەر لە دەمارگیرانی نێو گەلانی عەرەبو تورکو فارس، گلەیی لە زلهێزەکانی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوای کۆنو نوێ نەکات کە: (سایکس پیکۆ)یان ئیمزاکردو ئێستاش پێیەوە پابەندن، ئەوە بە بێ ئینسافی دەبینینو وەك ئەوە وایە: درێشە ببینێ (کە گەلە دراوسێکان لێماندەدەن) بەڵام ئەو دەستەی درێشەکە دەوەشێنێ نەیبینێ (ئەو زلهێزانەی کوردستانیان دابەشکرد)!

ئێستا زۆر لە حیزبە عەلمانییەکان هەر دێن گلەیی دەکەن لە فارسو تورکو عەرەب کە ئێمەیان چەوساندۆتەوە، بەڵام هێندە رووکەش (سطحي)و سەرکێڵن، گلەیی ناکەن لەو زلهێزانەی کاتی خۆی کوردستانیان دابەشکردووەو بەشێکیان لکاندوە بە ئێرانەوەو، بەشێك بە تورکیاو، بەشێك بە عێراقو، بەشێك بە سوریاو، بەشێکیش بە یەکێتی سۆڤیەتی پێشووەوە، گلەیی لەوان ناکەن، کە لە حاڵێکدا ئەگەر ئەو گەلە دراوسێیانە درێشەکەبن، ئەوان دەستەکەن، چونکە ئێمە کاتێك ئەو ستەمە نەتەوایەتییەمان هاتەسەر، کە وڵاتەکەمان دابەشکراو دابڕدابڕ کرا، دوای پەیمانی (سایکس پیکۆ)، کە لە ساڵی (1916) لەنێوان بەریتانیاو فەڕەنساو رووسیاداو، پاشانیش بە پشتگیریی ئەمریکا، ئیمزاکرا، بۆ دابەشینی نیشتمانی ئیسلامیی بەسەر ئەو زلهێزانەدا، لەنێویشیدا نیشتمانی کورد، لەو

کاتەوە ئێمە بە رەسمیی تووشی چەوسێنرانەوە بـووینو بـە رەسمیـی کوردسـتان دابەشکرا.

بنەمـای بیسـت و یەکـەم

کۆمـەڵی ئیسـلامـی هەڵوێسـتی ئیجـابیـیە لەگەڵ بەرانبـەرەکانیـدا مەگـەر ئەوان هەڵوێسـتیان خـراپ بێ

بنـەمای بیسـت و یەكـەم

كۆمەڵی ئیسـلامی هەڵوێسـتی ئیجابییە لەگەڵ بەرانبەرەكانیدا چ لەنێو هـەرێم و عێراق و چ دەرەوەشـدا :

كۆمـەڵی ئیسـلامیی هەڵوێسـتی خۆی لـە بـواری هەڵسـوكەوت (تعامل) لەگەڵ لایەنە سیاسییەكانی كوردستانو عێڕاقو حكوومـەتو دەوڵـەتانی دەوروبـەرو جیهانـدا، بـەگوێرەی هەڵوێسـتی ئـەوان بەرانبـەر بـە ئیسـلامو مسوڵمانانو كێشـە ڕەوایەكانیان بەگشـتیو، خەڵكی كوردستانو عێڕاقو كۆمەڵی ئیسـلامیی بەتایبەت، دیاری دەكات.

وە بەپێویستی دەزانێ كە بۆ هێنانەدی ئامانجە هاوبەشەكان (الأهداف المشـتركة)، وەك: پارێزگـاریی لێكردنـی خـاكی هـەرێمی كوردسـتانو عێـڕاقو هێمنیـیو ئاسایشـیانو، ئاوەدانكردنـەوەیانو، خۆشـگوزەران كردنـی خەڵكەكـەیانو، پاراسـتنی دینو ژیـنو كەڕامـەتو ماڵو سامانو سـەرجەم بەرژەوەندییەكـانیان، دەستبارگـرو هاوكـاری هـەموو كـەسو لایەنێكی دڵسۆز بە خـەڵكو وڵات بێ، چونكـە:

1- خوای تـاكو پاك (جل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾﴾ المـائدة، واتـە: (... وە هـاوكاریی یەكدی بكـەن لەسـەر چاكەكارییو پارێزكـاریی، وە هاوكـاریی یەكدی مەكـەن لەسـەر گوناهـ و دەسـتدرێژیی، وە پـارێز لـە خـوا بكـەن، بێگـومان خوا تۆڵـەی تونـدە).

2- هـەروەها فەرموویـەتی: ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾﴾ الممتحنة، واتە: (خوا

لێتان قه‌ده‌غه‌ ناكات سه‌باره‌ت به‌ كه‌سانێك كه‌ له‌سه‌ر دینتان جه‌نگتان له‌گه‌ڵ ناكه‌نو له‌ نیشتمانو ماڵو حاڵی خۆتان وه‌ده‌رتان نانێن، كه‌ چاكه‌یان له‌گه‌ڵدا بكه‌نو له‌ ماڵو سامانی خۆتان پێیان بده‌ن، بێگومان خوا به‌خشه‌رانی خۆشده‌وێ).

3- پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رموویه‌تی: (لَقَدْ شَهِدْتُ فِي دَارِ عَبدِاللهِ بْنِ جِدْعانَ حِلْفًا مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهِ حُمْرُ النَّعَمِ، وَلَوْ أُدْعَى بِهِ فِي الإِسْلامِ لأَجَبْتُ) رواه ابن إسحاق وأورده ابن كثير[1]، واته‌: (من له‌ ماڵی عه‌بدوڵلای كوڕی جیدعاندا به‌شداریی په‌یمانێك بووم، حه‌زناكه‌م كه‌ له‌جیاتی ئه‌و په‌یمانه‌ حوشتری سپییم هه‌بێ[2]، وه‌ ئه‌گه‌ر له‌ ئیسلامیشدا بۆ په‌یمانێكی وا بانگ بكرێم، وه‌ڵام ده‌ده‌مه‌وه‌و به‌شداریی تێداده‌كه‌م).

ڕوونكردنه‌وه‌

یه‌كه‌م: بناغه‌ی هه‌ڵسوكه‌وت كردنمان له‌گه‌ڵ لایه‌نه‌كانی به‌رانبه‌ردا، له‌ هاوكاریكردنه‌ بۆ هێنانه‌دیی ئامانجه‌ هاوبه‌شه‌كان :

واته‌ ئه‌و ئامانجانه‌ی كه‌ به‌رژه‌وه‌ندیی هه‌موولایه‌كیان تێدایه‌و ده‌بنه‌ مایه‌ی دوورخستنه‌وه‌ی زیانه‌كانو ده‌ستخستنی سووده‌كان (دَفْعُ الْمَضَارِّ وَجَلْبُ الْمَنَافِعِ)، چونكه‌ خوا (جل جلاله‌) فه‌رمانی به‌ پێغه‌مبه‌ری خۆی كردووه‌، كه‌ خاوه‌ن كتێبه‌كان (جووله‌كه‌و نه‌سرانیو ئه‌وانیدیكه‌ش) بانگ بكات بۆ شتێك كه‌

---

1) (السيرة النبويّة) لابن هشام، ج: (1)، ص: (72)،و(البداية والنهاية) لابن كثير، ج: (2)، ص: (376).

2) به‌ حوشتری سووریش لێكدراوه‌ته‌وه‌، كه‌ دیاره‌ ئه‌وكاته‌ ماڵێكی زۆر به‌ نرخ بووه‌، له‌به‌رئه‌وه‌ عه‌ره‌ب نموونه‌یان پێ ده‌هێنایه‌وه‌ له‌سه‌ر گرانبه‌هایی شت.

خاڵی هاوبەشە، وەك دەفـەرمویٚ: ﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ ٱشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾[1] واتـە: (بڵـێ ئـەی خـاوەن كتێبـینە! وەرن بۆ وشـەیەكی یەكسان لەنێوان ئێمەو ئێوەدا كە بۆ هـەموان وەك یەكە، كە جگە لە خوا نەپەرستین‌و هیچ شتێك نەكەینە هاوبەشی خواو هێندێكمان هێندێكـی دیكەمان لەجیـاتی خوا نەكەینـە پەروەردگـارو سـەروەری خۆمـان، جا ئەگەر پشـتیان تێكردی‌و وەڵامیان نەدایەوە، ئەوا – تۆو مسـوڵمانانیش – بڵێـن: شـایەد بـن كـە ئێمـە ملكەچـین بـۆ خـوا)، واتـە: ئێمـە ئـەهلی خـوا بەیـەككرتن (توحید)ین، بانگیان بكە بۆ خـوا بەیـەكگرتن، كـە هـەموو كتێبـە ئاسمانییـەكان‌و هەموو بەرنامە خواییەكان، بۆ ئەوە هاتوون كە خەڵك تەنیا خوای بەرز و مەزن بە پەرستراوو پەروەردگـارو سەروەری خۆیـان بزانن.

كەواتە: ئێمە بۆ هەڵسوكەوت كردن لەگەڵ خەڵكدا كـە هـەر لایـەنێك بـن‌و هـەر بیروبۆچوونێكیان هەبێ، دەبێ بانگیان بكەین بۆ خاڵی هاوبـەش، خـاڵی هاوبەشـی نێوان ئێمەو خاوەن كتێبەكان ئەوەیە كە تـەنها خـوای بـەرز و مـەزن بپەرسـتین، ئەوە خاڵی هاوبەشی نێوان هەموو شەریعەتە ئاسمانییەكانە.

جا ئێمە وەك چۆن بـۆ مامەڵـە لەگـەڵ خـاوەن كتێبـە ئاسمانییـەكان‌و خـاوەن بەرنامە ئاسمانییەكاندا، دەبێ بانگیان بكەین بۆ خاڵی هاوبەش، بە هـەمان شـێوە لەگەڵ ئەهلی دنیاشدا، واتە: ئەگەر لەگەڵ ئەهلی دیندا بناغەی كارەكەمان بریتییە لـە خاڵـە هاوبەشـەكان، لەگـەڵ ئـەهلی دنیاشـدا دەبـێ بـزانین داخـۆ چ شـتێكی

[1] آل عمران: ٦٤

هاوبـەشمان لەنێوانـدا هەیـە؟ ئـەوە خـاڵێکی زۆر گرنگـەو دەبـێ باشـی بـیر لێبکەینەوە، ئەگەرنا تۆ نەگەڕێی بۆ خاڵی هاوبـەش، چـۆن لەگـەڵ خـەڵك دەژی؟ جا ئەگەر پێغەمبەر ﷺ وای کردبایە، دەبووایە هەر لەگەڵ ئەوەی کۆچی کـرد بـۆ مەدینە، لەگەڵ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانو جوولەکـەکان تێکگیرابـاو سـەنگەریان لێـك بگرتایـە، وە لەگـەڵ دووڕووەکـان دەبووایـە لێکترازابانایـە! ئینجـا پێغەمبـەر ﷺو مسوڵمانان لەلایەكو جوولەکەو بتپەرستو دووڕووەکـان لەلایـەکی دیکـە، چ شـتێك کۆیدەکردنـەوە؟ بێگومـان بەرژەوەنـدیی هاوبـەش، وەك لـە بەڵگـەنامە (وثیقـة)ی مەدینەدا هاتووە.

ئـەم رسـتە قورئانییـە: ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ﴾، زۆر کـەس وادەزانـێ فەرمانە بۆ مسوڵمانان تا لەنێوان خۆیـاندا هاوکاریی یەکدی بکـەن، نەخێر وا نیـەو ئەم رستە قورئانییە ئاڕاستەی مسوڵمانان نەکراوە، بڵێ: لەنێو خۆتانـدا هاوکـاریی یەکدی بکەن، چونکە مسوڵمانان لە بنەڕەتـدا هـەر پێکـەوە هاوکـارن، بـەڵکو ئـەم رسـتەیە ئاڕاستەی مسوڵمانان کراوە، تاکو لەگـەڵ نامسـوڵمانانو غـەیری خۆیانـدا بگەڕێن، داخۆ چ شـتێك مایـەی ڕەزامەنـدیی خـوای بـەرز و مـەزن و چاکەکـارییو سوودو کەڵکـە بۆ خەڵك، هاوکاریی یەکدی تێـدا بکـەن.

دووەم: ئیسـلام هـیچ هەسـتیاریی (حَسَّـاسِیَّە)یەکی بەرانبـەر بـە نامسوڵمانانێکـی تەبـا و بـێ زەرەر نییـە لـە بـواری هەڵسـوکەوت و پەیوەندییەکـاندا، فـەرمانیش بـە مسـوڵمانان دەکـات کـە هەمیشـە دەستپێشخەری هاوکاری و چاکە بن:

واتە: ئایا کـاتی کـە بـێ دەسـەڵاتیی بـووە، خـوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی بانگەواز بکە بۆ لای خوای پەروەردگارت بە حیکمەتو ئامۆژگاریی چـاكو گفتوگـۆ

بکەن بەشێوازی هەرە باش، بەڵام دوایی کە ئیسلام دەسەڵاتی وەرگرت، پێویست ناکات حیکمەتو ئامۆژگاریی چاك بەکاربێنین!

تۆ تەماشای ژیاننامەی پێغەمبەر ﷺ بکە، پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە بەرجەستەکاری لێبوردن (العفو)و بەزەیی (رحمة)و سینە فراوانیی (السماحة)و چاوپۆشییو نەمو نیانییو ...هتد بووە، وەك خوای پەروەردگار (جل جلالە) پێی دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ﴾ [1]

لەم بوارەشدا چەند خاڵێك دەخەینە ڕوو

1/ خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا ...﴾ [2] البقرة، واتە: (... وە قسەی باش لەگەڵ خەڵکی بکەن ...). کەواتە: دەبێ قسەی ئێمە وەك مسوڵمان لەگەڵ خەڵکیدا بە کافرو مسوڵمانەوە، جگە لە قسەی باش هیچیدیکە نەزانین، ئینجا ئەگەر کەسێك بڵێ: ئەم ئایەتە نەسخ بۆتەوە، باشە ئەدی ئێمە دەبێ قسەی خراپ بکەین؟! خۆ نابێ قسەی خراپ بکەین، دیارە هەر دەبێ قسەی باش بکەین.

2/ وە خوای بە بەزەیی (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ﴾ [3] واتە: (... وە چاکە بکەن، بێگومان خوا چاکەکارانی خۆشدەوێ)، خۆ تۆ هەر دەبێ چاکە بکەیو نابێ خراپە بکەی، بەڵێ ئەگەر کەسێك خراپەی لەگەڵدا کردی، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَا ...﴾ [4]

---

[1] الأنبياء:١٠٧

[2] البقرة ٨٣

[3] البقرة:١٩٥

[4] الشورى:٤٠

واتـە: (وە سزای خراپە خراپەیەكی وەك خۆیەتی ...)، بەڵێ بۆت هەیە سزای بدەیەوە، بەڵام لەڕاستیدا وەك دەستپێشخەریی كردن، مسولْمان قـەت نابێ خراپـە بكـات، هەمیشـە دەبـێ چاكەكار بێ.

3/ هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾[1] لەڕاسـتیدا ئـەم ئایەتـەش وەك هـەموو ئایەتـەكانی دیكـە كـارپێكراو (مُحْكَمْ)ەو لەجێی خۆی ماوەتەوەو لابراو (منسوخ) نیـە.

كەواتە: نامسولْمانانێك كە لەگەڵمان دەژینو زەرەری دینو ژینیان بۆمان نییە، خوای پەروەردگار (جل جلاله) رێمان لێنـاگرێ كـە چـاكەی مـاددییو مەعنـەوییان لەگەڵدا بكەین، بەڵكو خوای بەرز و مـەزن چـاكەكارانو بەخشـەرانی خۆشـدەوێ، ئەگەر ئەو چاكەو بەخشینە لەگەڵ نامسولْمانانیش بێ.

سێیەم: مادام كۆمەڵێك بەرژەوەندیی هاوبەش (مَصَالِحَ مُشْتَرَكَة) هەبن، كـە هـیچ لایـەنێك بـە تـەنیا نـەتوانێ دەسـتەبەریان بكـات، كەواتـە: لەسـەر هەموولایـەكیان پێویسـتە كـە هاوكـاریی یەكـدی بكـەن بـۆ هێنانـەدی و دەستەبەركردنیان:

ئەو بنچینەیەی كە دەڵێت: (مَا لايَتِمُّ الوَاجِـبُ إلاَّ بِـهِ فَهُـوَ وَاجِـبٌ)، واتـە: (هـەر شتێك فەرزێك بەبێ ئەو نەیەتەدی، ئەویش فەرز دەبـێ)، وە بنچـینەی: (لِلْوَسَـائِلِ حُكْمُ الْمَقَاصِدِ)، واتە: (ئامرازەكان حوكمی ئامانجەكانیان هەیـە)، مـادام كۆمـەڵێك بەرژەوەندیی هاوبەش (مَصَـالِحَ مُشْـتَرَكَة) هەبن كە هیچ لایـەنێك بەتـەنیا نـەتوانێ

[1] الـممتحنة: ٨

دەستەبەریان بكات، وەك: پاراستنی سنوورەكانی وڵاتو هێمنییو ئاسایشی كۆمەڵگا، ئاوەدانكردنەوەی وڵاتو خزمەتكردنی خەڵك، پاراستنی دینو ژینو كەرامەتو وەچەو عەقڵو ماڵو سامانو ... هتدی كۆمەڵگا، ئەوانە هیچ كەس بەتەنیا بۆی دابین ناكرێن، بە هاوكاریی هەموو لایەك نەبێ.

كەواتە: بۆ وەدەستهێنانی ئەو ئامانجانەی كە بۆ هەموو كەس باشن، لەسەر هەموولایەكیان پێویستە هاوكاریی یەكدی بكەن بۆ هێنانەدیو دەستەبەركردنیان: ئەگەر وڵاتەكەمان ئازاد نەبێ، هەموومان زەرەردەكەین، ئەگەر خێروبێری وڵات بەدەست خۆمانەوە نەبێو، بە تالان ببردرێ، هەموومان زەرەردەكەین، ئەگەر هێمنییو ئاسایش لە وڵاتدا نەبێو لە بری ئەوە ئاڵۆزییو ئاژاوە جێی بگرێتەوە، هەموومان زەرەردەكەین، ئەگەر دینو ژینو كەرامەتو وەچەو عەقڵو ماڵو سامانی خەڵك پارێزراو نەبێ، هەموومان زەرەردەكەین، كەواتە: ئەوانە كۆمەڵێك بەرژەوەندیی هاوبەشنو پێویستە هاوكارییان لەسەربكرێ.

بێگومان هەركام لەوشتانەی ئاماژەمان پێدانو هاووێنەكانیان، لەبازنەی فەڕزە گشتییەكان (الفروض العامة)دان كە بە (الفروض الكفائية) ناسراونو، فەڕزە كیفاییەكانیش هەركەسێك كەمتەرخەمییان تێدا بكاتو بشتوانێ بیانهێنێتەدی، ئەوە گوناهباردەبێ، چونكە فەڕزە گشتییەكان لە بنەڕەتدا لەسەر هەموو كۆمەڵگە فەڕزنو، لەكاتی جێبەجێنەكردنیاندا، سەرجەم تاكەكانی كۆمەڵگا گوناهباردەبن، بەڵام ئەوانەی كە ئەو فەڕزە كیفایانە پەكیان لەسەریان دەكەوێ، لەسەریان دەبێتە فەڕزی عەین كە پێیان هەڵسن.

چوارەم: چۆنیەتی ئەو هاوكارییە لە رۆژگار و كۆمەڵگا و واقیعێكەوە بۆ یەكێكی دیكە، دەگۆڕێ، بۆیە پێویستە لەو بوارانەدا یەكجار هۆشیار و وردبین و دووربین بین، تاكو لە رۆژگاری خۆمان بەجێ نەمێنین:

دیارە بە ئەندازەی لێبڕانو بۆ خوا یەكلابوونەوەو ساغیی‌و راستییشمان، خوای بەخشەر (جل جلالە) دەستمان دەگرێ‌و رێنماییمان دەكاتو، شێوازو رێبازو ئامرازە گونجاوەكانمان پێشاندەدا، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٦٩ ﴾[1] واتە: (وە ئەوانەی لەرێی ئێمەدا تێدەكۆشن رێبازەكانی خۆمانیان پێشاندەدەین، وە بێگومان خوا لەگەڵ چاكەكاراندایە). ئەم ئایەتە یەكەمین ئایەتێكە كە وشەی (سُبُلْ)ی بە كۆ هێنابێ‌و پاڵیشیدابێتە لای خوای بەرزو مەزن، وە لە شوێنەكانی دیكە هەموویاندا بە تاك هاتووە.

حیكمەتەكەی چییە بەو شێوەیە بە كۆ هاتووە؟ حیكمەتەكەی ئەوەیە: كە لێرەدا خوای پەروەردگار (جل جلالە) باسی كاری ئیسلامیی‌و شێوازەكانی كار دەكاتو شێوازو رێبازەكانی كاریش جۆراوجۆرن‌و هەر یەك شێوازو رێگا نییە، بۆیە ئێمە لەهەر قۆناغو چاخ‌و هەل‌و مەرجێكدا، پێویستیمان بە شێوازو رێبازێكی گونجاو دەكات، بۆ ئەوەی لەرێی خوای بەرز و مەزن دا تێبكۆشین‌و كارو چالاكیی ئیسلامییانەی خۆمان ئەنجام بدەین.

---

[1] العنكبوت: ٦٩

پێنجەم: شانازیكردنی پێغەمبەری خوا بە بەشداری لە پەیمانی (حلف الفضول)

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لَقَدْ شَهِدْتُ فِي دَارِ عَبدِاللهِ بْنِ جِدْعَانَ حِلْفًا مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهِ حُمْرُ النَّعَمِ، وَلَوْ أُدْعَى بِهِ فِي الإِسْلامِ لَأَجَبْتُ}[1] واتە: (لەماڵی عەبدوڵڵای كوڕی جیدعاندا بەشداری بەستنی پەیمانێك بووم، پێمخۆش نییە لەجیاتی ئەوە وشتری سوورم هەبێ، وە ئەگەر لە سەردەمی ئیسلامیشدا بۆی بانگ بكرێمەوە وەڵام دەدەمەوە)، دیارە كە ئەو پەیمانەشی بەست هێشتا وەحیی بۆ نەهاتبوو پێش سەردەمی ئیسلامو پێغەمبەرایەتیی بوو،وە پەیمانەكەش لەگەڵ خەڵكانێك بەسترا كە كافر بوونو هیچیان مسوڵمان نەبوون، بەڵام ئەو ئامانجەی كە پەیمانەكەی بۆ بەسترا، ئامانجێكە لە ئیسلامیشدا رەوایە، كە بریتییە لە بەرگریی كردن لە خەڵكی ستەملێكراو، هۆكاری بەستنی ئەو پەیمانەش رووداوێك بوو كە پوختەكەی بەم شێوەیە بوو: دوای گەڕانەوەی قوڕەیش لە جەنگی تاوانبارانە (حَرْبُ الفِجَار)، كابرایەكی خەڵكی یەمەن لە مانگی (ذو القعدة) هاتبووە مەككەو شتێكی فرۆشتبووە عاسی كوڕی وائیل كە یەكێك بوو لە گەورەكانی قوڕەیشو پارەكەی نەدەدایە،كابراش هانای بردە بەر زلەكانی قوڕەیش،بەڵام لەبەر پلەوپایەی عاسی كوڕی وائیل كەسیان بەهانایەوە نەچوون، ئینجا لە نزیك كەعبە وەستاو بە هەموو توانای هاواری ستەملێكراویی خۆی بە شیعرێك كردو، داوای لە جوامێران كرد كە بە هانایەوە بچن، ئینجا كۆمەڵێك لە جوامێرانی قوڕەیش لە ماڵی عەبدوڵڵای كوڕی جیدعان كۆبوونەوەو پەیمانیان بەستو گوتیان: دەبێ هەموومان یەكدەست بین بۆ وەرگرتنەوەی مافی

---

[1] السيرة النبوية لابن هشام، ج: (1)، ص: (72).

ستەملێكراو لە ستەمكارو نابێ لێبگەڕێین كەس ستەمی لێبكرێ، پاشان چوونە لای عاسی كوڕی وائیلو شتەكەی كابرای خەڵكی یەمەنیان لێسەندەوەو دایانەوە خاوەنەكەیو، پێغەمبەریش ﷺ لەو پەیمانەدا بەشداربوو.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ كە پێویستە ئێمە لەگەڵ خەڵكی نامسوڵمانیشدا، كاتێك بانگ بكرێین بۆ پرۆژەیەك كە ببێتە هۆی چەسپاندنی دادگەرییو لابردنی ستەمو خراپە، بە ئەركی سەر شانی خۆمانی بزانین كە تێیدا بەشدار بین، چونكە پێغەمبەر ﷺ ئاوای كردووە.

كەواتە: لەبواری هاوپەیمانێتیی بەستن (التَّحَالُفْ)یش لەگەڵ هەركەسو لایەنێكدا بۆ هێنانەدی بەرژەوەندییو ئامانجە هاوبەشەكان، دیسان لایەنێكی ئیسلامیی دەستكراوەو ئازادە و، پێویستە ئەوپەڕی وەفادارییو پابەندیشی هەبێ بە پەیمانەكانیەوە، خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ..﴾[1] واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وەفادارین بەو گرێبەستو پەیمانانەی كە دەیانبەستن.

مەبەست ئەوەیە ئێمە وەك كۆمەڵی ئیسلامیی دەستمان كراوەیەو شەریعەت دەستی كردووینەوەو ئازادی كردووین، كە بەپێی هەلو مەرجە گۆڕاوەكانو بەپێی بارودۆخە جۆراوجۆرەكان، چ شتێكمان لە بەرژەوەندیی خۆمانو خەڵكەكەمانو وڵاتەكەمان بینی، لەگەڵ غەیری خۆماندا با نامسوڵمانیش بن، ئەنجامی بدەین، نەك هەر ئازادین، بەڵكو فەرمانیشمان بەوە پێ كراوە، چونكە: ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ﴾ فەرمانێكی خواییە.

---

[1] المائدة: ١

بنەمـــای بیســـت و دووەم

دەبێت موسڵمانان تێکڕا، پێکەوە هاوکـــار بن بۆ بووژاندنـــەوەی ئۆممـــەت و گـــێڕانەوەی ســـەروەریـــی شـــەریعـــەت

بنەمای بیست و دووەم

دەبێت مسوڵمانان تێکڕا هاوکار بن، بۆ بووژاندنەوەی ئۆممەت و گێڕانەوەی سەروەریی شەریعەت.

کۆمەڵی ئیسلامیی لەسەرخۆی بە پێویستی دەزانێ، کە وەك ئامانجێکی ستراتیژیی و دوور، شان بە شانی دەوڵەت و تەوژم و کۆمەڵ و ڕێکخراو و کەسایەتییە ئیسلامییەکانی جیهان، کردوکۆش بکات بۆ بووژاندنەوەی ئۆممەتی ئیسلام و گێڕانەوەی سەروەریی شەریعەت (سیادة الشریعة)ی خوا (جل جلاله) لەسەر تێکڕای نیشتمانی ئیسلامیی و، پێکهێنانی دەوڵەت و قەوارەیەکی ئیسلامیی فراوان و، بەرزکردنەوەی ئاڵای ئیسلام بەسەر سەرتاپای زەمیندا، تاکو ئۆممەتی ئیسلام، وەك خوا ﷻ بۆی دیاریکردوە و لەسەری پێویستکردوە، ببێتە شایەدو بەڵگەی ڕاستیی ئیسلام بەسەر مرۆڤایەتییەوە، مایەی پاکسازیی و چاکسازیی کۆمەڵگای بەشەریی بەگشتی، چونکە:

1- خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾﴾ المائدة. واتە: (لەسەر چاکەکاریی و پارێزکاریی هاوکاریی یەکدی بکەن، وە لەسەر گوناه و دەستدرێژیی هاوکاریی یەکدی مەکەن، وە پارێز لە خوا بکەن، بێگومان خوا سزای توندە).

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾﴾ المؤمنون، واتە: (وە بێگومان ئەم کۆمەڵەی ئێوە یەك کۆمەڵە، وە من پەروەردگارتانم جا پارێزم لێبکەن).

3- وە خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ ﴿١٤٣﴾ ﴾ البقـرة، واتـە: {ئـاوا بەوشـێوەیە گێڕاومانن بە کۆمـەڵێکی چاکتـرین (یـاخود میانگیـر)، تـاوەکو ببنـە شـایەدو چـاودێر بەسەر خەڵکییەوەو، پێغەمبەریش بەسەرتانەوە شایەدو چاودێر بێ}.

4- وە خوای بەدیهێنەر (جل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ ۗ ...﴿١١٠﴾ ﴾ آل عمران. واتـە: (ئێـوە باشـتـرین کۆمەڵـن بـۆ خـەڵکی پەیـداکراون، فـەرمان بـە شـتە پەسندەکان دەکەنو، ڕێ لە شتە ناپەسندەکان دەگرنو، بڕوا بە خوا دێنن ...).

5- وە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِى ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۚ يَعْبُدُونَنِى لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْـًٔا ۚ وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾ النـــــور، واتـە: (خـوا بـەڵێنی بەوانـەتان داوە کـە بڕوایـان هێنـاوەو کـردەوە باشـەکان ئەنجامدەدەن، کە بێگومان دەیانکاتە جێنشـین لە زەویدا، وەك چـۆن ئەوانـەی پێـش ئەوانی کـردە جێنشـــین، وە ئـەو بەرنامەیـەی کـە بـۆی پەسـند کـردوون، بۆیـان دەچەسـپێنێو ترسـیان بـۆ دەگـۆڕێ بـە دڵنیـایی و هێمنیـی، بـە مـەرجێك بمپەرستنو هیچ شتێك نەکەنە هاوبەشم، جا هەر کەسێك دوای ئەوە بێبـڕوا بـێ، ئەوە بێگومان ئەوانـەن لە ڕێ دەرچـووان).

روونكــردنەوە

یەكـەم: بێگومـان هاوكـاری پێكـەوەكردنی مسـوڵمانان و دەسـتبار بـۆ یەكگرتنیان، بـۆ جێبـەجێكردنی هـەر ئەركێكی شـەرعیی كـە پـەكی لەسـەر كاری هـەرەوەزیی و كاری هـاوبەش كـەوتبێ، فـەرزە:

واتە: مادام كارێك بە هەموویان نەبێ نەكرێ، پەكی لەسـەر چـەندیان كـەوتبێ، پێویستە ئەوەندەیان بۆی بێنە مەیدانو قۆڵی بۆ هەڵماڵن، چونكە وێـڕای فـەرمانی خوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) كـە دەفـەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ...﴾[1] وە وێـڕای گەلێـك ئایەتو فەرموودەی دیكەی پێغەمبەر ﷺ، زانایانی شەریعەت وەك بنچینـەیەكی گشـتیی شەرعیی گوتوویـانە: (إِنَّ الأَمْرَ بِالشَّـيْءِ أَمْـرٌ بِهِ وَبِمَا لا يَتِـمُّ إِلاَّ بِهِ)، واتە: (فەرمان كردن بە شتێك، فەرمان كردنە بە خودی ئەو شتە، وە بە هەموو ئەو شتانەی كـە ئـەو شـتە پـەكی لەسـەریان كـەوتوەو، بـەبێ ئــەوان نایەتــەدی)، بــۆ وێنــە: فــەرمان كــردن بــە نوێــژ، فــەرمان كردنــە بــە دەستنوێژیشو، بە پاكوخاوێنییشو، بە بـەرگو پۆشـاك لەبـەركردنیشو عـەوڕەت داپۆشینیشو، روو بەرەو قیبلە وەستانیشو ...هتد، هەروەها خوای بەرز و مـەزن كــە دەفــەرموێ: ﴿وَجَـٰهِدُوا۟ فِى ٱللَّهِ حَقَّ جِهَـٰدِهِۦ ...﴾[2] واتــە: (وە لەپێنــاوی خـوادا تێبكۆشــن بـەو شـێوەیەی كـە پێویســتە ...)، دیــارە فـەرمان كـردن بـە جەنـگو جیهـاد، فـەرمان كردنـە بـە پەیـداكردنو فەڕاهـەم هێنــانی پێداویســتیو ئامـڕازو هۆكارەكانیشی.

---

1) المائدة: ٢

2) الحج: ٧٨

ئینجا دیارە هەرکام لە:

1/ هەڵساندنەوەو بووژاندنەوەی ئۆممەتی ئیسلامیی‌و ڕێکخستنەوەی کاروبارەکانی.

2/ گێڕانەوەی سەروەریی شەریعەتی خوای بەرز و مەزن بۆ سەرجەم بوارو لایەنەکانی ژیان‌و گوزەرانی تاکیی‌و خێزانیی‌و کۆمەڵایەتی‌و سیاسیی مسوڵمانان.

3/ پێکهێنانی دەوڵەت‌و قەوارەیەکی ئیسلامیی فراوان، کە سێبەرو سایە بێ بۆ هەموو مسوڵمانان.

4/ بەرزکردنەوەی ئالای ئیسلام بەسەر سەرتاپای زەمینداو، گەیاندنی پەیامی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بە هەموو خەڵکی سەر زەوی.

بێگومان هەر کام لەو چوارەی سەرەوە، فەڕزو پێویستن لەسەر کۆی مسوڵمانان، وەك چەند فەڕزێکی بە کۆمەڵ‌و کیفائیی، ئینجا دیارە بەهاوکاریی‌و پشتی یەکدی گرتن‌و کاری هاوبەشیش نەبێ، هیچ کام لەو ئامانجانە نایەنەدی.

کەواتە: پێکەوە هاوکاریی کردنی مسوڵمانان بۆ هێنانەدی ئەو چوار ئەرکە سەرەکییە، پێویستە، بۆیە گوتوومانە: کۆمەڵی ئیسلامیی بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێ، کە شان بە شانی دەوڵەت‌و لایەن‌و تەوژم‌و ڕێکخراوو دەزگاو کەسایەتییە ئیسلامییەکان، دەستبار بگرێ‌و، هاوکاربێ بۆ هێنانەدی هەرکام لەو چوار ئەرکە.

دووەم: بەڵگە لەسەر پێویستبوونی هەرکام لەو چوار ئەرکە، زۆرن، هەڵبەتە ئێمە هەر بۆ دڵنیاکردن بەڵگەیان لەسەر دێنینەوە، ئەگەرنا هەموویان شتی بە ئاشکرا زانراون لە شەریعەتدا، بۆ نموونە:

1- بووژاندنەوەی ئۆممەت و یەکخستنەوەی ریزەکانی:

وەك بەڵگە بۆ ئەوە، دەگونجێ زۆر ئایەتو فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ بهێنینەوە، بۆ نموونە: یەکێك لەوانە ئەو ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱتَّقُونِ﴾[1] واتە: (وە ئەمە کۆمەڵی ئێوەیە یەك کۆمەڵە منیش پەروەردگارتانم دەجا پارێزم لێبکەن) یانی: هەوڵبدەن پێکەوە بە دەستەجەمعیی پارێزکاربن لە بەرانبەرمدا.

کەواتە: پێویستە ئۆممەتی ئیسلام یەك کۆمەڵی تۆکمەو یەکگرتووبێ، بۆئەوەی بتوانێ بەندایەتیی راستەقینە بۆ خوای بەرز و مەزن بکاتو پارێزکاریی باش لە خوای پەروەردگار (جل جلاله) بکات، کە دیارە پەرستن (عبادة)و پارێزکاریی (تقوى)ی تەواویش، کاتێك دەبێ کە پابەندیی بکات بە هەموو شەریعەتەوە، وە دیارە مسوڵمانان بە هەمووشیان نەبێ ناتوانن بە هەموو شەریعەتو هەموو یاساکانیەوە پابەندبنو، لە هەموو بوارەکانی ژیانیاندا شەریعەتو دینی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بەرجەستەبکەن.

هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ﴾.[2] واتە: (هەمووتان تێکڕا دەست بە ڕێسمانی خوا وە بگرنو پەرتەوازە مەبن ...)، کەواتە: فەرزە کە ئۆممەتی ئیسلام یەك ئۆممەتو یەك کۆمەڵ بێ، یەك کۆمەڵی دەستگرتوو بە ڕێسای خوای بەرز و

---

[1] المؤمنون: ٥٢
[2] آل عمران: ١٠٣

مەزن ، یەك كۆمەڵی پێشكەشكەری بەندایەتیی بۆ خوای بەرز و مەزن ، پارێزكار لە خوای بەرز و مەزن و پابەند بە شەریعەتی خواوە (جل جلالە).

2- گێڕانەوەی سەروەریی شەریعەتی خوا:

بەڵگەشمان لەسەر ئەوە، ئەم ئایەتەیە كە خوای پەروەردگار **(جل جلالە)** دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾ الجاثية. لێرەدا ڕووی دواندن لە پێغەمبەری خوایە ﷺ، خوای بەرزو مەزن پێشتر باسی ئەهلی كیتاب (جوولەكەو نەصرانییو ئەوانی دیكە)و ئەزموونی ئەوان دەكات، ئینجا دەفەرموێ: (دوای -تێپەڕبوونی قۆناغو ئەزموونی ئەهلی كیتاب- تۆمان لەسەر بەرنامەیەك دانا لەلایەن خۆمانەوە، جا تۆش شوێنی بكەوەو پێیەوە پابەند بە، وە بەدوای ئارەزووی ئەوانە مەكەوە كە نازانن)، دیارە هەر فەرمانێكیش بە پێغەمبەر ﷺ كرابێ، فەرمانە بە ئۆممەتەكەشی، مەگەر بە بەڵگەیەكی تایبەتیی تایبەت كرابێ بە پێغەمبەری خوا وە ﷺ، ئەگەرنا هەرچی خوای پەروەردگار (جل جلالە) بە پێغەمبەر ﷺی فەرمووە، دیارە ئۆممەتەكەیشی پێی مەبەستە.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٠٨﴾﴾ البقرة، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! بە تێكڕایی بچنەنێو گەردنكەچییەوەو بەدوای هەنگاوەكانی شەیتان مەكەون، بێگومان ئەو بۆ ئێوە دوژمنێكی ئاشكرایە)، لێرەدا وشەی: (كَافَّةً)، واتە: (بە تێكڕایی یان

بەتەواویی)، دەگونجێ پەیوەست بێ بە (ءَامَنُواْ)، واتە: (هەمووتان تێکڕا بچنەنێو ئیسلامەتییەوە)، کە بێگومان گەردنکەچیی بۆ خوای بەرز و مەزن لە پابەندیی بە ئیسلامەوەدا بەرجەستەدەبێ، وە دەشگونجێ پەیوەست بێ بە (ٱلسِّلۡمِ)ەوە، واتە: (بچنەنێو تێکڕای ئاشتییەوە)، واتە: تێکڕای گەردنکەچیی، بە واتایەکی دیکە: هەموو ئیسلام جێبەجێ بکەن، هەڵبەتە هەردوو واتایەکە راستن‌و تێکیش ناگیرێن، دەبێ تێکڕای مسوڵمانان بەبێ هەڵاواردن پابەندبن بە هەموو ئیسلامەوە، وە بەتەواویی گەردنکەچ بن بۆ خوای بەرز و مەزن . کە دیارە ئەوەش وەك گوتمان: واتایەکەی ئەوەیە کە شەریعەت سەروەربێ لە ژیانی تێکڕای مسوڵماناندا‌و، سایەو سێبەریان بێ.

3- پێکهێنانی قەوارە و دەوڵەتێکی سیاسیی ئیسلامیی فراوانی یەکگرتوو لە سەرتاسەری جیهانی ئیسلامیدا:

بەڵگە لەسەر ئەم خاڵەش ئەو ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴾[1] واتە: (وە وەك ئەوانە مەبن کە پەرتەوازە بوون‌و ناکۆك بوون، دوای ئەوەی کە بەڵگە روون‌و ئاشکراکانیان بۆ هات، وە ئەوانە ئازارێکی مەزنیان بۆ داندراوە)، کەواتە: مسوڵمانان نابێ پارچە پارچە بن، ئێستا مسوڵمانان بە هەموویان لەوانەیە چل پەنجا دەوڵەتیان هەبێ، هەر عەرەب بیست‌و دوو دەوڵەتیان هەیە، کە ئەوە حاڵەتێکی نائاساییە، وە لەڕاستیدا حاڵەتێکی ناشەرعییە، چونکە بنەڕەت (أصل) وایە

[1] آل عمران: ١٠٥

مسوڵمانان یەك قەوارەو یەك دەوڵەتیان هەبێ، كەواتە: ئەو حاڵەتەی ئێستا حاڵەتێكی نائاسایی‌و ناشەرعییە بە مل مسوڵماناندا هاتووە.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ لە فەرمایشتێكیدا دەفەرمویٚ: {الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ، يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ}[1] واتە: {مسوڵمانان خوێنیان یەكسانە (و كەسیان خوێنی لە كەسیدیكەیان بەنرختر نیە)، وە هەموویان یەكدەستن لە بەرانبەر غەیری خۆیاندا، وە بچووكترینیان دەتوانێ بە ناوی ئەوانەوە كەسێك پەنا بداتو مافی پەنابەریی پێبدات ...}، واتە: حاڵەتی ئاسایی‌و شەرعیی ئەوەیە كە مسوڵمانان یەك دەستو یەك هێزو یەك هەڵوێست بن، لە بەرانبەر غەیری خۆیاندا، دیارە گێڕانەوەی مسوڵمانانیش بۆ حاڵەتە ئاساییەكەیان لەسەر هەموویان فەرزە، چونكە بە یەكو دووانیان ناكرێت.

4- بەرزكردنەوەی ئاڵای ئیسلام بەسەر سەرتاپای زەمیندا و گەیاندنی پەیامی خوای بەرز و مەزن به هەموو مرۆڤایەتی:

بەڵگە لەسەر ئەم خاڵەش ئەم ئایەتەیە كە خوای بەرزو مەزن دەفەرمویٚ: ﴿قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَـٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ﴾[2] واتە: (ئەی موحەممەد!- بڵێ: ئەی خەڵكینە! من رەوانەكراوی خوام بۆ لای ئێوە هەمووتان، ئەو خوایەی كە

---

[1] رواه ابن ماجه: (2683) واللفظ له، وأبوداود: (2751)، والنسائي: (8681)، وقال الألباني: صحيح.

[2] الأعراف: ١٥٨

ئاسمانەکانو زەوی هی ئەون، بێجگە لەو هیچ پەرستراو نین، دەژێێنێو دەمرێنێ، دەجا ئیمان بێنن بە خواو بە رەوانەکراوە پێغەمبەرەکەی کە نەخوێندەوارە، ئەو پێغەمبەرەی کە ئیمان دێنێ بە خواو بە وشەکانی، وە شوێنی بکەون بەڵکو رێی راست بگرن) وە ئەم ئایەتە یەکێکە لەو ئایەتانەی کە بەڵگەن لەسەر ئەوەی پێغەمبەری ئێمە ﷺ بۆ هەموو خەڵکی نێردراوەو، پەیامەکەی ئاڕاستەکەی هەموو مرۆڤایەتیی کراوە.

جا دیارە کە خوای بەرز و مەزن فەرمانی بە پێغەمبەر ﷺ کردووە وا بفەرموێ، ئێمەش کە ئۆممەتی ئەوین، لەسەرمان پێویستە ئەو پەیامەی پێغەمبەر ﷺ بگەیەنینە مرۆڤایەتیی.

ئەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە هەرکام لەو چوار خاڵەی سەرەوە، لەسەر هەموو مسوڵمانان فەڕزە، ئێمەش وەك کۆمەڵی ئیسلامیی کە بەشێکین لە ئۆممەتی ئیسلامیی، دیارە لەسەرمان پێویستە هاوکاریی هەموو ئەوانە بکەین، کە بەو ئاڕاستەیەدا بۆ هێنانەدی ئەو چوار ئەرکانە کاردەکەن.

سێیەم: بەبێ جێبەجێکردنی ئەو چوار ئەرکە سەرەکییەش، ئۆممەتی ئیسلام ئەرکی سەرشانی خۆی لە بەرانبەر مرۆڤایەتیدا بۆ ئەنجام نادرێ:

ئەرکی ئۆممەتی ئیسلام بەرانبەر بە مرۆڤایەتیی وەك خوا (جل جلالە) بۆی دیاریکردووە، دوو خاڵی سەرەکییە:

1) شاهێدیی دان بەڕاستیی‌و تەواویی ئیسلام.
2) پاکسازیی‌و چاکسازیی کردنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

بەڵگەش لەسەر ئەوە کە ئەو دوو ئەرکە سەرەکییە لەسەر ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ فەرزکراون لە بەرانبەر مرۆڤایەتییدا، ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ...﴾[1] واتە: (ئاوا ئێوەمان کردووە بە چاکترین کۆمەڵ – یان کۆمەڵێکی میانگیر کە کورت نەهێنیو تێنەپەڕێنیو لانەدا نە بەملاداو نە بەولادا–، تاکو شایەد – یان چاودێر – بن بەسەر خەڵکییەوە، وە پێغەمبەریش ببێتە شایەد بەسەر ئێوەوە)، شایەد بن، واتە: بەڵگەو شایەدی راستیی ئیسلام بن، کە ئیسلام ئۆممەتێکی ئاوای فەراهەم هێناوە، هەر کەسێك تەماشای ئێوە بکات، بزانێ کە ئیسلام راستە، ئیسلام لە خۆتاندا بەرجەستە بکەن، یاخود چاودێربن، واتە: چاودێربن بەسەر مرۆڤایەتییەوە، تا لانەدات بەملاو بەولادا، وە چاودێربن بەسەریەوەو نەهێڵن هێندێکی هێندێکی بخوا، وە هێندێکی ستەمکارو هێندێکی دیکەی ستەملێکراوبێ، نەك چاودێر بەو مانایەی کە بەزۆر خەڵکی مسوڵمان بکەن، خەڵك ئازادن لەسەر چ بیرۆکەو دینێك دەبن، بەڵام دەبێ بەسەریانەوە چاودێربن، کە نەهێڵن یەکدی بچەوسێننەوەو ستەم لە یەکدی بکەن، وەك ئێستا کە دەبینین دنیا چۆنە!!

هەروەها بەڵگەش لەسەر ئەوە کە پاکسازییو چاکسازیی کردنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتیی، لەسەر ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ فەرزە، ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ...﴾[2] کەواتە: وشەی

---

[1] البقرة: ١٤٣

[2] آل عمران: ١١٠

(وَسَطْ)یش پێدەچێ هەر بە مانای (خَیْرْ) بێ، واتە: (چاكترین)، وە دەگونجێ بە مانای (خەتی نێوەڕاست گرتوو) بێ، لەبەرئەوەی هەر كەسێك خەتی نێوەڕاستی گرتو بەملاو بەولادا لاینەدا، چاك دەبێو هاوسەنگ دەبێ، مانای وایە هەردوو مانایەكە یەكدی تەواودەكەن.

كەواتە: ئەوە ئەركی ئۆممەتی پێغەمبەرە ﷺ كە لەنێو مرۆڤایەتییدا ئەو ئەركانە ئەنجام بدەنو دەبێ ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە تۆكمەو توندوتۆڵو دامەزراو بن، كە بتوانن هەرچی شتی باشە بیچەسپێنن لەسەر زەویو لەنێو مرۆڤایەتییدا، وە هەرچی شتی خراپە لایبەنو ریشەكێشی بكەن.

جا بێگومان لێرەدا مەبەست ئەوەنیە كە بەزۆر ئیسلام بەسەر خەڵكدا بسەپێنین، بەڵام وەك چۆن ئێستا ئەمریكا دەیەوێ هێندێك بەها (قِیَمْ)ی خۆی بڵاوبكاتەوە، "ئیسلام"یش بە حوكمی جیهانیی بوونی، دەبێ دەنگی زوڵاڵی بگاتە گوێی هەموو كەس، جا ئەمریكا لەڕێی تۆپو تانكەوە بەهاكانی بڵاودەكاتەوە، بەڵام ئیسلام ئەگەر دەسەڵاتی هەبێ، زەبرو زۆر بەكارناهێنێ، چونكە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ ...﴾[1] البقرة، واتە: (تۆبزیی كردن لە ئاییندا نییە ...)، بەڵام رەواجیش دەدا بە بەهاكانی خۆی، رەواج دەدا بە برایەتییو دادگەرییو چاكییو پاكییو ...هتد، وەك چۆن ئێستا ئەمریكا رەواج دەدا بەو بەهایانەی خۆی كە زیاتر بەهای ئاژەڵێینو لە چوارچێوەی جەستەو غەریزەكاندا دەسووڕێنەوە، ئیسلامیش ئەگەر دەسەڵاتی هەبێ، ئەهلی ئیسلامو ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ لەسەریان فەڕزە، برەو بدەن بەو

---

[1] النـور: ٢٥٦

بەهاو ڕەوشتو ئەدەبە بەرزانەو، بەو بیرۆکە ڕاستو دروستانەی کە خزمەت بە مرۆڤایەتی دەکەن.

دیارە ئەگەر ئۆممەتی ئیسلام نەبووژێتەوەو خۆی ڕێك نەخاتەوە، توانای پیادەکردنی شەریعەتی نابێ لە ژیانو گوزەرانی خۆیداو، هەتا شەریعەتیش پیادە نەکا، لە ژیانو گوزەرانی خۆیدا، ناتوانێ قەوارەو دەوڵەتێکی یەکگرتووو بەهێزی هەبێو، هەتا واش نەبێ، توانای بەرزکردنەوەی ئاڵای ئیسلامو گەیاندنی پەیامی خوای بەرز و مەزن ی بە هەموو خەڵکی سەرزەوی نابێ!

چوارەم: دیارە بۆ هێنانەدیی هەموو ئەو ئامانجانەش، خوای باڵادەست (جل جلاله) بەڵێنی بە مسوڵمانان داوە و بەڵێنەکانی دێنێتە دی

بەڵگەمان لەسەر ئەوەش ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسۡتَخۡلِفَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ كَمَا ٱسۡتَخۡلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمۡ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرۡتَضَىٰ لَهُمۡ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعۡدِ خَوۡفِهِمۡ أَمۡنٗاۚ يَعۡبُدُونَنِي لَا يُشۡرِكُونَ بِي شَيۡـٔٗاۚ وَمَن كَفَرَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴾[1] واتە: ئەگەر ئەو مەرجە لە خۆتاندا بیێننەدیو ئەهلی خوا بەیەکگرتن (توحید)ی ڕاستەقینە بن، ئەوە خوای پەروەردگار (جل جلالە) ئەو بەڵێنانەتان بۆ دێنێتەدی.

جا ئەگەر ئێمە تەماشای مێژوو بکەین، دەبینین قۆناغی پێغەمبەر ﷺو دواتر هاوەڵە بەڕێزەکانیو جێنشینەکانی، بە چاکترین شێوە، خوا بەیەکگرتنیان هێناوەتەدیو بەندایەتییان بۆ خوای بەرز و مەزن کردووە، بێ ئەوەی هاوبەشی

---

[1] النور: ٥٥

بۆ بڕیاربدەن، بۆیە خوای پەروەردگاریش (جل جلاله) بە باشترین شێوە بەڵێنەكەی بۆ هێناونەدی، هەروەها لە قۆناغەكانی دواییشدا، هەر كۆمەڵێك و هەر گەلێك كەمو زۆر خوا بەیەكگرتنو تەنیا خوا پەرستنی لە خۆیدا هێنابێتەدی، خوای پەروەردگاریش (جل جلاله) ئەو بەڵێنەی بۆ هێناونەدی.

ئینجا ئەوە كە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾، كە لە هەموو قورئاندا ئەو دووە پێكەوە هاتوون، ﴿ءَامَنُواْ﴾ واتە: وەرگرتنی ئەو هەقەی كە خوای بەرز و مەزن بە پێغەمبەر ﷺدا ناردوویەتی، لێتێگەیشتنیو قبوولكردنی، وەك حاڵەتێكی ئیمانییو عەقیدەییو فیكریی، ﴿وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ واتە: لەخۆدا بەرجەستەكردنی ئەو هەقەی وەرتگرتوە، وەك ئیمانو عەقیدە، ئینجا كاری پێبكەی، چونكە ﴿وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ یانی: هەموو كردەوەو خەسڵەتە چاكەكانیان ئەنجامداوە، وە خوای پەروەردگار (جل جلاله) ئەو وشەیەی بەكارهێناوە، بۆئەوەی هەرچی كردەوەی چاكە بیگرێتەوە، جا چ پەیوەندیی بە لایەنی عیبادەتەوە هەبێ، چ بە ئەخلاقەوە، چ بە لایەنی هەڵسوكەوتی خێزانییەوە، چ بە لایەنی هەڵسوكەوتی كۆمەڵایەتییەوە، چ بە لایەنی حوكمو سیاسەتەوە، چ بە لایەنی جەنگو ئاشتییەوە، پەیوەندیی بە هەر بوارێكەوە هەبێ، دەیگرێتەوە.

بنەمای بیســت و ســێیەم

بەکــارهێنانی هۆکارە شەرعییەکان هەرکامییان لە جێی خۆیاندا بۆ هێنانەدی ئامانجەکان

ameer.maktab@yahoo.com

بنەمـای بیسـت و سـێـیەم

بەكارهێنانی هۆكارە شـەرعـییەكان، هەركامیان لەجـێی خۆیاندا بۆ هـێنـانەدیی ئامانجەكان:

كۆمەڵی ئیسلامیی بەكارهێنانی هەر هۆكارێكی شەرعیی بۆ گەیشتن بە ئامانج و مەبەستە رەوایەكانی، بە دروستو رەوا دەزانـێ، وەك: بانگەواز، راگەیاندن، پەروەردەو فێركردنو تەزكیە، رێكخستنو هۆنینەوە، فەرمان بـە چاكـەو رێگریـی لـە خراپـە، خـەباتی سیاسـیی، جـەنگو بەرەنگاربوونەوە، هەركامێكیان لە بواری خۆیداو بە ئەندازەی پێویستو لە كاتو شوێنی گونجاوی خۆیدا، چونكە:

1- خـوای بـێ وێنـە (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦۖ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ ﴾ النحـل، واتـە: (بانگەواز بكـە بـۆ رێبـازی پەروەردگـارت بـە حیكمـەتو ئامۆژگـاریی چـاكو، بـە باشتـرین شـێواز گفتوگۆیان لەگەڵدا بكە، بێگومان پەروەردگارت زاناترە بەوەی كە لـەڕێی وی لایـداوەو، هـەر ئـەویش زانـاترە بەوانـەی كـە قبـووڵی هیدایـەتی خـوای پەروەردگـاریان كردوەو رێی راست دەگرن).

2- وە خوای پەروەردگـار (جل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٢﴾ ﴾ الجمعـة، واتـە: (خـوا ئـەو كەسـەیە كـە لـەنێو

نەشـارەزایەکاندا[1] رەوانــەکراوێکی لــە خۆیــان نــاردوە، ئایەتــەکانی خوایــان بەسەردا دەخوێنێتەوەو، تەزکیەیان دەکاتو، کتێـبو حیکمەتیان فێردەکـات، وە بێگومان لەوەپێشـیش لە گومڕاییەکی ئاشـکرادابوون).

3- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾ الـمائدة، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێنـاوە ! پـارێز لـە خـوا بکـەنو ئـامڕازو هۆکـار بـەرەو خـوا دەسـتەبەربکەنو، لـەڕێی خـوادا تێبکۆشــن بۆئــەوەی سـەرفرازبن).

4- وە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾ الشــــوری، واتــــە: (وە مســــوڵمانان ئەوانــــەن کــــە کاتێــــك دەسـتدرێژییان کرایەسـەر، تۆڵـە دەسـتێنـنەوە).

5- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ ﴾ البقـــــرة. واتە: (وە لەڕێی خوادا بجەنگن لەگەڵ ئەوانەی کە لە دژتان دەجـەنگن، بـەڵام دەستدرێژیی مەکەن، بێگومان خوا دەستدرێژییکارانی خۆشناوێ).

6- وە هەروەهـا خوای پەروەردگـار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَن ذِي ٱلۡقَرۡنَيۡنِۖ قُلۡ سَأَتۡلُواْ عَلَيۡكُم مِّنۡهُ ذِكۡرًا ﴿٨٣﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَءَاتَيۡنَٰهُ مِن كُلِّ

---

1) وشەی (أُمِّـي) بە نەخوێندەوارو بە نەشارەزاش لە کتێبە ئاسمانییەکان، لێکدراوەتەوەو، من واتای دووەمـم پێ راسـتترە.

﴿شَيۡءٖ سَبَبٗا ٨٤ فَأَتۡبَعَ سَبَبًا ٨٥﴾ الكهف، واتە: {وە دەربارەی (ذُو الْقَرْنَيْنْ) لێت دەپرسن – کێ بووە و چیی کردوە ؟–، بڵێ: لەمەودوا هەواڵی ئەوتان بۆ دەخوێنمەوە، ئێمە لە زەویدا دەسەڵاتمان پێدابوو و بۆ هەر شتێك هۆکارێکمان پێدابوو، ئەویش بەدوای هۆکارەکە دەکەوت}.

ڕوونکردنەوە

یەکەم: ئەم دنیایە لەسەر هۆکارەکان (الّسباب) بنیاتنراوە، بۆیە هەرکەسێك بەتەمای ئەنجامدانی کارێك یان هێنانەدی ئامانجێك بێ، پێویستە مشووری پەیداکردنی هۆکارەکانی بخوا، ئەگەرنا هیچ بە هیچ ناکا:

أبو عوتاهیة دەڵێ:

تَرْجُو النَّجَاةَ وَلَمْ تَسْلُكْ مَسَالِكَهَا

إِنَّ السَّفِينَةَ لا تَجْرِي عَلَى اليَبَسِ

واتە: (بە تەمای دەربازبوونی، بەڵام بە ڕێی دەربازییدا ناڕۆی، بێگومان کەشتیی لەسەر وشکایی ناڕوا).

وە خوای بەرز و مەزن لەوبارەوە کە بەبێ هۆکارو ڕەنج دان، مرۆڤ ناگاتە ئامانج، فەرموویەتی: ﴿وَأَن لَّيۡسَ لِلۡإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾[1] واتە: (مرۆڤ بەبێ هەوڵو کۆشش هیچی دەستگیر نابێ)، کە بەشێك لە هەوڵو کۆشش ئەوەیە، تۆ

---

[1] النجم: ٣٩

هۆکارەکـان پەیدابکــەی‌و هـەر ئامانجـە رێـی خـۆی‌و ئـامڕازو رێبـازی خـۆی بـۆ بگریەبەر.

هەروەها لەبارەی (ذوالقرنــین)ەوە، فەرموویـەتی: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَن ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا (٨٣) إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِن كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا (٨٤) فَأَتْبَعَ سَبَبًا (٨٥)﴾[1] واتە: {وە دەربارەی (ذوالْقَرْنَيْــنْ) لێـت دەپرسـن: (کـێ بـووەو چیی کردووە؟)، بڵێ: لەمەودوا هەواڵی ئەوتان بۆ دەخوێنمـەوە، ئێمـە لـە زەویـدا دەسەڵاتــمان پێــدابووو بـۆ هــەر شــتێك هۆکارێکمـان پێـدابوو، ئـەویش بـەدوای هۆکارەکە دەکەوت} .

لێرەدا مەبەست ئەوەنیە کە خوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) هۆکارەکـەی بـە فریشتاندا بۆ ناردبێ، واتە: توانامان دابوویە کە بۆ ئەنجامدانی هەر کارێك، ئامڕازو هۆکـاری گونجـاوی بـۆ پەیـدابکاو رێبـازی خـۆی بـۆ بگرێتەبـەر، ئـەویش بـەدوای هۆکارەکان دەکەوت بۆ هێنانەدی ئامانجەکان.

کەواتـە: بـەهۆی دابینکردنـی هۆکارەکانـەوە (تــمکین)ی بـۆ پەیـدابووبوو، وە ئێوەش ئەگەر بتانەوێ ئامانجەکانتان بێننەدی، دەبێ ئەو هۆکارو ئامڕازانـە دابـین بکەن، کە ئەو کارە بەبێ ئەوان نایەتەدی. هەربۆیەش خوای کاربەجێ‌و زانـا (جـل جلالە) لە ئایەتی ژمـارە (35)ی سـوورەتی (الــمائدة)دا دوای ئـەوەی فـەرمان بـە بڕواداران دەکات کە پارێز لە خوای بەرز و مەزن بکەن، فەرمانیان پێ دەکات کـە ئامڕازەکانی بەرەو پارێزکاریی‌و خوا رازیی کردن دابـین بکـەن، پاشـان فـەرمانیان پێدەکات کە لەپێناوی خوای بەرز و مەزن دا ئەوپەڕی تێکۆشـان بکـەن، تـاکو لـە

---

[1] الكهف: ٨٣ / ٨٤/ ٨٥

ئەنجامی ئەوەدا سەرفرازیی بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَـٰهِدُوا۟ فِى سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾[1]

کەواتە: هەرکەسێك بیەوێ پارێزکار بێو، تێکۆشەری ڕێی خوای بەرز و مەزن بێو، سەرەنجام سەرفراز بێ، دەبێ خەمی دابینکردنی هۆکارو ئامڕازەکانی پارێزکارییو جیهادو تێکۆشان دابین بکات.

شایانی باسیشە وشەی (ٱلْوَسِيلَةَ : ئامڕاز) مادام ئەلیفو لام (أل)ی لەسەرە، تێکڕای ئامڕازو هۆکارەکان دەگرێتەوە بە هەموو جۆرو شێوەکانیانەوە، دیارە هەر ئامڕازو هۆکارێك کە بۆ کارو پڕۆژەو ئامانجێك کە پەکی لەسەری کەوتوە.

دووەم: هەر ئامانجەش پێویستە هۆکاری بە ئەندازەی خۆی بۆ دابین بکرێ:

بێگومان هەموو کارێكو هەموو ئامانجێکیش، بە هەر هۆکارێكو هەر ئامڕازێك جێبەجێ نابن، بەڵکو دەبێ کارو ئامانجەکە چۆنە، هۆکارو ئامڕازەکانیش کە پەیوەستن بەو کارو ئامانجەوەو پەکی لەسەریان کەوتوە، دابینیان بکەی، بۆیە خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... وَءَاتَيْنَـٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾﴾ الكهف، لە هەر شتەی هۆکارێکی پێدرابوو، یان بۆی دانرابوو، هۆکارێکی وەك خۆیو گونجاو لەگەڵ خۆی، کەواتە: هەر کارو ئامانجێكو هەر قۆناغو هەلو مەرجە، هۆکارو ئامڕازی تایبەتی خۆی دەوێ!

---

[1] المائدة: ٣٥

هەربۆیەش دەبینین خوای زاناو شارەزا (جل جلالە) لە قۆناغێکدا کە کارو پڕۆژەی بانگەواز لە ئارادایە، بە پێغەمبەرەکەی ﷺ دەفەرموێ: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ...﴾[1] وە شێوازە بنەڕەتییەکانی بانگەوازی بۆ دیاریی دەکات، بەڵام لە قۆناغو هەلو مەرجێکی دیکەدا کە پرۆسەی پەروەردەکردن لەپێشە، شێوازو ئامرازەکانی پەروەردەکردنی پێغەمبەری خۆی ﷺ بۆ هاوەڵە بەڕێزەکانیو کۆمەڵگای ئیسلامیی یەکەمو پاشان ئوممەتەکەی دەخاتەڕوو: ﴿هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ ...﴾[2] بەڵام لە هەلو مەرجو قۆناغێکی دیکەدا پێی دەفەرموێ: ﴿فَقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفۡسَكَۚ وَحَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ ...﴾[3] واتە: (لەڕێی خوادا بجەنگە بەس خۆتت لەسەرە، بەڵام هانی بڕوادارانیش بدە لەسەر جەنگ ...).

بێگومانیش هەر کارو پڕۆژەیە لە قۆناغی خۆیدا، لە کارو پڕۆژەکانی دیکە گرنگترو لەپێشترە، پێویستە زۆر وریای ئەو ریزبەندیی (ترتيب)ە بین.

سێیەم: مەرجیش نییە کە هۆکار و ئامرازەکانی کاری ئیسلامی، بەشێوەیەکی وشك بەسەر قۆناغەکانی کار و چالاکییەکەدا دابەش بن:

واتە: لەکاتێکدا کە سەرگەرمی بانگەوازین کاری سیاسیی نەکەین، یان لە گەرمەی تەزکیەی نەفسدا راگەیاندن پشتگوێ بخەین، یان لەکاتی فەرمان بە

---

[1] النحل: ١٢٥

[2] الجمعة: ٢

[3] النساء: ٨٤

چاکەو رێگریی لە خراپەدا، هیچ حیسابی هەلو مەرجو واقیعی سیاسیی نەکەینو ... هتد.

واتە: کە دەڵێین: بۆ هەر کارێك پێویستە هۆکارو ئامرازو رێبازی خۆی بۆ بگرینەبەر، مەبەست ئەوەنیە کە لەکاتێکدا خەریکی ئەو کارەین، شتەکانیدیکە لێبگەڕێین، بەڵکو پێویستە بزانین کە: هۆکارو ئامرازو شێوازو رێبازەکانی کاری ئیسلامیی لەشێوەی ئاڵقەکانی زنجیرێك دان، کە بە هەموویان زنجیرەکە پێکدێننو هیچ کامیشیان بەدیلی ئەوی دیکە نییە و، هیچ کامیشیان رێگری ئەوی دیکە نییە، بەڵکو جاری وایە وا پێویست دەکات کە لە یەك کاتدا هەموویان هەبن، بەڵام هەرکامێکیان لە کاتو شوێنی خۆیداو بە ئەندازەی خۆیو، بە هەماهەنگیو تەبایی لەگەڵ ئەوانی دیکەدا، بۆ وێنە: ئێمە دەمانەوێ بانگەوازی ئیسلامیی بکەین لەنێو میللەتی خۆماندا، ئەو بانگەوازە پێویستیی بە هۆکارەکانی راگەیاندن هەیە، وە بەکارهێنانی هۆکارەکانی راگەیاندن، پێویستی بە کەشو هەوایەکی سیاسیی گونجاو هەیە، چونکە ئەگەر تۆ لەگەڵ لایەنەکان تەبا نەبیو، کەشو هەوای لەبارت نەبێو پێگەی سیاسییت نەبێ، چۆن هۆیەکانی راگەیاندنت بۆ دەخرێنەگەڕ، تاکو بتوانی بانگەواز بکەی؟ هەروەها تۆ خەڵك بانگ دەکەی بۆ لای خوای پەروەردگار (جل جلاله)، بەڵام خۆ ناکرێ هەر قسەی خۆت بکەیو بڕۆی! ئەدی ئەوانەی بەدەنگتەوە هاتن، خۆ دواتر دەبێ تێبگەیەنرێنو پەروەردەو تەزکیە بکرێن، کەواتە: لەڕاستیدا هەموو جموجۆڵەکانی کارو چالاکیی ئیسلامیی پێکەوە پەیوەستنو، وانیە بڵێی پێکەوە دژو ناکۆك بن، یاخود جارێ کە خەریکی یەکێکیان بووی، ئەوانیدیکە لێبگەڕێی!

یان وەك هەندێك کەس بۆ نموونە دەڵێن: ئەوەی کاری سیاسیی بکات نابێ کاری بانگەواز بکات، وە ئەوەی کاری پەروەردە بکات نابێ کاری راگەیاندن

بکات، نەخێر وانییە، هەر خودی مسوڵمان بۆخۆی، واتە: بێ ئەوەی بیهێنێتە بەرچاو، کە لە لایەنێکی ئیسلامیی‌و لە ڕێکخراوێکی ئیسلامییدایە، مسوڵمان دەبێ هاوسەنگ بێ‌و هیچ لایەنێکی دینداریی زاڵ نەبێ بەسەر لایەنەکەی دیکەیداو، پێویستە هەر لایەنە هەقی خۆی پێ بدات.

لە صەحیحی بوخارییدا هاتووە کە: {عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْداء، فَزارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرداء فَرَأَى أُمَّ الدَّرداء مُتَبَذِّلَةً، فَقَالَ: مَا شَأْنُك؟ قَالَتْ: أَخُوكَ أَبُو الدَّرداءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا، فَجاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَصَنَعَ لَهُ طَعَاماً، فَقَالَ لَهُ: كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ، قَالَ: مَا أنا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ فَأَكَلَ، فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرداءِ يَقُومُ فَقَالَ لَهُ: نَمْ، فَنَامَ، ثُمَّ ذهَبَ يَقُومُ فَقَالَ لَهُ: نَمْ. فَلَمَّا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ: قُمْ الآن، فَصَلَّيَا جَمِيعاً فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: إنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيكَ حَقًا، وَلأَهْلِكَ عَلَيكَ حَقًا، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقّ حَقَّهُ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذلِكَ لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: صَدَقَ سَلْمَانُ}[1] واتە: (لە بابی جوحەیفە وەهبی کوڕی عەبدوڵلا خوا لێی ڕازی بێ دەگێڕنەوە کە گوتوویەتی: پێغەمبەر، سەلمانی فارسیی‌و بابی دەردائی کردنە برا، جا جارێکیان سەلمان سەردانیماڵی بابی دەردائی کرد، دایکی دەردائی بینی جلوبەرگێکی شڕو شەپڕێوی لەبەردابوو، گوتی: ئەوە بۆچی وەهای؟ – دایکی دەرداء – گوتی: بابی دەردائی برات پێویستی بە دنیا نییە، جا کە بابی دەرداء هاتەوە، خواردنێکی بۆ ئامادەکردو – بە سەلمانی – گوت: بخۆ من بەڕۆژووم، – سەلمان – گوتی: من ناخۆم تا تۆش نەخۆی، ئیدی ئەویش خواردی، وە کە شەو داهات بابی دەرداء چوو شەونوێژ بکات، –سەلمان– پێی گوت: بنوو، ئەویش نوست، پاشان هەستا

---

[1] رواه البخاري: (1968)

بچێ شەونوێژ بکات، دیسان پێی گوت: بنوو، ئەویش نوست، جا کە بووە سێیەکی کۆتایی شەو، سەلمان گوتی: ئێستا هەستە – شەونوێژ بکە –، ئیدی بەیەکەوە شەونوێژیان کرد، جا سەلمان بە بابی دەردائی گوت: بێگومان پەروەردگارت مافی لەسەرت هەیە، وە بێگومان خۆیشت مافت لەسەرت هەیە، وە هاوسەرت مافی لەسەرت هەیە، دەجا هەر خاوەن مافێك مافی خۆی پێبدە، پاشان – بابی دەرداء – هاتەلای پێغەمبەرو بۆی گێڕایەوە، پێغەمبەریش فەرمووی: سەلمان راستی کرد).

بەڵێ مسوڵمان دەبێ هاوسەنگ بێ، نابێ لاتەڵ بێو لایەك لەسەر حیسابی لایەکی دیکە گەورەبکا، یاخود لە کاتێکدا کە خەریکی ئەنجامدانی چالاکییەکە، لایەنەکانی دیکە پشتگوێ بخا.

بەڵام دیسان ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە رەچاوکردنی ریزبەندیی کات لەنێوان ئەو هۆکارو ئامڕازو شێوازانەدا نییە، بەڵکو ئەوەش پێویستە، کە دەتوانین بەشێوەیەکی ئاوا ریزیان بکەین: بانگەوازو راگەیاندن لەپێش هەموو شتێکەوەیە، پاشان پەروەردەو فێرکردنو تەزکیەکردن، ئینجا دوایی هۆنینەوەو رێکخستن، ئینجا دوایی خەباتی سیاسیی، ئینجا دوای ئەوە بەرگریی لەخۆکردن لەکاتی دەستدرێژیی کرانەسەرو شەڕپێ فرۆشراندا، وە پاشان جەنگو بەرەنگاربوونەوە لەکاتی ستەم لێکرانی دینیو ژینییدا، ئەوانە بەپێی ریزکردنی کاتیی (الترتیب الزمني) بەو شێوەیەن، بەڵام جاری واش هەیە یەکێکیان پێش ئەوی دیکە دەکەوێتەوە، لە قۆناغو هەلو مەرجێکدا بەهۆی گۆڕانکاریی بارودۆخێك کە دێتەپێش.

چوارەم: دۆزینەوە و بەكارهێنانی شێواز و ئامرازی پڕ بە پێست و بە ئامانج گەیەنەر لە بواری كار و چالاكیی ئیسلامیدا، لێزانیی و ژیریی و وردبینیی و دووربینییەكی زۆری دەوێ:

هەربۆیەش پەندێك هەیە دەڵێ: (رُبَّ حِيلَةٍ أَنْجَعُ مِنْ وَسِيلَةٍ)، واتە: (جاری وایە تەدبیر كردنێك سوودی زیاترە لە هۆكارێك)، مەبەستی ئەوەیە كە جاری وایە بەكارهێنانی عەقڵ مەسرەفێكی زۆرت لەكۆڵ دەكاتەوە، یانی مەرج نییە هەمووی بە توانا ماددییەكان بكرێ، بەڕاستی بەكارهێنانی عەقڵو نەخشەو بەرنامەدانان كاریگەریی زۆری هەیە.

بەڵام دیارە خوای بەخشەر (جل جلالە) بەڵێنی بە بڕواداران داوە، كە هەركەسێك ئەگەر بەڕاستیی‌و دڵسۆزیی‌و ساغیی بەرەو خوای بەرز و مەزن تێبكۆشێ، خوای بەرز و مەزن بەرەو رێبازو شێوازە بەئامانج گەیەنەرەكانی كاری ئیسلامیی رێنمایی دەكات، وەك خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ:

﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾ [1] واتە: (وە ئەوانەی بە دڵسۆزیی لەڕێی ئێمەدا تێدەكۆشن، ئەوە بێگومان ئێمە رێبازەكانی خۆمانیان پێشاندەدەین، وە بێگومان خوا لەگەڵ چاكەكاراندایە). واتە: ئەوانەی ئیخلاسیان هەیە بۆ خوای بەرز و مەزن و خۆشیان ماندوودەكەن، دەیانخەینەسەر رێگاكانی خۆمانو ئەو هۆكارو شێوازو ئامرازانەی خۆمانیان پێشاندەدەین، كە دەیانگەیەنن بەو ئامانجانەی دەیانەوێ بیانهێننەدی.

كەواتە: رێبازی خوا (سَبِيلُ الله) (جل جلالە) یەكە، بەڵام خزمەتكردنی ئەو رێبازەو پیادەكردنی رێبازەكانی‌و شێوازەكانی زۆرو جۆراوجۆرن!

---

[1] العنكبوت: ٦٩

لە کۆتایی توێژینەوەماندا لەبارەی ئەم بنەمای بیستو سێیەمەوە، دەڵێم:

بێگومان – وەك پێشتریش گوتمان – دیاریکردنی قۆناغەکانی کارو پڕۆژەی ئیسلامییو دانانی ریزبەندیی (ترتیب)یەکی راستو دروست بۆیانو، پاشان بەکارهێنانی هۆکارو ئامرازو شێوازی پڕ بەپێست، بۆ هەر قۆناغەو هەر کارو چالاکییە، حیکمەتو کارامەییو وردبینییو دووربینییەکی زۆری پێویستەو، بەهەڵەداچوونیش لەو بوارەدا دەرەنجامی زۆر گەورەو مەترسیداری لێدەکەوێتەوە، ئاشکراشە ئەو حیکمەتو کارامەییو وردبینییو دووربینییە، زادەی زانیاریو شارەزایی قووڵو فراوانە بە قورئانو سوننەتو سیرەی پێغەمبەری خوا ﷺو، بەرچاوڕوونییو ئاشنایی باش بە واقیعو هەلو مەرجی کۆمەڵگایە لە هەموو رووەکانەوە: فیکریی، سیاسیی، کۆمەڵایەتیی، ئابووریی، کلتووریی ...هتد.

هەڵبەتە ئەوەش بۆ هەموو کەس دەستەبەر نابێو پێویستە هەرکەسە باش خۆی بناسێ، خۆی لە قەرەی کارێك نەدا کە لە توانای بەدەرەو، جوانیش گوتراوە: (رَحِمَ اللهُ عَبْدًا عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ، فَوَقَفَ عِنْدَ حَدِّهِ)، واتە: (خوا رەحم بەو بەندەیە بکات کە خۆی ناسیوەو لە سنووری خۆیدا وەستاوە)!

بەڵام پێویستە بزانرێ کە لە هەموو قۆناغو هەلو مەرجەکانی کارو پڕۆژەی ئیسلامییدا، پێویستە دوو سیفەتی بنەڕەتیی رەچاوبکرێنو هەرگیز لەبیرنەکرێن:

1) قبووڵ نەکردنی زەبوونیی و سەرشۆڕیی و تەسلیمبوون، هەردەم ئامادەبوونی گیانی بەرهەڵستیی و فیداکاریی و خۆبەختکردن لەپێناوی خوای بەرز و مەزن و ڕێبازەکەیدا:

هەربۆیەش دەبینین خوای بەرز و مەزن له قۆناغی مەککەدا کە جارێ جەنگو جیهادیش لەسەر بڕواداران فەرز نەبووە، کۆمەڵی مسوڵمانی بە چەند خەسڵەتێك پێناسەکردووە، کە یەکێکیان بەرپەرچدانەوەی ستەمو دەستدرێژییە کە دەکرێتەسەر شخص (خود)ی هەر کامێکیان، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾[1] واتە: (وە ئیمانداران ئەوانەن کە دەستدرێژییان کرایەسەر تۆڵە دەستێننەوە)!

2) نەبەزاندنی سنوورەکانی شەریعەت:

هەربۆیەش خوای بەرز و مەزن لە گەرمەی فەرمان کردنی بە جەنگو جیهادیشدا، فەرمان بە مسوڵمانانی جەنگاوەر دەکات، کە سنوور نەبەزێننو دەستدرێژیی نەکەن، دەفەرموێ: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴾ [2] واتە: (وە لەپێناوی خوادا جەنگ لە دژی ئەوانە بکەن کە شەڕتان پێدەفرۆشن، بەڵام دەستدرێژیی مەکەن، بێگومان خوا دەستدرێژکارانی خۆشناوێن).

---

[1] الشورى: ٣٩

[2] البقرة: ٥٩

بنەمــای بیســت و چــوارەم

چەســپاندنی دیسپلینی حیزبیی و جێبــەجــێکردنی بەســەر هەموو لایەکــدا

بنەمای بیست و چوارەم

چەسپاندنی زەبت و ڕەبتی حیزبیی و جێبەجێکردنی بەسەر هەموو لایەکدا.

کۆمەڵی ئیسلامیی لەڕووی سیستەم و بەڕێوەبردنی کاروباری نێوخۆیەوە، بڕوای بە تۆکمەیی و توندوتۆڵیی و جیددیی بوون هەیەو، بەهیچ جۆرێک قبووڵ ناکات کەس لە بنەما شەرعییەکان و هێڵە گشتییەکانی و بەرنامەو پەیڕەوی نێوخۆی لابداتو، ڕێ بە هیچ کەس نادا تاکڕەوانە ڕەفتار بکات، وە بە هیچ شێوەیەك و بە هیچ پاساوێك ڕێ بە ماڵ ماڵۆکێنەو دەستەگەریی (تَکَتُّلْ) و سەرپێکەوەنان و چپەچپ ناداو، ئامادەشە دەستبەرداری هەر ئەندامێکی گەورە یان گچکەی ببێ کە نەتوانێ پابەند بێ و، واز لەو جۆرە ڕەفتارانە بێنێ، دوای ئەوەی قۆناغەکانی لێپرسینەوەی لەگەڵ دەبڕدرێن، چونکە بێگومان دەستبەرداربوون لە ئەندامێکی لارو لاسار، زیانی کەمترە لە تێکچوون و شیرازە پچڕانی سەرجەم کۆمەڵەکە.

دیارە سەرکردایەتیی و مشوورخۆرانی باڵای (کۆمەڵی ئیسلامیی)یش هەمیشە هەوڵدەدەن لە ئاستی بەرزی دینداریی و پارێزکاریی و دڵسۆزیی دابن و، بەهیچ جۆرێك بیانوو و پاساوی هەڵوێست و ڕەفتاری ناڕێك و لار، نەدەنە دەستی هیچ ئەندامێکەوە.

وە لەکاتی مشتومڕ و ناکۆکیی و ڕاجیایی نێوان ئەندامانـدا، لەهەر ئاستێك دابن، پێویستە بگەڕێنەوە بۆ تەرازووی شەریعەت و بەگوێرەی قوڕئان و سوننەت و بنەما ڕۆشنەکانیان دادوەریی یان لەنێواندا بکرێ، وەك:

1- خوای به‌رز و مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٠٥﴾ المائدة، واته‌: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! وریای خۆتان بن، ئه‌گه‌ر ئێوه‌ ڕێی ڕاست بگرن، كه‌سانێك كه‌ گومڕان، زیانتان پێ ناگه‌یه‌نن، هه‌موو لایه‌كتان بۆ لای خوا ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌، جا هه‌واڵتان پێده‌دا به‌وه‌ی كه‌ ده‌تانكرد).

2- وه‌ فه‌رموویه‌تی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩﴾ النساء، واته‌: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! فه‌رمانبه‌ریی خواو فه‌رمانبه‌ریی پێغه‌مبه‌ر و هی كاربه‌ده‌ستانێك كه‌ له‌خۆتانن بكه‌ن، وه‌ ئه‌گه‌ر له‌ شتێكدا كه‌وتنه‌ ناكۆكییه‌وه‌، بیگێڕنه‌وه‌ بۆ لای خواو پێغه‌مبه‌ر، ئه‌گه‌ر بڕواتان به‌ خواو به‌ ڕۆژی دوایی هه‌یه‌، ئه‌وه‌ باشتره‌و سه‌ره‌نجامی چاكتره‌).

3- هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ٢٤ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢٥﴾ الأنفال، واته‌: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! به‌ده‌م فه‌رمانی خواو پێغه‌مبه‌ری خواوه‌ بچن، هه‌ر كاتێك بانگیان كردن بۆ

شتێك كە پێی زیندوودەبنەوەو دەژییێنەوە، وە بزانن كە خوا دەكەوێتە نێوان ئینسـانو دڵییەوە، وە بۆ لای ئـەویش كۆدەكرێنـەوە، وە خۆتـان بپـارێزن لـە بەڵایەك كە تەنیـاو بەتایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێت كـە سـتەمیان كـردوە، وە بزانن كە خوا سـزای توندە).

4- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ} [1] واتـە: (بـڕوادار بـۆ بـڕوادار وەك دیـوار وایـە، هێندێكـی هێندێكـی بـەهێز دەكـات)، - راوی دەڵـێ- وە پەنجەكـانیشـی خسـتنە نێویەكـەوە.

5- وە پێغەمبەری خوا ﷺ لەبارەی پێویسـت بـوونی ڕێكـوپێكیی مسـوڵمانانەوە فەرموویـەتی: (لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ) [2] واتـە: (بـە تەئكید دەبێ ریزەكانتان ڕێكبخەن، یان ئەوەتا بەدڵنیـایی خـوا رووتـان لێـك وەردەگێـڕێ).

6- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلاَّ شَرْطًا حَرَّمَ حَلاَلاً أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا) [3] واتە: (مسـوڵمانان بـەپێی مەرجـەكانی خۆیـانن، مەگـەر مـەرجێك حـەڵاڵێكی تێـدا قەدەغـەكرابێ، یـاخود قەدەغـەكراوێكی تێـدا حـەڵاڵ كرابێت)، واتە: مسوڵمانان دەبێ پابەندبن بەو مەرجانەوە كە لـەنێوان خۆیانـدا دەیـانگرن، مەگـەر مـەرجێك پێچـەوانەی شـەریعەت بـێ ، ئەگـەرنا لەسـەر مسوڵمانان پێویستە بە مەرجەكانیانەوە پابەندبن.

---

[1] رواه البخاري: (2446) واللفظ له، ومسلم: (2585)، عن أبي موسى الأشعري.

[2] رواه البخاري: (717)، ومسلم: (436)، عن النعمان بن بشير.

[3] رواه الترمذي: (1352)، عن عمرو بن عوف، وقال الألباني: صحيح.

ڕوونكـــردنەوە

یەكەم: دیارە هیچ كار و پڕۆژەیەكی بەكۆمەڵ، بەبێ هەبوونی چەند مەرج و بنەمایەك بۆ چۆنیەتی كۆبوونەوە و پێكەوە كاركردنیان، بەڕێوەناچێ، بۆیە پێویستە سەرجەم ئەندامانی كۆمەڵی ئیسلامی بە سەر و خوار و درشت و وردەوە، زۆر بەجیددیی پابەندی ئەو بنەما گشتی و هێڵە سەرەكییانە بن، كە وەك مەرجەكانی پێكەوە كاركردنیان لەسەریان ڕێككەوتوون:

واتە: چ ڕێكخراوێكی سیاسیی بێ، چ ڕێكخراوێكی مەدەنیی یان پیشەیی، هەر كارێك بێ، مادام پێویستی بە كاری هەرەوەزییو كۆبوونەوەی خەڵكێك بێ، بەبێ هەبوونی چەند مەرجو بنەمایەك بۆ چۆنێتی كۆبوونەوەو پێكەوە كاركردنیان بەڕێوەناچێو ئەو پڕۆژەیە سەرناگرێ، بۆیە پێویستە سەرجەم ئەندامانی كۆمەڵی ئیسلامیی بە سەرو خوارو درشتو وردەوە زۆر بەجیددیی پابەندی ئەو بنەما گشتیو هێڵە سەرەكییانە بن، كە وەك مەرجەكان (شروط)ی پێكەوە كاركردنیان لەسەریان ڕێكدەكەون.

چونكە بێگومان هیچ كۆڕو كۆمەڵێك بەبێ تۆكمەییو توندوتۆڵییو ڕێكوپێكی نێوخۆ، مەحاڵە هیچ شتێكیان لەدەست بێ، هەربۆیەش خوای پەنهانبین (جل جلالـــه) فەرموویـــەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ ...(١٠٥)﴾، واتە: {ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وریای خۆتان بن،

(كاری خۆتـان ڕێكبخـەن‌و بزانـن چـۆن پێكـەوە مامەڵـە دەكــەن، ئەگــەر ئێـوە دینـداری بـاش بـن، ئـەوەی ڕێـی ڕاسـتی ونكـردووەو دژایـەتی ئـێـوە دەكـات زیانتـــان پیّ ناگـەیەنیّ ...﴾.

لەڕاسـتیدا هەروایـەو، هەمیشـە ئـەهلی ئیسـلام دوژمنـەكانیان بـەهۆی كەموكووڕییـەكانی خۆیانـەوەو لـە كـەلێن‌و درزەكانیانـەوە زەفـەریان پێـبردوون، هەروەها كەسێك بۆخۆی كاری ڕێكوپێـك نـەبیّ، بێگومـان لەگـەڵ دەرەوەی خـۆی هیچـی پێنـاكریّ، وەك گـوتراوە: (إِنَّ فَاقِـدَ الشَّـيْءِ لا يُعْطِيـهِ)، واتـە: (كەسـێك شتێكی نەبیّ ناتوانیّ بیبەخشـیّ)، ئێمە ئەگـەر خۆمـان ڕێك نـەبین، خـەڵكمان بـۆ ڕێكناخریّ، خۆمان ڕاست نەبین، خەڵكمان پیّ ڕاسـتنابێتـەوە.

دووەم: دیـارە پابەنـدییش بـەو بنـەما گشـتی و مەرجانـەوە كـە مشـوورخۆران و سـەركردایەتیی ئـەو كۆمەڵـە لەسـەریان ڕێككـەوتوون، فـەڕزە و بـە كەمتەرخـەمیی تێداكـردنی مرۆڤ گوناهـبار دەبـیّ، لـە هـەر ئاستێكدا بیّ:

زۆربەی جـار وایە ئەو بنەما گشتی‌و مەرج‌و هێڵە شەرعییانە كـە دیاریـدەكرێن، یان لە كـۆنگرەدا دیاریـدەكرێن، یـاخود سـەركردایەتیی‌و ئەوانـەی مشـوورخۆرن، دیارییان دەكەن، هەڵبەتە هەرچـۆن بـیّ ئـەو مـەرج‌و بنەمـا شـەرعییانە كـە ئـەو كۆمەڵـە لەسـەریان پێكـدێن، جـا میكـانیزمی دانرانیـان هەرچـۆنێك بووبـیّ، مـادام هـەموویان یـان زۆربـەیان قەناعـەتیان بـەو مـەرج‌و بنەمایانـە هـەبیّ، پابەنـدبوون پێیانەوە فەڕزە، واتە: بە پێوە پابەندنەبوونیان مـرۆڤ گوناهـباردەبیّ‌و، بـە پێـوە پابەندبوونیشیان پاداشتی دەبیّ، جا ئیدی ئەو كەسە لە هەر ئاستێكدابیّ، هەیـە،

چونکـــە خـوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ...﴿٥٩﴾ ﴾.

پێغەمبـەریش ﷺ کە دەفەرموێ: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَـبَّكَ بَـيْنَ أَصَـابِعِهِ} وەك پێشـــتر هێنامـان، ئایـا مسـوڵمان چـۆن بـراو خوشـکی مسوڵمانی پتەو دەکات؟ دیارە وا پتەوی دەکات، کە هـەر کامێکیـان هاوکـارو ئـەوی دیکەبێو، پابەندی ئەو بەرنامەو ڕێبازە بێ کـە دانـراوە، ئـەمما ئەگـەر هـەر کەسـەو ڕووی لەلایـەك بـێو پێکـەوە هاوکـار، مانــای وایـە یەکـدییان بـەهێز نـەکرد، جـا کـە پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: ئیمانـدار بـۆ ئیمانـدار وەك دیـوار وایـە یەکـدی مەحکـەم دەکات، مانای وایە ئەگەر وانەبێنو هەر کەسەو ڕووی لە لایـەك بێ، بەلایەنی کەمەوە کەموکوڕیی لە ئیمانـماندا هەیـە، چونکە ئەو دەفەرموێ: بڕوادار بۆ بڕوادار وەك دیوار وایـە، ئــەدی ئەگــەر وەك دیــوار نـەبووینو یەکدیــمان مەحکـەم نەکــرد؟ ئەگـەر وا نەبوون مانای وایە خەوشو کەموکووڕیی لە ئیمانیـاندا هەیـە !

کەواتـە: پشتی یەکدی گرتنی ئێمە لەسەر هەق، بۆئەوەی ئـەو بەرنامەیـەی کـە دانـراوە پێکـەوە پیـادەی بکـەین، ئـەوە لـە خـودی ئیمانەکەمانــەوە سەرچـاوە دەگرێو، مادام ئیمـاندارو مسوڵمانین، دەبێ وابین.

هانـدەرێکی دیکـەش هەیــە، ئـەویش ئەوەیــە کـە هـەرکاتێك کۆمـەڵێك لەسـەر هەنــدێك شــت پێکهــاتن، وەك مـــەرجی نێوخۆیــان، لەســەریان پێویســـتە بــەو مەرجانـەوە پابەندبن، چونکە بەڵێنو بڕیاریان بە یەکدی داوە، هاندەری یەکەم لـە ئیمانەوە هەڵدەقوڵێو، هاندەری دووەم لە بەڵێنی کارێکی هاوبەش کە بڕیـاردراوە پابەندی پێوە بکـرێو بەو شـێوەیە ئەنجامبـدرێ، وەك فەرمایشـتەکەی پێغەمبـەر

ﷺ کە هێنامان: {الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلاَّ شَرْطًا حَرَّمَ حَلاَلاً أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا}. [1]

هەرچەندە کارو چالاکیی ئیسلامیی بە هەموو موفرەدەو رەهەندەکانیەوە، هەر لە بانگەوازەوە بگرە، هەتاکو مەسەلەی فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپەو هەر شتێکی دیکە، بە ماناو چەمکی فراوانیان، کە سەرجەم بوارەکانی دینو ژین دەگرنەوە، فەرزو پێویستەو، ئەگەر فەرزی عەین نەبێ، لەسەر تاک تاکی ئەو کۆمەڵە، بەلای کەمەوە فەرزی کیفایەیە، کە دیارە:

کە من پێموایە ئەمڕۆ کارو چالاکی ئیسلامیی بۆ ئێمەی ئیسلامیی، کۆمەڵی ئیسلامییو خەڵکیدیکەی ئیسلامیی کە لەگەڵمان لە گۆڕەپانەکەدا هەن، بۆتە فەرزی عەین، لەبەرئەوەی پەکی لەسەر ئێمە کەوتوەو، هەرکامێك لە ئێمە شانی لەژێر بێنێتەدەر، خەلەلو کەموکووڕیی روو لە کارەکە دەکات.

ئینجا ئەگەر گریمان ئەو موفرەدەو رەهەندانەی کارو چالاکیی ئیسلامیی بە فەرزیش دانەنرێن، ئەوە بێگومان وەفاداربوون بەرانبەر پەیمان پێکەوە بەستنیان، وەك هەر مامەڵەیەکی گرێبەستییانە (تعامل تعاقدي)ی دیکە، کە لەگەڵ یەکدی دەکەنو، بە حوکمی پێویست بوونی پابەندیی بەگرێبەستەکانەوە، لەسەریان دەبێتە فەرزی عەین، چونکە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ...﴾ المائدة، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وەفادارو پابەندبن بە گرێبەستەکانەوە ...).

وە بە حوکمی فەرزبوونی جێبەجێکردنی ئەو مەرجانەوە، کە کۆمەڵێك لەنێوخۆیاندا لەسەریان پێکدێن: (الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ) [1] ئەوە دیسان هەر

[1] رواه الترمذي: (1352)، عن عمرو بن عوف، وقال الألباني: صحيح.

پێویسته جێبه‌جێ بكرێ، چونكه ئێمه كاتێك پێكه‌وه كۆده‌بینه‌وه‌و په‌یمانی كاری ئیسلامیی پێكه‌وه ده‌ده‌ین، مانای وایه ئه‌و كاره‌مان له‌سه‌ر خۆمان پێویست كردووه‌و، په‌یمانمان به یه‌كدی داوه‌و، وه‌فادارییش به‌و به‌ڵێن‌و په‌یمانه‌وه، فه‌رزه.

سێیه‌م: هه‌ڵبه‌ته لادان له بنه‌ما شه‌رعییه‌كان و هێڵه گشتییه‌كان و ئه‌و مه‌رجانه‌ی كه (كۆمه‌ڵی ئیسلامی)شیان له‌سه‌ر بنیاتنراوه، جا چ به‌هۆی سه‌رپێچیی و لاملییه‌وه بێ له فه‌رمان و ئاڕاسته‌كانی سه‌رووی خۆ، چ به‌هۆی تاكڕه‌ویی و راوێژنه‌كردنه‌وه بێ، چ به‌هۆی سه‌رپێكه‌وه‌نان و ده‌سته‌گه‌ریی و ماڵماڵۆكێنه و چپه‌چپ و... هتده‌وه بێ. به‌ڵێ لادان له به‌رنامه‌و رێبازی كۆمه‌ڵ، خاوه‌نه‌كه‌ی دووچاری گوناهباریی قیامه‌ت‌و عه‌یبداریی دنیا ده‌كات، دیاره ئه‌ركی سه‌رشانی مشوورخۆرو به‌رپرسانیشه كه رێ نه‌ده‌ن به خۆ گوناهباركردن‌و خۆ عه‌یبداركردنی ئه‌ندامان، كه هاوكات له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ریزه‌كانی كۆمه‌ڵیش به‌و ره‌فتارو هه‌ڵوێستانه ده‌خه‌نه مه‌ترسییه‌وه، بۆیه پێویسته له حاڵه‌تی به‌دیكردنی ئه‌و ره‌فتارانه‌دا، به زوویی لێپرسینه‌وه‌و به‌دواداچوون بكرێ بۆ چاره‌سه‌ر، هه‌ڵبه‌ته به‌شێوه‌یه‌كی پله‌پله‌یی‌و واقیعبینانه، به‌ڵام له هه‌مان كاتیشدا روون‌و یه‌كلایی كه‌ره‌وانه:

خوای به‌رز و مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُوا۟ فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنكُمْ خَآصَّةً ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ

[1] رواه الترمذي: (1352)، عن عمرو بن عوف، وقال الألباني: صحيح.

ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢٥﴾ ﴾[1]، خـوای بـەرز و مـەزن لێـرەدا بـانگی ئیماندـاران دەكـات، دەفـەرموێ: ئـەی بڕوادارینـە! بـەدەم فـەرمانی خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبەری خـوا وە ﷺ بچـن، هـەر كاتێـك بانگیـان كـردن بـۆ شـتێك كـە مایـەی ژیانتانەو پێ‌ی زیندوودەبنەوە، جا ئایا ئەوە یانی چیءو چ پەیوەندییەكی بە كاری ئیسلامییەوە هەیە؟ كەسێك كە بەرپرسە لە كاری ئیسلامییدا، هـەر لـە بەرپرسـی شانەیەكەوە، هەتا بەرپرسی پۆلێكو، ڕێكخراوێكو، ناوچەیەكو، مەڵبەندێكو، هـەر شتێكی دیكە، یانی هەر جۆرە بەرپرسێك، خەڵك بۆ چی بانگ دەكات؟ بێگومان بۆ ئەو شتانەی كە خوای بەرز و مـەزن و پێغەمبەرەكـەی ﷺ فەرموویانـە، لێرەشـدا كە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ئەی ئیمـاندارینـە! هـەر كاتێـك خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبـەری خـوا ﷺ بانگیـانكردن بـۆ شـتێك كـە پـێ‌ی دەژیـنو زینـدوودەبنەوە، بەدەمیانەوە بچن،واتە هەر كەسێك ئایەتی خوای بەرز و مـەزن و فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺمان بۆ بخوێنێتەوەو بۆ شەریعەتی خـوای بـەرز و مـەزن بانگمان بكـات، مانـای وایە ئەم ئایەتـە دەیگرێتـەوە.

دوایی خوای بەرز و مەزن وەك هەڕەشـە دەفـەرموێ: ﴿... وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ ...﴾، واتـە: (... وە بـزانن كـە خـوای بـەرز و مـەزن دەكەوێتە نێوانی ئینسانو دڵییـەوە ...)، واتـە: جـاری وایـە خـوای بـەرز و مـەزن دڵی ئینسان لادەداو وەریدەچەرخێنێ، بەپێی ئەوە كـە ئـەو دڵانـە خۆیـان چـییان دەوێو ڕوو لـە كـوێ دەكـەن؟ تێگەیشـتن لـەو مەسـەلەیە زۆر گرنگـە، بۆئـەوەی تووشی گومانی خراپ نەبین بەرانبەر بە خوای بەرز و مەزن ، یان پێمانوانـەبێ كـە خوای بەرزو مەزن لە خەڵكی بە بەهانەیەو هەر بەخۆت نازانی خوای بـەرز و مـەزن

[1] الأنفال.

دڵت بەولادا جا خوای بەرز و مەزن لەسەر زمانی پێغەمبەر ﷺ و دوایش لەسەر زمانی جێگران و میراتگرانی پێغەمبەر ﷺ، ئێمە بانگ دەکات بۆ قورئان و سوننەتی پێغەمبەر ﷺ، ئینجا دەفەرموێ: ﴿...وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢٥﴾﴾ الأنفال، واتە: {... وە بشزانن کە بۆلای خوای بەرز و مەزن دەگەڕێنەوەو بۆ لای ئەویش کۆدەکرێنەوە، وە خۆتان بپارێزن لە ئاژاوەیەك[1] و (لە بەڵایەك بترسێن) کە تەنیاو بەتایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێ کە ستەمیان کردووە، (واتە: بەڵاو گرفتاریی کە دێ تەنیا ئەوانە ناگرێتەوە کە ستەمیان کردووەو بەدەم بانگی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ وە نەچوون، بەڵکو جاری وایە بەهۆی کردەوەی خراپی کۆمەڵێکەوە خەڵکێکی زۆر بەربەڵا دەبێ)، وە بزانن کە خوای بەرز و مەزن سزای توندە}. وەك کوردەواریی خۆمان دەڵێن: (ئاگر کە بەربووە لێڕەوار، تەڕو وشك پێکەوە دەسووتێنێ).

لە جەنگی ئوحوددا خۆ هەموو جەنگاوەرەکان و هەموو موجاهیدەکان فەرمانی پێغەمبەر ﷺ یان نەشکاندبوو، ئەو پەنجا نەفەرەی لەسەر ئەو شاخۆلکەیەی تیرهاوێژەکان شاخۆلکەیەکی بچووك هەیە لە دامێنی چیای ئوحود، پێغەمبەر ﷺ پەنجا تیرهاوێژی لەوێ داناوە، ئەو پەنجا نەفەرەش هەموویان سەرپێچییان نەکردووە، دەوری چل کەسیان، چونکە هەشت نۆ دەیەکیان لەگەڵ ئەمیرەکەیان (عبدالله)دا لەوێ مانەوە، بەڵام بەهۆی ئەو سی چل کەسەوە کە بێ فەرمانییان کرد، شکستێکی گەورە بەسەر مسوڵماناندا هات، بۆیە خوای بەرز و مەزن

---

1) وشەی (فتنة) بەپێی ئەو سیاقانەی لە قورئاندا هاتوە ماناdەکرێ، جارێك بە مانای (ئازاردان)ە، جارێك بە مانای (بەڵا)یە، جارێك بە مانای (ئاشووب)ە، جارێك بە مانای (ئازار)ە، جارێك بە مانای (تاقیکردنەوە)یە.

دەفەرموێ: وە لە بەڵایەك بترسێن كە بەتەنیا تووشی ستەمكارەكانتان نایە، واتە: لە كاری هەرەوەزییدا دەبێ هەمووی وریابێ، بە هەمووان شتی چاك دەكرێ، بەڵام بە هەندێكیان شتی خراپ دەكرێ، یەك یەكیان دەتوانن زیان بگەیەنن، بەڵام بە هەموویان نەبێ ئامانج نایەتەدی، هەمیشە هەروایە، بیناكردن پێویستی بە هەمووانە، بەڵام خراپ كردن، یەك كەسی بەسە.

ئینجا تەماشا بكەن! پێغەمبەری خوا ﷺ لەوبارەوە وێنەیەكی چەند سەرنجڕاكێشمان بۆ دێنێتەوە! وەك بڵێی پێغەمبەر ﷺ شەرحی ئەم رستە قورئانییەمان بۆ دەكات: ﴿ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةً ... ﴿٢٥﴾ ﴾، واتە: (لە بەڵایەك بترسێن بەتەنیا تووشی ئەوانەتان نابێ كە ستەمیان كردووە، بەڵكو هەمووتان باجەكەی دەدەن)، دەفەرموێ: {مَثَلُ القَائِمِ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا، كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ، فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ أَعْلاهَا، وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا، فَكَانَ الَّذِينَ فِي أَسْفَلِهَا إِذا اسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوقَهُمْ، فَقَالُوا: لَوْ أَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوقَنَا؟ فَإِنْ يَتْرُكُوهُمْ وَمَا أَرَادُوا، هَلَكُوا جَمِيعًا، وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِمْ، نَجَوْا، وَنَجَوْا جَمِيعًا}[1] واتە: {وێنەی ئەوانە كە سنوورەكانی خوا دەپارێزنو ئەوانەی دەیانبەزێنن، وەك ئەوە وایە كۆمەڵێك لە كەشتییەكدا تیرو پشكیان كردووەو هێندێكیان چوونە قاتی سەرێو، هێندێكیشیان قاتی خوارییان پێبڕاوە، ئەوانەی كە لە خوارێن، هەركاتێك ئاویان لە دەریا هێنابێ، بەسەر سەری ئەوانەی سەرێدا تێپەڕبوونو لە قەراغی كەشتیەكەوە ئاوەكەیان هێناوە، بۆیە گوتیان: ئەگەر لەلای خۆمانەوە كونێكی تێبكەینو ئاوی لێ بێنینە ژوورێ، بۆئەوەی چیدیكە ئەوانەی سەرێ ئەزیەت

[1] رواه البخاري: (2493) عن النعمان بن بشير.

نەدەین، بەسەریاندا هاتوچۆ بکەین! جا ئەگەر لێیانگەڕێن ئەوەی دەیانەوێ بیکەن، هەموویان پێکەوە دەفەوتێن، وە ئەگەر دەستیشیان بگرنو ڕێیان لێبگرن، هەموویان پێکەوە دەربازدەبنو قوتاریاندەبێ}، کەواتە: کاری بەکۆمەڵ ئاوایەو، دەبێ هەر کامێك چاودێر بێو هەست بە بەرپرسیارێتیی بکات، کە نەك تەنیا خۆی تووشی هەڵە نەبێ، بەڵکو هاوەڵەکانیشی هەڵە نەکەن، چونکە هەر کامێکیان هەڵە بکات، هەموویان باجەکەی دەدەن، جا ئەوە بەتایبەتی لە کاری سەربازییدا زۆر وایە، جاری وایە یەك هەڵەی سەربازیی سەری کۆمەڵێك بەفەتارەتدەدا.

چوارەم: وەك چۆن پێشنوێژ ئەرکیەتی کە شوێنکەوتووەکانی ڕێکوپێك بکاتو جوان ڕیزیان بکاتو نەهێڵێ ناڕێکیی لە ڕیزەکانیاندا هەبێ، بەهەمان شێوەش بەرپرسو مشوورخۆرانی هەر کۆڕو کۆمەڵێك، لەسەریان پێویستە تێبکۆشن بۆ ڕێکوپێك کردنی ئەوانەی لەبەردەستیاننو فەرمانبەریانن:

پێشنوێژ هەموو جارێ دەڵێ: (إِسْتَوُوا وَاتَّصِلُوا)، واتە: (ڕێك بنو پاڵ وێکبدەن)، بابای ئیمام ئەو کارە ئەرکی سەر شانیەتی، کە نەك هەر بەقسە، بەڵکو جاری وایە دەبێ بچێ بە دەست ڕێکیان بخا، جا وەك چۆن پێشنوێژ لەسەری پێویستە شوێنکەوتوەکانی خۆی ڕێکبخا، بە هەمان شێوە بەرپرسو مشوورخۆرانی هەر کۆڕو کۆمەڵێکیش، لەسەریان پێویستە تێبکۆشن بۆ ڕێکوپێك کردنی ئەوانەی لەبەردەستیانداو فەرمانبەریانن، ئینجا با لەوبارەشەوە سەرنجی ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بدەین: {عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ حَتَّى رَأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ أَنْ يُكَبِّرُ فَرَأَى رَجُلاً

بَادِيًا صَدْرُهُ فَقَالَ: عِبَادَ اللَّهِ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ}[1] واتە: (لە سیماکی کوڕی حەڕب دەگێڕنەوە گوتوویەتی: گوێم لە نوعمانی کوڕی بەشیر بوو گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ریزی نوێژەکانمانی راستدەکرد، وای راستدەکرد وەك ئەوەی بیەوێ – قِدَاح – ی پێ راست بکات، هەتا کاتێك کە وای هاتە بەرچاو ئێمە لێی تێگەیشتووینو هەموو جارێك رێك رادەوەستین، تا رۆژێك هاتەدەرێ راوەستا، کە نزیك بوو نوێژ دابەستێ، پیاوێکی بینی سنگی هاتبوە پێشو لە ریزەکە هاتبوە دەرێ، ئینجا فەرمووی: ئەی بەندەکانی خوا! بە تەئکید یان ریزەکانتان رێكو راست دەکەن، یان خوا رووتان لێك وەردەگێڕێ).

جا ئەوە رێنماییەکی زۆر گرنگی پێغەمبەرە ﷺ کە نوێژ بۆخۆی قوتابخانەیە، نوێژ دەبێ هەموو شتێکی تێدا فێربین، دەبێ رێکوپێکیشی تێدا فێربین، ئەو پەرستشانە: نوێژو رۆژووو زەکاتو حەج، قوتابخانەن بۆ پەروەردەبوونی خەڵك تێییاندا، نوێژ فێرت دەکات کە تۆ دەبێ هەمیشە سەرکردەت هەبێ، تۆ بۆ نوێژ کە پەرستشێکی زۆر کەسییو تایبەتو خواییە، بەڵام پێویستییت بە پێشەوا هەیە، هەتا پێشەوا نوێژ دانەبەستێ، ئەگەر تۆ نوێژەکەت دابەستی، نوێژەکەت بەتاڵە، هەتا پێشەوا نەچێتە رکووع، تۆ بچیتە رکووع گوناهباری ، کاتێك پێشەوا لە نوێژی ئاشکرا (جَهْرِي)دا قورئان دەخوێنێ، تۆ دەبێ گوێی بۆ بگری،مانای وایە نوێژ فێرت دەکات کە تۆ دەبێ چۆن بکەی، لە دەرەوەی نوێژو لە دەرەوەی مزگەوت تۆ دەبێ چۆن بکەی، دەبێ برا گەورەو مشوورخۆرت هەبێو، بەدوایدا بچیو، گوێی بۆ بگریو ...هتد.

---

[1] رواه مسلم: (436)

جا هـەندێك كەس وادەزانێ ئەوە تەنها بۆ نوێـژە، بـەڵام (النـووي) لـە (رياض الصالحين)دا ئەو فەرمايشـتەی لەژێر ناوونيشـانی: (بَـابٌ فِي الأمْرِ بِالْمُحَافَظَةِ عَلَـى السُّـنَّةِ وَآدَابِهَـا)دا [1]، هێنـاوە ! واتـە: (باسـێك دەربـارەی فـەرمان بـە پارێزگـارييكردن لـە رێبـازی پێغەمبـەرو ئـەدەبو رەوشـتەكانی رێبـازی پێغەمبـەر).

پێنجـەم: ديـارە لـەكاتی هـەبوونی كێشـە و مشتومڕيشـدا بەتايبـەت لەنێوان ئەندامانی خوارەوە و بەرپرسێك يان زياتردا، پێويسـتە قورئـان و سوننەت بكرێنە دادوەر، ئەگـەر دەزگـا و لايـەنێكی تايبـەت بە چارەسـەری كێشە و مشتومڕ و تێكگيـرانەكان هەبێ، زۆر باشتـرە:

بـەڵێ لـەكاتی تـێكگيرانو كێشـەو گرفتـدا پێويسـتە بگەڕێينـەوە لای قورئـانو سوننەت، خوای پەروەردگار (جل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ...﴿١٠﴾﴾ الشـوری، واتـە: (هـەر شـتێك كـە راجياييتـان لەسـەری هەبوو، ئـەوە حوكمەكـەی گێڕانەوەيـە بـۆ لای خـوا ...)، وە خـوای دادگـەر (جـل جلالـه) فەرموويـەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا﴾ [2] واتـە: {ئـەی ئەوانـەی بڕواتـان هێنـاوە ! فەرمانبـەريی خـوای بـەرز و مەزن و فەرمانبەريی پێغەمبەر ﷺ و هی كاربەدەستانێك كە لـەخۆتانن بكـەن، وە ئەگەر لە شتێكدا كەوتنە ناكۆكيیو كێشەوەو مشتومڕێكتان بەيەكەوە بوو، (جا چ

---

[1] ، ص: (82 – 86).

[2] النساء: 59

دوو ئەنـدام پێكـەوە، چ ئەنـدامێكی خـوارێ لەگـەڵ هـی سـەرێ، چ هـی سـەرێ پێكـەوە، هەرچـۆن بێ)، بیگێـڕنەوە بۆ لای خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خـوا ﷺ، (واتـە: بۆ لای قورئانو سوننەت)، ئەگـەر بڕواتـان بە خوای بـەرز و مـەزن و بە رۆژی دوایی هەیـە، ئەوە باشـترەو سەرەنجامی چاكترە}.

دیـارە ئەگـەر دەزگایـەكی تایبـەتیش هـەبێ بـۆ چارەسـەری ئـەو كێشـەو مشـتومڕانە، وەك ئێمـە ئـەمجارە لـە كـۆنگرەی دووەمـی كۆمـەڵی ئیسـلامیی دا بڕیارمانداوە كە دەزگایەكی دادوەریی هەبێو ستایش بۆ خوا ئێسـتا ئـەو دەزگایـە هەیە، ئەوە بێگومان چاكترە، وە ئەگەر ئەوەش نەبێ، دیارە ئەوە بەرپرسـی ئـەو ئۆرگانە بەرپرسیارە بـۆ چارەسـەركردنی ئـەو كێشـەو مشـتومڕانە كـە لـەنێو ئـەو كۆمەڵەدا ڕوودەدەن.

بنەمای بیست و پێنجـەم

لە کاتی پابەندبوونی ئەمیـر و سـەرکـردایەتیـی کۆمـەڵدا بەو بنەمایانەوە، گوێبیستیی و فەرمانبەریی ئەندامانیان بۆ پێویست دەبێ

بنـەمـای بیسـت و پێنجـەم

لە كاتی پابەندبوونی ئەمیـر و سەركردایەتیـی كۆمەڵدا بەو بنەمایانەوە، گوێـبیسـتیی و فەرمانبەریی ئەندامانیان بۆ پێویسـت دەبێ.

لـە كاتێكـدا كـە مشـوورخۆران و سـەركردایەتیی كۆمـەڵی ئیسـلامیی بەگشـتی و لـە پێشـدا كەسـی یەكـەم كـە ئەمیـرو بـەرپرس و چاوسـاغی (كۆمـەڵ)ە، بـەو بنـەما شـەرعییانەوە پابەنـد دەبـن و، بـەپێی ئـەو هێڵـە گشـتییانە بەڕێوەدەچـن، ئـەوە ئـەو سـەركردایەتییە بەگشـتی و بەتایبـەت كەسی یەكەم، مافی ڕێزو حورمـەت لێگیـران و گوێڕایەڵـیی و فەرمانبـەریی (السمع والطاعة) بـۆ كرانیـان لەسـەر ئـەو ئەندامانـە پێویسـت دەبێ، كـە چوونەتە ڕیزی (كۆمەڵی ئیسـلامیی)یەوە.

هەڵـبەتە پـەیمان لەگـەڵ بەسـتن و بەیعـەت پێـدانی ئەنـدامانیش لەگـەڵ كەسـی یەكـەم و بەرپرسـی بـاڵای كۆمـەڵی ئیسـلامییدا، جگـە لـە دەربـڕین و پێشـاندانی ئامـادەیی گوێڕایـەڵیی و فەرمانبـەریی (السـمع والطاعـة) و ڕێزلێگـرتن و دڵسـۆزیی بـۆ نوانـدن، شـتێكی دیكـە نیـە، وە بێگومـان هـەر بەیعەتێكیش كە دەدرێ هەر تەعبیـر لەوە دەكات.

وە پێویسـتە ئەنـدامانی هـەر بـەش و ئۆرگانێك دڵسـۆزانە و بەڕاسـتیی و ساغیی، لە سنووری توانایان و لە بازنەی شـەریعەتدا، بەقسـەی سـەرەوەی خۆیان بكـەن و ڕێـزو حورمەتی بگـرن، وە گوتنـی قسەی هەق (قول الحق) و خستنەڕووی پێشنیار و ڕەخنەكانیان لە جوغزی ئەدەبە شەرعییەكاندا بـە ئەركی سەر شانیان بزانن، چونكـە:

1- خوای بەرزو بێ وێنە (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾﴾ الفتح، واتە: (بێگومان ئەوانەی پەیمانت لەگەڵ دەبەستن، ئەوە تەنیا پەیمان لەگەڵ خوا دەبەستن، دەستی خوا لە سەرووی دەستی ئەوانەوەیە، جا هەر کەسێك پەیمانی هەڵوەشاندەوە، ئەوە پەیمان هەڵوەشاندنەوەکەی بە زیانی خۆی تەواودەبێ، وە هەر کەسێك ئەو پەیمانەی لەگەڵ خوا داویەتی بردیەسەر، ئەوە لەمەودوا خوا پاداشتێکی مەزنی دەداتەوە).

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ ... ﴿٥٩﴾﴾ النساء. واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خواو فەرمانبەریی پێغەمبەرو هی کاربەدەستانێك کە لەخۆتانن بکەن ...).

3- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (إِنَّ مِنْ إِجْلاَلِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَلاَ الْجَافِي عَنْهُ وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ) رواه أبوداود: (4843)، عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه، وحسنه ابن حجر والعراقي والنووي والألباني، واتە: (بێگومان لە بە بەرزگرتنی خوای بەرزە، رێزلێگرتنی مسوڵمانی بە تەمەن کە سەری سپی بووە، وە رێزلێگرتنی هەڵگری قورئان کە لە سنوورەکانی تێناپەڕێنێو لەگەڵیشیدا کەمتەرخەم نیە، وە رێزلێگرتنی خاوەن دەسەڵاتێکی دادگەر).

4- وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: {مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يَعْصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ يُطِعِ الأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِ الأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي} رواه البخاري: (7137)، ومسلم: (1835) واللفظ له، عن أبي هريرة. واته‌: (هه‌ر كه‌سێك فه‌رمانبه‌ریی من بكات، ئه‌وه‌ فه‌رمانبه‌ریی خوای كردوه‌، وه‌ هه‌ر كه‌سێك سه‌رپێچیی من بكات، ئه‌وه‌ سه‌رپێچیی خوای په‌روه‌ردگاری كردوه‌، وه‌ هه‌ر كه‌سێك فه‌رمانبه‌ریی به‌رپرسو فه‌رمانده‌كه‌ی خۆی بكات، ئه‌وه‌ فه‌رمانبه‌ریی منی كردوه‌، وه‌ هه‌ر كه‌سێك سه‌رپێچیی به‌رپرسو فه‌رمانده‌كه‌ی بكات، ئه‌وه‌ سه‌رپێچیی منی كردوه‌).

5- هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: {عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلاَّ أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلا سَمْعَ وَلا طَاعَةَ) رواه البخاري: (7144)، ومسلم: (1839) واللفظ له، عن ابن عمر. واته‌: {له‌سه‌ر ئینسانی مسوڵمان پێویسته‌ گوێڕایه‌ڵیی‌و فه‌رمانبه‌ریی بۆ سه‌رووی خۆی، له‌ شتێكدا كه‌ حه‌زی لێده‌كات‌و له‌ شتێكیشدا كه‌ حه‌زی لێناكا، مه‌گه‌ر فه‌رمانی پێبكرێ به‌ شتێك كه‌ سه‌رپێچیی (خواو پێغه‌مبه‌ر) بێ، جا ئه‌گه‌ر فه‌رمانی پێكرا به‌ سه‌رپێچیی، ئه‌وه‌ نه‌ گوێ ده‌گرێ‌و نه‌ جێبه‌جێش ده‌كات}.

6- وه‌: {عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، يَقُولُ لَنَا: فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ} رواه البخاري: (7202)، واللفظ له، ومسلم: (1867)، واته‌: (له‌ عه‌بدوڵڵای كوڕی عومه‌ر ده‌گێڕنه‌وه‌ گوتوویه‌تی: ئێمه‌ كاتێك په‌یمانمان به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ده‌دا له‌سه‌ر گوێڕایه‌ڵیی‌و فه‌رمانبه‌ریی، پێی ده‌فه‌رمووین: ئه‌وه‌نده‌ی كه‌ له‌ تواناتاندایه‌).

7- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ) رواه مسلم: (55) عن تميم الداري رضي الله عنه، واتە: (دین دڵسۆزییە، گوتمان -هاوەڵە بەڕێزەكان لە پێغەمبەر ﷺیان پرسی-: -دڵسۆزیی و بەتەنگەوەبوون و پەرۆشیی- بۆ كێ؟! فەرمووی: بۆ خوا و بۆ كتێبی خوا و بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ و بۆ پێشەوایان و مشورخۆرانی مسوڵمانان و بۆ تێكڕای مسوڵمانان بەگشتی).

روونكـــردنەوە

یەكـــەم: پـــەیمان بەســـتنی ئەنـــدامان لەگـــەڵ كەســـی یەكـــەم و ســـەركردایەتیی كۆمـــەڵی ئیســـلامی، نیشـــانەی ئامـــادەیی گوێڕایـــەڵیی و فەرمانبەرییانە بۆیان:

پـەیمان بەسـتن كـاتی خـۆی چـۆن بـووە؟ هـەر وشـەی (بَيْعَـة) لـە (بَيْـع)ەوە هاتووە، كەسێك شتێكی كڕیوە كـڕینو فرۆشـتنێكیان بـووە، دەسـتیان خسـتۆتە نێو دەستی یەكدی، كڕیارەكە گوتوویەتی: ئـەوە ئەو شـتەم لێـت كـڕی بەوەنـدە، فرۆشیارەكەش گوتوویەتی: بەڵێ ئەوە قبـووڵم كرد، ئـاوا بـووە، لـەوەوە بەیعـەت پێـدان هـاتووەو، كەسـێك كـە بـە بـەرپرس هەڵبــژێردراوە، ئـەو خەڵكـە چـوون دەستیان خستۆتە نێو دەستی: ئەوە پەیـمانـمان پێدای تۆ بەرپرسو بـرا گـەورە بی، بەم شـێوەیە بـووە، جـا ئـەو بەڵێـنو بەیعـەت پێـدانو دەسـت خسـتنە نێـو دەستی یەكدییە، هێمایە بۆ ئەوە كـە تـۆ بەرپرسـیو منـیش بەقسـەت دەكـەم لـە سنووری شەرعدا، كەواتە: ئا ئەو ئامادەیی دەربڕینە بـە هـەر میكـانیزمێكی دیكـە بێتـەدی، مانـای وایـە ئـەو ئینسـانە بەیعـەتی هـەر داوە، بـۆ نموونـە: ئێمـە لـە

كۆنگرەدا شتێك بە ئەندامان پڕكراوەتەوە، ئەوە من بەڵێنو پەیمان دەدەم كە ئاوا بم، پڕكردنەوەی ئەو فۆڕمە بۆ خۆی مانای وایە تۆ ئامادەییت دەردەبڕی، كە بەقسەی ئەو كەسە بكەیتو بە بەرپرسی خۆتی بزانی، ئیدی بە هەر جۆرێك ئەو ئامادەیی دەربڕینە پێشاندرا، ئەو ئامانجە دێتەدی، خۆ تۆ مەرج نییە بچی دەست بخەیتە نێو دەستی ئەو كەسەوە.

ئینجا زاناو پێشەوایانیش وەك بنچینەیەكی شەرعیی گوتوویانە: (إِنَّ الأَمْرَ بِالشَّيْءِ أَمْرٌ بِهِ وَأَمْرٌ بِمَا لا يَتِمُّ إِلاَّ بِهِ) [1]واتە: (بێگومان فەرمان بە شتێك، فەرمانە بەو شتە، وە فەرمانیشە بە هەر شتێك كە ئەو شتە بەبێ وی تەواونابێ).

كەواتە: بەڵێنو پەیمان بە یەكدی دانی كۆمەڵە مسوڵمانێك لەسەر ئەنجامدانی كارێكی خێر، شتێكی شەرعییو بگرە پێویستیشە، مادام ئەنجامدانی كارە خێرەكە پەكی لەسەری بكەوێ؟ بۆوێنە: دەتەوێ كارێكی خێر بكەی، ئەو كارە خێرە بەبێ ئەوەی خەڵكێك پێكەوە پەیمان بدا، ناكرێ، ئەگەر هەر لەخۆڕا خەڵك كۆبێتەوە، بۆ كارێكی كاتیی باشە، ئێمە جاری وایە وتارێك دەدەین، خۆپێشاندانێك رێكدەخەین خەڵك دوایی هەركەسەو دەچێتەوە ماڵی خۆی، ئەوە بۆ ئەوەندە كارە باشە، بەڵام بتەوێ كارێكی بەردەوام بێ، ئاوا ناكرێ، دەبێ مەرجێك هەبێو پەیمانێك لەبەیندابێو پابەندییەك هەبێ، كەواتە: ئەو كارە خێرە مادام بەبێ ئەو پەیمان بەیەكەوە دانو پابەندیی بەیەكەوە هەبوونە ئەنجام نەدرێ، ئەوە ئەو پابەندبوون بە یەكدییو پەیمانو بەڵێن بەیەكدی دانەش پێویستە، هەموو ئەو قسانەی دەكرێن، لەسەر ناشەرعیی بوونی

1 تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، ص: (142).

بەیعەتو پەیمان پێكەوە دانی ئەندامانی كۆمەڵو ڕێكخراوێكی ئیسلامیی، قسەی بێ بنەمان:

1/ پێچەوانەی عەقڵن، لەبەرئەوەی بە عەقڵ دیارو روونە، كە هیچ كۆمەڵە خەڵكێك بەبێ هەبوونی بەڵێنو پەیمانێك لە بەینیاندا، ناتوانن بەردەوام بنو ئامانجەكانیان بێننەدی، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {إذا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ}[1] واتە: (ئەگەر سێ كەس بە سەفەر چوون، با یەكێكیان بكەنە ئەمیر)، جا ئایا چۆن دەیكەنە فەرماندە؟! هەر بڵێن تۆ بەرپرسیو هیچی دیكە؟ قەیناكات با دەستیشی لەنێو دەستی نەنێن، بەڵام دەڵێن: ئەوە تۆ بەرپرسیو بەقسەشی دەكەن، براگەورەو بەرپرس ئەوەیە كە بەقسەی بكرێ لە سنووری شەرعدا، خۆ ناڵێین مادام بەرپرسە، بۆی هەیە بڵێ: بەنێو دڕكو داڵ بكەونو خۆ بخەنە نێو ئاگر، نا، وەك دوایی باسی دەكەین، بەقسەكردنی براگەورەو بەرپرس لە سنووری شەریعەتو لە سنووری توانادایە، كەواتە: شتێكی پێچەوانەی عەقڵە كە كارو پرۆژەیەكی ئیسلامیی، بەبێ بەڵێنو پەیمان پێكەوە دان بكرێ، مانای وایە هەر كەسێك بڵێ: بەڵێنو پەیمان پێكەوە بەستنی كۆمەڵە خەڵكێك بۆ ئەنجامدانی كارێكی شەرعیی، شتێكی ناشەرعییە، پێچەوانەی عەقڵو واقیع جووڵاوەتەوە، ئەوە بە عەقڵ دیارە كە هیچ كارێك تەنانەت دوو نەفەریش ناتوانن شتێك بكەن، ئەگەر پابەندییەكیان پێكەوە نەبێ.

2/ ئینجا لەڕووی شەرعییشەوە خوای بەرز و مەزن بە ڕاشكاویی فەرموویەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ...﴾[2] واتە: (... وە هاوكاریی

[1] } رواه أبو داود: (2608)، وقال الألباني: حسن صحيح.

[2] المائدة: 2

یەکــدی بکــەن لەســـەر چــاکەکاریی‌و پارێزکــاریی ...)، هەڵبەتــە پێشــتریش باسمانکردووە کە هاوکاریی یەکدی کردن لەگەڵ نامسوڵمانانیشدا، بۆ کاری خێرو چاکە هــەر پێویستە، ئــەدی مسـوڵمانان لـەنێو خۆیانـدا؟ دیـارە ئەگــەر لەگــەڵ نامسوڵمانانیش لەسەرت پێویست بـێ هاوکـاری بکـەی، مـادام بـۆ شـتێکی چاك‌و بەسـوودبێ بـۆ خــەڵك‌و مایــەی ڕەزامەنـدیی خـوای بــەرز و مــەزن بـێ، بێگومـان هاوکاریی کردن لەگەڵ مسـوڵماناندا چاکتر پێویستە.

وە بنچینـەی شەرعییش دەڵێ: (مَا لايَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلاَّ بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ)، واتـە: (هەر شتێك فەڕزێك بەبێ ئەو جێبەجێ نەکرێ، ئەویش فـەڕزە)، وەك پێشتر وێنەم بـۆ هێناوەتەوە، باشە کاری ئیسلامیی چۆن ئەنجامدەدرێ، بەبێ ئەوە کە بەرپرسێك هەبێ‌و، ئەوانیش بەقسـەی بکـەن‌و، پاشـان بەرنامەیـەکیان هـەبێ‌و، دوایـی چـەند مەرجێکیان لەنێواندا هەبێ، کە ئەو بەرپرسە دەبـێ ئـاوا بەرپرسـیارێتیی بکـات‌و، ئەوانیدیکەی خوارێش دەبێ ئاوا بکەن؟.

ئینجا دیارە خودی پەیمان پێکەوە بەستنی کۆمەڵە مسوڵمانێك بۆ ئەنجامدانی ئەرکێکی شەرعیی، لە خـودی خۆیـدا ڕەوا (مبــاح)یـە، بـۆ نــموونە: بلێـت: ئـەرێ براینـە وەرن بەڵێن پێکەوە بـدەین، لێقـەوماوێك لـەو گەڕەکـە هەیـە نەخۆشـە، بـا بچین داخۆ تەگبیرێکـی لێناکەین؟ ئایا ئەو بەڵێن پێکەوە دانـە شـتێکی شــەرعییە یان ناشـەرعییە؟ بێگومان شــەرعییەو، گـرنگ ئەوەیـە بەڵێــن بـە یەکدی دان لـە خودی خۆیدا ڕەوایە، ئینجـا دەکەوێتەسەر ئەوەی ئـەو بەڵێنـە بـۆ چـی دەدرێـت؟ ئەگەر بۆ شتی چاك بدرێ چاکەو، بـەڵکو ئەگـەر بـۆ شـتی واجـب بـدرێ واجبــەو، ئەگەر بۆ سوننەت بدرێ سـوننەتە، بەڵام ئەگـەر بـۆ شـتی حـەرام‌و قەدەغــە بـێ، ئەوە خوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟

عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ..﴾[1] ، واتــە: (... وە هاوكــاریی یەكــدی بكــەن لەســەر چــاكەكاریی‌و پارێزكــاریی، بــەڵام هاوكــاریی یەكــدی مەكــەن لەســەر گوناهــو دەستدرێژیی ...)، واتە: ئەگەر بۆ شتی حەرام بێ، ئەوە بەڵێنەكەش حەرامە، وەك چۆن شتەكە حەرامە.

(إبن تیمیة) – ڕەحمەتی خوای لێبێ – لە سیاقێكدا باسی ئەو مەسەلەیە دەكات لە باسی ئەوەدا كە ئەگەر كۆمەڵە قوتابییەك هەبن، لای مامۆستایەك وانە بخوێنن، یان چەند كۆمەڵە قوتابییەك لای چەند مامۆستایەك دەرس بخوێنن، چۆن مامەڵەیان لەگەڵ دەكەن؟ لەوبارەوە گوتوویەتی: (وَلَيْسَ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَى أَحَدٍ عَهْدًا بِمُوَافَقَتِهِ عَلَى كُلِّ مَا يُرِيدُهُ وَمُوَالَاةِ مَنْ يُوَالِيهِ وَمُعَادَاةِ مَنْ يُعَادِيهِ بَلْ مَنْ فَعَلَ هَذَا كَانَ مِنْ جِنْسِ جَنْكِيزْخَانَ وَأَمْثَالِهِ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَنْ وَافَقَهُمْ صَدِيقًا مُوَالِيًا وَمَنْ خَالَفَهُمْ عَدُوًّا بَاغِيًا، بَلْ عَلَيْهِمْ وَعَلَى أَتْبَاعِهِمْ عَهْدُ اللهِ وَرَسُولِهِ بِأَنْ يُطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَفْعَلُوا مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ وَرَسُولُهُ وَيُحَرِّمُوا مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَيَرْعَوْا حُقُوقَ الْمُعَلِّمِينَ كَمَا أَمَرَ اللهُ وَرَسُولُهُ. فَإِنْ كَانَ أُسْتَاذُ أَحَدٍ مَظْلُومًا نَصَرَهُ وَإِنْ كَانَ ظَالِمًا لَمْ يُعَاوِنْهُ عَلَى الظُّلْمِ بَلْ يَمْنَعُهُ مِنْهُ)[2] واتــە: (هیچ كامێكیان – واتە: ئەو قوتابییانەی لەلای مامۆستایەكان دەرس دەخوێنن– بۆی نییە پەیمان لە كەسێك وەربگرێ، بۆئەوەی كە لە هەر شتێكدا ویستی لەگەڵیدابێ‌و دۆستایەتیی هەر كەسێك بكات كە ئەو دۆستایەتیی دەكات و، دژایەتیی هەر كەسێك بكات كە ئەو دژایەتیی دەكات، بەڵكو هەر كەسێك وابكات، ئەوە لە شێوەو وێنەی جەنگیزخانە، ئەوان كە هەر كەسێك لەگەڵ واندا بووایە، بە

[1] المائدة: 2

[2] مجموع الفتاوى، ج: (28)، ص: (13).

هاوەڵو دۆستیان دەزانیو، هەر كەسێك بە پێچەوانەی وان بووایە، بە دوژمنو سەرەڕۆو یاخیبوویان لەقەڵەم دەدا، (واتە: جا لەسەر هەق بووایە، یان لەسەر ناهەق بووایە، هەر كەسێك لەگەڵ واندا نەبووایە، ئاوایان تەماشادەكرد)، بەڵكو لەسەر خۆیانو شوێنكەوتوەكانیان پێویستە —واتە: لەسەر ئەو قوتابییانەی كە لەلای ئەو مامۆستایانە دەخوێنن، یاخود لەسەر ئەو مامۆستایانەی كە دەرس بە قوتابییەكان دەڵێن— كە بەڵێنی خواو پێغەمبەری خوا وەربگرن، لەسەر ئەوە كە گوێڕایەڵییو فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا بكەن و، ئەوە بكەن كە خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێ كردووە، وە هەر شتێك كە خواو پێغەمبەرەكەی قەدەغەیان كردووە، ئەوانیش قەدەغەی بكەنو لەگەڵ ئەوەشدا مافی مامۆستایەكانو فێركەرەكانیشیان بپارێزنو رەچاوی بكەن، وەك خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێ كردووە، جا ئەگەر مامۆستای یەكێك ستەملێكراو بوو، بەرگریی لێبكاو سەری بخا، وە ئەگەر ستەمكار بوو هاوكاریی نەكا لەسەر ستەمەكەی، بەڵكو رێگریی لێبكا لەوەدا). دیارە لێرەدا باسی مامۆستاو قوتابی كراوە، بەڵام ئێمە ئێستا باسی كاری ئیسلامییو لایەنێكی ئیسلامیی دەكەین، گرنگ ئەوەیە كۆمەڵە خەڵكێك هەن بە كەسێكەوە پەیوەستن، كە مامۆستایە یان شێخە یان بەرپرسە.

هەروەها (إبن تيمية) — ڕەحمەتی خوای لێبێ – لەوبارەوە كە جێبەجێكردنی ئەو بەڵێنو پەیمانانەی كە مسوڵمانان لەنێوخۆیاندا بەیەكدییان دەدەن، پێویستە، مادام لەسەر شتی پێویستو پەسند، یان رەوا (مباح) بن، گوتوویەتی: (وَالَّذِي يُوجِبُهُ اللَّهُ عَلَى الْعَبْدِ قَدْ يُوجِبُهُ ابْتِدَاءً كَإِيجَابِهِ الْإِيمَانَ وَالتَّوْحِيدَ عَلَى كُلِّ أَحَدٍ، وَقَدْ يُوجِبُهُ لِأَنَّ الْعَبْدَ الْتَزَمَهُ وَأَوْجَبَهُ عَلَى نَفْسِهِ وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يُوجِبْهُ كَالْوَفَاءِ بِالنَّذْرِ لِلْمُسْتَحَبَّاتِ، وَبِمَا الْتَزَمَهُ فِي الْعُقُودِ الْمُبَاحَةِ: كَالْبَيْعِ وَالنِّكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَنَحْوِ

ذَلِكَ إذَا لَمْ يَكُنْ وَاجِبًا. وَقَدْ يُوجِبُهُ لِلْأَمْرَيْنِ كَمُبَايَعَةِ الرَّسُولِ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لَهُ وَكَذَلِكَ مُبَايَعَةُ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَكَتَعَاقُدِ النَّاسِ عَلَى الْعَمَلِ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ وَرَسُولُهُ)[1].

واتە: {... وە ئەوەی كە خوا لەسەر بەندە پێویستی دەكات، جاری وایە هەر لە سەرەتاوە پێویستی دەكات، وەك فەرزكردنی ئیمانو خوا بەیەكگرتن لەسەر هەموو كەس، وە جاری واش هەیە خوا لەسەر بەندەی خۆی شتێك پێویست دەكات، لەبەرئەوەی ئەو بەندەیە بۆخۆی پێیەوە پابەند بووە، یان لەسەر خۆی پێویست كردووە، وە ئەگەر وانەبووایە لەسەری پێویست نەدەبوو، وەك بەجێهێنانی لەخۆگرتن – النذر– وە بەوەی كە لەسەرخۆی پابەندیی بە گرێبەستە رەواكانەوە، وەك كڕینو فرۆشتنو ژن مارەكردنو جیابوونەوەی ژنو مێردو وێنەی ئەوانە، بە مەرجێك فەرزنەبن لەسەری، چونكە جاری وایە هەندێك لەوانەش فەرزدەبن، وە جاری وایە خوا شتێك لەسەر بەندەی خۆی فەرزدەكات لەبەر هەردووك شتەكان، (واتە: هەم لە سەرەتاوە خوا لەسەری پێویست دەكات، هەم لەبەرئەوەی بۆخۆشی پابەندیی پێوە دەربڕیوە)، وەك پەیماندان بە پێغەمبەر لەسەر فەرمانبەرییو گوێڕایەڵیی، هەم خوا فەرزی كردووەو هەم ئەو ئینسانەش دەچێ بەیعەت بە پێغەمبەر دەدا، هەروەها پەیماندان بە پێشەوایانی مسوڵمانانو بەرپرسەكانیان، وە هەروەها وەك پەیمان بەیەكدی دانی خەڵك لەسەر ئیشكردن بەوەی كە خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێ كردووە}، چونكە لەسەر هەموو كەس فەرزە، ئیمان بە خوای بەرز و مەزن بێنێو خوای بەرز و مەزن بەیەكبگرێ و، تەنیا خوای بەرز و مەزن بە پەرستراوو بەدیهێنەرو پەروەردگاری خۆی بزانێ.

---

[1] مجموع الفتاوى، ج: (29)، ص: (190).

جا ئایا ئەو كارە ئیسلامییەی ئێمە، كە: بانگەوازو، فەرمان بە چاكەو ڕێگرتن لە خراپەو، بەرچاوی خەڵك ڕۆشنكردنەوەو، خەڵك هێنانەوەیە بۆ ژێر چەترو سێبەری دینی خوای پەروەردگار (جل جلالە) و، هەوڵدانە بۆئەوەی شەریعەت پیادەبكەینەوە، كاری باش نیەو خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەر ﷺ فەرمانیان پێ نەكردووە؟ با، كەواتە: كە پێكەوە پەیمانماندا، مانای وایە: یەكەم: دروستە پەیمان بدەین، دووەم: كە پەیمانماندا واجبە پەیمانەكە جێبەجێ بكەین، چونكە هەم خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەكەی ﷺ ئەو كارانەیان پێویست كردوون و، هەم خۆشمان لەسەر خۆمانمان پێویست كردوون!

هەروەها (إبن تیمیة) - ڕەحمەتی خوای لێبێ- لەبارەی ئەوەوە كە ئەو گرێبەستانە (عقود)ی لەنێوان مسوڵمانانو مشوورخۆرو سەرپەرشتیارانیاندا دەبەسترێن، پێویستە پابەندییان پێوە بكرێ، گوتوویەتی: {وَكَذَلِكَ عُقُودُ الْمُطَاعِينَ وَشُرُوطُهُمْ وَأَمْرُهُمْ وَنَهْيُهُمْ كَالْوُلاةِ وَالْقُضَاةِ وَالْمَشَايِخِ وَالْعُلَمَاءِ وَغَيْرِهِمْ، فَإِنَّ طَاعَتَهُمْ وَاجِبَةٌ فِيمَا أَمَرَ اللهُ وَرَسُولُهُ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا﴾[1] واتە: {وە هەروەها - پێویستە جێبەجێ بكرێن - گرێبەستەكانی كەسانێك كە دەبێ گوێڕایەڵیان بۆ بكرێ، وە مەرجەكانیانو ئەمرو نەهییەكانیان، وەك: سەرپەرشتیارانو قازییەكانو شێخانو زانایانو جگەلەوانیش، بەقسەكردنیان فەڕزە لەو شتەدا كە خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێكردووە، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خواو فەرمانبەریی پێغەمبەرو هی كاربەدەستانێك كە

[1] النساء: 59

لەخۆتانن بكەن، وە ئەگەر لە شتێكدا كەوتنە ناكۆكییەوە، بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەرەكەی، ئەگەر بڕواتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، ئەوە باشترەو سەرەنجامی چاكترە)}.

ئینجا بەتەئكید ئەگەر كۆمەڵو لایەنە ئیسلامییەكان لە سەردەمی (إبن تیمیة)دا هەبوونایە، لەپێش هەمووانیدا باسی وانی دەكرد، چونكە سوپاس بۆ خوای بەرز و مەزن ئەوانەی سەرپەرشتیی لایەنە ئیسلامییەكان دەكەن، جاری وایە هەم والییشنو هەم زاناشنو تایبەتمەندیی دیكەشیان هەن، واتە: (إبن تیمیة) ئەم ئایەتەی سەرەوە بە بەڵگە دێنێتەوە لەسەر ئەوە كە بەقسەكردنی بەرپرسان فەرزە، نەك لەبەرئەوەی ئەوان وادەڵێن، بەڵكو لەبەرئەوەی فەرمانی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەر ﷺت پێدەڵێن فەرزە، چونكە لێرەدا وشەی: ﴿وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ﴾ واتە: (كاربەدەستانێك كە لە خۆتان بن)، ئەوانە هەموویان دەگرێتەوە.

ئینجا شایانی باسیشە كە هەندێك كەس ، مەسەلەی پەیمان پێدرانو بەیعەت پێكرانی حوكمڕانو بەرپرسی گشتیی دەوڵەتی مسوڵمانان، لەگەڵ پەیمان پێدرانو بەیعەت پێكرانی بەرپرسو مشوورخۆرانی كارو پرۆژەی ئیسلامیی تێكەڵ دەكاتو، ئەو بەڵێنو بەیعەتەی كە بە خەلیفەی مسوڵمانان، یان بە سەرۆكی دەوڵەتی ئیسلامیی دەدرێ، لەگەڵ ئەوەی كە بە بەرپرسی لایەنێكی ئیسلامیی دەدرێ، ئەو دوو بەیعەتە تێكەڵ دەكات و، بەهۆی هەندێك فەرموودەوە كە لەبارەی خەلیفەو حوكمڕانی مسوڵمانانەوە هاتوون، دەیەوێ ئیشكال دروست بكات، چۆن؟ بۆ نموونە: ئەم فەرمایشتە: {إِذا بُويِعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الآخَرَ

مِنْهُمَـا}[1] واتـە: (ئەگـەر پەیـمان درا بـە دوو جێنشـینان، ئـەوەی دواییـان – دووەمیان – بکوژن).

هەروەها ئەم فەرمایشتە: {مَنْ أَتَـاكُمْ وَأَمْرُكُـمْ جَمِيـعٌ عَلَى رَجُـلٍ وَاحِدٍ يُرِيـدُ أَنْ يَشُـقَّ عَصَـاكُمْ أَوْ يُفَـرِّقَ جَمَـاعَتَكُمْ فَـاقْتُلُوهُ} [2]واتـە: (هـەر کەسێك هـاتو ئێـوە کاروبارتـان کۆك بوو لەسەر پیـاوێك، ئەو کەسەش دەیویست کـە ریزەکـەتان لـەت بکات، یاخود کۆمەڵەکەتان پەرتەوازە بکات، بیکوژن).

هەرکاتێك کەسێك هەبوو گوتی من ئەوە (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ)[3] قورئـان دەکەمـە دەستوورو سوننەتی پێغەمبەر ﷺو شـەریعەت پیـادە دەکـەم، بـە تەئکیـد ئێمـە یەکەم کەس دەبین کە پشتی دەگرینو هاوکاری دەبین، بـۆ جێبـەجێ کردنـی ئـەو فەرمانە خـوایی یـەو، جێبـەجێکردنی شـەریعەت، هەرچـەندە بێگومـان ئـەوکاتیش هەبوونی لایەنە سـیاسییەکان بە ئیسـلامیی‌و نائیسـلامییەوە، هـەر شـتێکی ڕەوا (مُبَـاح)یە، مادام چەسپاندنی دادگـەریی‌و فـەرمان بـە چاکەو ڕێگریـی لـە خراپـەو هێنانەدی بەرژەوەندییەکانی کۆمەڵگا، پەکی لەسەر ئەوە کەوتبێ.

ئینجا گرفتو کێشەی ئەو جۆرە کەسانە، ئەوەیە کە نە وەك پێویست شارەزاو ئاگـاداری سیسـتـەمی حـوکمڕانیی دیـموکڕاسی نـین، کـە بـەپێی ئـەو سیسـتـەمە هـەبوونی چـەند لایـەنێکی سیاسـیی جۆراوجـۆرو دابەشـبوونیان بـۆ حـوکمڕانو ئۆپۆزیسـیۆن (السـلطة والـمعارضة)، شـتێکی نـەك هـەر ئاسـاییو ڕەوا، بگـرە پێویستیشـــەو، هـیچ کـەسو لایـەنێکیش ڕەوانیـە لەسـەر ڕەخنـەگرتنی لـە

[1] رواه مسلم: (1853)، عن أبي سعيد الخدري،

[2] رواه مسلم: (1852)، عَنْ عَرْفَجَةَ.

3) (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ) بەشێکە لە بانگ کە بەمانای (وەرن بۆ نوێژ) دێ، بەڵام لێرەدا مەبەست لێی (ڕاگەیاندنی قسەو هەڵوێستو قەناعەتێکە بە ئاشکراو بێ پێچو پەنا).

حوكمڕانـانو ئۆپۆزیســیۆن بـوونی، هـەر قسەشـی پـێ بگـوترێ، چ جـای بـەپێی فەتوای ئەو جۆرە كەسانە لەملی بدرێ!

هەروەها ئاگـادارو شارەزای سروشتو مێژووی دەوڵەتی ئیسلامییش هەر نـینو نازانن كە تەنـانەت لە ڕۆژگاری حـوكمڕانیی پێغەمبـەری خـوا ﷺو چـوار خەلیفـە راشیدەكانیشـیدا، بـیروڕاو هەڵوێسـتی سیاسـیی جۆراوجـۆرو جیـاواز هـەبووە، بەتایبەت لە ڕۆژگاری خەلیفـە راشیدەكاندا، هەبوونی بـەرەی ئۆپۆزیسـیۆن (جبهـة المعارضة) زۆر زەق بووەو هیچ كەسیش باسی كوشـتنو لەملـدانی ئـەوی دیكـەی نەكردووە، چونكە بێگومان مەبەستی فەرموودەكانی پێغەمبەر ﷺ كەسانێكن كە بە هێزو چەك لەگـەڵ حوكمڕانـانی شـەرعییدا بەرەنگاردەبنـەوە، نـەك هەركەسـێك ڕەخنەیەكی گـرتو رایـەكی جیـاوازی هـەبوو، چـونكە ڕەخنـەگرتنو قسـەی هـەق بەتایبـــەت ڕوو بـــە حوكمڕانـــانی لارو ســـتەمكار گـــەورەترین جـــۆری جیهـــادە، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ}[1]، واتـــە: (چـــاكترین جیهـــاد گـــوتنی قســـەیەكی دادگەرانەیـــە لـــەلای حـــوكمڕانێكی ستەمكار).

كەواتە: بەڵێنو پەیمان پێكەوەدانی كۆمەڵە مسـوڵمانێك بـۆ ئەنجامـدانی كـارو پڕۆژەیـــەكی ئیســـلامیی، یـــان –وەك (إبـــن تیمیـــة) ڕەحمـــەتی خـــوای لێبـــێ باسـیكردووە – هـەر شـتێك كـە خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبـــەری خـوا ﷺ فەرمانیان پێكردبـێ، دروسـتە، ئەگـەر هـەزار مسـولمان، سـەد هـەزار مســـولمان، ملیۆنێك پێكـەوە دابنیشنو بڵێـن: وەرن با ئێمە هەمووماں پەیمان پێكەوە بـدەین ئەو كارە بكەین، نەك هەر هیچ ناشەرعیی تێدانییە، بەڵكو ئەگەر ئـەو كـارە واجـب

---

[1] رواه أبوداود: (4344) واللفظ له، والترمذي: (2174)، وابن ماجه: (4011) عن أبي سعيد الخُدْرِي رضي الله عنه، وقال الألباني: صحيح.

بێو بەبێ پەیمان پێكەوە دانو بەڵێن بە یەكدی دانیش سەرنەگرێ، بەیعەت بە یەكدی دانەكەش واجب دەبێ، ئینجا دیارە ئێمەش هەوڵدەدەین كە وەزعی مسولمانان چاك بكەینەوەو، ئەوەی تێكدراوە، دەمانەوێ چاكی بكەینەوە، مسولمانان پەرشو بلاوكراونەتەوەو ئێمە دەمانەوێ خڕیانبكەینەوە، نەك بەپێچەوانەوە.

دووەم: پابەندیی هەموو لایەك بە فەرمان و ئاراستەكردنی سەرووی خۆیانەوە:

هیچ كارێكی هەرەوەزییو بە كۆمەڵ ئەنجام نادرێ، ئەگەر سەرێو خوارێ یەك نەبنو، خوارەوە بەقسەی سەرەوە نەكا و، سەرەوە راوێژ بە خوارەوە نەكاو رێزی لێنەگرێو، لەنێوانیاندا رێزو خۆشەویستی دوو سەرە نەبێ، حەتمەن هەر كارێكی دەستەجەمعیی، كە دەبێ بە هەرەوەزییو بەكۆمەڵ ئەنجام بدرێ، دەبێ سەرێو خوارێیەك هەبێ، چونكە ناگونجێ هەمووی لێكرا شتەكە جێبەجێ بكەن، هەردەبێ سەرێك هەبێو خوارێك هەبێو، پێكەوە گونجانو تەباییو رێزو خۆشەویستیش لەبەیندا هەبێو، هەر كامێكیشیان ئیشی خۆی جێبەجێ بكات، سەرەوە ئاراستە (تَوْجِیهْ) دەكاتو، خوارەوەش جێبەجێ دەكات.

ئینجا ئێمە لە (روونكردنەوەی بنەمای پێنجەم)دا بە دوورو درێژیی باسمانكرد، كە قیادە بەرپرسیارە بەرانبەر قاعیدە، بەڵام وەك چۆن قیادە لە بەرانبەر قاعیدەدا بەرپرسیارە، واتە حوكمڕان بەرانبەر خەڵك بەرپرسیارە و، دەبێ بە چاكترین شێوە ئەركو كارەكانی خۆی لەگەڵیدا جێبەجێ بكات، دیارە قاعیدەش لە بەرانبەر قیادەدا بەرپرسیارەو، لەسەری فەرزە كە بە دڵو بە گیان – بێ خۆ بواردنو كەمتەرخەمیی– فەرمانەكانی جێبەجێ بكاتو، بەگوێرەی ئاراستەكان

(توجیهات)ی بەڕێوەبچێ، وە لەڕاستیدا بە قسەکردنی مسوڵمانان بۆ فەرماندەو بەرپرسی خۆیان، بەو دوو مەرجە فەڕزە:

1/ بە شێوەیەکی شەرعیی دانرابێ.

2/ بەپێی شەرعیش بەڕێوەبچێ.

بەڵام ئەگەر یەکێك لەو دووانە یان هەردووکیان نەبن، ئەوکاتە گوێ بۆ گرتن‌و بەقسەکردن نامێنێ، ئایا هەرکەسێك خوای فەڕزکرد بەسەر مسوڵمانانداو بوو بە بەرپرس، دەبێ بەقسەی بکرێ؟ نەخێر، خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ...﴾ [1]، واتە: (... کاربەدەستانێك کە لەخۆتان بن ...)، واتە بۆ خۆتان داتاننابن، وە ئایا کابرا هەر چۆنێکی حوکم بکات –با بۆ خۆشمان دامانناب‌ێ– دەبێ هەر بەقسەی بکەین؟ دیسان نەخێر، کەواتە: بەرپرسان‌و مشوورخۆرانێك بە قسەیان دەکرێ، کە شەرعییەتیان هەبێ‌و خەڵك دایناب‌ن‌و کاری پێ سپاردبن، وە بەپێی شەریعەتیش بەڕێوەبچن، جا هەرکاتێك وابوون، ئەو کاتە بەقسەکردن‌و فەرمانبەریی بۆ کردنی مسوڵمانان بۆیان، چ لەسەر ئاستی شانەو پۆلێك بێ، چ لەسەر ئاستی کۆمەڵێك بێ، چ لەسەر ئاستی وڵاتێك‌و دەوڵەتێك بێ، چ لەسەر ئاستی هەموو ئۆممەتی ئیسلامیی بێ، بەقسەکردنی خوارێ بۆ سەرێ دەبێتە تاعەت‌و خواپەرستیی‌و، ئینسان پاداشتی لەسەر وەردەگرێ، بەپێی ئەوە کە خوا (جل جلالە) هەر شتێکی لەسەر مسوڵمانان فەڕزکردووە، مانای وایە لەبەرانبەریدا پاداشت هەیە، کە دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ

---

[1] النساء: 59

﴿وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا﴾[1]، واتـــــــــــه: فەرمانبــەریی کردنــی ئیمانــداران بــۆ خــوای بــەرز و مــەزن و پێغەمبــەر ﷺ و کاربەدەسـتانێك کـە لـەخۆیانن و، گێڕانـەوەی نـاکۆکییو مشـتومڕەکانیان بـۆ لای خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەر ﷺ، هەم لە دنیـا چـاکترەو، هـەم لـە قیامـەتیش چاکترەو، خوای بەرز و مەزن پاداشتیان دەداتەوە.

پێغەمبەریشمان ﷺ کە فەرموویەتی: {عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَـةُ فِيمَـا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِـيَةٍ فَلا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ} [2]واتـە نـەك لەسـەری پێویسـت نییـە، بـەڵکو هـەر دروسـتیش نییـە لـە ناشـەرعییدا بەقسـەی سەرووی خۆ بکرێ.

بەڵێ مەرج نییە بابای مسوڵمان تەنها لەو شتانەدا کە خۆی حـەزی لێیانـەو لـە شانی خۆشن، بیستنو گوێڕایەڵیی (السمع والطاعة)ی هەبێ! کە بەداخەوە هەندێك کەس تەنانەت لە ئاستی سەرەوەشدا وا حاڵی بووە، یان بـە کـردەوە وا دەکـات! هەربۆیەش لە زۆرێك لـەو فەرموودانـەدا کـە باسـی (السـمع والطاعـة)یـان کـردووە، چەند حاڵـەتێکی جۆراوجـۆر خراونەتـەڕوو، بـۆ وێنـە: پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: {عَلَيْكَ السَّمْعَ وَالطَّاعَةَ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَأَثَرَةٍ عَلَيْكَ} [3]، واتـە: (گـوێ بـۆ گـرتنو فەرمانبـەریی کردنـت بـۆ سـەرووی خـۆت لەسـەر پێویسـتە، لـە حاڵەتێکدا کە لە سەغڵەتییدای وە لەکاتێکدا کە لە ئاسـانییدای، وە لەکاتێکدا کـە لە قالبت خۆشدێ[4] وە لەکاتێکدا کە لە دڵت ناخۆشـە، وە لـەکاتی بێبەشـکردنو

---

[1] النساء: 59

[2] رواه البخاري: (7144)، ومسلم: (1839) واللفظ له، عن ابن عمر.

[3] رواه مسلم: (1836)

4 یەعنی گورجو گۆڵییت هەیەو لە قالبت خۆشـە.

ماف پێشێلکردنیشتدا)، واتە: لە هەموو حاڵاندا دەبێ ئینسان بەقسەی سەرووی خۆی بکات، دوایی لە حەقی خۆی بپێچێتەوە، بەڵام نابێ مافخورانو ماف پێشێلکران بکاتە بیانووی ئەوەی کە بەقسە نەکا، مادام ئەو شتەی پێت دەگوترێ ناشەرعیی نەبێ، چونکە ناکرێ تۆ هەر رەخنەیەکت هەبوو لە بەرپرسی خۆت، لەسەر هەر گلەییەكو لەسەر هەر رەخنەیەك بڵێی: من بەقسەت ناکەم! ئاوا هیچ ئیشێك جێبەجێ ناکرێ، تۆ ئەرکی خۆت جێبەجێ بکە، بەڵام دوایی لە حەقی خۆشت بپێچەوە!

کەواتە: گوێڕایەڵیی کردنی مسوڵمانان بۆ بەرپرسانێك کە شەرعییەتیان هەبێو بەپێی شەریعەتیش بەڕێوەبچن، وەك فەرمانبەریی کردنیانە بۆ خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ، وە بەپێچەوانەشەوە، سەرپێچیی کردنیان لە ئەمرو نەهی ئەمیرو بەرپرسان، سەرپێچیی کردنە لە ئەمرو نەهی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەکەی ﷺ، وە لە فەرمایشتی دیکەدا هاتووە: {مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ يَعْصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ يُطِعِ الأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي، وَمَنْ يَعْصِ الأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي}[1]، واتە: (هەرکەسێك بەقسەی من بکات، ئەوە بەقسەی خوای کردووە، هەرکەسێکیش سەرپێچیی لە من بکات، ئەوە سەرپێچیی لە خوا کردووە، وە هەرکەسێك بەقسەی فەرماندە بکات ئەوە بەقسەی منی کردووە، وە هەر کەسێکیش سەرپێچیی لە فەرماندە بکات ئەوە سەرپێچیی لە من کردووە)، لێرەدا بەگشتی فەرموویەتی.

---

[1] رواه البخاري: (7137)، ومسلم: (1835) واللفظ له

سـێیەم: خسـتنەڕووی ڕێـز و حورمەت و دڵسـۆزیی بۆ سەرکردایەتی:

ئەرکێکی دیکەی گرنگو گەورەی سەرشانی قاعیـدە بەرانبـەر بـە قیادەیـە کـە دەبێ بۆی دڵسۆزو بە پەرۆش بێو، ڕێزو حورمەتی تەواوی بگرێ، دیـارە ئـەوەش زۆر شت دەگرێتەوە:

مرۆڤ دەبێ خۆی لە هەر قسەو تەعبیرو هەڵسوکەوتێك دووربگـرێ کـە مایـەی بێڕێزیی نواندنی بێ، لە بەرانبەر ئەو کەسەدا کە بەرپرسو برا گەورەیەتی، یان بـە ناحەق دەبێتە مایەی نیگەران کردنی، هەڵبەتە بە گشتی مسوڵمانان دەبێ ڕێـز لـە یەکدی بگـرنو بەڵام ئەو ڕێزو حورمـەتو خۆشەویسـتیو دڵسـۆزییە بـۆ سـەروو، زیاتر تەئکیدی لێدەکرێ، چونکە ئەگەر تۆ دڵی ڕەفیقێکـی خۆت بێشـێنی، ڕەنگـە زەرەرێکـی کـەمتری هـەبێ، بـەڵام کاتێـك کـە بێڕێزیـی بەرانبـەر سـەرووی خـۆت دەکەی، بە تەئکید زەرەری زیاتر دەبـێ و، لەوانەیـە ئـەویش کاردانـەوەی هـەبێ، لەبەرئەوە وریایی زیاتر پێویستە.

وەك دەبیـنین پێغەمبـەری خـوا ﷺ کـە دەفـەرموێ: {الـدِّينُ النَّصِيحَةُقُلْنَـا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ(1) وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ} رواه مسلم: (55) عـن تـميم الـداري رضي الله عنه، لـەم فەرموودەیـەدا ﷺ دینـدارییو مسـوڵمانێتی لـە دڵسۆزییدا کورت هەڵدێنێ، ئینجا کە پرسیاریشی لێدەکرێ: دڵسـۆزییەکە بەرانبـەر کێ؟ ڕایدەگەیەنێ کە دڵسـۆزییو پـەرۆشو بەتەنگـەوەبوونی بابـای مسـوڵمان زۆر فراوانو گشتگیرە و، لە خوای بەرزو مەزنەوە دەگرێتەوە، هـەتا سـەرجەم خـەڵكو میللـەت! جـا لێـرەدا دیـارە مەبەسـتی پێغەمبـەری خـوا ﷺ ئـەوەبووە کـە لـە

1) بۆیە گوتم لێرەدا مەبەست لە (النصـيحة) ئامۆژگاریی نییـە، چونکـە ئامۆژگـاریی خـوا (جـل جلالـه) چـۆن دەکرێ؟!

هـاوەڵانی بـەڕێزی حـاڵی بکـات، دڵسـۆزییو بەتەنگـەوەبوونو بەخەمـەوەبوونی ئینسانی مسوڵمان بۆ خوای بەرز و مەزن و، بۆ کتێبی خوا و، بۆ پێغەمبەری خـوا ﷺ و، بۆ بەرپرسانی مسوڵمانو، بۆ مسوڵمانان بەگشتی، ئـەوە بەڕاسـتی بەشـی گەورەی دینداریی پێکدێنێ، چونکە دین هەمووی دەبێتەوە بە دوو بەش: (مامەڵـە لەگـەڵ خـوا، وە مامەڵـە لەگـەڵ خـەڵکی خـوا)، وە ئـەو فەرموودەیـە هـەردووکی گرتۆتەوە.

ئینجا لەڕاستیدا سەرچاوەو کانگای گوێ بۆ گـرتنو بەقسـەکردنیش، هـەر ئـەم دڵسۆزییو پەرۆشو ڕێزو حورمەت گرتنەیە، پێغەمبـەری خـواش ﷺ لـەو بـارەوە فەرموویەتی: {إِنَّ مِنْ إِجْلَـالِ اللَّـهِ إِكْـرَامَ ذِي الشَّـيْبَةِ الْمُسْـلِمِ، وَحَامِـلِ الْقُـرْآنِ غَيْـرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ}[1]، واتە: (بێگومان لە ڕێـزو بەرزگرتنی خوای پایە بڵندە، کە ئینسـان ڕێـز بگـرێ لـە مسـوڵمانی مـوو سـپی – تەمەندار چ پیاوبێو چ ئافرەت–و خاوەن دەسەڵاتی دادگەرو، هەڵگری قورئان کـە تێیدا دووچاری تێپەڕاندنو بەزایەدان نەبووبێ)، لێرەدا پێغەمبەری خـوا ﷺ سـێ جۆرە کەسمان بۆ دیاری دەکات:

أ) ئینســانی بەتەمەن.

ب) حوکمڕان و بەرپرسێکی دادگەر.

ج) کەسێك کە شارەزای قورئان بێ و بە هاوسەنگیی مامەڵەی لەگەڵ بکات.

هەڵبەتە ئەمە مانای وانیە کە خـەڵکی دیکـە ڕێـزی لێنـاگیرێ، بـەڵام پێغەمبـەر ﷺ دەفەرموێ: ڕێزگرتن لەو سێ جۆرە کەسانە ڕێز لێگرتنی خوایە (جل جلالە)و بـە بـەرزگرتنی خـوای پـەروەردگارە، بۆچـی؟ چـونکە خـوای بـەرز و مـەزن

---

[1] رواه أبوداود: (4843)، وقال الألبـاني: حسن

دەفەرموێ: ڕێز لەو سێیانە بگرن: ئینسانی بە تەمەنی مسوڵمان بە تایبەت دەبێ ڕێزی لێبگیرێ، ئەگەر نامسوڵمانیش بوو هەر دەبێ ڕێزی لێبگیرێ، چونکە ئینسان بۆخۆی ڕێزلێگیراوەو، ئەگەر بچێتە تەمەنیشەوە زیاتر پێویستی بە موراعاتو ڕێز هەیە.

وە حوکمڕانی دادگەریش دەبێ ڕێزی لێبگیرێ، هەر لەبەر ئەسڵی حوکمڕانیی ڕێزی لێدەگیرێ، کە دادگەریش بێ، ئەوە زیاتر تەئکید دەبێتەوە، چونکە بەرپرسان ئەگەر خەڵك بە قسەیان نەکاو ڕێزیان لێنەگرێ، ئیشیان بۆ ناڕوا، بەڵام پێغەمبەر ﷺ ئەو قەیدەی خستۆتە سەر کە دەبێ دادگەربێ، چونکە ئەگەر دادگەر نەبێ تۆ حەقت هەیە ڕەخنەی لێبگریو، جاری وا هەیە دەبێ لەسەر ستەمەکەی بەگژیشیدا بچیەوە.

وە کەسێکیش کە هەڵگری قورئان بێ، بەڵام هەڵگری قورئانیش ئەویشی دیسان بە دوو وەصف پێناسە کردووە: (غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَلاالْجَافِي عَنْهُ)، ئەوەی کە زۆر تێیدا ڕۆنەچووە – واتە: تێینەپەڕاندوە–، وە کورتیشی نەهێناوە. واتە نە تێیدا تووشی تێپەڕاندن بووەو، نە تێیدا تووشی بەزایەدان بووە، بەو شێوەیە کە بۆ قورئان شایستەیە ئاوا قورئانی هەڵگرتوەو ئاوا پێوەی پابەندە.

ئاشکراشە کە هەم ڕێزو دڵسۆزیی پێشاندانو حورمەت گرتنی بەرپرسانو هەم پێچەوانەکەشی گەلێك شت دەگرنەوە، کە هەم لە ڕێی دەقە شەرعییەکانو، هەم بەپێی عورفو باوی خەڵکیش دەزانرێنو، ئینسان بە سەلیقەی خۆی ئەوە دەزانێو، بەپێی عورفو باوی کۆمەڵگاکانیش دەگۆڕێ، لەوانەیە ئەگەر لە هەندێ شوێن تۆ لەبەر بەرپرسەکەت هەڵنەستیەوە بێڕێزیی بێو، لە هەندێ شوێنی دیکە ڕەنگە بێڕێزیی نەبێ، کەواتە هەندێ شت بەپێی عورف دەگۆڕێ، بۆیە هەمیشە لە

هەڵسوكەوتەكاندا دەگەڕێینەوە بۆ عورفو باوی خەڵك و، مەرج نییە هەموو شتێك لە دەقەكانی شەریعەتدا هاتبێ، بەڵكو دەگەڕێینەوە بۆ عورفو باوی خەڵك.

كەواتە: بەپێی شەخسو بەپێی عورفو بەپێی حاڵ، ئینسان دەبێ بە سەلیقەی خۆی بزانێ، كە چۆن ڕێز لە بەرپرسانی خۆی دەگرێ.

چوارەم: بەڵام بێگومان گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی مسوڵمانان بۆ گەورە و بەرپرسانیان، تەنیا لە بازنەی شەریعەتدایە و دروست نییە هیچ كەس نە شتی ناشەرعیی بە خەڵكی بڵێ و نە ئەگەر شتی ناشەرعییشی بە خەڵكی گوت، بەقسەی بكرێ:

وەك خوا (جل جلالە) لە باسی بەیعەتدانی ئافرەتان بە پێغەمبەر ﷺدا فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ وَلَا يَعۡصِينَكَ فِي مَعۡرُوفٖ فَبَايِعۡهُنَّ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُنَّ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾[1]، واتە: (ئەی پێغەمبەر! كاتێك ئافرەتانی بڕوادار هاتنەلات تاكو پەیمانت پێبدەن، لەسەر ئەوە كە هیچ هاوبەشێك بۆ خوا بڕیارنەدەنو، دزیی نەكەنو، داوێنپیسیی نەكەنو، منداڵەكانی خۆیان نەكوژنو زیندەبەچاڵیان نەكەن و، بوختان هەڵنەبەستن لەنێوان دەستو پێیەكانیانو، لە چاكەدا سەرپێچییت نەكەن، ئەوە بەیعەتیان لێوەربگرەو داوای لێخۆشبوونیان بۆ لە خوا بكە، بێگومان خوا گوناهپۆشی بەخشندەیە)، لێرەدا بۆچی دەفەرموێ: لە چاكەو شتی پەسنددا سەرپێچییت لێنەكەن؟ خۆ پێغەمبەر ﷺ بێجگە لە شتی پەسند، فەرمان بە هیچ

---

[1] الممتحنة: 12

شتێكی دیكە ناكات؟ بۆیە خوای پەروەردگار (جل جلاله) وای فەرمووە، چونكە خۆ هەموو كەس پێغەمبەر ﷺ نییە و، تاكو ئەوانەی كە بە رێی پێغەمبەر ﷺدا دێن، لە بەرپرسانو مشوورخۆرانی مسوڵمانان، بزانن كە تەنانەت خوای بەرز و مەزن بۆ پێغەمبەری خواش ﷺ بەند (قَيْـد)ی (معروف: پەسند)ی خستۆتەسەر بەقسەكرانەكەی، كە دەبێ فەرمانەكەی چاكو شەرعیی بێو بەچاك زاندراو بێ، كەواتە: ئەگەر بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو بەند (قَيْـد)ەی لەسەربێ، بۆ خەڵكیدیكە چاكتر دەبێ وابێ، هەروەها پێغەمبەر ﷺ كە دەفەرموێ: {عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلاَّ أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلاَ سَمْعَ وَلاَ طَاعَةَ}[1]، ئەویش دیسان وەك پێشتریش باسمانكرد، كاتێك كە فەرمان بكرێت بە سەرپێچیی، ئەوە نەك بەقسەكردن، بەڵكو گوێ بۆ گرتنیش نامێنێ.

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لاَ طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ}[2] ، واتە: (بەقسەكردنو فەرمانبەریی كردن نییە لە سەرپێچیی خوادا، بەڵكو فەرمانبەریی كردن تەنیا لە شتی پەسندو چاكدایە)، كە دیارە بەسەرهاتێكی لەسەرەو پێشتر گێڕاومانەتەوەو پێویست ناكات دووبارەی بكەینەوە.

پێنجەم: هەروەها گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی تەنیا لە سنووری توانا و بڕستدا فەڕزە، هەرچییەك لە توانای مرۆڤ بەدەربێ، خواش (جل جلاله)

[1] رواه البخاري: (7144)، ومسلم: (1839) واللفظ له، وأبو داود: (2626)، والنسائي: (4206)

[2] رواه البخاري: (7145)، و مسلم: (1840) واللفظ له. بدون (لاَ طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ)

پێویستی نەكردووە و داوای نەكردووە، چ جای بەندەكانی بۆیان هەبێ داوای بكەن:

خوای مەزن فەرموویەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ ..﴾[1]، واتە: (خوا لە هیچ كەس داوا ناكات مەگەر ئەوەی لەتوانایدایە ...) هەروەها فەرموویەتی: ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ ...﴾.[2]، واتە: (پارێز لە خوا بكەن ئەوەندەی دەتوانن) ئەدی ئەگەر نەیتوانی؟ خوای پەروەردگار (جل جلاله) ئەوەی لە توانای بەندەدا نەبێ فەرزی ناكا.

ئینجا وەك (إبن عمر)یش –خوا لە خۆیو بابی رازی بێ– بۆمان دەگێڕێتەوە كە پێشتریش فەرموودەكەمان هێناو لێرەش دووبارەی دەكەینەوە: {كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّه ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، يَقُولُ لَنَا: فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ}[3]، واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لەكاتی پەیمان لێوەرگرتنی هاوەڵاندا، پێی دەفەرموون: (فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ)، واتە: (لەوەندەدا كە دەتوانن)، شتێك كە نەتتوانی لەسەرت پێویست نییە، بەڵام لێرەشدا دیسان پێویستە وریاو واقیعبین بین و، شەیتانو نەفس فێڵمان لێ نەكەنو، دووچاری تێپەڕاندنو بەزایەدان (إفراطو تفريط)مان نەكەنو، شتی ئاسانمان لەبەرچاو بەزەحمەتو، شتی زەحمەتیشمان لەبەرچاو زۆر قورسو بڕستبڕو تواناپڕووكێن، نەكەن!

واتە: جاری وایە شتێك زۆر ئاسانەو دەكرێ، تۆ بڵێی: ئاخر خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ﴾و منیش لە توانامدا نییە،

---

[1] . البقرة: 282

[2] التغابن: 16

[3] رواه البخاري: (7202) واللفظ له، ومسلم: (1867)

چونکە جاری وایە شەیتان فێڵت لێدەکات، ئەگەرنا لەتواناتدا هەیە، بۆوێنە: هی وا هەیە مانگی ڕەمەزان هەر لەخۆڕا بەڕۆژوونابێ، دەڵێ: ئەگەر بەڕۆژووبم لەوانەیە بمرم، نانا نامری! تۆ دەبێ تۆزێك هیممەتیشت هەبێ، کەواتە: دەبێ وریابی‌و شەیتان فێڵت لێنەکات، هەروەها بەباری تێپەڕاندنیشدا، بەهۆی زاڵبوونی عاتیفەو سۆزو هەڵچوونەوە، گیرۆدەی خەیاڵپلاو نەبین و، ملمان پێ لەبەر کارو پرۆژەی وا رانەکەن‌و هەنگاوی وامان پێ نەهاوێن، کە لە تواناو بڕستمان بەدەر بێ‌و کاری کردن نەبێ! بۆوێنە: بۆ کردەیەکی سەربازیی تەنیا دە (10) نەفەرت هەبن‌و بڵێی: ئەوە هەزار (1000) نەفەر لەوێن بە مەفرەزەیەکەوە دەچم هەموویان لەبەین دەبەم! کە لێرەشدا تۆ زۆر لەخۆت رادەبینی.

جا هەم کەم لەخۆ رادیتن خراپە و، هەم زۆر لەخۆ رادیتنیش، بەڵکو واقیعبینانە خۆ دیتن پێویستە.

دیارە واقیعبینیی‌و دووربینیی‌و وردبینییش لەلایەك و، لەپێش ئەوەشدا بەوردیی لێکۆڵینەوە لە ژیان‌و سیرەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەتایبەت و، مێژووی ئیسلام‌و مسوڵمانان و، هەڵوێست ڕووداوەکانیان بەگشتی، یارمەتی زۆرمان دەدەن بۆ توانای خۆ ناسین‌و دووچاری تێنەپەڕاندن‌و بەزایەدان نەبوون، لە بواری کارو چالاکییە جۆراوجۆرەکانماندا.

سەرچاوەکان

1– التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب للإمام فخر الدين محمد بن عمر بن الحسين بن الحسن إبن علي التميمي البكري الرازي الشافعي، قدم له: هاني الحاج، تحقيق: عماد زكي البارودي، الناشر: المكتبة التوفيقية – القاهرة – مصر.

2– جامع البيان في تأويل القرآن، المؤلف: أبي جعفر محمد بن جرير الطبري، تحقيق: هاني الحاج و عماد زكي البارودي و خيري سعيد، الناشر: المكتبة التوفيقية – القاهرة – مصر، الطبعة الأولى 1420هـ – 2000 م.

3– تفسير (روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني)، تأليف: العلامة أبي الفضل شهاب الدين السيد محمود الآلوسي البغدادي، الطبعة: الرابعة 1405 هـ – 1985م، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت – لبنان.

4– تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، تأليف: عبد الرحمن بن ناصر السعدي، إعتنى به تحقيقا ومقابلة: عبد الرحمن بن معلا اللويحق، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت – لبنان، الطبعة الأولى 1420 هـ – 2000 م.

5– المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير، إعداد: جماعة من العلماء بإشراف الشيخ صفي الرحمن المباركفوري، الطبعة: ثانية محرم 1421 هـ – 2000 م، الناشر: دار السلام للنشر والتوزيع – جدة – السعودية.

6– أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير، تأليف: أبي بكر الجزائري، الطبعة: الخامسة 1421 هـ – 2000م، الناشر: مكتبة العلوم والحكم – المدينة المنورة.

7– مفردات ألفاظ القرآن، تأليف: العلامة الراغب الأصفهاني، تحقيق: صفوان عدنان داوودي، الناشر: دار القلم – ديمشق، الطبعة الثالثة 1423 هـ – 2002 م.

8- صحيح البخاري، تصنيف: الإمام الحافظ أبي عبدالله محمد بن إسماعيل البخاري، إعتنى به وأعده للنشر: الدكتور محمد محمد حجازي، الناشر: مؤسسة المختار للنشر والتوزيع – القاهرة، الطبعة الثانية 1431 هـ – 2010 م.

9- فتح الباري شرح صحيح البخاري، للإمام الحافظ أحمد بن علي بن حجر العسقلاني، رقَّمَ كتبها وأبوابها وأحاديثها: الأستاذ محمد فؤاد عبدالباقي، الناشر: دار السلام – الرياض و دار الفيحاء – دمشق، الطبعة الثالثة 1421 هـ – 2000 م.

10- صحيح مسلم، للإمام مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري، الناشر: مؤسسة المختار للنشر والتوزيع – القاهرة، الطبعة الثانية 1431 هـ – 2010 م.

11- موسوعة فتح المُلْهِم بشرح صحيح الإمام مسلم بن الحجاج القشيري، تأليف: الشيخ شبير أحمد العثماني، تعليقات: محمد رفيع العثماني، تخريج: نور البشر بن نور الحق، مراجعة وتدقيق وتكملة: محمود شاكر، الطبعة: الأولى 1426 هـ – 2006 م، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت – لبنان.

12- مسند الإمام أحمد بن حنبل، المؤلف: أحمد بن حنبل أبو عبدالله الشيباني، المشرف على تحقيقه: شعيب الأرنؤوط، المشرف على إصداره: الدكتور عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت، الطبعة: الثانية 1420هـ – 1999م.

– مسند أحمد بن حنبل، المؤلف: الإمام الحافظ أبو عبد الله أحمد بن حنبل بن هلال بن أسد بن إدريس الذهلي الشيباني، الناشر: بيت الأفكار الدولية.

13- سنن أبي داود، تصنيف: أبي داود سليمان بن الأشعث السجستاني، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع ـ الرياض، الطبعة الثانية 1427 هـ– 2007 م.

14- سنن الترمذي، المؤلف: للإمام الحافظ محمد بن عيسى بن سورة الترمذي، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع ـ الرياض، الطبعة الثانية 1429 هـ- 2008 م.

15- سنن إبن ماجه، تصنيف: أبي عبدالله محمد بن يزيد القزويني الشهير بـ(ابن ماجه)، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع ـ الرياض، الطبعة الثانية 1429 هـ- 2008 م.

16- سنن النسائي، تصنيف: أبي عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن علي الشهير بـ(النسائي)، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع ـ الرياض، الطبعة الثانية 1429 هـ- 2008 م.

17- السنن الكبرى، للإمام: أبي بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا، الطبعة: الثالثة 2003م – 1424هـ، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان.

18- شعب الإيمان، للإمام أبي بكر أحمد بن الحسين البيهقي، تحقيق: أبي ماهر محمد السعيد بن بسيوني زغلول، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى 1410هـ – 1990 م.

19- صحيح بن حبان بترتيب إبن بلبان، تأليف: الأمير علاءالدين علي بن بلبان الفارسي، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، الطبعة: الثالثة 1418 هـ – 1997 م، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت – لبنان.

20- المنتقى شرح موطأ مالك، تأليف: القاضي أبو الوليد سليمان بن خلف بن سعد بن أيوب الباجي، تحقيق: محمود شاكر، الطبعة: الأولى 1425 هـ – 2005 م، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت – لبنان.

21- شرح موطأ الإمام مالك، لفضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين، تحقيق: صلاح الدين محمود السعيد، الناشر: دار الغد الجديد – القاهرة، الطبعة الأولى 1430هـ – 2009م

22- المستدرك على الصحيحين، للإمام الحافظ أبي عبد الله محمد بن عبدالله الحاكم النيسابوري، دراسة وتحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان، الطبعة: الثانية 1422 هـ – 2002 م.

23- المعجم الكبير، تأليف: الإمام أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني، ضبط نصه وخرّج أحاديثه: أبو محمد الأسيوطي، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى 2007 م.

24- المعجم الأوسط، تأليف: الإمام الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد بن أيوب اللخمي الطبراني، الناشر: دار الفكر – عمان – الأردن، الطبعة: الأولى 1420هـ– 1999م.

25- رياض الصالحين، المؤلف: الإمام أبي زكريا يحيى بن شرف النووي الدمشقي، حققه وخرج أحاديثه: عبدالعزيز رباح – أحمد يوسف الدقاق، راجعه: الشيخ شعيب الأرنؤوط، الناشر: دار الثقافة العربية – دمشق، الطبعة الثانية 1412 هـ – 1992م.

26- الترغيب والترهيب من الحديث الشريف، تأليف: الإمام الحافظ زكي الدين عبدالعظيم بن عبدالقوي المنذري، حققه وقدم له وعلق عليه: محيي الدين ديب مستو – سمير أحمد العطار – يوسف علي بديوي، الناشر: دار ابن كثير – بيروت، الطبعة الثالثة 1419هـ – 1998م.

27– فيض القدير شرح شرح الجامع الصغير من أحاديث البشير النذير، للعلامة محمد عبد الرؤوف المناوي، ضبطه وصححه: أحمد عبد السلام، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة الثالثة 2006م.

28– مجموع الفتاوى، المؤلف: شيخ الإسلام تقي الدين أحمد بن تيمية الحراني، إعتنى بها وخرج أحاديثها: عامر الجزار – أنور الباز، الناشر: دار الجيل، الطبعة: الأولى 1418هـ – 1997م.

29– القواعد النورانية الفقهية، أحمد بن عبد الحليم بن تيمية الحراني أبو العباس، تحقيق: محمد حامد الفقي، الناشر: دار المعرفة – بيروت، سنة النشر 1399.

30– إعلام الموقعين عن رب العالمين، تأليف: إبن القيم الجوزية، تحقيق: عبدالرحمن الوكيل، الطبعة: الأولى 1412هـ – 1992م، الناشر: دار إحياء التراث العربي و مؤسسة التاريخ العربي – بيروت – لبنان.

31– الأحكام السلطانية والولايات الدينيية، تأليف: أبي الحسن علي بن محمد بن حبيب البصري البغدادي الماوردي، الناشر: المكتبة العالمية – بغداد 1409 هـ – 1989 م.

32– السيرة النبوية لإبن هشام، تحقيق: جودة محمد جودة، الناشر: دار ابن الهيثم – القاهرة، الطبعة الأولى 1427 هـ – 2006 م.

33– الشفا بتعريف حقوق المصطفى، تأليف: العلامة القاضي أبي الفضل عياض بن موسى بن عياض اليحصبي، تقديم وتحقيق: عامر الجزار، طبع ونشر: دار الحديث – القاهرة، 1425 هـ – 2004م.

34– سيرة رسول الله (الرحيق المختوم)، تأليف: فضيلة العلامة الشيخ صفي الرحمن المباركفوري، الناشر: دار الخير (ديمشق – بيروت)، الطبعة الأولى 1419هـ – 1998م.

35- أصول الدعوة، تأليف: الدكتور عبدالكريم زيدان، الطبعة: العاشرة 1426 هـ - 2005 م، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت - لبنان.

36- البداية والنهاية، تأليف: أبو الفداء الحافظ عماد الدين إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي الدمشقي، تحقيق ومراجعة وفهرسة: دار أبي حيان، الطبعة: الأولى 1416 هـ - 1996 م، الناشر: دار أبي حيان.

37- حلية الأولياء وطبقات الأصفياء، تأليف: أبي نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني، الطبعة: الثالثة 1400هـ - 1980م،، الناشر: دار الكتاب العربي – بيروت – لبنان.

38- أخبار القضاة، المؤلف: أَبُوبَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفِ بْنِ حَيَّانَ بْنِ صَدَقَةَ الضَّبِّيّ البَغْدَادِيّ, المـُلَقَّب بِـ"وَكِيع"، حققه و صححه و علق عليه و خرّج أحاديثه: عبدالعزيز مصطفى المراغي، الناشر: المكتبة التجارية الكبرى، الطبعة، الأولى عام 1366هـ - 1947م.

39- محض الصواب في فضائل أمير المؤمنين عمر بن الخطاب، تأليف: الإمام العلامة المحدث يوسف بن الحسن بن عبدالهادي الدمشقي الصالحي الحنبلي المعروف ب(إبن المبرد)، دراسة وتحقيق: عبدالعزيز بن محمد بن عبد المحسن الفريح، الطبعة: الأولى 1420 هـ - 2000م، الناشر: دار أضواء السلف – الرياض.

40- أخبار أبوحنيفة وأصحابه، تأليف: القاضي أبي عبد الله حسين بن علي الصيمري، الناشر: عالم الكتب – بيروت، سنة النشر 1405هـ - 1985م.

41- الفقيه والمتفقه، للحافظ المؤرخ أبي بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي، قام بتصحيحه والتعليق عليه: فضيلة الشيخ إسماعيل الأنصاري، الناشر: المكتبة العلمية.

42- فقه الشورى والإستشارة، تأليف: توفيق محمد الشاوي، الطبعة: الأولى 1412هـ - 1992م، الناشر: دار الوفاء – المنصورة - مصر.

43- تاج العروس من جواهـر القاموس، تـأليف: السيد محمد مرتضى بن محمد الحسيني الزبيدي، إعتنى به ووضع حواشيه: الدكتور عبد الـمنعم خليل إبراهيم والستاذ كـريم سيد محمد محمود، الطبعة: الأولى 2007م – 1428 هـ، الناشر: دار الكتب العلميـة – بيـروت – لبنان.

44- مقدمة ابن خلدون الـمسمى بكتـاب العبـر وديـوان الـمبتدأ والخبـر في أيـام العـرب والعجم والبـربر ومن عاصرهم من ذوي السلطان الأكبـر، الـمؤلف : عبـدالرحمن بـن محمد بن خلدون الحضرمي الـمغربي، الناشر: دار العودة – بيروت.

45- منهج عمر بن الخطاب في التشريع (دراسة مستوعبة لفقه عمر وتنظيماتـه)، تـأليف: الدكتور محمد بلتاجي، الناشـر: دار السـلام للطباعـة والنشـر والتـرجـمة – القـاهرة، الطبعـة الثانية 1424 هـ – 2003م

46- الـمقصد الأسنى في شرح أسـماء الله الحسنى لأبي حامد الغزالـي، دراسـة وتحقيـق: محمد عثمان الخُشْت، الناشـر: مكتبة الفرقان – القاهرة

47- جامع الأصول في أحاديث الرسول، تأليف: الإمام مجـد الدين أبي السعادات الـمبارك بن محمد بن الأثيـر الجزري، حققه وعلـق عليــه وخـرج أحاديثــه: أبـو عبـد الله عبـد السـلام محمـد عمـر علـوش، الناشـر: دار الفكـر – بـيروت – لبنـان، الطبعـة: الأولى 1417 هـ – 1997 م..

48- تـاريخ الخلفــاء، تـأليف: الإمـام الحـافظ جـلال الـدين عبـد الـرحمن بـن أبـي بكـر السـيوطي، تحقيـق: محمـد محـي الـدين عبـد الحميـد، الطبعـة: الأولى 1371 هــ – 1952م، الناشر: مكتبة الشرق الجديد – بغـداد و دار العلوم الحديثة – بيـروت.

49- الطبقات الكبـرى، تأليف: محمد بن سعد بن منيـع الزهـري، أعـد فهارسـها: ريـاض عبـد الله عبـد الــهادي، الطبعــة: الأولى 1417 هــ – 1996 م، الناشـر: دار إحيـاء التـراث الإسلامي – بيـروت – لبنــان.

50- الرسالة للإمام محمد بن إدريس الشافعي، تحقيق: د. عبد اللطيف الهميم، و د. ماهر ياسين الفحل، الطبعة: الثانية 2009م، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان.

51- جامع بيان العلم وفضله، تأليف: أبي عمر يوسف بن عبد البر، تحقيق: أبي الأشبال الزهيري، الطبعة: التاسعة 1432 هـ، الناشر: دار إبن الجوزي - الدمام - المملكة العربية السعودية.

52- شرح العقيدة الطحاوية، تأليف: القاضي علي بن علي بن محمد إبن أبي العز الحنفي، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: بشير محمد عيون، الناشر: مكتبة المؤيد - الطائف و مكتبة دار البيان - دمشق، الطبعة: الثانية - بيروت 1988.

53- مدى شرعية الإنتماء إلى الأحزاب والجماعات الإسلامية، إعداد: الأستاذ الدكتور: صلاح الصاوي. الطبعة: الثانية - سنة الطبع:1413هـ.

نــاوەڕۆك